

FORNVÄNNEN

MEDDELANDEN

FRÅN

K. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

1911

UNDER REDAKTION

AF

EMIL EKHOFF

ÅRGÅNGEN

— 6 —

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM.
(I KOMMISSION)

Författarne äro ensamma ansvariga för sina uppsatsers innehåll.

Öfverstycket å omslagets framsida: från en hjälm i Vendelfyndet (graf XIV). Ryttarbilden å samma sida: från en annan hjälm i Vendelfyndet (graf I).

INNEHÅLL:

Sid.

Almgren, Oscar. Ett karelskt stenvapen med älghufvud funnet i Uppland. 1. Med 10 fig. . . . 152—164

Arne, T. J. Sveriges förbindelser med Östern under Vikingatiden. Med 251 fig. . . . . 1—66

„ „ „ Ett arkeologiskt bidrag till bestämmandet af Sigtuna stads ålder. Med 1 fig. . . . . 203—204

von Friesen, Otto. Historiska runinskrifter. Med 7 fig. 105—125

Fürst, Carl M. Skelettresterna från en dös vid Slutarp, Kinneveds sn, Frökinds hd, Västergötland. Med 1 fig. . . . . 140—143

Lindblom, A. Björsäters stafkyrka och dess målningars ställning inom vår medeltidskonst. Med 16 fig. . . . . 67—101

Lindqvist, Sune. Två västgötska grafbyggnader från stenåldern. Med 23 fig. . . . . 126—140

Lindroth, Hjalmar. Göinge härads gårdnamn. Med 1 karta . . . . 175—196

Nordin, Fredrik. Gotlands första kända hällristning. Med 9 fig. . . . . 144—152

Reuterskiöld, Edgar. Ett karelskt stenvapen med älghufvud funnet i Uppland. 2 . . . . 164—171

Romdahl, Axel L. En grupp svenska och norska 1300-talssigill . . . . 101—104

Schnittger, Bror. En hällristning i Västergötland. Med 1 karta och 5 fig. . . . . 196—203

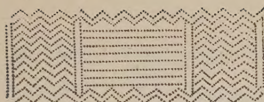
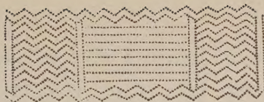
Sid.
Sernander, Rutger och Eriksson, J. V. Ett karelskt stenvapen med älghufvud funnet i Uppland. 3. 171—175

Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet; samlingarnas tillväxt år 1911. Med 166 fig. . . . 205—290
Inhaltsangabe der im Jahrgang 1911 enthaltenen Aufsätze . . . . 291—306

Riksantikvariens årsberättelse för år 1911 . . . . . I--VIII

Teckningarna utförda af *Olof Sörling.*

STOCKHOLM 1911-12
CEDERQUISTS GRAFISKA AKTIEBOLAG.

SVERIGES FÖRBINDELSER MED ÖSTERN UNDER VIKINGATIDEN.

Ett arkeologiskt bidrag

AF

T. J. ARNE.

När araberna efter Muhammeds död drogo ut för att lägga världen under Islams lydno, ägde de ingen inhemsk konst af betydelse. Öfverallt tillägnade de sig de i hvarje särskildt land rådande traditionerna, hvilka i Västasien och det östra medelhafsbäckenet till väsentlig del hvilade på hellenistisk grundval, men i olika länder tagit olika gestaltning. Starkast och längst höllo sig de klassiska traditionerna i Syrien. I Egypten upptogs det koptiska, som snart undanträngdes af persisk stil. I Mindre Asien gjorde sig det byzantinska inflytandet gällande och för öfrigt långt ned i Mesopotamien. Persien upplefde under den sassanidiska dynastien (226—642) ett slags renässans, i det att fornorientaliska konstelement kommo till heders och trängde undan eller sammansmälte med det hellenistiska. Ur alla dessa beståndsdelar uppstod den islamitiska konsten. Särskildt C. H. Beckers papyrusforskningar ha visat, huru sammansmältningen af olika traditioner i hög grad gynnades genom det under Islams äldsta tid bestående bruket, att invånarna i kalifatets mest skilda delar till offentliga byggnader och allmännyttiga inrättningar måste lämna bidrag ej blott i form af pänningar och material utan äfven arbetare och konstfärdiga mästare. Byggnader, sådana som Mschatta och Ku-

Öfverstycket: djurfigur från Åloppe-fyndet lerkärlsornament från skånsk gånggrift.

sair Amra i den syriska öknen, hvilka numera anses härstamma från förra hälften af 700-talet, vittna om, huru mästare, utbildade i olika konstskolor, bidragit till deras uppkomst. Emellertid höllo sig hvarje lands nedärfda traditioner länge nog äfven under islams välde. Särskildt gäller detta det persiska området. Härifrån exporterades redan under sassanidisk tid silfverkärl och andra föremål mot norr och väster, och denna export fortsattes äfven efter landets eröfring af araberna. Tyvärr äro de inhemska persiska fynden från denna tid mycket fåtaliga och de flesta kända lösa fornsakerna anträffade utanför kalifatets egentliga område. I hvad mån persiska förebilder imiterades i trakterna norr, öster och väster om Kaspiska hafvet, är ännu svårt att afgöra. Att det skedde är säkert, men det är ej alltid lätt att afgöra, hvad som är inhemskt eller främmande.

I Ryssland äro många föremål påträffade af sassanidiskt och eftersassanidiskt ursprung. Vanligast äro de i Kaukasus, guvernementen Perm och Wjatka samt öster om Ural. Emellertid finnas de äfven långt väster ut, ända fram till Östersjön, ja äfven väster därom, i Sverige.

Det är genom åtskilliga fynd bekant, att under vikingatiden i Västryssland funnos verkliga skandinaviska eller rättare svenska kolonier, t. ex. söder om Ladoga, vid Gnesdowo nära Smolensk, vid Wladimir och Kiew. Många af de här i grafvar funna fornsakerna äro af rent svenska typer. Därjämte finner man i samma grafvar andra föremål, tillverkade i Ryssland eller af österländskt ursprung, särskildt från trakterna kring Kaspiska hafvet. Liknande östliga fornsaker äro i mängd påträffade i Sverige, särskildt på ön Gotland, i Mälardalen och i Norrland.

De svenska förbindelserna med araberna intygas genom de talrika myntfynden. F. n. känner man omkring 24,000 hela och 14,000 fragmentariska arabiska mynt, funna i svensk jord (enligt d:r B. Schnittgers statistik). Då dessa fynd komma

att behandlas på annat ställe, vill jag här ej närmare uppehålla mig vid deras betydelse.

Af stort intresse äro de bältebeslag af brons och silfver med olika dekoration, som man finner i Sverige och hvilka merendels äro importerade från Östern. På Björkö i Mälaren har i graf 464 hittats ett nålhus med silfverbeläggning på båda sidor, smyckad med ett ingraveradt, stiliseradt träd, bilden af lifsträdet *(fig. 1)*. De tredelade bladen eller rättare palmetterna med 3 blad återfinnas på en silfverskål med påfåglar och träd, funnen vid Tomyzski i guvernementet Wjatka i Ryssland *(fig. 2)*[1] och å den öfre kanten af en stor silfverbål från Schirokowskoje i guvernementet Perm *(fig. 3)*.[2] Det är samma blad, som man äfven finner under halsen på ett bildrikt kärl i guldskatten från Nagy-Szent-Miklós i Ungarn, här i ännu ursprungligare gestalt

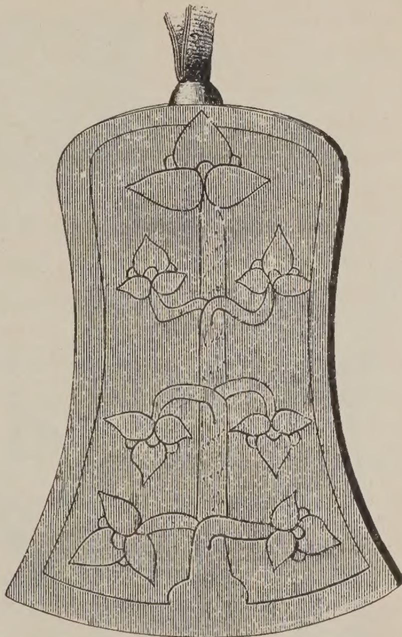

Fig. 1. Sverige.

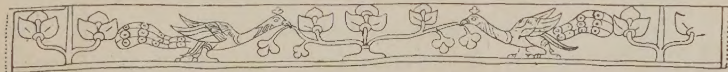

Fig. 2. Ryssland.

(fig. 4).[3] Man torde ej misstaga sig, om man karaktäriserar samtliga dessa silfverarbeten såsom stående under sassanidiskt

[1] Smirnoff, *Wostotschnoje Serebro*, fig. 116, St. Petersburg 1909.

[2] Smirnoff, L. c., fig. 134.

[3] J. Hampel, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, III. Band. Atlas, Tafel 290—294.

resp. eftersassanidiskt inflytande. Det på Björkö funna nålhuset tyckes af de åtföljande ovala spännbucklorna att döma, hvilka äro af egendomlig form och smyckade med tidi-

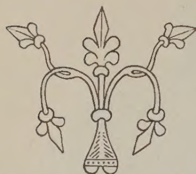

Fig. 4. Ungarn.

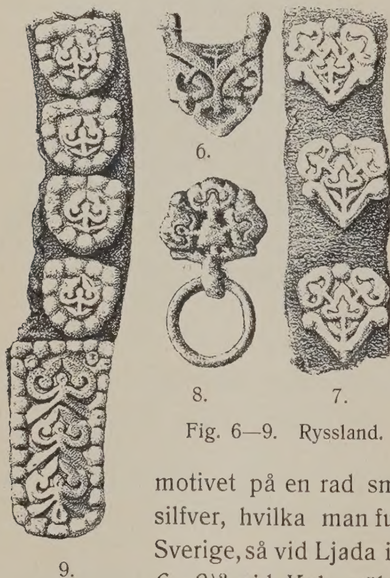

Fig. 3. Ryssland.

Fig. 5. Sibirien.

gare s. k. karolingisk djurornamentik, härstamma från 800-talets förra hälft. Liknande spännbucklor äro på Björkö funna i graf 632 med ett byzantinskt Theofilosmynt (829—842).

9. 6. 8. 7.

Fig. 6—9. Ryssland.

En vidare utbildning af samma växtmotiv återfinna vi i de nästan njurformiga bladen på en silfvertallrik från Kodski Gorodok i guvernementet Tobolsk i Sibirien, försedd med rika figurframställningar *(fig. 5)*.[1] De merendels 3 och 3 anordnade bladen bilda hufvudmotivet på en rad små bältebeslag af brons eller silfver, hvilka man funnit i Ryssland, Finland och Sverige, så vid Ljada i guvernementet Tamboff *(fig. 6—9)*[2], vid Kokemäki i Satakunta i Finland[3] och i grafvarna n:r 163, 550 och 632 på Björkö *(fig. 10—14)*. Till

[1] Smirnoff, L. c., fig. 92.

[2] *Materialy po archeologii Rossii*, N:o 10, *Ljadinskij i Tomnikowskij mogilniki*, af W. N. Jastreboff, Petersburg 1893. Pl. III, 11; VI, 5, 10, 11, 16; IX, 5.

[3] Aspelin, *Antiquités du nord finno-ougrien*, Fig. 1437.

samma grupp höra uppenbarligen beslag som figurerna *15—18* ur Björkögrafvarna 154, 523, 573 och 606, som finna sina motstycken i beslag från ryska grafvar vid Ljada, vid Worobjewo i guvernementet Woronesch och Zagrebinj i Wjatka *(fig. 19)*,[1] vid Malaja-Anjikowa i guvernementet Perm[2] och på ett rembeslag i Rumjanzeff-museet i Moskva.[3] Närmare eller fjärmare släktingar äro äfven vissa beslag från Jelisawjetgrad i Sydryssland *(fig. 20)*[4], och Babjenko i guvernementet Charkoff.

Alla dessa bladformer härstamma afgjordt från persiska förebilder, hvilka i sitt hemland fortsatt länge att lefva, som man kan se på fajansflisor med lifsträdet från Veramin i Persien (Kaiser Friedrich-museet, Berlin). Ända till Ungarn framträngde de i väster. Man har t. ex. funnit dem i en ryttaregraf vid Pilin i komitatet Nógrád, som att döma af de i ett par närliggande samtida grafvar befintliga mynten för Ludvig den fromme, härstammar från 800-talets förra hälft *(fig. 21, 22)*.[5] Andra ha påträffats i en graf med häst och ryttare vid Kis-Dobra i komitatet Zemplén,[6] väl från början af 900-talet — härpå tyda samanidmynten i en alldeles liknande, några meter längre bort befintlig graf.

Till samma krets höra många remändbeslag med växtornament och därur härledda geometriska ornament. I ett stort silfverfynd från Vårby i Huddinge socken, Södermanland, finnes bland andra föremål ett prydligt remändbeslag af silfver, i senare tid förändradt till hängsmycke. Hela fyndet torde ha nedlagts i jorden i midten af 900-talet.[7] Beslaget är prydt med sammanslingrade bladrankor och palmetter, efter all sanno-

---

[1] *Otchetj imp. arch. Kommissii,* Petersburg 1895, och B. Posta, *Archæologische Studien auf russischem Boden,* sid. 163 och 194 (i E. Zichys *Dritte asiatische Forschungsreise*).

[2] B. Posta, L. c. fig. 155.

[3] B. Posta, L. c. fig. 184.

[4] Khanenko, *Antiquités de la région du Dniepre* V, Pl. XIX, fig. 645, 668, 678.

[5] J. Hampel, L. c. Tafel 334, 17—19.

[6] J. Hampel, L. c. Tafel 424, 30—33.

[7] T. J. Arne, *Om det forntida Södermanland (Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria),* Strängnäs 1909.

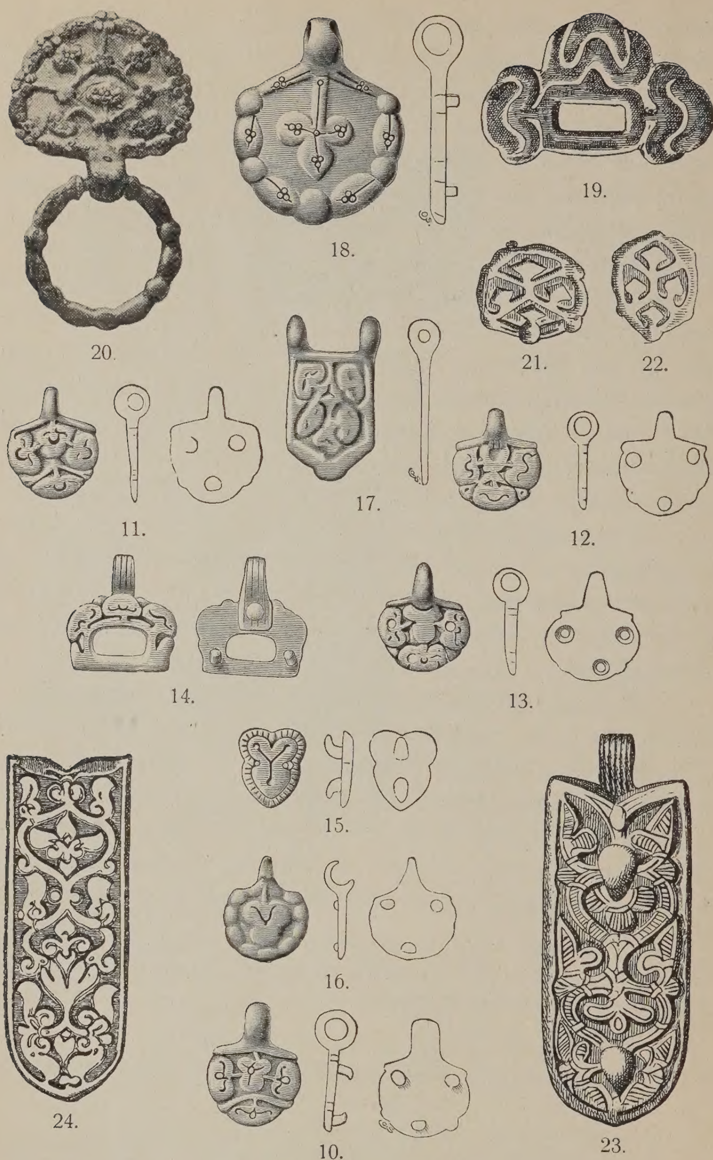

Fig. 10—14, 15—18 och 23. Sverige. Fig. 21, 22 och 24. Ungarn.
Fig. 19—20. Ryssland.

likhet härledda ur lifsträdsmotivet *(fig. 23)*. Synnerligen nära besläktadt är ett remändbeslag från Nagy-Ösz i Ungarn[1] *(fig. 24)*. Ornamentiken hos bägge beslagen är en tydlig afkomling af den, som återfinnes på hornet från Tchernigow,[2] på de ungerska, af Hampel beskrifna s. k. fickskyltarna[3] *(fig. 25)*, och på flera svärd såsom den s. k. Karl den stores sabel *(fig. 26)*[4] och ett svärd från Kiew i Khanenkos samling *(fig. 27)*. Äfven här är det fråga om en under muhammedanskt herravälde fortlefvande persisk ornamentik. Af brist på persiskt material är det svårt att afgöra, om dessa och liknande föremål härstamma från Persien självt eller om de äro tillverkade längre i norr, öster eller väster om Kaspiska hafvet. I Björkögrafven 1,074 anträffades stora stycken af ett läderbälte med talrika bronsbeslag. Bland dessa är remändbeslaget *(fig. 28)* af samma karaktär som de förut nämnda beslagen från Vårby och Nagy-Ösz. Mycket liknande beslag känner man från Kasan-guvernementet[5] och Kaukasus-trakterna, t. ex. från Kuban[6] *(fig. 29)* och Terek.[7] Dessa rankornament

Fig. 25. Ungarn.

Fig 26. Hofburg, Wien.

[1] J. Hampel, *Ornamentika a honfoglalási kor emlékein*, fig. 12 (*Archœologiai értesitő*) 1904.

[2] *Katalog kollektsii drewnostej professora D. J. Samokwasowa*, Warschawa 1892.

[3] J. Hampel, L. c. Band I, s. 700 ff.

[4] J. Hampel L. c. Band III, Tafel 438, 9.

[5] *Otchetj imp. arch. komm. 1904*, Fig. 253. Petersburg 1907.

[6] B. Posta, L. c., sid. 301.

[7] *Otchetj* etc. 1900, s. 49.

erhålla under islams äldsta tid en vidsträckt spridning; man finner mycket liknande motiv i Ibn Tuluns moské i Kairo, hvilken härstammar från 800-talet, och så långt bort i Östern som å klipprelieferna i grottorna vid Tatong, provinsen Shansi, Kina.[1] Besläktadt är naturligtvis äfven ett sådant remändbeslag som det från Abakan i Jenisseisk-guvernementet i Sibirien *(fig. 30)*.[2]

Under utvecklingens lopp förenklades allt mera dessa sammanslingrade rankor och palmetter å remändbeslagen och öfver-

Fig. 27, 29. Ryssland.

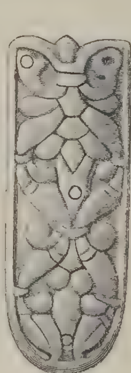

Fig. 28. Sverige.

29.

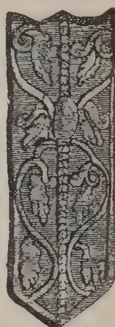

Fig. 30. Sibirien.

gingo slutligen till rent geometriska ornament. Sammanhanget med de föregående är ännu ganska tydligt å sådana beslag som *fig. 31 a* från Kama-trakten[3] och det med detta identiska från en graf vid Barsoff Gorodok i Sibirien, nära Surgut vid Ob-floden, utgräfd af d:r F. R. Martin *(fig. 31 b)*. Något mera degenereradt är beslaget *fig. 32* från Gotland och *33* från Sibirien (Minussinsk).

---

[1] O. Münsterberg, *Chinesische Kunstgeschichte* I, 1910, sid. 128.

[2] Radloff, *Sibirskia drevnosti (Sapiski imp. russk. arch. obschtjestwa,* Petersb. 1895), XXX: 10.

[3] *Materialy* etc., n:r 26. *Drewnosti Kamskoi tchudi po kollektsii Teplouchowych,* Atlas med förord af A. Spitzyn, Petersb. 1902. Pl. XVII: 43.

Till samma grupp hör äfven ett sådant rembeslag som det ungerska *fig. 34.*[1] En särskild, närbesläktad grupp bildas af små remändbeslag, ornerade med palmetter och vinklar, så från Gotland *(fig. 35 a)*, Petersburgguvernementet[2] *(fig. 35 b)* och guvernementet Tamboff *(fig. 9)*[3]. Fullkomligt lika äro de, som

Fig. 32, 35 a, 39. Sverige. Fig. 31 a, 35 b, 38, 40. Ryssland.
Fig. 31 b, 33, 36. Sibirien.

funnits i guvernementet Twer (i en kurgan med andra nedanför omtalade beslag), vid Kannefer i Riga-trakten och vid Kokemäki i Satakunta, Finland[4].

Ett sammanhang med dessa former uppvisa äfven vissa beslag i museet i i Minnussinsk *(fig. 36)*, angående hvilkas

[1] J. Hampel, *Ornamentika* etc., fig. 50.

[2] *Materialy* etc. n:o 20. *Kurgany S. Peterburgskoi gub. v. raskopkach L. K. Iwanowskowa,* utg. af A. Spitzyn. Petersburg 1896, Pl. XVI, 5.

[3] *Materialy* etc. n:o 10. Pl. VI, 16.

[4] Aspelin, *Antiquités du nord finno-ougrien*, fig. 1511.

ursprung man eljes kunde sväfva i oklarhet. Möjligt är, att de ansluta sig till en öst- eller centralasiatisk grupp från Tang-dynastiens dagar liksom troligen äfven det förut nämnda beslaget från Abakan.

En utveckling af de föregående visa tre sådana beslag som *fig. 37* från Ungarn[1], *fig. 38* från Gnezdowo i guvernementet Smolensk[1] och *fig. 39* från en graf med skelett af man, häst och hund vid Rösta i Ås socken, Jämtland[3]. Denna sista graf härstammar från förra hälften af 1000-talet. Det ungerska beslaget, som hittades i en ryttargraf vid Szeged-Domaszék i komitatet Csongrád, anses af Hampel tillhöra 800- eller 900-talet. Dessa palmetter ändas slutligen i sådana nästan geometriska ornament som å *fig. 40* från Kama-trakten[4]. De sammanslungna rankorna och palmetterna kunna äfven sluta i sådana geometriska ornament som å *fig. 41* från Churiki i Kaukasus[5] eller ett annat från Kama-dalen.[6] Mycket lika Churikibeslagets ornament äro de, som förekomma å söljebeslag från Kama-trakten *(fig. 42)*[7] och från Hemlingby i Valbo socken, Gestrikland *(fig. 43; St. H. M. 13,350)*. Slutligen upplösa sig dessa växtornament äfven i "löpande hund" eller besläktade motiv, såsom framgår af *fig. 44* från Kiew-guvernementet[8], *fig. 45* från en kurgan vid Leonowo intill Pascha-floden, SO. om Ladoga[9], *fig. 46* och *47* från Gotland, den förra från Stengrinda i Klinte s:n och *fig. 48* ur den förut omnämnda grafven vid Barsoff Gorodok i Sibirien. I ändan på utvecklings-

[1] Hampel, *Ornamentika* etc. fig. 22, och *Alterthümer* etc. III, Tafel 511, 4.

[2] *Materialy* n:o 28. *Kurgany Smolenskoi gubernii. 1. Gnjesdowskij mogilnik blis Smolenska.* Petersb. 1902. Pl. III, 9.

[3] K. Kjellmark, *Ett graffält från den yngre järnåldern i Ås i Jämtland (Ymer* 1905, H. 4, fig. 27 c).

[4] *Materialy* etc. n:o 26. Pl. XVII, 7.

[5] Naturhistorisches Hofmuseum, Wien (Hegers samlingar).

[6] *Materialy* n:o 26, Pl. XVII. 46.

[7] *Materialy* n:o 26, Pl. XXXIII, 8.

[8] Khanenko L. c. V. Pl. XV, 483.

[9] *Materialy* n:o 18; *Kurgany jusjnowa priladosjia* af N. E. Brandenburg, Petersburg 1895. Pl. VI, 12.

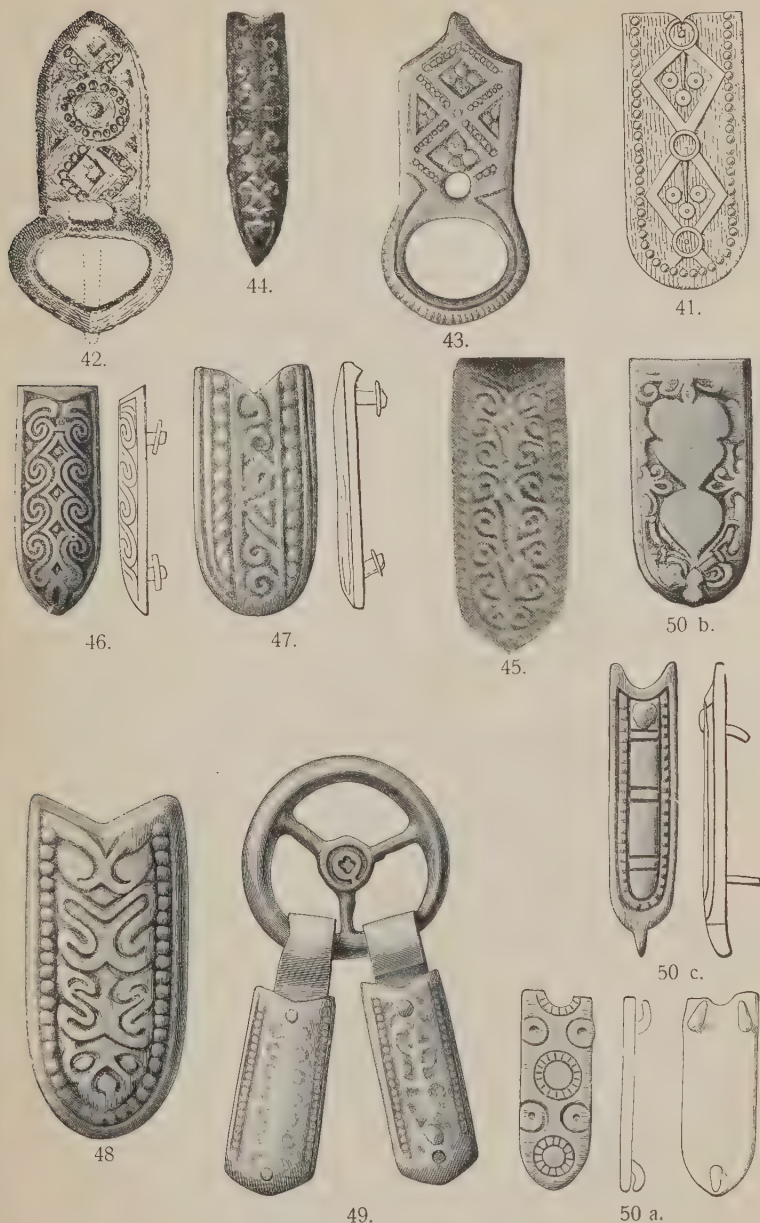

Fig. 41, 42, 44, 45. Ryssland. Fig. 43, 46, 47, 49, 50 a—c. Sverige.
Fig. 48. Sibirien.

kedjan befinner sig det ena rembeslaget å *fig. 49* med instämplade halfkretsar såsom lämning af den forna rika växtornamentiken. Detta sista beslag är funnet på Gotland. Rent geometrisk är äfven ornamentiken å *fig. 50 a* från Björkö (graf 154), ehuru jag antar, att äfven dessa cirklar utvecklats ur palmetten. Det tillhör säkert 1000-talet. Därom vittna öfriga saker i samma graf. Till det svenska beslaget, *fig. 50 b*, funnet på Gotland, kan jag f. n. ej ange några paralleller, men håller för sannolikt, att äfven det tillhör samma krets som ofvanstående. Så äfven de gotländska beslaget *50 c*.

51.

Fig. 51—52. Ryssland.

På silfverkärl af sassanidiskt och tidigt persiskt-islamitiskt ursprung finnas ofta ett slags palmetter med 3, 5 eller flera blad, där de yttersta bladen äro rullade nedåt och inåt, men de inre bladen ofta äro böjda något inåt och uppåt. Så är t. ex.fallet å ett silfverkärl från Gutowa i guvernementet Perm *(fig. 51* i midten)[1] och å ett annat från Wicharjewa i guvernementet Wjatka *(fig. 52)*[2].

Af en något annorlunda karaktär är palmetten nedanför handtaget å den sassanidiska silfverkannan från Maltzewa i guvernementet Perm *(fig. 53)*[3]. Palmetten är här hjärtformigt omsluten af en ranka, från hvilken utgå blad i form af halfva palmetter. Denna dekorationsform förekom ofta äfven å äldre islamitiska föremål, t. ex. å en kristallkanna från 900-talet, som tillhört den gamla skatten i klostret S:t Denis men numera förvaras i Louvren. Äfven å islamitiska föremål från senare tid (1500- och 1600-talen) uppträder denna palmettform, exempelvis å en förgylld bronskanna från Kinesiska Turkestan, för-

[1] Smirnoff, L. c., fig. 109.
[2] Smirnoff, L. c., fig. 117.
[3] Smirnoff, L. c., fig. 84.

varad i Naturhistorisches Hofmuseum i Wien *(fig. 54)*. Samma eller liknande palmettmotiv känner jag äfven från en reliefsmyckad stenplatta, försedd med en gammal, kufisk inskrift och funnen i den forna staden Rhages, söder om Teheran i Persien *(fig. 55)*. I Europa uppträda dessa palmetter med de ofta något massiva, afrundade bladen särskildt å bältebeslag. Man ser dem å ett fragment af en "fickskylt", funnen vid Tarczal i Ungarn *(fig. 56)*[1] och å bältebeslagen från Nagy- Ösz *(fig. 57)*[2] och Puszta Rekettye vid Kis Kun Halas i komitatet Pest *(fig. 58 och 59)*[3], med hvilka äfven det nästan hjärtformiga beslaget från det närbelägna Puszta-Balota *(fig. 60)*[4] är nära besläktadt. Anförvandter äro likaledes hittade vid Novi Banovci vid Donau i Slavonien.[5]

Fig. 55. Persien.

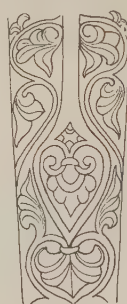

Fig. 53. Ryssland.

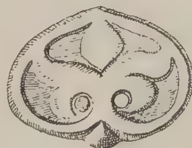
56.

Fig. 54. Turkestan.

57.

58.

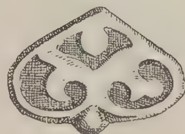

Fig. 56—59. Ungarn.

I Ryssland känner man hjärtformiga och fyrkantiga beslag, med dessa palmetter, så från Gnesdowo vid Smolensk *(fig.*

[1] Hampel, L. c. III. Tafel 403, 4.
[2] Hampel, L. c. I, fig. 2141.
[3] Hampel, L. c. III, Tafel 427 D, 1, 2.
[4] Hampel, L. c. III, Tafel 426 A.
[5] Brunšmid, *Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije,* Fig. 119, 6. 7. *(Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva.* Zagreb. 1901).

Fig. 60. Ungarn. Fig. 61—66. Ryssland. Fig. 67—73. Sverige.

61, 62, 63)[1], från trakten söder om Ladoga *(fig. 64* och *65)*[2] och från obekant fyndort *(fig. 66)*[3].

Ej heller i Sverige äro de okända.

I den ofvan omnämnda Björkögrafven 1074 funnos jämte det långa remändbeslaget *(fig. 28)* äfven 2 slags rembeslag af brons *(fig. 67* och *68)*, prydda med enkla palmetter i lågrelief. Af silfver äro de tre mer eller mindre hjärtformade rembeslagen från Sandby på Öland *(St. H. M. 5,788; fig. 69)*, från Svarta jorden på Björkö *(fig. 70)* och från Öland *(fig. 71)*. De tillhöra säkerligen 800- och förra hälften af 900-talet.

Vid första ögonkastet förefalla sådana hjärtformiga beslag som *fig. 72* och de femkantiga som *fig. 73* rätt afvikande från de nu omtalade. De härstamma från det stora silfverfyndet vid Vårby i Huddinge socken[4], Södermanland, och synas ha kommit i jorden omkring midten af 900-talet. De hjärtformiga smyckena äro inlagda med niellofigurer, som erinra om kinesiska förebilder, men i själfva verket torde framställa det negativa ornamentet, under det att det positiva utgöres af obetydliga bladrankor. I midten äro öfver hvarandra anbrakta 2 palmetter. Ett liknande, ursprungligen äfven nielleradt beslag eller hängsmycke härstammar från Lilla Rone i Lye s:n på Gotland *(fig. 74)* och påträffades tillsammans med vridna silfverarmringar, bergkristaller, monterade i silfver m. m. Stora femkantiga beslagsstycken finnas äfven i Kama-dalen *(fig. 75)*[5], men med afvikande ornamentik. Sannolikt framställas äfven å Vårbybeslagen degenererade palmetter, besläktade med dem å *fig. 64* och *66*. Märkligt är löpknutsmotivet, till hvilket jag senare återkommer.

Palmetten inom en hjärtformig infattning är ett motiv, som ofta uppträder inom äldre islamitisk konst, och palmetterna förenklas eller upplösas alltmera under tidens lopp. Motivet

---

1 *Materialy* n:o 28, Pl. XIII, 6; III, 29; V, 3.

2 *Materialy* n:o 18, VI, 1.

3 Khanenko, L. c. V. Fig. 486.

4 B. E. och H. Hildebrand. *Teckningar ur Svenska statens Historiska Museum*, 1, 1878.

5 *Materialy* n:o 26, Pl. XXXIII, 38.

ses å ett ryktbart lerkärl från 900- eller 1000-talet, funnet vid Fostat i Egypten och tillhörigt d:r Fouquet i Kairo *(fig. 76)*. Det förekommer likaledes som ornament å ett vackert koranmanuskript från 1000-talet, tillhörigt d:r F. R. Martin och för öfrigt smyckadt med en stor »blomma« i sassanidisk stil *(fig. 77)*. I Ungarn förekomma hjärtformiga, något långsträckta beslag med fullt tydliga palmetter *(fig. 78* från Anarcs i komitatet Szabolcs; *fig. 79* från obekant fyndort).[1] Liknande äro kända från en del trakter i Ryssland, såsom Kama-området, guvernementet Smolensk, och Ljada i Charkoff,[2] och de uppträda äfven i Sverige *(fig. 80*, från Björkö). Här är dock palmetten upplöst med midtbladet fritt och sidobladen gående ihop med omramningen. Palmetten med punktomramning från Tscherdinsk *(fig. 81)*[3] erinrar starkt om det nyss omnämnda koranmanuskriptets ornament. Liknande stycken kännas från Kama-dalen[4] och från Eura i Åbo län ur en skelettgraf; dessa ryska pjäser äro emellertid mera degenererade.

Utvecklingen hos de breda hjärtformiga beslagen går likaledes i samma riktning och slutar med midtbladets frigörande och vanställande och hela palmettens fullständiga upplösning. I första stadiet af upplösning befinner sig palmetten å ett beslag från Minussinsk-trakten i Sibirien *(fig. 82)*[5] och ej ens så långt gånget å ett silfversmycke från Gubdor i guvernementet Perm, funnet med andra smycken och silfverkärl *(fig. 83)*.[6]

Alldeles lösslitet och fyrkantigt är midtbladet på ett beslag från Gnesdowo (*fig. 84*)[7] liksom å ett annat från Gråträsk i Piteå socken i Norrbotten (*fig. 85*). Det sistnämnda,

[1] Hampel, L. c. III, Tafel 351 A 2, Tafel 413.

[2] *Materialy* n:o 28, Pl. III, 31; *Mat.* 26, Pl. XXXIII, 39; *Mat.* 10, Pl. VI. 15, VIII, 13.

[3] *Aljbom risunkoff w otjetach imp. arch. komm. za 1882—1898.* Petersburg 1906. Fig. 1908.

[4] *Materialy* n:o 26, Pl. XVII, 39.

[5] *Aljbom* etc. fig. 2170.

[6] Smirnoff, L. c. fig. 315, 68, 69.

[7] *Materialy* n:o 28, Pl. III, 42.

af en egendomlig bronsblandning (troligen mycket bly), är säkert importeradt från sydost liksom flertalet pjäser i det nedan omtalade stora Gråträskfyndet. Importgods utgöra äfven alla de små hjärtformiga, försilfrade och nielloinlagda beslagen från Gotland, af hvilka ett är framställdt å *fig. 86*. En mängd af dessa beslag äro funna vid Burge i Rone *(St. H. M. 3067)*, andra vid Antarve i Hafdhem *(St. H. M. 5507)*, andra åter å Stånga kyrkogård på Gotland *(St. H. M. 13611)*. I alla dessa fynd förekomma sena fiskliknande beslag, till hvilka jag sedan återkommer, jämte en mängd andra föremål. Ett Otto III:s silfvermynt i Antarvefyndet anger, att dessa sena former härstamma från tidigast slutet af 900-talet och från 1000-talets förra del. Sådana beslag som *fig. 86* finnas fullkomligt liknande i Livland,[1] Kurland[2] och Kamadalen[3] *(fig. 87)*.

Dels vid Hafvor i Hablingbo s:n och dels annorstädes på Gotland ha påträffats en mängd hjärt- och sköldformiga beslag *(fig. 88* och *89)*, hvilkas motstycken äro bekanta från Kama-dalen *(fig. 90* och *91)*,[4] alltså från det östligaste Ryssland.

Men de gå ännu längre mot öster. I en redan förut omnämnd graf från Barsoff Gorodok i närheten af Surgut vid Ob-floden fann d:r F. R. Martin ett helt läderbälte med fullständigt identiska beslag (lika *fig. 88)*. Äfven här har man att göra med växtornament och just palmetter, och alldeles omöjligt är kanske ej, att de ursprungliga persiska förebilderna först erhöllo sin senare gestalt på östasiatiskt område.

Palmetter med hjärtformig infattning utgöra ornamentsmotivet å ett fyrkantigt bronsbeslag från Rösta i Ås socken, Jämtland *(fig. 92)*[5]. En nästan identisk pjäs är funnen vid Gnesdowo i guvernementet Smolensk *(fig. 93)* och en annan

[1] Bähr, *Gräber der Liven.*
[2] Kruse, *Necrolivonica*, Tab. 39, från Antzen eller Hasan.
[3] *Materialy* n:o 26, Pl, XVII, 37.
[4] *Materialy* n:o 26, Pl. XVII, 14, 19, 31.
[5] Kjellmark, L. c. Fig. 28.

76.

74.

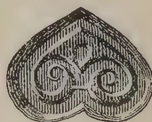
75.

83.

80.

82.

89.

88.

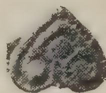
79.

77.

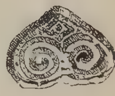
86.

84.

81.

87.

78.

85.

90.

91.

Fig. 74, 80, 85, 86, 88, 89. Sverige. Fig. 75, 81, 83, 84, 87, 90, 91. Ryssland.
Fig. 76. Egypten. Fig. 78, 79. Ungarn. Fig. 82. Sibirien.
Fig. 77. Persien?

liknande är känd från samma plats *(fig. 94)*.[1] Besläktadt är säkerligen äfven det fyrkantiga beslaget å *fig. 95* från Székes-Fejérvar-Demkóhegy i komitatet Stuhlweissenburg, Ungarn[2].

Det finnes ännu en rad i Sverige funna beslag med östliga palmettmotiv. I en del fall känner jag motsvarigheter i Ryssland, i en del icke. I Gråträskfyndet märkes ett 5-kantigt

92.

94.

Fig. 92. Sverige. Fig. 93, 94. Ryssland.

93.

beslag af koppar med en trebladig palmett *(fig. 96)*, hvars pendang mötes i en pjäs från Petersburgsguvernementet *(fig. 97)*[3].

Ur en graf på Björkö (n:r 716) härstamma 4 olika rembeslagstyper, alla ornerade med palmetter *(fig. 98—101)*. Bland dessa är *fig. 98* känd i identiskt lika form från den gamla staden Bulgar, SO. om Kamas inflöde i Wolga[4]. Besläktade torde väl några beslag vara, som härstamma från Gnesdowo *(fig. 102)*[5], Ladogatrakten[6] och Wladimir *(fig. 103* och *104)*.[7]

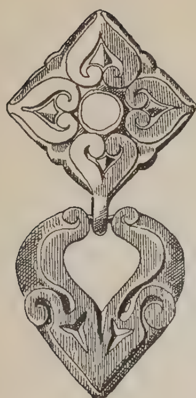
[1] *Materialy* n:o 28, Pl. II, 6 och XII, 2.
[2] Hampel, L. c. Tafel 394, 17 a.
[3] *Materialy* n:o 20, Pl. XVI, 3.
[4] B. Posta, L. c. fig. 193 b.
[5] *Materialy* n:o 28, Pl. V, 2.
[6] *Materialy* n:o 18, Pl. VI, 4.
[7] *Iswjestija* etc. Vypusk 15. Petersburg 1905. Fig. 50, 54.

På denna plats torde äfven en grupp beslag böra behandlas, hvilka anträffats på Gotland *(fig. 105)* och något erinra om Wladimirbeslagen. Deras ursprung är emellertid klart och tydligt. De härleda sig från sådana förebilder som *fig. 106* med ett slags klufna palmetter och små, tvådelade blad vid söljeramen. A. Riegl[1] anser, att dessa söljor äro af östromersk tillverkning, och uppräknar de honom bekanta exemplaren: ett från Dalmatien, två från Italien (i museer i Rom och Neapel) ett från Kertch, ett från Kartago och ett från det engelska grefskapet Kent, alla tre i British Museum, och slutligen ett exemplar i Lüttichs museum. Fynduppgifterna äro i flera af dessa fall högst osäkra. Ytterligare en sådan sölja härstammar från Krim.[2] I Statens Historiska Museum i Stockholm förvaras dessutom 5 exemplar, inköpta i Konstantinopel och troligen härrörande från Mindre Asien. I Trocadéromuseet i Paris finnes ett exemplar från Kaukasus, hemfördt af Chantre. Slutligen förvaras i Berlins Museum für Völkerkunde ytterligare ett, enligt uppgift från Brianza i Italien (n:o IV h. 248). Jag finner ej Riegls förmodan osannolik, men såväl stil som utbredning göra det likväl möjligt att i dessa söljor se en ännu östligare produkt. Från Kaukasus-trakterna kunna de sedan ha spridt sig norrut och imiterats i sådana stycken som de gotländska. Med de förbindelser, som stodo svenskarna till buds med Byzanz, är det ju emellertid ej uteslutet, att vägen gått längs Dnjeper i stället för längs Wolga. I hvarje fall synes det mig, att söljorna måste vara inemot ett par hundra år yngre än Riegl förmodar. Jag skulle tro, att de tidigast förskrifva sig från 700-talet och snarast från tiden omkr. 800 e. Kr.

Intressanta äro ett par små hängsmycken af silfver, funna i graf 965 från Björkö *(fig. 107)*. De prydas upptill af dubbla rankor med degenererade blad, möjligen vinlöf; därunder ses

[1] A. Riegl, *Oströmische Beiträge* (Beiträge zur Kunstgeschichte, Franz Wickhoff gewidmet) etc. Wien 1903, s. 5 ff.

[2] *Iswjestija imp. arch. komm.* Vyp. 19. St. Petersburg 1906. Pl. X, 19.

95.

96.

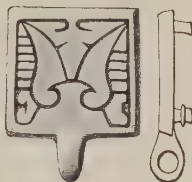

97.

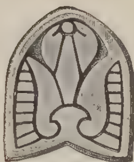

98.

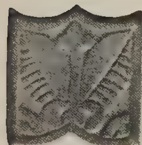

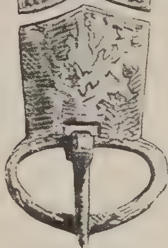
100.

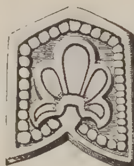
99.

102.

104.

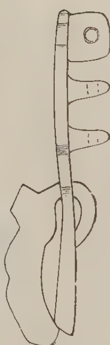
101.

107.

103.

106.

105.

Fig. 95. Ungarn.
Fig. 96, 98—101, 105. Sverige.
Fig. 97, 102—104. Ryssland.
Fig. 106. Turkiet.
Fig. 107. Sverige.

tvänne palmetter. Jag sammanställer detta smycke med sådana rembeslag som det ungerska från Anarcs i komitatet Szabolcs *(fig. 108)*[1]. "Vinbladen" erinra starkt om liknande i relief på benplattor från Puszta-Szent-Imre i komitatet Pest.[2] De båda palmetterna ofvanför hvarandra återfinnas på ett rembeslag från Blatnicza i komitatet Turócz i Ungarn *(fig. 109)*[3], här i ursprungligare gestalt. Hampel anser detta beslag tillhöra 700- eller 800-talet. Riegl antar,[4] att det är af byzantinskt ursprung, men det orientaliska elementet synes mig ännu starkare. Därom vittna ornamentens likhet med sådana hos en del pjäser i Nagy-Szent-Miklós-fyndet,[5] hos hvilket äfven Hampel, som anser det vara en produkt af chersonesisk guldsmedskonst, medger ett starkt orientaliskt inflytande. Motivet har spridt sig ej blott mot väster och norr utan äfven långt österut. Originalet till *fig. 110* är ett rembeslag af brons, funnet vid den Grünwedel-Le Coqska utgräfningen i Idiqut-Schahri nära Turfan i Östturkestan. Genom d:r v. Le Coqs tillmötesgående har jag fått afteckna detsamma. Jag håller för sannolikt, att man äfven här har att göra med ett par degenererade palmetter.

Tillsammans med Blatnicza-beslaget *fig. 109* fanns ett annat mindre *(fig. 111)*,[6] hvilket å sin sida kan uppvisa analogier på Krim[7] och i Sibirien. Så är beslaget *fig. 112* funnet i guvernementet Tomsk[8]. De sibiriska beslagen från denna tid uppvisa eljes ofta en speciell växtornamentik, utmärkt af dubbla växtrankor, som mötas och mellan hvilka hänga ett slags klockliknande blomkorgar *(fig. 113)*. I fynd, som innehålla dylika pjäser, finnas ofta kinesiska mynt, slagna under

[1] Hampel, L. c. III, Tafel 351 A 1.
[2] Hampel, L. c. III, Tafel 433, 4—10.
[3] Hampel, L. c. III, Tafel 321, 10.
[4] Riegl, L. c.
[5] Hampel, L. c. III, Tafel 312, 313, 315.
[6] Hampel, L. c. III, 321, 9.
[7] *Iswjestija* etc. Vypusk 19. St. Petersburg 1906. Pl. XII, 6.
[8] *Aljbom* etc. fig: 2012.

Tang-dynastien (618—905) och ibland beslag med sassanidisk dekoration. Det förefaller mig ej omöjligt, att persiska motiv ompräglats på östasiatisk botten, och att det är dessa nya former vi möta i Sibirien. Intressant är äfven förekomsten i nyare tid af en, som det synes mig, besläktad ornamentik på s. k. "gau", ett slags amulettaskar, från Tibet och Mongoliet.[1]

Det finnes ytterligare i Ungarn liksom i Sverige en rad beslag med ornament af östlig upprinnelse. Det lilla sköldformiga beslaget från Tuzsér i komitatet Szabolcs (*fig. 114*)[2] erbjuder en otvifvelaktig släktskap med det försilfrade bronsbeslaget från Tchinuchoi i Kaukasus (med 3 nitar på undersidan), af hvilket fyra exemplar förvaras i Naturhistorisches Hofmuseum i Wien (*fig. 115*). Bland de föremål af liknande art, funna i grafvar, som direktör Heger insamlat i Kobantrakten, förekomma äfven ett par mynt, nämligen ett eftersassanidiskt från 683 och ett ommajadiskt från 744. Detta är ju också hvad man kan vänta i kasarernas gränstrakter mot kalifväldet, där hårda strider stodo på 600- och 700-talen mellan Muhammeds anhängare och de nordliga folken. Som vi redan sett och vidare skola få se, är det på kasariskt område, som många af de med våra beslagsstycken analoga pjäserna blifvit funna. Genom moslims handel med kasarernas hufvudstad Itil anlände dit en mängd för nordmännen begärliga varor, som af dem fördes till hemlandet. Det synes mig mycket sannolikt, att ordet "Serkland", hvilket ej sällan uppträder på runstenarne och sedan i den isländska litteraturen, ursprungligen betecknar kasarernas land och så småningom utsträckts till att omfatta alla muhammedanska länder, som nordborna kommo i beröring med. Ordet skulle kunna vara en folketymologisk omtydning, ej af "sarazenernas land" utan af "Sarkelland", landet som försvarades af gränsborgen Sarkel. Denna

---

1 Kasnakow, *Sobranie tibetskich i mongolskich "gau"*. (Sapiski vostotch. otdjeljenija imp. russk. archeol. obschtjestva. Tom XV, 1. Petersburg 1903. Pl. I, fig. 4.

2 Hampel, L. c. Tafel 437, 17 a.

befästa stad uppstod på 800-talet och låg vid Don samt lämnade där skydd mot kasarväldets västliga grannar.[1] Borgen intogs på 960-talet av Kiews storfurste Swjatoslaw, som i sitt följe säkerligen hade godt om svenskar, genom hvilka namnet blef bekant i hembygden, om det ej redan långt förut var det.

I Lunds universitets historiska museum förvaras ett rembeslag af brons *(fig. 116)* från okänd fyndort. En pärlrand omgifver den inre framställningen, som tyvärr är mycket vårdslöst tillkommen och därför gör det svårt att säga, om man har med palmett- eller djurmotiv att göra.

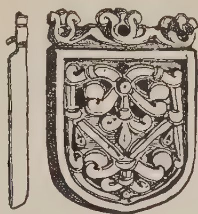
Det senare förefaller ej omöjligt, ty beslaget öfverensstämmer ganska nära med ett hängsmycke ur ett finskt fynd från Tavastehus *(fig. 117)*,[2] å hvilket Posta ser en framställning af tvänne drakar med de förenade svansarne utlöpande i en palmett. Måhända går motivet tillbaka på ett klassiskt delfinmönster — dylika höllo sig ännu i efterklassisk tid kvar i Italien, såsom framgår af ett rembeslag i guld från Lucca *(fig. 118)*. Märkligt är, att det säkert österländska beslaget ur Tavastehusfyndet är inlagdt med blå gropemalj. (Denna uppgift härrör från B. Posta L. c.; Appelgren uppger däremot, att fyllningen består af niello. Den är till färgen blågrön och låter repa sig med knif lättare än vanlig emalj.) Fördjupningarna i Lundabeslaget voro måhända också afsedda för emalj. Då båda beslagen härröra från tiden omkring år 1000, äro de således betydligt äldre än det enda daterade exempel vi förut äga på medeltida musulmansk emaljeringskonst, det berömda kopparfat med väggemalj, som i midten af 1100-talet tillverkades för ortokidfursten Rukn el-daula i Diarbekr.[3] Äldre är

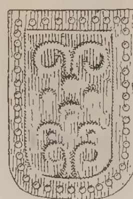
[1] M. Hruševskyj, *Geschichte des ukrainischen (ruthenischen) Volkes.* I. Band. S. 159 ff., s. 470 ff. Leipzig 1906.

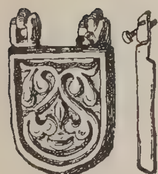
[2] Hj. Appelgren, *Die vielreihigen silbernen Gliederketten in finländischen Funden (Finska Fmf. Tidskrift XXIII,* n:o 2) och B. Posta, L. c., sid. 244 ff., fig. 151, 3.

[3] G. Migeon, *Manuel d'art musulman* II, sid 156, fig. 138.

108.

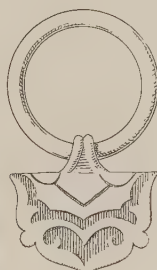

109.

110.

111.

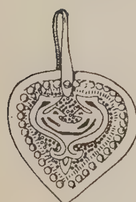

112.

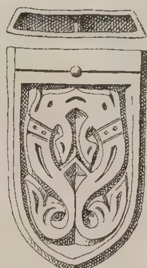

114.

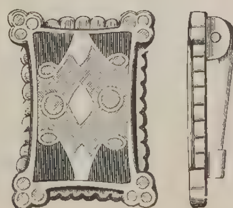

115.

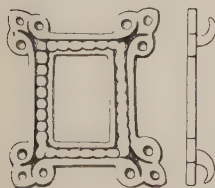
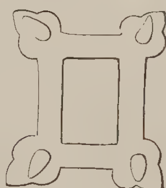

113.

116.

117.

118.

119.

120 a.

120 b.

Fig. 116, 119, 120 a. Sverige. Fig. 110. Turkestan.
Fig. 108, 109, 111, 114. Ungarn. Fig. 118. Italien.
Fig. 112, 113. Sibirien. Fig. 115, 120 b. Ryssland. Fig. 117. Finland.

den berömda guldkanna med rik emaljinläggning, som förvaras i klostret S:t Maurice d'Agaune. Får man döma af palmetterna (lifsträdet, "hom") är denna kanna gifvetvis af persiskt ursprung, och sägnen, som berättar, att den skänkts af Harun Arraschid till Karl den store, blir ganska sannolik.[1]

Från vikingatiden och den äldsta medeltiden äro i Sverige några få emaljerade föremål bekanta. (Jag frånser här de under 1100-talet från Västeuropa importerade kristna emaljerade föremålen.) I Björkögrafven 854 ha hittats ett par små förgyllda, fyrkantiga spännen af brons med röd, blålila och blågrön emalj *(fig. 119)*, måhända med en framställning af starkt stiliserade palmetter å kortsidorna. Omramningen erinrar starkt om lösa små bronsramar, funna i graf 154 på Björkö *(fig. 120 a)* och å graffältet vid Gnesdowo[2] *(fig. 120 b)*. Måhända är äfven detta orientalisk emalj. Spännena härstamma från tiden omkring 1000.

En del andra emaljsmycken förmodar jag vara af byzantinskt eller kanske snarare russo-byzantinskt ursprung, nämligen ett par små pjäser af brons ur graf 835 på Björkö *(fig. 121)* och ett 4-kantigt hängsmycke från Hulterstads socken på Öland *(St. H. M. 5786, fig. 122)*, samtliga med gropemalj vidare en rund brosch af brons med väggemalj mellan de 4 armarna af ett midtkors och ursprungligen i detsamma[3] samt 5 runda bronsbroscher med en omramning af degenererade, förgyllda blad och ett rundt midtparti, utfylldt med väggemalj *(fig. 123)*. Motivet är äfven här i allmänhet ett likarmadt kors, öfver hvars armar gå tvärslåar — denna korsform är bekant från Kiew-trakten och på textilier från Wladimir.[4] De

[1] E. Aubert, *Trésor de l'abbaye de Saint-Maurice d'Agaune*. Pl. XIX —XXII. Paris 1872.

[2] *Materialy* n:o 28. Pl. II, 14.

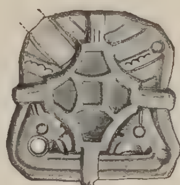
[3] I Lunds Universitets Historiska Museum; de öfriga i Statens Historiska Museum.

[4] Khanenko, *Antiquités russes II. croix et images*, Kiew 1900. Pl. XVII, 211. *Iswjestija imp. arch. komm.* N:o 15. Petersburg 1905: Spitsyn, *Wladimirskie kurgany*, fig. 268.

härröra troligen från tiden omkring 1100. I Sydryssland känner man emaljinlagda, likarmade små bronskors från denna tid (jfr Khanenko). Vid S:t Mikaelsklostret i Kiew hittades 1903 i ett stort skattfynd af hufvudsakligen silfverföremål, däribland 7 korsformiga hängsmycken, rätt lika dem från Hiddensee, äfven 16 runda smycken af förgylldt silfver med emaljinläggning i olika färger. Flera af dessa äro prydda med kors af

124.

121.

122.

123.

125.

Fig. 121—124. Sverige.
Fig 125. Norge.

fullkomligt samma slag som på Lunda-broschen, d. v. s. likarmade med förtjockning på midten af hvarje arm.[1] De svenska exemplaren äro funna i Glemminge *(St. H. M. 2109)*, Håslöf *(St. H. M. 3217)* och Helsingborg *(St. H. M. 14214)*, samtliga fyndorter i Skåne, sistnämnda pjäs i en af amanuensen A. Lindblom undersökt graf i en äldre kyrklämning. De två

[1] *Otchetj imp. arch. komm.* 1903, Pl. V, 5. Petersburg 1906.

återstående hafva anträffats på Öland, det ena i Norra Möckleby s:n *(St. H. M. 4277)*, det andra i Böda s:n *(St. H. M. 13878)*.

En i gult och rödt emaljerad bronsknopp, funnen i Svarta jorden på Björkö *(fig. 124)*, är troligen af iriskt ursprung. Den öfverensstämmer med innerpartiet hos ett emaljeradt viktlod från Norge *(fig. 125)*[1] och ett emaljeradt beslag på ett bronskärl från Møklebust i Eid, N. Bergenhus amt.[2]

Bland hängsmycken och beslag af österländsk prägel märkas några som *fig. 126*, funna i graf 791 på Björkö. Å palmetten ser man, huru mellan bladen skjuta ut smala skaft med ett af tre "kulor" bildadt blad. Närbesläktadt är motivet på hänget *fig. 127* från Björkö. Ett liknande är nyligen funnet i en innehållsrik graf vid Linga i Järna socken, Södermanland. Samma palmetter eller mycket liknande äro kända från Ungarn *(fig. 128)*[3] och Ryssland. Hängsmycket *fig. 129* härstammar från Wladimir,[4] *fig. 130* troligen från Kiew-trakten,[5] *fig. 131* från Kamadalen.[6] Dessa palmetter med de kulformiga småbladen förekomma äfven på beslag från Kaukasus.[7] Ett par pjäser som *fig. 130* äro också hittade i graf 518 på Björkö.

På Gotland äro de små beslagen *fig. 132* och *133* funna, de senare i många exemplar tillsammans med sena hjärtformiga beslag (som *fig. 86)*. De äro försilfrade och inlagda med niello samt af östligt ursprung. Gotländska beslag som *fig. 134* från trakten mellan Visby och Endre förekomma nästan identiskt lika i Petersburgs-guvernementet *(fig. 135)*[8] och i guvernementet Twer. I samma två guvernement och på

[1] Rygh, *Norske Oldsager*, fig. 483.

[2] I. Undset, *Mindre bidrag om Den yngre jernalder i Norge (Aarbøger f. nord. oldk. 1889)*, Pl. IV, 1 a.

[3] J. Hampel, *Ornamentika* etc. fig. 49.

[4] *Iswjestija* etc. 1905, fig. 47.

[5] Khanenko. V. Pl. XIX, 739.

[6] *Materialy* n:o 26. Pl. XVII, 36.

[7] B. Posta, L. c., fig. 194, 7.

[8] *Materialy* n:o 20. Pl. XVI, 2.

Gotland ha hittats besläktade beslag sådana som *fig. 136* och *fig. 137.*[1] På Gotland i Klinta socken och vid Gråträsk äro sådana beslag som *fig. 138* funna och i Gästrikland som *fig. 139.* Ett af sistnämnda art är funnet i den förut omnämnda grafven vid Hemlingby i Valbo socken jämte beslag etc. från 1000-talet. Man känner liknande från Sachnowka i Kiew-guvernementet *(fig. 140).*[2]

Tillsammans med det gotländska beslaget *fig. 134* påträffades en remsölja som *fig. 141* med degenererade växtmotiv. Fullkomligt lika remsöljor eller ännu mera urartade äro funna i grafvar vid Kokemäki och Kalvamäki i Satakunta, vid Ljada[3] och i guvernementet Wladimir[4]. Urartade växtmotiv ses äfven å beslagen *fig. 142* och *143* från Stengrinda i Klinta socken på Gotland. Svårare är att afgöra, huruvida sådana rembeslag, som återges å *fig. 144* (från trakten söder om Ladoga),[5] äro prydda med ursprungliga geometriska motiv eller om äfven dessa kunna härledas ur växtformer. Ett bälte med sådana beslag är funnet i S. Kvinneby socken på Öland[6]. Besläktade beslag känner jag från Ljutsin i guvernementet Witebsk.[7] Sådana kaukasiska beslag som *fig. 145* och *146* (31 + 28 exemplar, Naturhistorisches Hofmuseum, Wien) stå tydligen i nära samband med desamma.

Rätt intressant är en serie af mer eller mindre fiskliknande beslag af brons och andra metallegeringar, som möjligen leder sitt ursprung från en kinesisk förebild. I Jenisseisk i Sibirien har man flera gånger funnit ett slags hängsmycken med en bjällra i midten, omgifven af en flat, ranksmyckad rand *(fig. 147).* Jag för-

[1] *Materialy* n:o 20. Pl. XVI, 1, 4.

[2] Khanenko. V. Pl. XV, 273.

[3] *Materialy* n:o 10. Pl. III, 6.

[4] Spitzyn, *Wladimirskie kurgany*, fig. 360. *(Iswjestija* etc. Petersburg 1905.)

[5] *Materialy* n:o 18. Pl. VI, 13.

[6] I Kalmar Museum.

[7] *Materialy* n:o 14. *Drewnosti sjewjero-sapadnowa kraja. Ljutsinskij mogilnik.* S:t Petersburg 1893. Pl. XIII, 13.

Fig. 126, 127, 132—134, 138, 139, 141—143. Sverige.
Fig. 128. Ungarn. Fig. 129—131, 135—137, 140. Ryssland.

modar, att denna ranka kan vara influerad af den drufranka, som förekommer på gamla kinesiska metallspeglar. Dessa smycken hittas äfven tillsammans med Tang-mynt. Det synes mig, som om ur denna kinesiska form, måhända under inflytande från sibiriska beslag som *fig. 148*, utvecklat sig sådana beslag som det från Wladimir *(fig. 149)*.[1] En ranka finnes äfven här, bjällran i midten har antagit en aflång form, täckt af en nedhängande palmett, och har två genomgående hål, men den ursprungliga betydelsen har gått förlorad. Ett nära besläktadt stycke är äfven funnet i Ungarn *(fig. 150)*.[2] Mera degenereradt är beslaget *fig. 151*, som påträffats i Kama-trakten.[3] Här äro rankorna upplösta; två cirklar angifva ännu de tidigare hålen. Ett par voluter ersätta löpknuten upptill. Mycket liknande eller identiska stycken äro funna på Gotland *(fig, 152 a, b)*. Cirklarna äro ej längre så tydliga. Ännu längre går degenerationen hos styckena *fig. 153* och *154 a, b* från Rone, Lye och Stånga socknar på Gotland. Till de sista utlöparna höra beslag som *fig. 155 a* från Petersburgs-guvernementet[4], ett från Livland (i Riga-museet) och ett från Gotland *(155 b)*.

Förutom palmetten spelar äfven rosetten en roll, ehuru mera inskränkt, å de till Sverige österifrån importerade föremålen. På Björkö är funnet ett hängsmycke med en fyrbladig rosett, där mellan bladen synas smala stänglar med 3 kulformiga blad *(fig. 156)*. Från Björkö härrör det rosettformiga beslaget *fig. 157* och från Sund i Vårdinge socken ett mera urartadt *(fig. 158)*. I en ofvan omtalad graf från Rösta i Ås socken, Jämtland, hittades ett stort läderstycke med ett beslag i samma stil, där hörnen utgöras af palmetter inom hjärtformig omramning[5]. Skinnstycket med dess beslag *(fig. 159*

[1] Ouvaroff, *Les Mériens*, Petersb. 1875. Pl. VIII (XXXII), 36. *Iswjestija* etc. 1905. Fig. 51.

[2] Hampel, L. c., III, Tafel 414, 4.

[3] *Materialy* n:o 26. Tafel XXXIII, 30.

[4] *Materialy* n:o 20. Pl. XVI, 20.

[5] Kjellmark, L. c. Fig. 28 a.

har utgjort en del af en 4-kantig väska. Liknande stycken äro kända från Sibirien[1] och från byn Zagrebinj i ujäsdet Katjolnjik, guvernementet Wjatka[2], i sista fallet dock med en afrundad sida. Posta afbildar en intressant dylik väska med bälte och alla beslag af modern tillverkning, sådan den bäres af tatarerna kring Omsk[3]. De rosettformiga beslagen synas ofta ha sirat dessa väskor. Mer eller mindre med de svenska besläktade exemplar äro funna i Ryssland, så vid Gnesdowo i guvernementet Smolensk *(fig. 160* och *161)*[4] och från Ljada i guvernementet Tamboff *(fig. 162)*[5]. Besläktad med sistnämnda är säkert en sådan kaukasisk pjäs som *fig. 163.*[6] Ett slags små rosettprydda knappar, såsom *fig. 164* från Björkö, ha motsvarigheter i både Ryssland och Ungarn.

Äfven djurfigurer känner jag från Sverige, hvilka utgöra en art utlöpare från persiskt-sassanidiska förebilder. På Björkö äro i grafvarna 1062, 739 och 54 funna tre små runda förgyllda bronsmedaljonger, som framställa en fågel framför en kvist eller en halfpalmett *(fig. 165).* Ett liknande stycke är äfven bekant från guvernementet Smolensk.[7] I fågeln med den uppåtsträckta stjärten ser man först en tupp, men han bär ingen kamm, utan en "hufvudfjäder". Ursprungligen funnos säkerligen 3 till 4 dylika, och fågeln skulle föreställa en påfågel. Man märker genast likheten hos vår fågel med den på ett samtida bronsföremål från Ungarn *(fig. 166)*[8]. Inom den musulmanska konsten spelade liknande påfåglar en stor roll: man ser dem t. ex. målade på elfenbensskrin[9] eller in-

---

[1] A. Heikel, *Antiquités de la Sibérie occidentale*, XXIV, 10 (*Mémoires de la Société finno-ougrienne*, VI, Helsingfors 1894).

[2] B. Posta, L. c. Fig. 86.

[3] B. Posta, L. c. Fig. 91.

[4] *Materialy* n:o 28. Pl. XIII. 3, III. 18.

[5] *Materialy* n:o 10. Pl. III, 14.

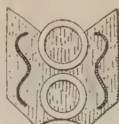
[6] Naturhistorisches Hofmuseum, Wien.

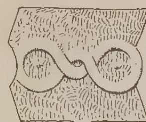
[7] *Otchetj* etc. 1892.

[8] Hampel, L. c. III, Tafel 280, 1.

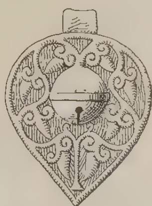
[9] Migeon. L. c. Fig. 127.

144.

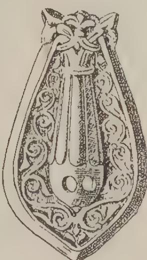

145.

146.

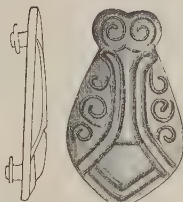

149.

147.

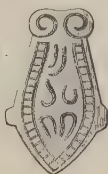

148.

150.

151.

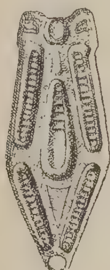

152 a.

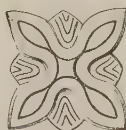

152 b.

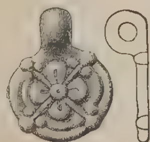

153.

154 a.

154 b.

155 a.

157.

156.

155 b.

Fig. 144—146, 149, 151, 155 a. Ryssland. Fig. 147, 148. Sibirien. Fig. 150. Ungarn. Fig. 152 a—154 b, 155 b—157. Sverige.

väfda i präktiga tyger.[1] På dessa senare textilier stå tvänne påfåglar midt emot hvarandra på ömse sidor om “lifsträdet“, och deras tillbakaböjda stjärtar mötas och bilda nästan en cirkel. Som en rest af lifsträdet och ena hälften af en liknande scen fattar jag framställningen på de svenska och ryska medaljongerna. Å sassanidiska och tidiga musulmanska silfverkärl äro dessa framställningar äfven vanliga (se *fig. 167*, en sassa-

Fig. 158, 159, 164, 165. Sverige.
Fig. 160—163. Ryssland. Fig. 166. Ungarn.

nidisk kanna i grefve Bobrinskoys samling i Petersburg och jfr Smirnoff, L. c. 127 en silfvervas, möjligen från guvernementet Perm). En påfågel på ett silfverkärl från Lysiewa i Solikamsk, guvernementet Perm, utmärker sig genom ett slags treflikig palmett på hufvudet, uppkommen ur fjädrarna *(fig. 168)*[2]. Samma slags palmett ses äfven å en fågelbild ur Gråträsk-fyndet, hvilken jag likaledes fattar som en påfågelefterbildning *(fig. 169)*. Egendomlig är den tillbakaböjda stjärten hos alla de omtalade påfåglarna. Den går säkert tillbaka på sassanidiska förebilder, såsom redan ryska silfverfynd visa. En liknande stjärt bär en drake på ett sassanidiskt siden-

[1] Migeon, L. c. Fig. 334, 335.
[2] Smirnoff, L. c. Fig. 128.

tyg i Kensington museum och på dräktmönstret å en klipp-relief i Tak-i-Bostan i Persien.[1] På ett troligen under efter-sassanidiskt inflytande stående silfverskrin i Czartoryskimuseet i Krakau finner man också påfågeln med uppåtböjd stjärt *(fig. 170)*. Cirkeln, som man ser vid vingfästet å Björköpå-fåglarna, återfinnes äfven hos fågelbilderna på de tidiga isla-mitiska tygerna liksom å påfågeln *fig. 168*. Inhemska efter-bildningar af det österländska motivet med påfåglar eller höns

167.

168.

Fig. 167, 168. Ryssland.

på ömse sidor om lifsträdet ser jag i de tre hängsmyckena *fig. 171* från Sörby i Åkers socken, Södermanland, samt *172* och *173* från Björkö i Mälaren.

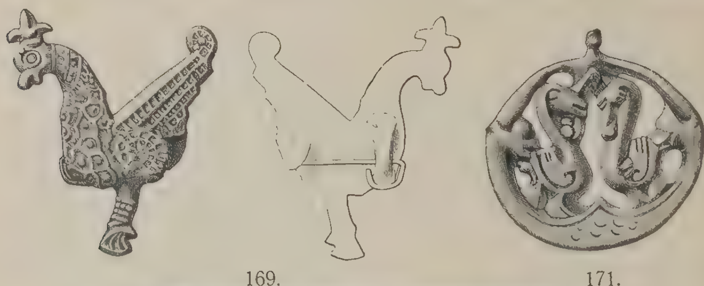
Blott å det första af dessa hängsmycken finnes kvar ett rudiment af lifsträdet.

Å ett par på Öland och Björkö funna hängsmycken eller beslag, som genom form och omramning ge sig tillkänna som österländskt importgods, ses egendomliga djurbilder *(fig. 174* och *175)*. Något liknande känner jag egentligen blott från

[1] F. Sarre, *Islamische Tongefässe aus Mesopotamien (Jahrbuch der kgl. preuss. Kunstsammlungen*, Bd 26, II, 1905, fig. 9 och 10).

Karsunska ujäsdet i guvernementet Simbirsk, där hängsmycken med lejon- och fågelbilder i låg relief äro funna, däraf ett med pärlband rundtom.[1]

På Björkö äro funna en mängd små beslag med hängögla och bilden af ett oxhufvud i midten *(fig. 176)*. Beslagen äro tydligen besläktade med de ofvannämnda, som smyckas med njurformiga blad *(fig. 10—14)*. Oxhufvudsmotivet träffas

169. 171.

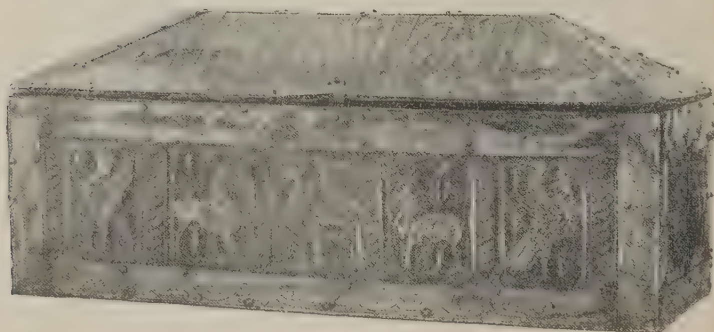

Fig. 170. Czartoryskimuseum, Krakau.
Fig. 169, 171. Sverige.

på ett rembeslag från Ungarn *(fig. 177)*[2] och å ett rundt hängsmycke från Ryssland[3]. Men Björköbeslagen erinra mig också om de hufvuden, som ses å sannolikt kinesisiska rembeslag från Jenisseisk i Sibirien *(fig. 178)*. Det österländska ursprunget är rätt tydligt.

1 *Aljbom* etc., fig. 1730—1732.

2 Hampel, *Ornamentika* etc. Fig. 196.

3 *Sapiski imp. russk. arch. ob.*, Tom VIII, *Trudy otdjeljenija russkoi i slavjanskoi archeologii,* St. Petersburg, 1896. Pl. III, 11.

I den ofvan omtalade grafven från Rösta i Ås socken, Jämtland, hvilken lämnat så många beslag med växtmotiv, hittades äfven några rembeslag, prydda med två hufvuden, möjligen af björn *(fig. 179 a, b)*. Jag sätter dessa beslag i förbindelse med de inom östfinsk kultur bortåt Ural och i Sibirien (Tomsk) vanliga björnmotiven. Ett sådant beslag från Perm är här afbildadt *(fig. 180)*.[1]

I en graf på Björkö och i en annan vid Skäggesta i Barfva socken, Södermanland, ha påträffats små runda bronsstycken med framställningen af en man, som omfamnar tvänne bevingade djur, gäss, svanar eller möjligen drakar *(fig. 181* och *182)*. Ett liknande smycke är funnet vid Wladimir i Ryssland *(fig. 183)*.[1] Jag tar för gifvet, att äfven detta motiv är af östligt ursprung, ehuru jag ännu saknar goda anknytningspunkter. Åtskilligt senare (början af 1200-talet) är den relief, som smyckar "Talismanporten" i Bagdad och framställer den sittande kalifen Alnassir, omgifven af tvänne drakar.[2]

En på orientaliskt maner sittande kalif förmodar jag vara förebilden för den barbariska människofigur, som är återgifven på ett hängsmycke från graf 791 på Björkö *(fig. 184)*. Händerna tyckas hållas uppsträckta, detaljerna på sidorna har jag ej kunnat tolka. Dylika sittande kalifporträtt äro kända från en medalj, slagen öfver el-Muktadir billah (908—932).[3] Den kronlika, treflikiga hufvudbonaden återfinnes å de barbariska människofigurer, som senare inristats på bottnen af vissa i Ryssland och Sibirien funna sassanidiska silfverkärl, såsom det från Kodski Gorodok.[4]

I ett stort silfverfynd från Fölhagen under Roma kungsgård på Gotland hittades bland andra smycken ett hänge af silfver i form af ett människoansikte *(fig. 185)*[5]. Anletsdragen

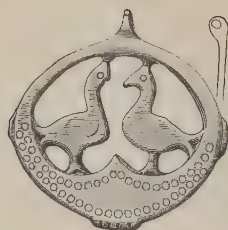
[1] A. Spitzyn, *Wladimirskie Kurgany*. Fig. 5. *(Iswjestija imp. arch. kommissi*, 15. St. Petersburg 1905).

[2] Sarre, L. c. Fig. 8.

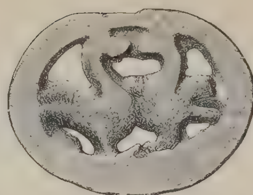
[3] Sarre, L. c. Fig. 18.

[4] Smirnoff, L. c. Fig. 92.

[5] Montelius, *Svenska fornsaker*, fig. 605.

172.

173.

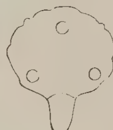

174.

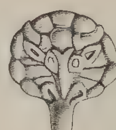

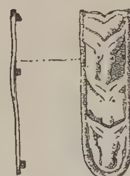
175.

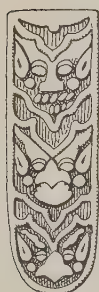

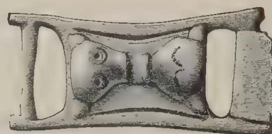
176.

177.

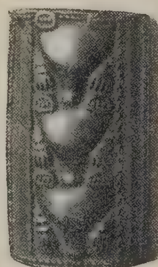
178.

179 a.

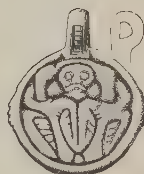
179 b.

180.

182.

181.

183.

184.

185.

Fig. 172—176, 179 a och b, 181, 182, 184, 185. Sverige.
Fig. 177. Ungarn.
Fig. 178. Sibirien.
Fig. 180, 183. Ryssland.

äro framställda genom filigranpåläggning, men trots detta erbjuder ansiktet stor likhet med gjutna rembeslag från Ljada i guvernementet Tamboff *(fig. 186 a)*[1] och från Kaukasus[2]. Åtskilliga af fyndets filigransmycken torde härstamma österifrån, särskildt silfverpärlorna, till hvilka jag känner identiska motstycken i Ryssland, så i guvernementet Wladimir och i Kaukasus. Ännu ett annat silfverhängsmycke i Fölhagen-fyndet af en typ, bekant äfven från Björkö *(fig. 186 b)*, har ett motstycke i en graf i Wladimir.[3]

Vissa mer eller mindre djurhufvudliknande rembeslag af brons från Rone s:n på Gotland *(fig. 187)* och från Jämtland[4] *(fig. 188* och *189)* äga nära motsvarigheter i Ryssland, såsom visas af *fig. 190* från Kama-trakten[5] och *fig. 191* och *192* från Gnesdowo i guvernementet Smolensk[6]. Dessa figurer ha knappast något att göra med den inhemska svenska djurornamentiken. Med all sannolikhet östligt är ett hängsmycke från graf 557 på Björkö med en örn *(fig. 193)*.

Det är ej min afsikt att i denna uppsats mera ingående behandla silfverfynden. Jag vill blott genom omnämnandet af vissa grupper silfversaker antyda, att den östliga silfverimporten till Sverige var af stor betydelse ej blott i fråga om mynt, och att silfversakerna ej endast ägde betydelse som värdemetall, utan äfven tjänade som förebilder för den inhemska guldsmedskonsten.

Det har framhållits, att de i vikingatidens fynd vanliga vridna silfverarmringarna sannolikt äro dels importerade, dels efterbildade efter arabiska mönster. De ännu i dag på Sumatra brukliga armringarna, *kĕkála*, likna dem mycket och ha troligen fått sin utbredning på ön redan på 800-talet, då ara-

[1] *Materialy* n:o 10, Pl. VIII, 9.

[2] Ouvaroff, *Katalog öfver Kaukasus-fynd,* Moskva 1887. (Titeln ej fullt exakt.)

[3] *Iswjestija* etc. Petersburg 1905; *Wladimirskie kurgany,* fig. 24.

[4] Kjellmark, L. c. Fig. 27, d—e.

[5] *Materialy* n:o 26. Pl. XVII, 38.

[6] *Materialy* n:o 28. Pl. III, 48, 55.

berna drefvo en liflig handel i dessa trakter. De i gotländska silfverfynd så vanliga ringsöljorna öfverensstämma till sitt utseende mycket med kvinnosmycken, som ännu i dag brukas i Tunis och Alger och där kallas *bzima*, plur. *bzaïm*.[1] Emellertid är det naturligtvis ofta svårt att konstatera, huruvida ett silfverföremål härstammar från islamitiskt område eller om det är en inhemsk efterbildning efter ett främmande mönster. Säkert står väl i allmänhet det östliga ursprunget fast, när vi på föremålet i fråga finna inskrifter i arabisk skrift. Så har jag nyligen i ett mer än 60 år gammalt hacksilfverfynd från Sibbenarve i Öja socken, Gotland *(St. H. M. 1597)* funnit ett stycke af öfverkanten till ett silfverkärl med en kufisk inskrift *(fig. 194)*. Enligt vänligt meddelande af professor K. V. Zettersteen i Uppsala återge bokstäfverna ett brottstycke af orden *biʿsmi-ʿllah* — i guds namn. I fyndet funnos 748 hela och 43 fragmentariska mynt, till allra största delen tyska och anglosachsiska från 1000-talet. Fyra voro arabiska, samanidiska och abbasidiska från 900-talet. Troligen är kärlfragmentet samtidigt med de senare.

Dylika stycken af silfverkärl äro ej alltför sällsynta i silfverfynden och användas stundom såsom hängsmycken. Vid Sojdeby på Gotland har nyligen i ett stort silfverfynd med många märkliga arabiska mynt äfven påträffats ett urklippt förgylldt stycke af ett silfverkärl med en persisk palmett. *(St. H. M. 14091)*. Från Näsby i Taxinge socken, Södermanland, härstammar det på framsidan palmettprydda stycket *fig. 195*,[2] från Björkö *fig. 196* och *197*. Ett stycke med en palmett tillhör det förut omtalade Tavastehus-fyndet *(fig. 198)*[3], ett annat också med palmett är funnet vid Oroszlámos i komitatet Torontal, Ungarn *(fig. 199)*[4].

På Björkö äro i grafvarna 575 och 791 funna ett par

---

[1] G. Marçais, *L'exposition d'art musulman d'Alger*, 1895.
[2] T. J. Arne, *Om det forntida Södermanland*, fig. 100.
[3] Appelgren, L. c. Fig. 14.
[4] Hampel, L. c. Tafel 430, c 1.

Fig. 186 a, 190—192. Ryssland.
Fig. 186 b, 187-189, 193-197, 200, 201. Sverige.
Fig. 198. Finland. Fig. 199. Ungarn.
Fig. 202. Mindre Asien.

silfverfingerringar med infattade stenar *(fig. 200* och *201)*, utan tvifvel från muhammedanskt område. Å den förras sten synes ett tecken, som möjligen kan uppfattas som kufiska bokstäfver. Ringar med fullkomligt samma infattning äro kända från Ryssland. Den andra ringen, som apterats till hängsmycke, är på sidorna ornerad med växtornament af samma art, som man återfinner på något senare seldjukiska fingerringar från Mindre Asien *(fig. 202.* ur F. R. Martins samling).

I Sverige äro vid några tillfällen anträffade mer eller mindre halfmånformiga örhängen af silfver, mestadels smyckade med filigran. Ett par, prydda med rankmotiv och filigran, funnos jämte ett litet silfverkors, en liten ringsölja och fragment af flätad silfvertråd m. m. samt danska, tyska och anglosachsiska mynt vid Runsberga i Gärdslösa s:n på Öland *(St. H. M. 12,080, fig. 203)*. Man kan här möjligen tänka på byzantinskt ursprung. Ett örhänge är funnet vid Torsta i Tuna s:n, Helsingland[1] *(fig. 204)*, erinrande om ett från Tamanskoje i guvernementet Perm[2], andra vid Sturkö i Blekinge *(fig. 205)*. Ett fragment, likt detta senare, är anträffadt vid Kvinnegårda i Hafdhems s:n på Gotland. De sistnämnda öfverensstämma fullkomligt med en rad smycken ur ett stort hacksilfverfynd från Tempelhof i kretsen Soldin, Preussen[3]. E. Friedel förmodar, att dessa smycken äro af byzantinskt ursprung. Jag är ej fullt öfvertygad härom, utan anser ett ännu östligare möjligt. Frågan är svår att afgöra utan grundlig kännedom om det ryska materialet.

I västra Sibirien äro funna ett slags silfverskålar, hvilkas öfre rand är prydd med en akantusranka. Ett par äro anträffade vid Tscherdatskoje i guvernementet Tomsk, ett par vid

[1] O. Montelius, *Huru gammal är bygden i Helsingland?* s. 9 ff. Stockholm 1901. Ett smycke med människoansikten, ett halfmånformigt silfverhänge med filigran och flera runda filigranprydda silfverhängsmycken och pärlor i detta fynd tyda äfven på östliga förbindelser.

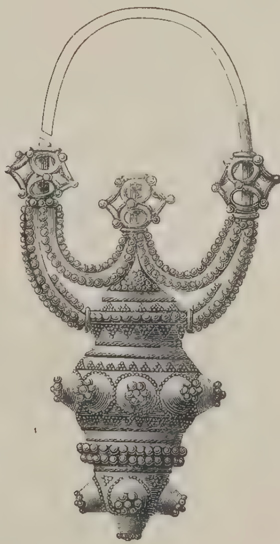
[2] Aspelin, L. c. Fig. 728 och 751.

[3] *Hervorragende Kunst und Alterthumsgegenstände des märkischen Provinzial-Museums in Berlin. I. Die Hacksilberfunde.* Berlin 1896. Tafel IV.

Terechowa i guvernementet Tobolsk, en i Kotschkardalen i Semirjetchie *(fig. 206)* och ett par vid Wernoje i samma guvernement *(fig. 207)*[1]. Det kan ej förnekas, att en viss släktskap råder mellan dessa skålar och några, som hittats vid Gamla Uppsala i Uppland.

Några af dessa senare äro endast prydda med en akantusranka, liksom de sibiriska kärlen, men den undre delen är kannelerad i motsats till dessa senare *(fig. 208)*. Kannelyrerna

203. 204.

Fig. 203, 204. Sverige.

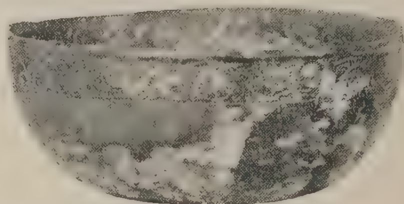
återfinnas hos andra orientaliska kärl och byzantinska silfverskålar. Jag föreställer mig, att silfverskålar af östligt ursprung — måhända från Vestturkestan — importerats till Sverige och här blifvit föremål för efterbildning. Under det rankan å *fig. 208* ännu gör ett främmande intryck, förefalla rankmönstren å de andra kärlen vara "naturaliserade". De erinra rätt starkt om rankorna å vissa skulpterade plankor ur romanska kyrkor i Sverige.

[1] Smirnoff, L. c. Fig. 215, 216, 239, 240, 236, 234, 235.

En annan grupp silfverskålar är prydd med mer eller mindre fantastiska djurbilder, stundom i förening med akantusrankan. Hit höra skålarna från Elfkarleby i Uppland *(fig. 209)* och en dansk skål från Haraldsborg vid Roeskilde[1]. Silfverkärlet från Gamla Uppsala i Uppland *(St. H. M. 8,889)* med

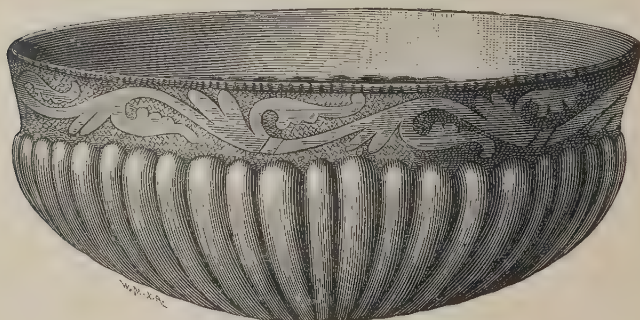
205.

207.

206.

208.

Fig. 205, 208. Sverige. Fig. 206, 207, Ryska Turkestan.

ett i niello utfördt "lejon" i bottnen *(fig. 210)*, hvars svans afslutas med en half palmett och hvars tunga i bladform hänger ur munnen, är sannolikt liksom de andra med djurmotiv prydda skålarna ett östligt importstycke. Förnekas kan ju ej, att motivet är vanligt äfven på romanskt område, dit det likväl först

[1] J. Olrig, *Drikkehorn og Sölvtöj fra middelalder og renaissance.* Kbhvn 1907. Sid. 55, fig. 2.

synes ha införts österifrån. Bottenpartiet i G. Uppsalakärlet hör ej ursprungligen till detsamma, utan är senare ditlödt. Det erinrar starkt om en silfvermedaljong från Klockhem i Åsaka socken med liknande djur och meanderflätband[1].

Det bör jämföras med sådana djurframställningar, som den å ett silfverkärl från Aktau i provinsen Akmolinsk, nordöst om Aralsjön *(fig. 211)* och på ett silfverfat från Kudesjewo i guvernementet Perm *(fig. 212)*[2]. I samtliga fallen är det

209.

Fig. 209, 210. Sverige.

210.

ett rofdjur med lyft ram och svansen afslutad i ett växtornament. Hos Kudesjewodjuret äro låren antydda genom spiraler, tämligen öfverflödigt för resten.

Vid Augst i närheten af Basel i Schweiz har för ej länge sedan gjorts ett högst märkligt fynd af 3 söljor, 1 delvis vriden armring, en sked, 2 s. k. tinningringar och 4 söljor med ett slags vingar samt slutligen en silfvertallrik. Å denna synes ett lejon i kamp med en orm inom ett flätadt band; lejonets svans afslutas med ett akantusblad

[1] B. E. och H. Hildebrand, *Teckningar ur Statens Historiska Museum*, Andra häftet, Stockholm 1878, Pl. VII, 1 a.

[2] Smirnoff, L. c. Fig. 225, 290.

(fig. 213)[1]. Sakerna äro af östligt ursprung och Cartier förmodar, att de härstamma från ett af magyarernas infall i Schweiz. Det å tallriken förekommande motivet förekommer i något förändrad form å ett par ryska silfverkärl. Å ett silfverfat från Ukanskoje i Wjatka ses en grip med en orm bakom, hvars stjärt bites af en hund; å ett annat fat från samma plats är det en hjort, ur hvars mun hänger en ranka, och som angripes af en orm; under hjorten löper en hund *(fig. 214)*[2].

Fig. 211. Ryska Turkestan.

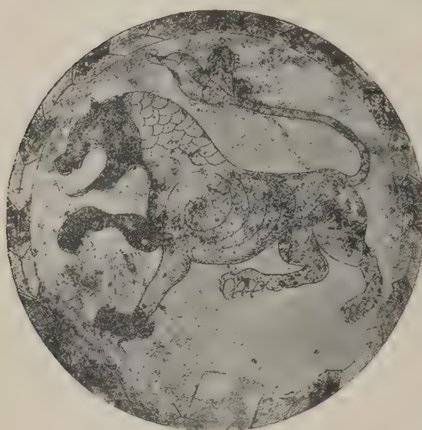

Fig. 212. Ryssland.

Vid betraktandet af dessa djurbilder erinrar man sig lätt en af framställningarna å den stora Jellingestenen på Jylland. Man ser här ett stiliseradt “lejon“ med lyft ram, omslingradt af en orm. Lejonets svans slutar i bladverk, ur munnen hänger en ranka, och äfven hufvudet prydes af en bladtofs. Sophus Müller ser i bilden ett prof på anglosachsiskt inflytande och

[1] Alfr. Cartier, *Bijoux et vaisselle d'argent d'origine orientale trouvés à Augst (Zweiter Jahresbericht der schweizer. Gesellschaft fü Urgeschichte,* herausgeg. von Dr. J. Heierli, s. 165).

[2] Smirnoff, L. c. Fig. 132, 133.

jämför Jellingefiguren från 900-talet med en bild ur Aelfrics heptateuk från 1000-talet.[1] Onekligen finnas också likheter, men motivets vanliga förekomst i Östern är obestridlig, och det är ej uteslutet, att det vandrat österifrån öfver Norden till England, liksom andra orientaliskt-nordiska motiv nått Irland vid samma tid.

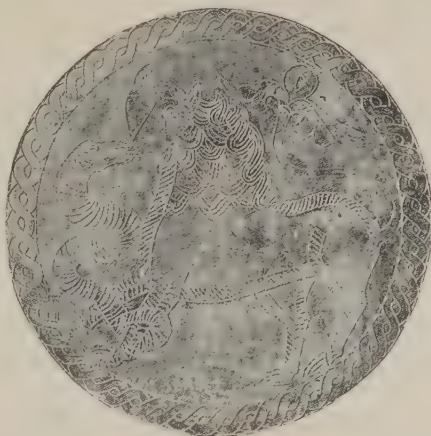

Fig. 213. Schweiz.

Till de intressantaste fynd, som man gjort i Sverige och som belysa förbindelserna med Östern, hör det stora offerfyndet från Gråträsk i Piteå socken, ofvanför 65 breddgraden. Fyndet gjordes för öfver 13 år sedan vid stranden af Tjantjersjön. Här såg man pålar, som bildade en kvadrat med 4 alnars sida, sticka upp ur jorden. Öfverst fanns torf, så näfver och klufna trän, därefter en del af fyndet, sedan omväxlande 2 lager ris och käppar och fyndföremål. Det var tydligen en offerplats, dit man, om man får tro uppgifterna angående fyndförhållandena och tar hänsyn till den tid-

Fig. 214. Ryssland.

1 S. Müller, *Vor Oldtid.* Sid. 679—81.

rymd af omkring 200 år eller mera, öfver hvilken fynden sträcka sig, flera gånger vallfärdat för att offra. Emellertid äro sakerna af en ganska enhetlig kulturell karaktär. Största delen af fyndet inkom vintern 1897—98 till Statens Historiska Museum, smärre delar ha sedan vid upprepade tillfällen inlämnats *(St. H. M. 10,501, 13,019, 13,154, 13,226, 13,615)*. Under år 1910 har fyndplatsen mera ingående undersökts af amanuensen G. Hallström, som kommer att fullständigare behandla såväl de

215.

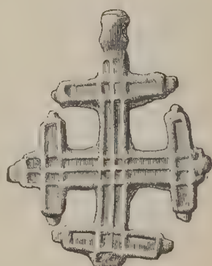

216.

217.

218.

219.

Fig. 215—219. Sverige.

af honom själf som af andra funna föremålen. De förut angifna inventarienumren omfatta omkring 70 hela och 14 fragmentariska silfvermynt, däribland ett arabiskt, några anglosachsiska Etelredsmynt och senare sådana, präglade för Vilhelm I eller II, ett Utrechtmynt från 1000-talet och många norska, däribland äfven små brakteater. Om de östliga förbindelserna vittnar ej blott det arabiska myntet utan äfven två hängsmycken af tenn, som efterbilda den kiewske storfursten Jaroslaws silfver-

mynt *(fig. 215)*. Jaroslaw var förmäld med en dotter till Olof Skötkonung i Sverige och dog 1054. På framsidan af hans mynt ser man bilden af den helige Georg med omskriften [Hagi]o[s] Georgio[s], på baksidan en fågel med utbredda vingar

Fig. 220—228. Sverige.

(sedd ofvanifrån) och omskriften Jaroslawle serebro (Jaroslaws silfver)[1]. I. Tolstoi har visat, att Georgsbilden är upptagen från byzantinska sigill.

[1] I. Tolstoi, *O drevnjeischich russkich monetach* X—XI århundradet. *(Sapiski imp. russkich arch. obschtjestwa.* Tome VI. Petersburg 1893.)

Hängsmyckena från Gråträsk äro något större än Jaroslaw-mynten och inskrifterna barbariserade.

Jaroslawmynten äro öfverhufvud mycket sällsynta. Tre stycken ha förut anträffats i Sverige, äfven de framställande varianter *(fig. 216)*. Hvad Gråträskmedaljongerna beträffar, härstamma de säkert från Ryssland liksom hela fyndet. I detsamma finnes en stor mängd föremål, som sammanhänga med finsk-permisk och i någon mån rysk-byzantinsk kultur. De bestå till stor del af hängsmycken, ringar och spännen. Man finner öfver 50 tennkors, många däribland i känd byzantinsk stil *(fig. 217—219)*, minst 65 runda, ofta genombrutna hängsmycken *(fig. 220, 221)*, öfver 70 yxformiga, nedtill rundade och utvidgade *(fig. 222)*, c:a 30 fyrkantiga och triangulära hängen *(fig. 223)*, ett par hjärtformiga *(fig. 85)*, några halfmånformiga *(fig. 224, 225)*, flera små bjällror *(fig. 226)*, c:a 20 ringsöljor *(fig. 227, 228)*, ett par ovala spännbucklor *(fig. 229)*, ett likarmadt spänne *(fig. 230)*, några runda spännen af silfver, tenn eller brons, fingerringar eller armringar af silfver

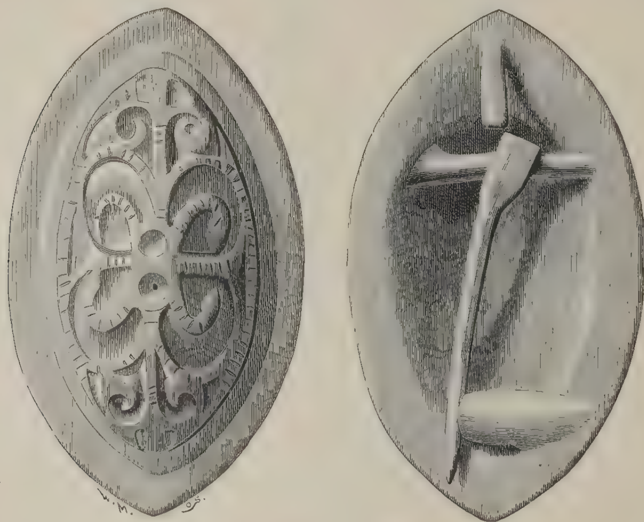
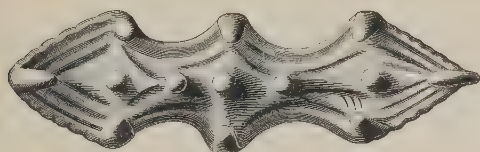
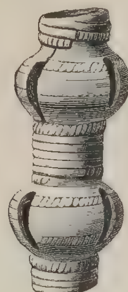

Fig. 229. Sverige.

eller brons, några remhållare och beslag af brons *(fig. 96, 138)*, kedjor och kedjefragment, bronsrör *(fig. 231)*, hela eller genom-

231.

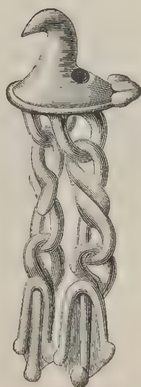
230.

232 a.

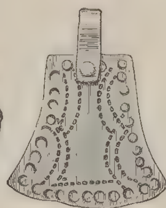
233 a.

232 b.

233 b. 233 c.

234.

Fig. 230—234. Sverige.

brutna hängsmycken i form af fåglar *(fig. 232 a, b)* eller fyrfotadjur *(fig. 233 a, b, c)* i tenn eller koppar, silfver- och kopparhängbleck *(fig. 234)*, omkring 20 pärlor af glas och brons o. s. v.

De här omnämnda föremålen ha nästan alla sina närmaste släktingar i grafvar, tillhörande den gamla finska befolkningen i Petersburgguvernementet och söder om Ladogasjön.[1] Där finner man alla dessa triangulära bleckhängen, fågel- och hundliknande hängsmycken, enkla kedjor, bjällror, halfmånformiga hängen, fåglar med kedjor, rembeslag, spännen, ringsöljor, runda och "yxformiga" hängsmycken, de sista dock mera sällan. Ej häller korsen saknas. Denna finska kultur i Ladogaområdet står i nära förbindelse med den östfinska kulturen i Kama-trakten, som i sin tur synes influerad af den sassanidiska kulturen. Därpå tyder t. ex. den fågelbild *(fig. 169)*, som jag förut omnämnt, likaså östliga ryttarbilder, som *fig. 235*, där mannen sitter på sidan af hästen.[2] Smirnoff har publicerat en sassanidisk(?) silfvertallrik från Daghestan i Kaukasus med en något liknande ryttarframställning.[3]

Fig. 235. Ryssland.

De små bronsbjällrorna ha en kolossal utbredning. I Sverige känner man dem äfven från Björkö och Gotland. I Ryssland förekomma de åtminstone till Charkoff och Kaukasus i söder, vidare österut i Sibirien och enligt Münsterberg äfven i Kina och Japan samt västerut i Ungarn (Hampel). Bjällrorna synas in i vår tid ha varit en väsentlig prydnad för schamanprästerna. Jämte bjällrorna hittas ofta små nästan kulformiga knappar med en ögla. Åtskilliga äro funna i grafvar på Björkö, andra i Ungarn och Ryssland.

---

[1] *Materialy po arch. Rossii* n:r 20. St. Petersburg 1896. *Kurgany S. Peterburg. Gubernii.*

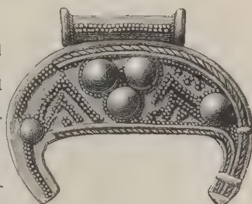
[2] *Materialy* n:o 18. Pl. III, 2.

[3] Smirnoff, L. c. Fig. 285.

Vidsträckt är äfven de halfmånformiga hängenas utbredning. Man känner dem i ej så få exemplar från Sverige, mestadels af silfver och prydda med filigran. Ett stort fynd med ett sådant halfmånformigt hängsmycke, många silfversaker och mynt från förra hälften af 1000-talet gjordes 1836 vid Allmänninge i Valbo socken i Gestrikland. Det halfmånformiga smycket bär fem upphöjda kulor och raka filigranlinjer; dessa senare ersättas ofta på andra dylika pjäser af vinkelböjda. Man äger dylika hängen äfven från Uppland, Gotland, Skåne och Helsingland *(fig. 236, 237)*.

236.

237.

Fig. 236, 237. Sverige.

Några ha påträffats i Ungarn, såsom vid Pilin i komitatet Nógrad och Wácz i komitatet Pest.[1] Grafvarna från Pilin härstamma från 1000-talet.

I det stora hacksilfverfyndet från Leissow i Brandenburg förekomma flera sådana smycken med kulor och vinkelböjda ränder.[2]

Hvad slutligen Östern beträffar, känner man dessa hängsmycken i Finland, Ingermanland[3], vid Gdow, öster om Peipussjön[4], vid Dudenjevo, i guvernementet Twer[5], i Wladimir[6] *(fig. 238)* och Petersburg[7], vid Maximowka ej långt från staden Murom invid Oka[8], söder om Ladoga (med vinkelband och 5 kulor, sammanvuxna i midten)[9], vid Gnesdowo i guver-

---

[1] Hampel, L. c. III. Tafel 520 och 411.

[2] *Hervorragende Kunst- und Alterthumsgegenstände des märk. Prov.-Museums in Berlin.* I. *Die Hacksilberfunde.* Pl. IV,

[3] Aspelin, L. c. Fig. 1195.

[4] *Materialy* n:o 29. Pl. XXV, 2. *Gdowskie kurgany w raskopkach W. N. Glasowa,* Petersburg 1893.

[5] Spitzyn i *Iswjestija imp. arch. komm.* St. Petersburg 1904.

[6] *Iswjestija* etc. 1905. Fig. 162 m. fl.

[7] *Materialy* n:o 20. Pl. VI, 3.

[8] *Materialy* n:o 25. Pl. XXVIII, 2, 5.

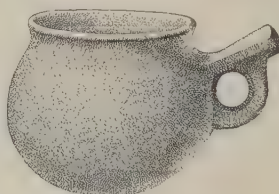
[9] *Materialy* n:o 18. Pl. III, 24.

nementet Smolensk *(fig. 239)*[1], i Kama-området[2], vid Kiew ("spegelmetall"), vid Nowosybkow och annorstädes i Tschernigow (silfver och brons)[3], vid Sosnowa i guvernementet Tobolsk[4], i Orel (brons och silfver) samt Kaluga (brons)[5].

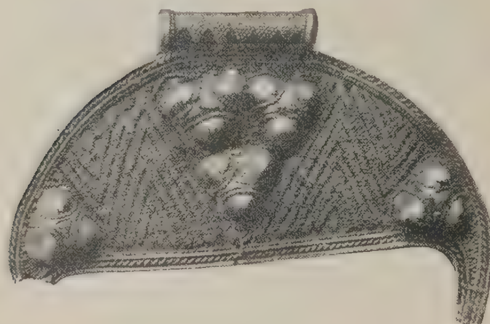
De halfmånformiga hängsmyckena ha alltså en mycket vidsträckt utbredning. Exemplaren från Gråträsk äro rätt degenererade och härstamma väl från senare hälften af 1000-talet. Det ena är en gjuten efterbildning af ett filigransmycke — äfven filigranpärlor återges i gjutning. Det andra visar ett rankornament, som äfven går tillbaka på östliga förebilder.

238.

240.

239.

Fig. 238, 240. Sverige. Fig. 239. Ryssland.

Den mest långväga främling bland importstyckena under vikingatiden, som vi besitta, är en liten glaserad lerkopp med öra, funnen i en graf på Hemse annexhemman på Gotland *(fig. 240)*. Att döma af de med koppen funna föremålen, en rund och två djurhufvudformade spännbucklor af brons, tre armringar, ett spänne med vidhängande kedjefragment, en brons-

[1] *Materialy* n:o 28. Pl. IV, 6, 7.

[2] *Materialy* n:o 26. Pl. XXXIX, 24.

[3] *Collection Khanenko V, Antiquités de la région du Dniepr.* XVII, 395. *Sapiski imp. russk. obsch.* VIII, 1, 2. Petersburg 1896.

[4] Heikel, *Antiquités de la Sibérie occidentale,* Helsingfors 1894. Pl. XXV, 4, 7.

[5] Boulitchov, *Kourgans et gorodietz,* Moskva 1900.

nål, 26 pärlor, en benkam och ett skadadt arabiskt mynt, synes den ha kommit i jorden omkring 900 e. Kr. Af all förhistorisk keramik i Norden är det den enda pjäs, som är glaserad. Den äger nu en svagt iriserande skiftning. Man har på grund af örats form förmodat, att den skulle vara af persiskt ursprung. Till hela sitt utseende öfverensstämmer den rätt nära med en kopp af silfverbrons, funnen af d:r F. R. Martin vid Surgut i Sibirien, intill Obfloden *(fig. 241)*. Den koppen är försedd med en kufisk inskrift, som anger dess härkomst. Örats form går i båda fallen tillbaka på förebilder inom den

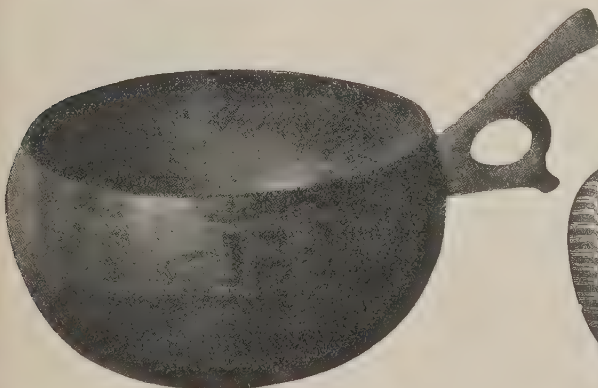

Fig. 241. Sibirien.

Fig. 242. Sverige.

klassiska konsten, men då så mycket inom denna har sitt ursprung i Orienten, kan det tänkas, att de asiatiska kopparnas öronform hvilar på gammal inhemsk tradition. D:r Martin har nyligen visat, att lerkoppen är kinesisk. Bland en mängd graffynd från Kina, som ankommit till Paris, har han funnit en liten kopp, som är så lik den i Sverige hittade, att man kan kalla dem bröder. Alla kännare af kinesisk konst äro ense om, att den härstammar från Tangdynastiens tidigare del (600- och 700-talen).

Den inhemska keramiken står i Sverige under vikingatiden på en synnerligen låg nivå. Det nästan enda förekommande ornamentet är våglinjen, som synes vara upptagen från slaviskt område.

I en graf vid Lilla Ringome i Alva s:n på Gotland har jämte andra föremål anträffats ett litet i gult och brunt färgadt ägg af lera, som medförts österifrån *(fig. 242)*. Ännu ett något afvikande är funnet i Rone socken på Gotland. Ett liknande är kändt från Florowskaja gora i guvernementet Kiew[1] och andra från Kaukasus[2]. Det är tydligen ett slags uppståndelsesymboler, som nedlagts med den döde i grafven[3]. I slaviska länder liksom i Armenien spela de målade påskäggen, hvilka ju äfven äro uppståndelsesymboler, en stor roll.

Jag har ej haft tillfälle att mera ingående studera de i vikingatidens fynd förekommande pärlorna af olika material, men håller för sannolikt, att de till stor del äro af österländskt ursprung. Ibn Fadlân berättar om varägerna, att "deras största prydnad består af gröna lerpärlor"[4]. Ej blott dylika, utan också pärlor af karneol och bergkristall torde ofta stamma från Kaukasustrakterna och norra Persien. Slipningen hos de i Ryssland och Sverige förekommande formerna är ofta densamma. Den möjligheten föreligger naturligtvis, att till båda länderna importerats pärlor från tyska tillverkningsorter.

I några Björkögrafvar finnas bandrester och framför allt inväfd silfver- och guldtråd till brokadtyger och band. Särskildt egendomliga äro de korsformiga snörmakerierna af guld eller silfver. Intressanta rester förekomma i grafvarna 524, 542, 549, 561, 581, 643, 644, 710, 735, 791 och 844.

Det är ej lätt att på grund af dessa fragment afgöra, om tygerna och banden ha varit af muhammedanskt eller byzantinskt ursprung, men ryska fynd göra sannolikt, att ettdera måste ha varit fallet. Jag uppskjuter tills vidare behandlingen af dessa textilrester för att senare beskrifva dem i sammanhang

---

[1] Khanenko, L. c. V. Pl. XXXV, n:r 1351.

[2] *Materialy po Archeologii Kavkaza*, Vypysk II. Moskva 1889.

[3] Jfr Louise Hagberg, *Påskäggen och deras hedniska ursprung (Fataburen* 1906, H. 3, s. 145).

[4] G. Jacob, *Die Waaren beim arabisch-nordischen Verkehr im Mittelalter*, Berlin 1891. Sid. 25.

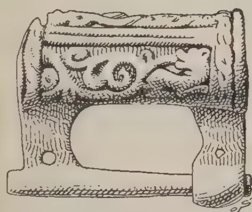
med svenska medeltidsväfnader, som rönt inflytande af österländska förebilder.

En hel rad af företeelser, af hvilka jag här blott kan flyktigt beröra några, tala vidare om de intima förbindelserna mellan Norden och Orienten.

I åtskilliga fynd från vikingatiden ha i Sverige påträffats vågskålar med vikter af bronsbeklädt järn eller brons. Att dessa stå i samband med den arablska handeln, har redan tidigare uttalats. En sådan vikt bär t. o. m. arabiska tecken. Å den muhammedanska konstutställningen i München 1910 utställdes ett träskrin från Egypten, innehållande en viktskål af koppar och 4 bronsvikter (Katalog 3,522, Moritz, Kairo). Skålen var försedd med otympliga ristningar, däribland en framställning af ett halfmånformigt smycke med rankornament, starkt

a.

b.

c.

Fig. 243. a, b. Sverige. c. Persien.

erinrande om här förut omtalade liknande prydnader med filigran. Vikterna hade samma form som de man känner från Sverige och Ryssland och vägde resp. 15,$_{1032}$, 30,$_{2060}$, 60,$_{4120}$ och 151,$_{0320}$ gram. Vid undersökning af några svenska vikter har jag funnit de två första vikterna representerade nästan på decimalen. Andra på Gotland anträffade vikter ha en tyngd af c:a 6,$_{5}$, 17,$_{5}$, 24, 32,$_{5}$, 39, 57, 62,$_{5}$, 82,$_{5}$, gr., hvarvid 17,$_{5}$ och 32,$_{5}$ flera gånger återkomma.

Den egyptiska vågskålen med dess vikter härstammar med säkerhet från samma tid som liknande svenska och ryska

pjäser. Under den koptiska tiden förekommo hufvudsakligen fyrkantiga, flata vikter.[1] De afskurna dubbelkoniska vikterna uppträda först under arabisk tid. I Kairomuseet förekomma ett par dylika vikter, vägande resp. 28,7 och 13,51 gram. Ursprungliga vikten uppgår till resp. 28,71 och 13,49 gram, hvarvid enheten, 1 dirhem, väger resp. 3,58 och 3,37 gram[2].

Under vikingatiden uppdyka i Sverige två hänglåstyper, hvilka båda ha sina motsvarigheter på finsk och rysk botten, dels det cylindriska bultlåset af brons, dels ett mera kubiskt eller stympadt koniskt af järn *(fig. 243 a)*. Jag känner den senare typen från Björkö (graf 523); från Norge[3], från Kokemäki, Finland och Ljada i guvernementet Tamboff[4], från Smolenskguvernementet samt från trakten söder om Ladoga[5]. Ett bultlås från Gotland är orneradt med akantusrankor af saracenisk karaktär, hängande ur munnen på ett liggande fyrfotadjur *(fig. 243 b)*[6], och öfverensstämmer fullkomligt med ett annat från Riga. Ett tillbakaseende, besläktadt djur ses å ett rembeslag från Hamadan i Persien *(fig. 243 c;* Naturhistorisches Hofmuseum, Wien).

Äfven hos en del vapen anser jag mig kunna spåra ett östligt inflytande, särskildt hos yxor och pilspetsar. Ett egendomligt slags yxhammare från Björkö *(fig. 244 a)* har många motsvarigheter i Ryssland och synes mig äfven afbildad i tvänne exemplar å en sassanidisk silfvertallrik från Kulagisch i guvernementet Perm *(fig. 244 b)*[7]. Ett slags miniatyryxor af brons,

[1] Strzygowski, *Koptische Kunst (Catalogue général des antiquités du musée du Cairo,* XII).

[2] Arthur Weigall, *Weights and balances,* Sid. 62. *(Catalogue général des antiquités du musée du Caire).*

[3] G. Gustafson, *Norges Oldtid.* Fig. 486 f. vid Ottestad, Stange, Hed.

[4] Aspelin, *Antiquités* etc. Fig. 1443, 864.

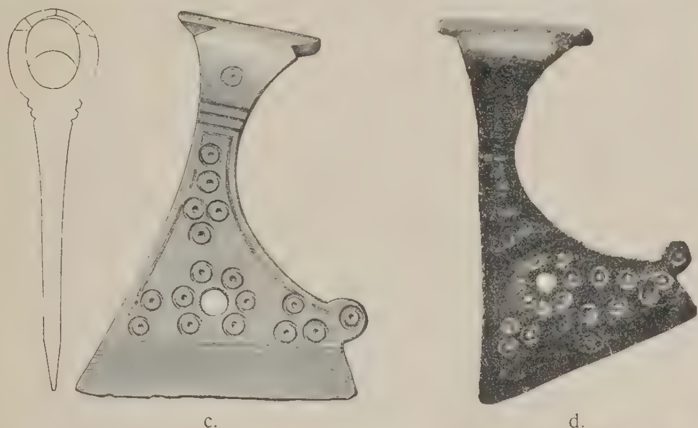
[5] *Materialy* n:o 18. Pl. VIII, 5.

[6] *Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kongress in Riga 1896.* Pl. 21, 25.

[7] B. Posta, *Archeol. Studien* etc. Fig. 64 och Smirnoff, L. c. Fig. 50.

som i ett par exemplar äro funna i Sverige och Danmark *(fig. 244 c)* äro i Ryssland kända från guvernementen Kiew, Wladimir och Perm *(fig. 244 d)*.

Bland vikingatidens pilspetstyper har redan den vanligaste med lancettformadt blad, under hvilket sitter ett cylinderfor-

c. d.

madt parti, som med en afsats öfvergår i den egentliga tången, sina motsvarigheter i Ryssland och Asien. Måhända kan denna likväl härledas ur inom Sverige tidigare befintliga former. Detta torde däremot ej vara fallet med de tväreggade, de vingade och klufna pilspetsarne, som i Norden äro en absolut ny företeelse under vikingatiden. De förekomma särskildt i Sveriges nordligare landskap och i Norge. Ett typiskt fynd af sådana pilspetsar gjordes härom året vid Hemlingby i Valbo socken, Gestrikland, i samma skelettgraf som förut omtalade sölja och rembeslag, alltså i en graf från förra hälften af 1000-talet *(fig. 245 a—e)*. Andra äro anträffade på offerplatser i Lappland. I Ryssland äro de kända från

b.

a.

Fig. 244.
a, c. Sverige.
b, d. Ryssland.

Östersjön till Ural, särskildt i Kama-dalen. De förekomma i Kaukasus (Trocadéro, Paris, Chantres samlingar och likaledes i Sibirien, t. ex. i grafhögar vid Minussinsk och vid Korkinskoje i Krasnojarsk (Naturhistorisches Hofmuseum, Wien). I Japan användes ännu den klufna pilspetsen för fågeljakt, den med lancettformigt blad för målskjutning. Den nyss beskrifna

Fig. 245 a—e. Sverige.

lancettformiga pilspetstypen får på de asiatiska exemplaren ofta ett triangulärt eller rombiskt blad. Så är fallet med några järnpilspetsar, funna jämte en del andra vapen i ruinerna af ett kinesiskt hus, som nedbrändts på 1300-talet (Musée d'Artillerie, Paris). Af turkarna användas dylika pilspetsar ännu i slutet af 1600-talet (jfr *Amtl. Katalog der Ausstellung von Meisterwerken muhammedanischer Kunst*, München 1910, N:o

2,048, med en pilspets, af hvilken grefve G. Stahremberg sårades i skuldran framför Ofen 1686). Från Belcks gräfningar vid Toprakkaleh invid Vansjön i Armenien 1898—1899 känner jag en mängd liknande lancettformiga pilspetsar af järn, men ej tidsförhållandena[1]. Måhända ha dessa pilspetsformer uppstått bland nomadiserande turkiska och mongoliska folkstammar och från dem spridts till öster och väster.

Jag har i denna uppsats blott i förbigående vidrört Sveriges förbindelser med Byzanz. I svensk jord saknas ingalunda vare sig byzantinska mynt eller andra föremål af byzantinskt ursprung, särskildt kors och enkolpier samt andra silfverarbeten, men liksom mynten till antalet äro de arabiska betydligt underlägsna, så är det äfven med andra byzantinska föremål. Jag har det bestämda intrycket, att Dnjeprvägen i kommersiellt afseende hade mycket mindre betydelse för Sverige än Volgavägen. Men dels kan ju förvärfvet af orientaliska produkter i viss utsträckning ha skett i Byzanz, dels ha ju tyger och väfnader, som enligt skriftliga källor voro en betydande handelsvara för Byzanz, nästan fullständigt tillintetgjorts liksom andra ömtåligare föremål.

I sitt 1880 offentliggjorda arbete om *"Dyreornementiken i Norden"* har d:r Sophus Müller uttalat sina åsikter om vikingatidens ornamentik. Han tillmäter det iriska inflytandet en öfvervägande roll och ställer vid sidan däraf det karolingiska och det angelsachsiska. Däremot finner han, att vi ha den persiskt-arabiska och byzantinska ornamentiken att tacka för bra litet. Grunden härtill torde delvis vara, att det ifrågakommande ryska och ungerska materialet för 30 år sedan var mycket litet bekant. Äfven Müller finner det märkvärdigt, att de iriska importstyckena nästan endast ha påträffats i Norge; trots detta utvecklar sig den svensk-iriska stilen på Gotland

---

[1] Lehmann-Haupt, *Materialien zur älteren Geschichte Armeniens und Mesopotamiens (Abhandl. der Kgl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen.* IX. N:o 3. 1907). I Museum für Völkerkunde, Berlin.

och i Uppland, under det att Danmark har att uppvisa en annan gren af den nordisk-iriska stilen i Jællingestilen.

Af iriska importstycken förekomma i Sverige på sin höjd några få enstaka föremål, såsom den förut omtalade emaljerade knoppen från Björkö *(fig. 124)* och en ringsölja från Sigreifs i Västkinde på Gotland *(St. H. M. 2,497)*. De direkta förebilderna för den s. k. svensk-iriska stilen förekomma i Sverige mycket sparsamt i förhållande till de östliga importstyckena. Man får väl antaga, att enstaka motiv, såsom det stora människohufvudet på runstenarna från Skäm, Århus och Lundagård, hvilket också återfinnes på den heliga Kunigundas elfenbensskrin från Bamberg (Bayerisches Nationalmuseum, München) gå tillbaka på iriskt inflytande, och att äfven djuret med näsflik och nackband hör till samma grupp, men det s. k. iriska kopplet torde knappast vara iriskt. I en nyligen utkommen uppsats[1] fäster H. Schetelig uppmärksamheten vid, att det uppträder först sent på iriska arbeten, som äfven eljes visa spår af nordiskt inflytande. Han finner det sannolikast, att denna kringelformiga knut först upptagits i den nordiska ornamentiken från orientaliska förebilder och sedan vandrat från Norden till Irland. Jag är af alldeles samma mening och vill anföra ännu ett bevis utom det *fig. 73* afbildade smycket från Vårby i Huddinge, på hvilket Schetelig stöder sig. I guvernementet Wladimir har för många år sedan hittats ett smycke *(fig. 149)*, hvars plats i utvecklingskedjan jag förut skildrat. Då de senare afkomlingarna af denna form till-

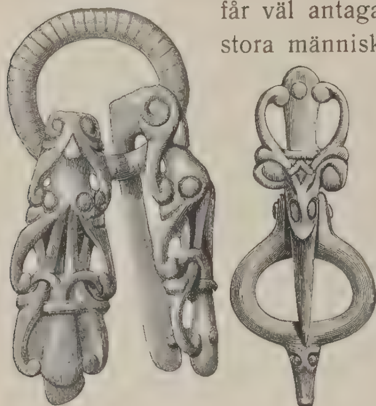
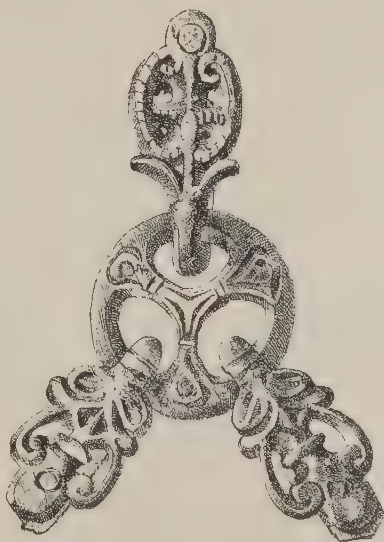

Fig. 246, 247. Sverige.

[1] H. Schetelig, *En orientalisk stilindflytelse paa Olav den helliges tid i Norge* (*Kunst og Kultur*, h. 1, Bergen 1910).

höra förra hälften af 1000-talet (stycket *fig. 152* från Antarve i Sjonhems s:n hittades jämte hjärtformiga och hufvudliknande beslag och ett Otto III-mynt; ett något senare, likt *fig. 154*, men något ursprungligare, är hittadt med liknande hjärtformiga beslag m. m. i en graf på Stånga kyrkogård, Gotland, 6 meter från kyrktornet), är jag hågad att antaga, att Wladimir-exemplaret tillhör förra hälften eller midten af 900-talet. Det härstammar absolut icke från Irland. Man har snarare all orsak att antaga, att den "iriska" löpknuten utvecklat sig i Östern och sannolikt ur en palmett, hvars både yttre, utåt riktade blad sammanbundits med spetsarna. Härpå tyda äfven de rester af midtbladet, som man här och hvar finner.

Fig. 248. Ryssland.

Ornamentet fortlefver, såsom Müller visat[1], under medeltiden på kyrkoportaler, grafstenar och dopfuntar (t. ex. Svanhals, Östergötland och Ekeby, Gotland). Löpknuten förekommer därjämte ofta på silfver- och bronsdjurhufvuden, hvilka användts dels såsom slutstycken till kedjor, dels såsom rembeslag (jfr Müller i *Aarbøger 1880*, fig. 63 och 64), hvarjämte de uppträda på söljor *(fig. 246, 247)*. Müller betraktar dessa hufvuden likasom de besläktade på runstenarna såsom härstammande från Irland, under det att de ofta hittats på Gotland tillsammans med föremål af östligt ursprung (t. ex. fyndet från Stånga, *St. H. M. 13,611*, och Burge i Rone, *St. H. M. 3,067)* och man känner dem i liknande

[1] *Aarböger 1880*, s. 307.

gestalt från Petersburgs-guvernementet *(fig. 248)*[1]. Det är ju möjligt, att djurhufvudmotivet kommit från Irland och på Gotland fått sin egendomliga utbildning, men jag anser det ej fullständigt bevisadt.

I fråga om bladmotiven på de svenska runstenarna kan man likaväl antaga, att de härstamma österifrån som från väster. B. Salin anser[2], att detta oftast tvåflikiga, ensidiga akantusblad är af irländskt ursprung och stöder sig härvid på den omständigheten, att det så ytterst ofta uppträder tillsammans med det "irländska kopplet". Men har denna löpknut kommit österifrån, så faller detta stöd.

Man kan ju fråga sig, huruvida de persiskt-arabiska eller eventuellt byzantinska importstyckena utöfvat något inflytande på den inhemska svenska konsten. Jag tror, att så är fallet. I Orienten ha ju nästan samma former bibehållit sig under många århundraden, och Sveriges förbindelse med Östern varade åtminstone från början af 800-talet till långt in i medeltiden. Det är alltså svårt att afgöra, när ett motiv först vann inträde i vårt land. I hvarje fall är det säkert, att många motiv, som man finner på inhemska föremål under den kristna medeltiden, voro bekanta här redan under vikingatiden.

Låt oss t. ex. taga det i flera exemplar förekommande hängsmycket af silfver med den karaktäristiska palmetten ur Björkögrafven 791 *(fig. 162)*. Det säkert orientaliska smycket visar mellan hufvudpalmettens blad smala skaft med småpalmetter, hvardera med 3 kulformiga blad. Samma motiv finna vi på en kistformig grafsten från Ugglum i Västergötland från romansk tid, troligen 1100-talet.[3] Det återfinnes äfven å grafstenar från Husaby och Österplana i Västergötland[4]. De stora palmetterna ha här redan antagit den s. k. bourbonska liljans form.

På alster af muhammedansk konst, särskildt kärl af brons,

---

[1] *Materialy* n:o 20. Pl. X, 3, XIV, 20, 23, m. fl.

[2] B. Salin, *Studier i ornamentik*, s. 92 *(Antiqvarisk tidskrift för Sverige*, XI, 1, 2).

[3] H. Hildebrand, *Sveriges Medeltid* III, Fig. 293.

[4] H. Hildebrand, *Sveriges Medeltid* III, Fig. 317.

förekommer mycket ofta ett inom en cirkel inneslutet ornament, bestående af ett slags treuddiga stjärnor, som gå i hvarandra som ett slags flätning. Jag hänvisar som exempel till en af Fr. Sarre afbildad persisk bägare från 1300-talet med detta ornament.[1] Samma motiv förekommer för öfrigt äfven å kinesisk keramik. Det återfinnes å en tunn bronsskål, funnen i graf 823 på Björkö och troligen härstammande från 900-talet *(fig. 249)*. Senare dyker det ofta upp på dopfuntar, t. ex. å en från Säm i Elfsborgs län[2]. Motivet kan alltså ha invandrat österifrån.

Fig. 249. Sverige.

I den ofvan omnämnda Björkögrafven n:r 716 hittades jämte en ringsölja och en mängd palmettprydda beslag äfven ett längre remändbeslag af brons med två palmetter vid ändarna och mellan dem en "fyrknut" med cirkel *(fig. 250)*. Det är afgjort ett östligt importsmycke. Samma "fyrknut" tillsammans med "treknutar" finner man äfven i en annan Björkögraf (N:o 557) på en silfverprydnad, försedd med sex uppåtriktade, plastiska hufvuden. Detta stycke är sannolikt redan förfärdigadt i Sverige. Jämte detsamma lågo ett par tidiga ovala spännbucklor, ett östligt silfverhängsmycke med en örn, *(fig. 193)* beslag med bandornament

[1] Fr. Sarre, *Erzeugnisse islamischer Kunst,* Teil 1, Abb. 20.
[2] H. Hildebrand, *Sveriges Medeltid* III. Fig. 381.

och pärlor af bergkristall och karneol. "Fyrknuten" är under tidig romansk tid känd från kristna kyrkobyggnader i Kaukasus (Tbet), i Italien och Spanien. När ornamentet således visar sig på dopfuntar från Näs i Västergötland och från Tingstad, Atlingbo och Grötlingbo på Gotland, kan det antingen direkt ha kommit österifrån eller indirekt via romansk konst i Västerlandet.

Fig. 250. Sverige.

Jag hoppas senare kunna återkomma till frågan om, huruvida den s. k. karolingiska djurornamentiken möjligen kan vara influerad af östliga förebilder, liksom ock till de bevingade drakfigurer, som uppträda på några svenska runstenar. De orientaliska djurmotiven å dopfuntar och dylikt, liksom ock den orientaliska importen under medeltiden har här alls ej blifvit behandlad.

Fig. 251. Byzantinskt sigill från Konstantinopel.

Med inskriften: *Σφραγὶς τοῦ πανσε[β]άστον σεβαστοῦ καὶ μεγάλου διερμηνεύτου τῶν Βαράγγων Μιχαήλ* = Sigill för Mikael, varägernas pansebast, sebast och öfverste tolk. (Ur D:r A. Mordtmann, *Bulles de Varègues* i *Archives de l'Orient latin*, I, Paris 1881.)

3JÖRSÄTERS STAFKYRKA OCH DESS MÅLNINGARS STÄLLNING INOM VÅR MEDELTIDSKONST.

AF

A. LINDBLOM.

arl Fredric Broocman beskrifver på följande sätt *Björsäters* gamla, år 1800 rifna kyrka i Bankekinds härad, Östergötland:[1]

"Kyrkan är ganska wäl, til ansenlig högd, med :räpelare byggd af korss= eller trä=wirke, innantil fodrad med tarka tälda plank, och utzirad med Bibliska Historier och Aunkeskrifts inscriptioner, samt utantil spånad; ..."

Denna märkliga skildring lockade mig att sommaren 1909 esöka den nuvarande kyrkan för att utröna, huruvida några ester af den gamlas härlighet funnos kvar. Lyckan var mig evågen. I den öfversta tornvåningens dunkel kunde å innerıkets yta skönjas figurer och ornament, målade med milda ärger. På kyrkvinden upptäckte jag ytterligare ett antal deorerade bräder. Vid ett senare besök fann jag sådana äfven den plåthuf, som täcker tornets lanternin.[2]

Då de dyrbara målningsresterna å denna plats voro utatta för skada genom väta och åverkan, anhöll Riksantikvaen, att bräderna måtte öfverlåtas till Statens Historiska Mueum. Å kyrkostämma den 6 februari 1910 beslöt också förımlingen att till museet skänka samtliga målade bräder såäl i tornet som å kyrkvinden på villkor, att staten bekostade

---

[1] *Beskrifning Öfwer the i Öster-Götland Befintelige Städer* etc., orrköping 1760, sid. 259.

[2] Jfr *fig. 1.*

nya bräder i de gamlas ställe. I augusti samma år nedtogos och transporterades till museet alla bräder, som suttit i tornet. De å vinden befintliga, som utgöra delar af den nuvarande kyrkans bräd-tunnhvalf, måste tyvärr lämnas orörda, alldenstund ett rubbande af desamma skulle medfört nedbrytandet af så godt som hela plafonden. Det viktigaste skälet, hvarför jag afstod härifrån, var emellertid, att en fullständig rekonstruktion af den gamla kyrkans panel ändock icke varit möjlig. För tio år sedan[1] hade nämligen vid den gamla bänk-

Foto. förf.

Fig. 1. *Björsäters nuvarande kyrka.*

inredningens borttagande en stor mängd dylika bräder kommit i dagen, hvilka jämte det öfriga, odugliga trävirket användes som bränsle i kyrkans kamin. Sådant kan ske vid restaureringar i det tjugonde århundradet.

Hur många gamla bräder, som äro dolda å vinden, är ej möjligt att afgöra. Åtminstone ett trettiotal har den målade sidan uppåt. Dessa, som tillhöra museet, få för en obestämd framtid förblifva å kyrkvinden. De öfriga 45 ha i Statens Historiska Museum inventarienumret 14,118.

[1] Ritningar till ny bänkinredning stadfästes af K. M:t. 29/6 1900.

Arkitekturen.

Grundplanen till Björsäters gamla, “vid pass sju alnar“ söder om den nuvarande belägna kyrka finnes uppritad i en sockenstämmoprotokollsbok, använd åren 1731—1793 *(fig. 2)*. Den visar, att kyrkan bestått af ett rektangulärt långhus och ett smalare kor. Tyvärr har endast halfva koret fått plats på foliosidan. Om den östra korväggens utseende kunna vi därför intet sluta. Enligt en anteckning å ritningen var skeppets bredd 19 och dess längd 26 alnar. Då Broocman uppgifver, att kyrkan “med Choret“ var 40,25 alnar lång, blir det sistnämndas längd sålunda c:a 14,25 alnar. Enligt skalan å ritningen var dess bredd c:a 9 alnar.[1] Alltså stark disproportion.[2]

Korets abnorma längd kan förklaras såsom utgörande i självfva verket längden af kor + apsis. En dylik förmodan stödes af den omständigheten, att en kyrka, som i alla afseenden var Björsäters mycket närstående — *Edshults* — hade apsis. Sannolikt var denna i Björsäter liksom i Edshult polygonal.[3]

I en annan kyrkobok, *Björsäters kyrkas Hufvud-bok* (ryggtitel), har biskop And. Ol. Rhyzelius[4] vid en visitation den 13 september 1752 gjort följande anteckning om kyrkan:

“Hon är icke, som andra trädkyrkior, uptimbrad, knäpt och knutad; utan af rese- eller ståndelwerk tilhopa nockad uti twärbiälkar ofwan och nedan, och thet uthan twifwel för några 100 år; . . . hon är öfver alt inuti panelad och utantill spånad.“

Någon klarare definition på stafkonstruktionen kan knap-

[1] Broocmans mått gälla alltid det inre. I fråga om en större träkyrka kommer det dock — praktiskt taget — på ett ut, om man i en beskrifning uppger inre eller yttre dimensioner.

[2] Längdens förhållande till bredden i långhuset = 1,4, i koret = 1,6.

[3] Om Edshults kyrka se nedan. — De norska stafkyrkorna hade ofta rundad apsis. Ex.: *Gol.*

[4] Monasteriologians och Episcoposcopians författare, död 1761. — Båda dessa kyrkoböcker förvaras i kyrkans arkiv.

past tänkas. Hvad som endast gissningsvis kunde slutas af Broocmans ofvan citerade ord, är här klart och tydligt utsagdt: Björsäters gamla kyrka var en stafkyrka om också i mångt och mycket af säregen art.[1]

Hur kyrkans konstruktiva delar f. ö. varit beskaffade, om de öfverensstämt med de norska stafkyrkornas eller företett självständiga former, kan jag ej afgöra, då intet af desamma bevarats. Af kyrkoräkenskaperna veta vi, att åtminstone de understa syllarna voro af ek.

Broocman uppgifver, att kyrkan var byggd af "korss= eller trä=wirke" och i ett visitationsprotokoll 1778 säges den vara "bygd med korsvirke". Steffen[2] tolkar Broocmans ord såsom betydande "både kors- och trävirke" (!) samt antar, att korsvirket utgjordes af "de på insidan af väggen (d. v. s. i stafkyrkorna) fästa, snedt löpande tvärslåarna, hvilka stundom möttes i ett liggande kors . . ." Uttrycket "korss= eller trä=wirke" torde Broocman väl själf knappast ha begripit. Att med "korsvirket" åsyftades någon tvärslåkonstruktion är antagligt, i synnerhet som än i dag på landsbygden i mellersta Sverige namnet "korsvirke" användes om dylika konstruktioner (t. ex. i öppna klockstaplar). Näppeligen har dock i Björsäter konstruktionen varit synlig på insidan, alldenstund de målade bräderna ingenstädes bära märken däraf.

Rörande kyrkans yttre utseende känna vi genom kyrkoböckerna, att den var spånad och rödfärgad. Taket var täckt med tjärad spån. 1701 uppsattes en "spyra på wästra gaflen . . ." Möjligen åsyftas härmed blott en väderflöjel el. dyl. Om de gamla fönstren veta vi intet. Nya upptogos på skilda ställen 1670, 1672, 1708, 1709 och 1732. Om, såsom jag förmodar, kleristorieväggar funnits (se nedan), torde de flesta ursprungliga gluggarna varit placerade där. Så var ju fallet i

---

[1] Steffen har, ehuru med reservation ("de här framställda gissningarna äro mycket osäkra"), tolkat Broocmans dunkla ord såsom gällande en stafkyrka. *Romanska småkyrkor* . . ., sid. 7 f.

[2] Anf. arb. sid. 7 f.

de norska stafkyrkorna. Några spår af fönsteranordningar å de bevarade delarna af panelen har jag icke kunnat upptäcka.

Att döma af grundplanen synes i väster en portal funnits.

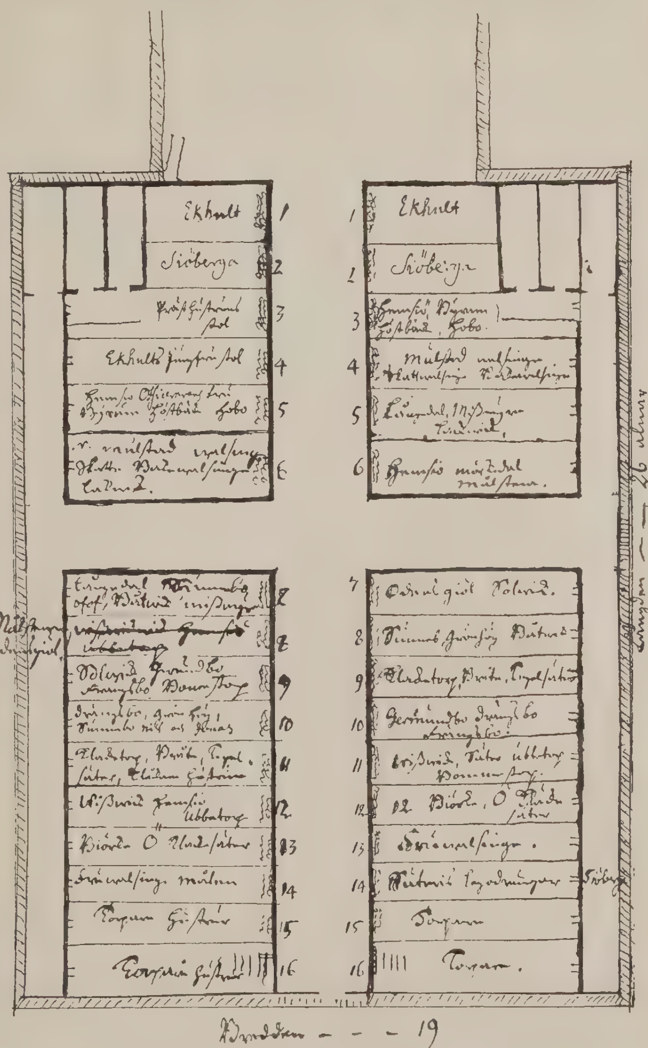

Fig. 2. *Grundplan af Björsäters gamla kyrka.*
Ur en kyrkobok från 1700-talet.

Till kyrkans yttre kunna vi äfven räkna sakristia och vapenhus. Den förra, hvars väggar voro murade,[1] låg väl på korets norra sida. I sakristians östra fönster fanns enligt kyrkoböckerna denna inskrift med minuskler:

Año dnj mcdj° Hindricu ar . . . gvtlādɔ.

Inskriften tolkas såsom syftande på kyrkoherden.[2] Om denne verkligen åsyftats, är ju dock osäkert. Mycket sannolikt är däremot, att „nyssnämnda åratahl blifwit ritadt i Sacristie=Fenstret, tå thensamma wid Kyrkon blifwit af sten upmurad“ (Broocman). Visst är, att 1401 blir en terminus ad quem för Björsäters stafkyrkas uppförande.

Vapenhuset (af trä?) omtalas 1674. År 1739 “sattes nya ekesyllar under chorets och kyrkions södra sido alt in wapenhuset“, hvilket tyckes ange, att det sistnämnda varit beläget å vanligt ställe vid västra ändan af långhusets södra vägg.

Stapeln och det af stockar uppförda “kyrkoplanket“ rundt kyrkogården med dess portar böra äfven omnämnas, för att vår fantasi skall kunna rekonstruera bilden af den spånade och rödmålade stafkyrkan, som, omgifven af skogen, speglade sig i sjön Teden.

I kyrkans inre voro bräder anbragta i vertikal riktning som panel, icke falsade i tvärstockar eller i hvarandra, utan — såsom talrika spår ge vid handen — helt enkelt medels träsprintar fästa (“singade“) vid väggen. Det är af dessa med målningar försedda bräder, som en ringa del bevarats. Genom en gynnsam tillfällighet ha åtskilliga af just de räddade ursprungligen suttit i närheten af hvarandra. Efter en veckas arbete[3] lyckades det mig också att säkert rekonstruera tre, omkring 3,50 meter breda och 6,20 meter höga väggfält, hvartdera

[1] Broocman, anf. arb., sid. 259.

[2] Håhl *(Linköpings stifts herdaminne,* sid. 360) kompletterar namnet till Henricus Arvidi Gutlandus och uppför honom såsom den förste kände curatus i Björsäter.

[3] För värdefull hjälp härvid har jag att tacka fröken E. Holmqvist och kand. S. Svensson.

bestående af tretton eller fjorton bräder, hvars målningar upptill begränsas af en bred, svartmålad rundbåge.[1] Lämningar finnas af ett fjärde. Jfr *fig. 5.*

Dessa rundbågar angifva tydligen tillvaron af något slags hvalf. I räkenskaperna talas år 1700 också om "hwalfwet". Rundbågarna kunna förutsätta antingen tunnhvalf eller kryss-hvalf öfver kvadratisk grundplan, båda med en spännvidd af omkring 6 alnar.

Men hvar skola vi tänka oss, att de omkring 6 alnar breda, af rundbågar begränsade panelfälten varit anbragta? Omöjligen i koret, hvars bredd var omkr. 9 alnar (jfr spännvidden). I långhuset, där panelfälten alltså funnits, äro egentligen blott tvänne anordningar tänkbara. Antingen krysshvalf öfver kvadratisk grundplan eller tre parallella tunnhvalf.[2] I båda fallen blir kyrkan treskeppig. Det kräfdes sålunda tvänne stolprader. Broocman talar också om "träpelare". Att öfver hufvud taget inre stöd förekommit, är säkert på grund af långhusets stora bredd (19 alnar).[3] Långhusets dimensioner (19 × 26 alnar) passar också ganska väl till hvalfvens spännvidd (omkring 6 alnar).

Vid valet mellan hvalfformer bör ihågkommas, att vi icke känna någon nordisk kyrka med tre parallella tunnhvalf, under det att däremot Edshults kyrka, hvars målningar stå den inom samma stift liggande Björsäters mycket nära, just uppvisar tre skepp med krysshvalf af trä *(fig. 4).* För en dylik anordning talar äfven målningarnas disposition. I hvarje bågfält stå nämligen två apostlar, hållande språkband med stycken af "credo", på vedertaget sätt fördeladt. Sex bågfält behöfvas,

[1] Jag begagnar benämningen "rundbåge" oaktadt bågarna synas vid hjässan varit svagt spetsade. Till sin natur äro de långt mera rund- än spetsbågar.

[2] Tvärgående tunnhvalf i sidoskeppen äro visserligen *tänkbara*, men föga antagliga. — Observera, att rundbågarna äro fulla halfcirklar, hvadan all tanke på hvalf med klöfverbladformig genomskärning är utesluten.

[3] Den största längd, man i de norska stafkyrkorna vågade ge åt takbjälkarna, var c:a 13,5 svenska alnar. Dietrichson, *De norske stavkirker*, sid. 41.

för att “credo“ skall bli fullständigt. Om nu tre parallella tunnhvalf funnits, skulle apostlafigurerna kommit att fylla skeppets väggar i öster och väster, platser, som ju i regeln äro reserverade för helt andra framställningar. Några spår af triumfbågen finnas ej heller bland de bevarade panelbräderna.

Mot antagandet af tre skepp kan invändas, att planen *(fig. 2)* icke visar några spår af denna anordning. Att stolparna icke markerats, är dock lätt förklarligt, alldenstund den skissartade planritningen tillkommit allenast för att utvisa bänkplatserna. Hvarken hvalf, fönster eller dörrar(?) äro ju angifna.

Märkligare är dock att i en *treskeppig* kyrka se *tvänne* bänkrader. Så hade dock ingalunda alltid varit fallet. År

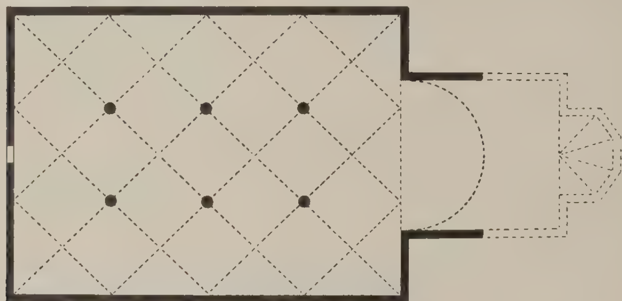

Fig. 3. *Rekonstruerad grundplan af Björsäters gamla kyrka.*

1667, då “Stolarna bygdes aldeles aff Nyo“, omtalas *tre* rader, hvardera med ungefär lika många bänkar, af hvilka “Manssfolcks raden“ (tydligen i midtskeppet) var dubbelt så bred som de båda “Qwinfolckz-raderna“.[1]

Hvalfven kunde naturligtvis icke äga någon betydelse i konstruktivt afseende. Takbjälkarna, som hvilade på ytterväggarna och stolpraderna, uppburo troligen ett skelett af ribbor, på hvilka hvalfbräderna spikades.

Om korets innertak vet jag intet. Sannolikt har det såsom i Edshult bestått af ett tunnhvalf.

Jag antager sålunda tillvaron af ett långhus, genom sex

[1] Att dessa blott voro hälften så breda som midtraden, är förklarligt med hänsyn till det utrymme, som upptogs af sidogångarna. — I kyrkan funnos alltså lika många mans- som kvinnoplatser.

stolpar deladt i tre skepp, det mellersta sannolikt högre (jfr Broocman: "till ansenlig högd"), täckta af tolf krysshvalf.[1] Se *fig. 3.* Jfr *fig. 4.*

Björsäters stafkyrka har varit ett storverk för sin tid. Endast tvenne landskyrkor i hela Östergötland[2] — klosterkyrkorna undantagna — ha öfverträffat den i bredd. Skeppet i *Hemse* stafkyrka på Gotland skulle mer än fyra gånger kunnat rymmas uti långhuset i Björsäter, hvars bredd ej ens öfverstiges af den största norska stafkyrkans.[3] — Äfven höjden var väldig. Afståndet mellan hvalfvens hjässa och golfvet var i sidoskeppen 10,5 alnar (6,20 meter), i midtskeppet sannolikt ännu större.

Så stod den väldiga kyrkan med sin rika målningsskrud under fem århundraden. Redan vid trehundra års ålder var den skröplig. I räkenskaperna och sockenstämmoprotokollen, som äro bevarade från och med 1660-talet, kunna vi följa kyrkans förfall. "Kyrckian skrufwades" och blef "mz Nya syllar undersatt" (1660—62). — "A° 1690, d. 27 May, sattes stenfoth under norra sidan på körkan i stället för syllen, som är nästan förrutin." På södra sidan tyckes man ha bibehållit den gamla anordningen, ehuru syllarna 1691 förnyades, hvarvid "Mr Jon Skarp i banketorp medh sin Sohn Ramund med 6 Skrufvar giorde at wäggen som war ned sunken uphögdes 2 1/2 qwarter". Kostade 30 daler. — 1698 får mäster Jon i uppdrag att afgifva förslag "på hwad wirke behöfwer framköras til wästergaflans i körkans reparation at bliffr orörlig i blåswäder". Detta arbete utföres 1700, då mäster Jon sätter

---

[1] Härmed återtager jag den hypotes om tre parallella tunnhvalf, som jag framställde uti *Östgöta Correspondenten* 5/8 1910. Tolkningen af målningarnas innehåll (ibid.) är äfven ganska osäker.

[2] *Risinge* och *Åtvids.* Jfr Broocmans noggranna måttsuppgifter samt min uppsats *En gammalromansk torntyp från Östergötland (Fornvännen* 1908).

[3] Jfr Emil Ekhoff i *Ny illustrerad tidning* 1896, sid. 375 och Dietrichson, anf. arb., sid. 32. — Bredden i Björsäter = 38 sv. fot = 35,95 no. fot. Maximumbredden i Norge är 36 no. fot.

"stoder uthi kiörkan och hwalfwet", för hvilket han bekommer 24 dal. kmt. I samband med skröplighetens tilltagande gör sig äfven utrymmesbrist gällande, och 1731 måste man uppföra två nya läktare i kyrkan. — Mot 1700-talets slut blifva reparationerna allt tätare och samtidigt förberedes det blifvande kyrkobygget. Redan 1752 skrifver Rhyzelius vid visitationen, att detta "innan kort kan och bör ske, emedan penningar äro i Cassan, sten i alla backar och the fleste andra materialier i soknen". — 1782 är kyrkan "i så förfallet tillstånd, at södra wäggen är innantil och den norra både utan och innan til med stötter stängd."

Slutligen rifves den väldiga kyrkan år 1800, hvarvid dess panelbräder komma till användning i den nyas torn, vind och bänkar.

Vi måste beklaga den för vår medeltida konsthistoria svåra förlusten af Björsäters storslagna och i sin art sannolikt enastående stafkyrka. För en gångs skull kunna vi dock göra församlingen den rättvisan, att den nya kyrkan synes ha tillkommit på grund af verkligt behof. Visst är också, att man år 1800 visade mera pietet för de gamla bräderna än vid restaureringen i början af 1900-talet.

* * *

Edshults gamla kyrka i Södra Vedbo härad, Småland, har ofvan nämnts såsom med Björsäters nära besläktad. Tack vare Mandelgren äga vi en relativt god kännedom om denna genom sin arkitektur och dekoration utomordentligt betydande kyrka, som, ställd öde 1836, några år därefter såldes på auktion och nedrefs, hvarvid handlingar af nästan otrolig vandalism lära försiggått.[1]

[1] Altarringen apterades till svingårdsinhägnad, predikstolen till hundkoja etc. — Edshults kyrka finnes beskrifven och afbildad af Mandelgren (*Monuments scandinaves . . .* och *Atlas till Sveriges odlingshistoria,* häfte I, samt handskrifna reseberättelser i Ant.-Top. Arkivet) och Dietrichson (anf.

Till dimensionerna något mindre än Björsäters stafkyrka, bestod hon liksom denna af långhus och kor, det sistnämnda afslutadt i öster med en femkantig apsis. Hela kyrkan var timrad och spånad. Genom fyra pelare var långhuset deladt i tre lika breda och höga skepp, hvardera med tre krysshvalf af bräder, hvilka mot långhusets väggar öfvergingo i tunnhvalf, så att några af hvalfvens bågar begränsade väggpartier

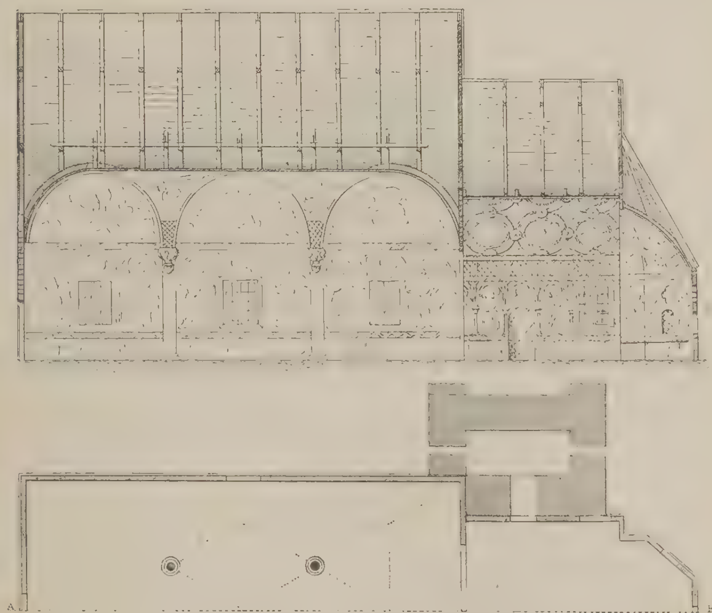

Fig. 4. *Grundplan och sektion af Edshults gamla kyrka.* (Efter Mandelgren).

(såsom i Björsäter) ej uppstodo. — Koret täcktes af ett tunnhvalf. Se *fig. 4.*

Målningarna (se nedan) och i ej mindre grad arkitekturen göra kyrkorna i Björsäter och Edshult nära befryndade. Att draga slutsatser ex analogia bör därför vara berättigadt.

arb.). Den sistnämndes uppgift, att Edshults kyrka skulle vara behandlad i *Ny illustrerad tidning* 1866: 1, beror på förväxling med Råda. - En afbildning af exteriören förekommer i *Meddelanden från Norra Smålands fornminnesförening* I.

Det, som kanske är mest egendomligt för dessa båda kyrkor, är krysshvalfven af bräder. Under medeltiden tyckes man dock ej varit så främmande därför. *Elfros* och *Åre* kyrkor, den förra i Härjeådalen, den senare i Jämtland, äga ännu rika stjärnhvalf af bräder, hvilkas utseende fullkomligt öfverensstämmer med tegelhvalfvens från medeltidens slut.

Jag känner utom Edshults ingen kyrka, hvars arkitektur är besläktad med Björsäters stafkyrkas.

Målningarna.

Höggotikens måleri i Sverige har ännu icke fått sin historia skrifven. Materialet är ringa — de stora namnen äro blott Edshult, Råda och Björsäter — men i kvalitativt hänseende mycket betydande och förtjänar en fullständig publicering.[1] Dessförinnan har jag ansett lämpligt att i föreliggande uppsats så utförligt som möjligt behandla Björsäters stafkyrkas arkitektur. Om målningarna skall här blott så mycket sägas, som är nödvändigt för att förstå deras ställning inom vår medeltidskonst och därmed kyrkans betydelse.

Utförande. Målningarna ha utförts med kalkfärg direkt på bräder af gran eller furu, hvilka ej sågats eller hyflats, utan blott bilats. Ytan har först öfverdragits med ett tunt lager af hvit färg, hvarpå alla konturer uppritats med svarta linjer och ansiktsdrag, veck etc. markerats på samma sätt. Därefter ha lokalfärgerna pålagts, hvarvid (särskildt i fråga om rödt och brunt) man modellerat med mörkare toner, som erhållits genom förnyad påstrykning af samma färg. Modelleringen af ansikts- och halspartierna har i allmänhet utförts medels påläggande af gult och rödt. Bakgrunden utgöres i regeln blott af den hvita grunden, under de nedersta arka-

[1] Mandelgrens reproduktion af Råda- och Edshultsmålningarna i *Monuments scandinaves* . . . — ett storverk för sin tid — äro tyvärr synnerligen otillförlitliga. — Huruvida de af Mandelgren afbildade bräderna i Edshult ännu finnas kvar, känner jag ej.

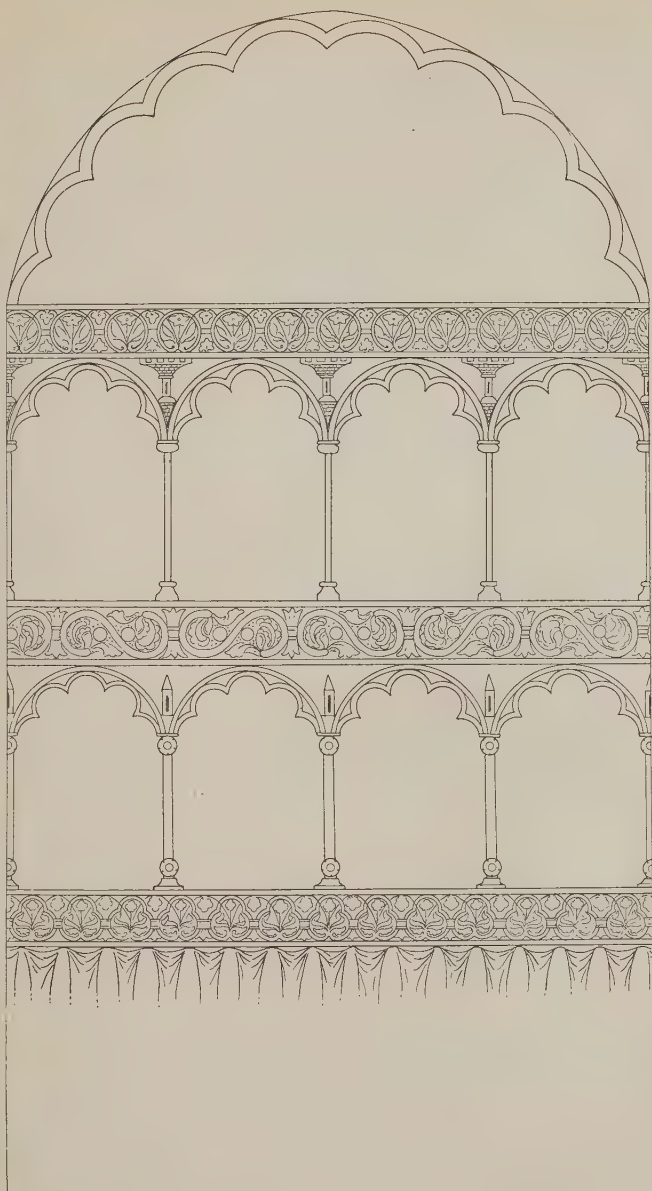

Fig. 5. *Skiss, visande målningarnas disposition i ett af en hvalfbåge begränsadt väggfält. Björsäter.*

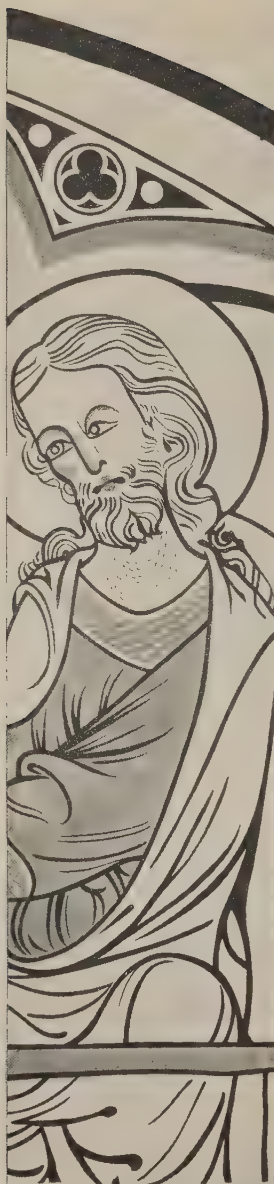

Fig. 6. *Figur från de å kyrkvinden i Björsäter ännu befintliga bräderna.* Kalkering ifylld med tusch.

derna är den dock röd med femdelade, af en grön ring omgifna rosetter (se planschen). På ett ställe rutmönster *(fig. 8)*.

Brunrödt och grönt ha varit de dominerande färgerna. Därjämte uppträda olika nyanser af rödt, gult och blågrått. Särskildt anmärkningsvärd är förekomsten af en klar, himmelsblå färg å några bräder. Huru dessa varit placerade, vet jag ej.

Vid bårder och mönster har schablon ej användts.

Summarisk beskrifning. — Jfr *fig. 5.* — Öfverst i hvarje af en hvalfbåge begränsadt väggfält stå tvänne apostlagestalter med språkband, på hvilka efter vanlig ordning "credo" är uppdeladt.[1] De tre bevarade väggfälten upptaga apostlarna Petrus och Andreas, Jacobus major(?) och Johannes, Tomas och Jacobus minor. "Credo" är sålunda fullständigt t. o. m. andra artikelns "sedet ad dexteram patris omnipotentis". — Därefter en horisontal bård, hvarunder arkader med tegel i svicklarna. De stora

[1] Till grund för denna uppdelning, sådan den här förekommer, ligger en pseudoaugustinisk predikan. Jfr Bergner, *Kirchliche Kunstaltertümer* . . ., sid. 553. Mer eller mindre noggrant är denna ordning iakttagen i andra dylika framställningar i Sverige från medeltiden t. ex. å målningar i *Kumlaby* (Sm.), *Lofta* (Sm.), *Vada* (Uppl.) och *Råda* (Värml.).

igarna innesluta fem smärre. — Åter en horisontal bård, ıder hvilken arkader af med den förra snarlik form. Därpå ı tredje bård samt slutligen närmast golfvet ett draperi. — nder arkaderna figurliga framställningar, hvilka dock här ej ınna närmare beröras.

Några enstaka bräder ha en från den nu beskrifna fullständigt afvikande disɔsition af dekoratioɜn.

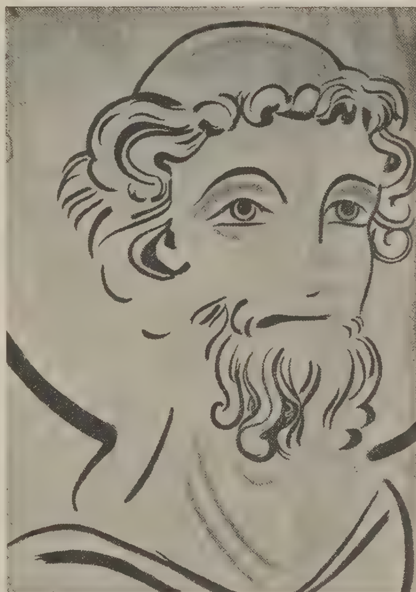

Foto. förf.

Fig. 7. *S. Petrus. Detalj. Björsäter.*

Karakteristik. igurstilen är höggoɩens *(fig. 6)*. Mjuka, ytande linjer, alltid öjda, aldrig brutna. ealansikten af oval undform, hvars enɜlt tecknade drag äglas af en sällsport ɔblesse. Näsan skarpt, regeln tvåsidigt marɜrad, ögonbryn högt älfda. Håret vågigt, ta lagdt i bucklor ing öronen *(fig. 7)*. änderna, som gärna öra gester, ofta förɜffligt återgifna, ha långa fingrar med väl markerade leder. fötterna synas blott spetsarna, de äro alltid starkt vridna åt mot sidorna, så att man nästan får intryck af sälfötter. räktbehandlingen karakteriseras af rika, bågformiga hängverk ver bröstpartiet och mjuka, parallella fallveck därnedanför, m vid marken äro oroligt hopade och vridna (ej brutna), ındom med öppningarnas konturer starkt stiliserade, så att erinra om medeltidens sätt att rita moln *(fig. 8 och 9)*.

Ornamentsstilen åter är utprägladt romansk. Dess hufvudmotiv äro de å *fig. 10* afbildade bårderna.

Målningarna äro i bästa mening dekorativa. Klart komponerade, fast begränsade af arkader och bårder, bilda de lätt stiliserade figurerna tillsammans med ramverket en verklig ytdekoration, som icke känner förkortningar eller perspektiviskt djup. Det hela är som en väldig tapet, väfd i milda, harmoniska färger. Med fin smak låter konstnären gestalternas storlek ökas med höjden från golfvet. Från arkadfältens linjeoro drages blicken till de grandiosa apostlagestalterna under hvalfbågarna, som lugnt hålla sina gigantiska språkband med "credo". "Apostolicum" hvilar tryggt på apostlarna.

Foto. förf.

Fig. 8. *S. Jacobus minor. Björsäter.*

Den utpräglade horisontalismen i bårder och arkader är liksom ornamentiken uttryck för rent romansk stilkänsla. I stark kontrast härtill står den luftiga och eleganta figurala formgifningen, som för tanken direkt till den franska höggotikens främsta verk.

Trettonhundratalsmåleri.

Björsätersmålningarna tillhöra höggotikens tid i Sverige, d. v. s. 14:e århundradet. Denna periods svenska måleri känna vi genom hufvudsakligen följande verk.

A. Vägg- och hvalfmålningar.

S k å n e. *Borreby (fig. 11), Bjeresjö, St. Köpinge, St. Ierrestad, Snårestad* (= "Snårestadsgruppen"), *Lunds domyrka, Bjellerup, Helsingborgs Mariakyrka.*[1]

S m å l a n d. *Edshult.*[2]

S t o c k h o l m. *Riddarholmskyrkan.* Dess målningar be-

Foto. förf.

Fig. 9. *Scen ur målningarna från Björsäter.*

å hufvudsakligen af ornamentband, korsande hvarandra vinelrätt under hvalfvens hjässa och parallella med sköld- och kiljebågarna.

S ö d e r m a n l a n d. *Strängnäs.*[3]

U p p l a n d. *Erentuna.* Carl R. af Ugglas har om de af

---

[1] Rydbeck, *Medeltida kalkmålningar . . .*

[2] Mandelgren, *Monuments scandinaves . . .*

[3] Curman i *Svenska Dagbladet* 18/10 1908.

honom här upptäckta målningarna (jfr *Fornvännen* 1906, sid. 29) meddelat, att de bestå af blott ornament (band, blad och blommor), till sin karaktär gotiska med vissa "Anklänge" till romanska former. Jfr nedan *Västeråker*. — *Sigtuna Mariakyrka*. Två skilda dekoreringar. Om biskopsmålningarna, se Ekhoff i *Fornvännen* 1906. — De öfriga tillhöra enligt min mening samma skola, som verkat i Strängnäs. Obs. likheten mellan sköldbågarnas medaljongartade dekoration å båda dessa ställen. — *Uppsala Trefaldighetskyrka*.[1] — *Västeråker*. I ett af kyrkans hvalf finnas ibland de sengotiska målningarna lämningar af en tidigt gotisk dekoration, öfverensstämmande med den i Erentuna. Carl R. af Ugglas, som för mig påpekat detta förhållande, förmodar, att uttrycket "feci ecclesiam istam . . . de lapidibus ex novo edificari" på fru Ramborgs till Vik minnestafla af 1331 åsyftar just hvalfslagningen och den tidiga dekorationen, som sålunda skulle tillhöra 14:e århundra-

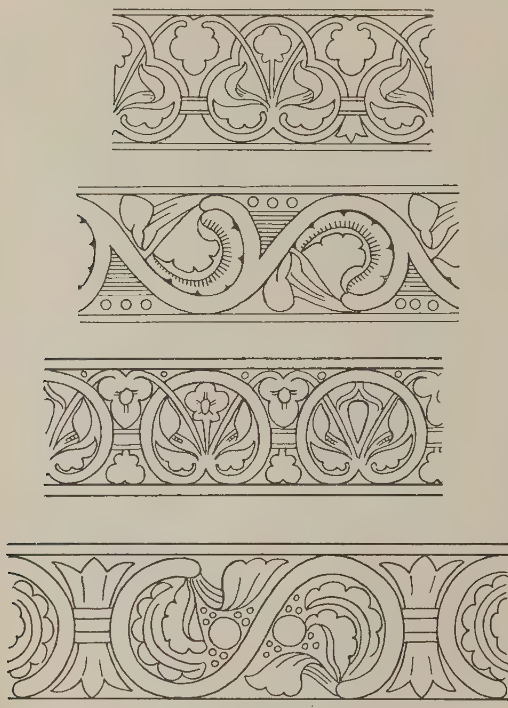

Fig. 10. *Ornamentsmotiv. Björsäter.*

[1] Hahr i *Kult och Konst* 1905

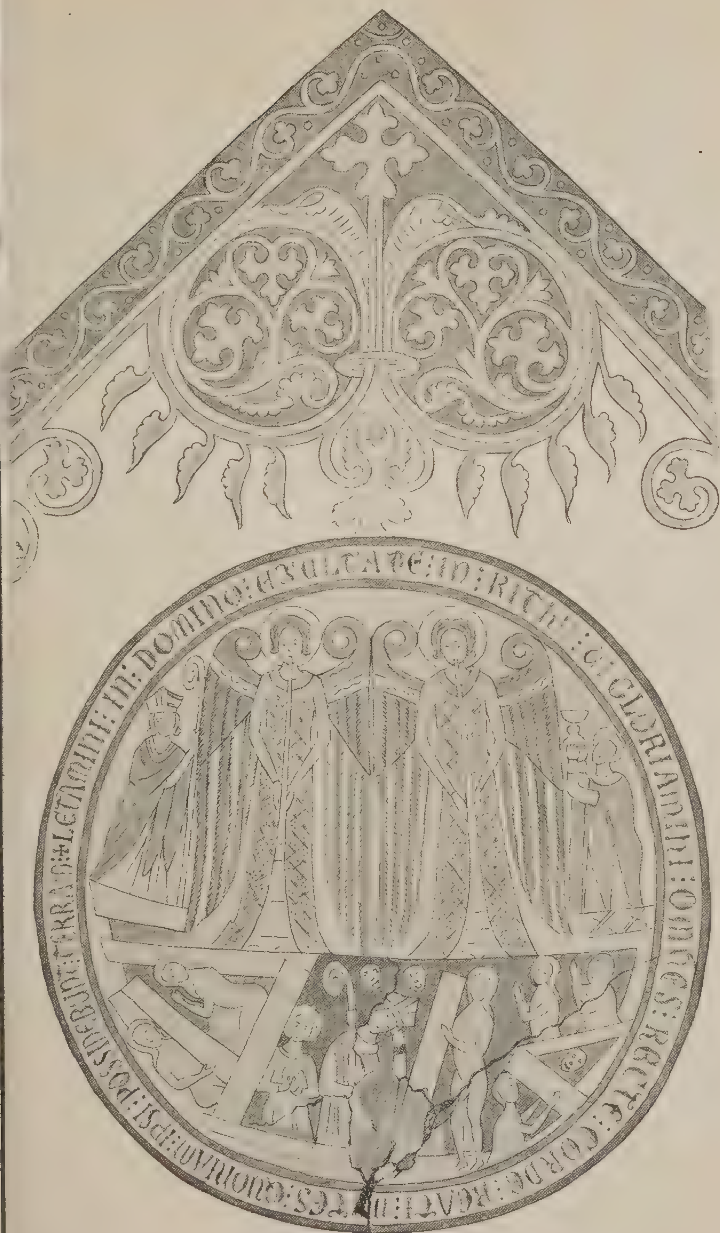

Fig. 11. *Målning, tillhörande den tysk-svenska gruppen. Borreby.*

dets första tredjedel.[1] Han antager ett samband mellan målningarna i Erentuna—Västeråker och de något yngre uti Trefaldighetskyrkan i Uppsala.[2]

Värmland. *Råda.*[3]

Gotland. *Alfva, Anga* (1400-t.?), *Barlingbo, Bunge, Dalhem, Ekeby, Fröjel, Ganthem* (1400-t.?), *Hamra* (1400-t.?), *Hemse* (åtminstone två skilda dekoreringar, den senare från 1400-t.?), *Kräklingbo, Lau, Lojsta* (1400-t.?), *Lärbro, Norrlanda* (1400-t.?), *När, Othem* (två skilda dekoreringar, den senare från 1400-t.?), *Rute* (1400-t.?), *Sundre* (1400-t.?), *Öja* (1400-t.?).

B. Andra målningar.

Å kyrkliga inventarier, särskildt altartaflor och sakramentsskåp på Gotland.

Miniatyrer (figurala) i följande handskrifter:[4] *Cod. Holm. B 50,*[5] *Cod. Holm. B 6,*[6] och *Cod. Holm. B 10.*[7]

* * *

Släktskapen mellan Edshults-, Råda- och Björsätersmålningarna är stor och i ögonen fallande. De stå på samma

[1] Hildebrands (*Sveriges Historia* II, sid. 195) och Janses (*Uppland* I, sid. 565) antagande, att årtalet afsett äfven själfva kyrkans uppförande, behöfver icke härigenom med nödvändighet rubbas. Hvalfven *kunna* naturligtvis vara samtidiga med kyrkans uppförande. — Jag känner ej kyrkan genom undersökning å ort och ställe.

[2] För samtliga dessa upplysningar ber jag att härmed få uttala min stora tacksamhet.

[3] Mandelgren, *Monuments scandinaves* . . .

[4] Det *fornsvenska* handskriftsmaterialet från 1300-talet, omfattande c:a 75 handskrifter, har jag nästan fullständigt undersökt. Beträffande lagcodices, som ju utgöra hufvudmassan, har jag följt Schlyters detaljerade beskrifningar.

Bland de *latinska*, i Sverige skrifna handskrifterna från samma tid torde — enligt benäget meddelande af bibliotekarien d:r R. Geete — några miniatyrer knappast finnas.

[5] Sju stycken. — Dåliga. — 1300-talets förra del.

[6] Sex stycken. — Goda. — 1300-talets senare del.

[7] Två stycken. — Goda. — 1300-talets senare del.

ıöga konstnärliga nivå, uppvisa samma eleganta figurstil, huru i olika grad utvecklad och samma konsekventa fasthållande af de rent romanska ornamentsmotiven. Dispositionen ır enahanda: Ytorna uppdelas genom horisontala bårder, mellan hvilka arkader, inramande enstaka figurer eller grupper. Nederst draperi. Förkärlek för stora, isolerade gestalter, ofta ifligt gestikulerande. Bland öfverensstämmelser i detalj kan ıämnas den originella hårbehandlingen hos S. Lucas (Edsıult) samt hos S. Johannes Baptista och S. Jeremias propheta Råda).

Men likheterna äro dock ej så stora, att jag vågar antaga n gemensam skola i den mening, som detta ord innebär . ex. i fråga om Snårestadsgruppens eller Albertus-pictor-skoans målningar. Det föreligger inom Rådagruppen jämväl en cke obetydlig tidsskillnad. Edshultsmålningarna förefalla något äldre än dem i Råda kyrkas kor från 1323. Yngre, sannoikt från 14:e århundradets midt äro målningarna i Björsäter. Därom mera nedan.

Samtliga de öfriga monumentala 1300-talsmålningarna i Sverige liksom ock de vägg- och hvalfmålningar från samma id, som jag känner från Danmark, stå i två afseenden direkt motsatsförhållande till Rådagruppen. Dels äro de ned få undantag[1] af en afgjort lägre konstnärlig kvaliet, dels bära ornamentik och figurstil en i regeln enhetlig prägel.[2]

Vi kunna sålunda i svenskt 1300-talsmåleri särskilja tvenne

[1] Målningarna i *Ringsted* — möjligen — (Magnus-Petersen, *Kalkmaerier* . . . , pl. XVI).

[2] Snårestadgruppen utgör blott skenbart undantag, enär, såsom Rydbeck visat, de romanska elementen i dess ornamentik bero på direkt lån från ie äldre målningarna i Bjeresjö. (Rydbeck, anf. arb., sid. 52). — Målningarna *Stubbekjøbing* (Magnus-Petersen, anf. arb., pl. XV) erinra starkt om Rådagruppen både genom figurstilen och förekomsten af uteslutande (?) romansk ornamentik. Då några bättre afbildningar än Magnus-Petersens icke stått ill mitt förfogande, har jag ej kunnat ingå på detta intressanta förhållande. — *Kjeldby*-målningarna (Magnus-Petersen, anf. arb., pl. XIII) uppvisa samtidigt romansk och gotisk ornamentik.

hufvudriktningar, den ena representerad i Värmland, Östergötland och Småland (Rådagruppen), den andra i Uppland, Södermanland, Skåne och på Gotland. — Alltså olikhet äfven i fråga om lokaliseringen.

Väsensskillnaden har redan flera gånger framhållits: å ena sidan glänsande figurstil och åldrig ornamentik, å den andra växlande kvalitet — ofta mindre god hos figurerna — men ornamentiken modern.

I Sveriges höggotiska måleri ha enligt min åsikt tvenne strömningar samtidigt gjort sig gällande, den ena tysk och den andra fransk, den sistnämnda sannolikt förmedlad af norskt ung- eller höggotiskt måleri.

Om den tyska strömningen behöfver ej mycket sägas. För Skånes vidkommande har Rydbeck[1] och för Strängnäs' Curman[2] påpekat en mängd likheter med tyska målningar. För öfrigt råder, hvad Mälardalen och Gotland beträffar, vid denna tid — början och midten af det 14:e århundradet — en liflig byggnadsverksamhet under starkt tyskt inflytande, liksom ju i de flesta afseenden Tyskland spelade gifvarens roll i förhållande till det medeltida Sverige, Skåne däri inbegripet.

Rådastilen är allt för främmande för den samtida svensk-tyska, för att ett gemensamt ursprung vore tänkbart för dem båda.[3]

Originaliteten i figuralt och ornamentalt hänseende har för Rådas vidkommande hittills förklarats bero på kyrkans belägenhet i en konservativ afkrok. Men om denna förklaring vore riktig, hvarför möta vi då precis samma förhållande och t. o. m. åtskilligt senare i Björsäters stafkyrka, belägen nära Linköping, stiftsmetropolen och handelsstaden med in- och utländska förbindelser? Och hvarför uppträder en kontinen-

[1] Anf. arb. sid. 53.

[2] Anf. tidningsuppsats.

[3] Först omkring 1300 kan inom måleriet den franska gotiken sägas ha trängt igenom i det närliggande Rhenområdet (Bergner, anf. arb., sid. 185). Under antagandet af tyskt inflytande blir det ej lätt att förklara den eleganta figurstilen i en värmländsk landskyrka redan 1323.

Fig. 12. Del af målad vä

Cederquists Graf. A.-B., Sthlm.

N BJÖRSÄTERS STAFKYRKA.

al up-to-date-gotik så tidigt som 1323 just i en afkrok af andet?

Först och främst: Rådagruppens målningar äro exponener för en fransk strömning, d. v. s. stå i mer eller mindre lirekt beroende af samtida fransk konst.[1] Då Tyskland måste ämnas ur räkningen, finnes norr om Alperna ingen konst, som så starkt gotisk anda kunnat påverka den svenska utom den ranska.[2] Den franska prägeln på figurstilen har förut antydts. Arkadlängorna med sina isolerade profeter och apostlar (Råda och Edshult) äro, såsom Hahr påpekat,[3] skapade i samma ana, som frambragt de franska katedralfasadernas statygallerier.

Blott föga är bevaradt af höggotiska hvalf- och väggmålingar i Frankrike. Jämförelsematerial finnes dock t. ex. i S. Étienne i *Cahors* (14:e århundradets början).[4] Bland målningarna i S. Philibert i *Tournus* från 1330 finnes en följd arkaer, synnerligen lika dem i Edshult.[5]

Så mycket mera finnes bevaradt af illuminerade handskrifter. Miniatyrernas inverkan på monumentalmåleriet har flere fall konstaterats.[6] Till belysande af Rådastilens släktkap med franskt miniatyrmåleri afbildas här en framställning f edgång *(fig. 13)*, hämtad ur ett manuskript från omkr. 1280.[7] ämför *fig. 12* (planschen).

[1] Sedan detta skrifvits, har jag funnit, att A. Hahr uttalat sig i samma iktning i *Aftonbladet* 16/4 1909.

[2] Det torde böra anmärkas, att engelskt måleri vid denna tid är så odt som liktydigt med franskt.

[3] Anf. tidningsuppsats.

[4] Afb. i Mantz, *La peinture française* . . .

[5] Afb. i Gelis-Didot & Lafillée, *La peinture décorative* . . .

[6] För de senromanska målningarna i *Dädesjö* har Wrangel antagit ett flytande från illuminerade franska handskrifter. *Dagens Nyheter* 7/11 1910.

[7] Handskriften innehåller kejsar Justinianus' Pandectæ (samling af laglkningar) och är skrifven på föranstaltande af Renault de Barr, biskop i etz. — Ehuru icke utförda på franskt område, kunna dess miniatyrer likväl ina som exempel på fransk illuminationskonst. Om bokmåleriet i Rhench Moselområdet vid slutet af 13:e årh. säger nämligen Haseloff (Michel, *Histoire de l'Art* II: 1, sid. 368): "Tout est français dans ces manuscrits: le yle, la technique, le coloris . . ."

Den franska strömningen har sannolikt nått vårt land öfver Norge.

Vid studiet af Björsätersmålningarna vände jag redan tidigt blicken åt detta håll, där ju ett enastående rikt material — antemensaler,[1] vägg- och hvalfmålningar, miniatyrer — från ung- och höggotisk tid osökt inbjöd till jämförelse. Stillikheten mellan de norska och svenska målningarna var frappant. Samma märkliga kombination af modern figurstil och föråldrad ornamentik kunde här i vissa fall iakttagas. Men hur skulle ett samband tänkas, och hur skulle det specifikt franska draget förklaras?

Norges unggotiska måleri[2] grundas enligt H. Fett af den i Frankrike utbildade engelske konstnären och vetenskapsmannen Matheus af Paris, munk i S. Albans, hvilken 1248 kommer till Norge. Matheus är en af det 13:e århundradets märkligaste personligheter. Som konstnär känna vi honom hufvudsakligen genom miniatyrer. Det torde varit han, som gjort utkastet till den berömda västfasaden i Trondhjem.

Utvecklingen af den enligt Fett genom Matheus i Norge grundade målarskolan kan med noggrannhet följas. Stadierna kunna iakttagas på antemensalerna t. ex. — i tidsföljd — från *Ulvik*, *Nedstryen*, *Nes* och *Aardal* („Botolfstaflan").[3]

Bredvid den rent fransk-engelska stilen, som håller sig förvånande ren[4], gör sig äfven en bondriktning gällande, hvars

---

[1] En mängd äro utmärkt afbildade i *Bergens museums aarbog* 1889—1905.

[2] Det norska ung- och höggotiska måleriet är f. n. föremål för omfattande studier af H. Fett. Resultaten af dessa undersökningar ha delvis framlagts i *Miniatyrer fra islandske haandskrifter* (*Bergens museums aarbog* 1910), *En islandsk tegnebog* . . ., 1910 samt *Matheus af Paris* . . . (*Foren:s til norske fornt. mindesm. bevaring aarsberetning* 1910). — Jag ber härmed att till d:r Fett få uttala min stora tacksamhet för de värdefulla upplysningar, som jag vid utarbetandet af denna uppsats fått mottaga.

[3] Fig 14. De öfriga äro afbildade i olika årg. af *Bergens museums aarbog*.

[4] Rekrytering från moderlandet måste enligt min mening ägt rum. Ett vittnesbörd härom äga vi t. ex. i den af Rydbeck (anf. arb., sid. 53) citerade

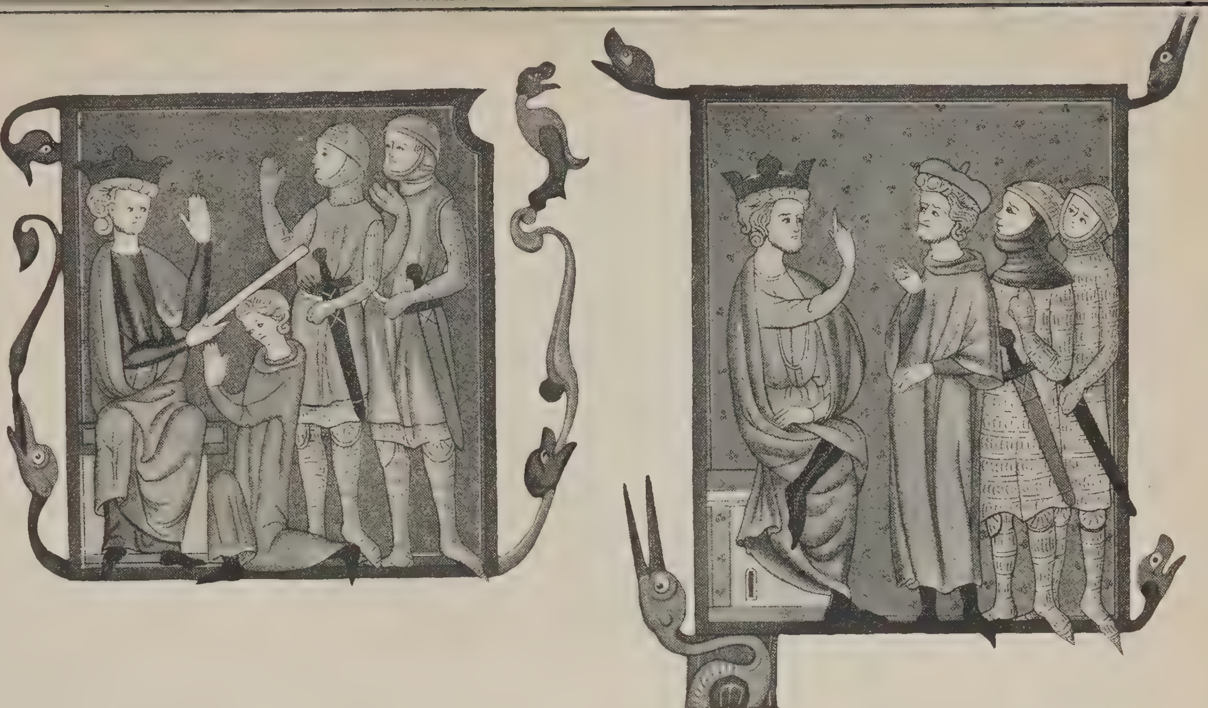

Fig. 13. *Miniatyrer ur Pandectæ Justiniani. Metz, omkr. 1280.*
(Efter v. Hefner-Alteneck, *Trachten, Kunstwerke und Geräthschaften . . .*).

förnämsta bevarade verk är det målade tunnhvalfvet från *Aal* (nu i Univ:s Oldsagsamling, Kristiania). — Samtidigt med stilutvecklingen äger äfven en lokal förändring rum. Under unggotiken var Västlandet, under höggotiken blir Östlandet skolans hufvudsakliga verksamhetsområde.

Under 14:e århundradets förra hälft synes det höggotiska

Fig. 14. *Detalj af antemensale ("Botolfstaflan") från Aardal.* (Efter Bendixen).

måleriet i Norge ha upphört. Ett af dess senaste arbeten är antemensalet ("Botolfstaflan") från *Aardal (fig. 14).* I arkadformernas och figurstilens utbildning stå vi på samma punkt som i Björsätersmålningarna.

Märkligt är då, att vi just vid denna tid möta ett när-

notisen i *Bergens kalfskinn,* ed. Munch, att biskop Arne i Bergen omkr. 1308 införskrifver en konstnär från Paris, skicklig bl. a. "ad picturam".

besläktadt måleri i Sverige. Dess viktigaste karaktärsdrag — förbindelsen mellan gotisk figurstil och romansk ornamentik — återfinna vi just i de norska vägg- och hvalfmålningarna *(Aal, Vang* och *V. Slidre*[1]*)*, hvilka till tiden komma närmast före Rådamålningarna samt äfven i träskulpturen (lektoriet från *Kinn*, afb. i Fett, *Norges kirker* . . .[2]). Enligt hvad Fett muntligen meddelat mig, betraktar han Rådamålningarna såsom ett verk af den norska skolan i dess senaste fas. Denna åsikt delar äfven jag i så måtto, att jag anser målningarnas stilistiska förutsättningar ligga på norskt område. Enär — som jag förut sökt visa — den dekorativa utsmyckningen i Edshult och Björsäter står i nära samband med Råda kyrkas, måste jag antaga tillvaron af en verklig *svensk* skola från denna tid, ehuru sannolikt utgående från och — att döma af det hittills kända materialet — utgörande en direkt fortsättning af den norska.[3]

Fig. 15. *Från målningarna i V. Slidre.* (Efter Fett).

Upphörandet af det norska måleriet skulle sålunda stå i öfverensstämmelse med en fortsatt lokal förskjutning åt öster.

Gent emot detta betraktelsesätt kan invändas: Inga af de svenska målningarna kunna påvisas vara af samma hand som

[1] Fig. 15.

[2] Att de norska antemensalerna i allmänhet icke uppvisa romansk ornamentik, torde bero på att de i många fall utfördes under mera direkt utländskt inflytande. Lätt transportabla, tillverkades de väl i någon stadsatelje. Utrymmet för ornamentiken var å antemensalerna också ganska knappt tilltaget.

[3] På hvilken punkt i sin utveckling det norska måleriet trängt öfver till Sverige, är f. n. svårt att afgöra. Kanske skola kommande fynd visa, att det skett redan före Edshult-Råda-målningarnas tillkomst.

några bland de norska. — Likhet i stil förutsätter icke med nödvändighet sidoinflytande, utan kan bero på gemensamt ursprung. Låt vara, att detta är den franska konsten, hvarför skulle dock icke franska målare kunnat direkt inkallas till Sverige liksom till Norge? Franska målare ha funnits i Sverige under romansk tid, hvarför icke också under gotisk, då stenhuggare bevisligen inkallades?

Därpå svaras: Förutsättningarna för en direkt fransk påverkan inom måleriet äro i Sverige vid denna tid mycket mindre än i Norge. Hela den norska kulturen under 13:e århundradet bär en fransk-engelsk prägel och de direkta förbindelserna med Västeuropa voro lifliga. — Parisstudierna utgjorde visserligen en föreningslänk mellan vårt land och den franska kulturens centra, men det är knappast troligt, att de verkat mera befruktande på vårt måleri än på vår världsliga litteratur, som i det fall, där fransk påverkan verkligen gjort sig gällande — Eufemiavisorna — visar sig ha mottagit den icke direkt, utan just öfver Norge.

Och vidare: Gent emot våra tre, låt vara ursprungligen ganska omfångsrika verk, kan Norge — utom miniatyrerna — uppvisa ej mindre än bortåt ett halft hundratal arbeten, som tillåter oss att oafbrutet följa stilens utveckling från början till slutet. Väl kan mycket vara förstördt i Sverige[1] — jag erinrar om den af Brunius[2] beskrifna *Kalfsviks* träkyrka i Småland med målningar från 1333 — men förstörelsearbetet har icke haft större förutsättningar här än i Norge. — Vidare: den naturligaste förmedlingen af *direkt* franska impulser på vårt måleri skulle skett genom illuminationskonsten — på detta sätt uppstod ju det norska måleriet — vi kunde i så fall vänta att finna franska drag i vårt eget miniatyrmåleri. Men våra talrika och praktfulla fornsvenska 1300-talshandskrifter äro i förvånande obetydlig grad figuralt illuminerade. De enda sven-

---

[1] Vid brädtakens utbytande mot hvalf i kyrkorna ha naturligtvis massor af målningar gått förlorade.

[2] *Konstanteckningar* . . . 1849, sid. 645.

ska miniatyrer jag känner från 1300-talets förra del — i Cod. Holm. B 50, "den vackraste bok, som från folkungatiden kommit till vår tid" — bära i sin klumpighet en allt annat än fransk prägel.

Och slutligen: Om *direkt* fransk påverkan ägt rum, huru då förklara inhomogeniteten i ornamentik och figurstil?

Genom antagandet af en norsk förmedling blir det ej svårt att förstå orsaken till gotikens tidiga uppträdande i Amnehärad —Råda. I förhållande till Norge med dess i mångt och mycket kontinentala konstlif låg kyrkan visst icke i någon afkrok. Öfver Amn (Gullspång)[1] gick den lifligt trafikerade, redan i sagorna omtalade hufvudvägen, som från södra och mellersta Sverige ledde till Norge, vare sig att man öfver Edskogen begaf sig till Oslo eller utmed Klarälfven vandrade pilgrimsleden till Trondhjem.

Den nordisk-förhistoriska konsten var liksom den islamiska till sitt väsen ornamental. — Att den romanska konstens fast byggda ornamentik skulle i Norden få fast fotfäste — sedan den slagit igenom — är ganska naturligt. I norra och västra Sverige och ännu mer i Norge, men framför allt på Island har den också lefvat med en förvånande styrka och renhet långt in i nyare tid.[2]

Den konsekventa konservatismen i Rådagruppens ornamentik bör ses med detta förhållande som bakgrund. Dess målningar äro utförda af män, som med smak och skicklighet förstodo att öfverflytta skissböckernas[3] gotiska figurer på väggytorna, men i ornamentiken följde mer än hundraåriga

[1] Alltså blott 3/4 mil från Råda kyrka.

[2] På en predikstolsdörr i *Refsunds* kyrka, Jämtland, gjord af Gregorius Raaf, verksam på 1690-talet, möter man t. ex. nästan rent romansk ornamentik. — Norska stafkyrkoportaler från medeltidens slut och isländska miniatyrer från nyare tidens början lämna ypperliga exempel på denna oryggliga konservatism.

[3] En sådan finnes ännu bevarad, skrifven under 1400-talet, men delvis återgående till långt äldre förebilder, hvilkas figurstil erbjuder många intressanta berörings- och jämförelsepunkter med den, som vi känna från Rådagruppens målningar. — Fett, *En islandsk tegnebog* . . .

traditioner.[1] I södra och mellersta Sverige var redan den ornamentala stilkänslan och därmed den romanska traditionen försvagad, man mottog utan gensägelse den moderna tyska ornamentiken. — Äfven i Rådastilens ornamentala konservatism ser jag sålunda ett västskandinaviskt drag.

I stafkonstruktionen, liksom i arkitekturen för öfrigt, behöfver man dock icke spåra norskt inflytande. Att vid 1300-talets midt staftekniken i Sverige skulle varit helt bortglömd, finnes ingen anledning att antaga.[2] *Hedareds* stafkyrka är sålunda enligt E. Ekhoffs mening från medeltidens slut. — Med sina skepp och hvalf böra Edshults och Björsäters kyrkor betraktas som isolerade försök att i trä efterbilda den monumentala stenarkitekturen. Hur experimentet lyckades ur skönhetssynpunkt, äro vi tyvärr ej längre i stånd att med visshet afgöra.

Sveriges romanska konst står under direkt påverkan framför allt från Tyskland, men äfven från Frankrike — cistercienserna ha ju lämnat spår efter sig i både arkitektur, skulptur och måleri — och möjligen England. Det tyska inflytandet fortsätter under gotiken för att till slut bli enarådande. Som jag ofvan tror mig ha visat, uppträder dock under den tidigare gotiken inom måleriet äfven ett franskt inflytande, ehuru denna gång sannolikt förmedladt af Norge.

I självfva verket vore det egendomligt, om de lifliga förbindelser af politisk och annan art, som från och med 14:e århundradets början ägde rum mellan Sverige och Norge och hvilka resulterade i unionen, ej alls skulle afspeglas i konsten. Vi kunna också redan på skilda punkter konstatera ett samband. I Helsingland och Småland finnas bildhuggararbeten från 13:e århundradet, som starkt erinra om norsk unggotisk

---

[1] Aslo och Bonde, som knäböja framför biskop Petrus (Råda), torde vara just målarna. B. E. Hildebrands läsning (*K. Vitterhets Hist. och Antikv. Akad:s Handl.* XXI, sid. 365) "ASLONE | ET | BOWONE" är oriktig. En noggrann undersökning visar, att det står BONDONE. Så har ock Mandelgren läst.

[2] Jfr min uppsats *En stafkyrkotakstol i en romansk stenkyrka* (*Fornvännen* 1910).

skulptur. Blott ett par exempel. S. Olof från *Njutånger* (*Engers* museum) står den västanfjällske mästaren, som skapat S. Olof från *Fresvik* (Nordiska museet)[1] så nära, att jag måste antaga den rent af vara importerad. — Från en Smålandskyrka — *V. Ed* — har till Statens Historiska Museum kommit en crucifixus, som i stilen mycket starkt erinrar om den sunnanfjällske »Balkemesteren«,[2] utan att dock vara af hans hand. Arbetet är troligen af en svensk konstnär, som likväl såsom många andra stått under påverkan västerifrån. — Hvad arkitekturen beträffar, har Romdahl[3] påpekat en mängd likheter mellan *Trondhjems* och *Linköpings* domkyrkor, som måste förutsätta direkt norsk påverkan under 14:e århundradets förra hälft. Äfven i *Örebro Nicolaikyrka* kan spåras inflytande från Trondhjem. Sydportalen[4] torde vara gjord med Nidarosdomens södra korportal som mönster.

Kyrkans och målningarnas ålder.

Kyrkans ålder är densamma som målningarnas. Detta framgår af följande fakta. Målningarna äro samtidiga med panelen, ty en omålad panel är otänkbar och ett äldre målningsskikt finnes ej. Panelen åter måste vara samtidig med hvalfven, ty att efter dessas uppsättande anbringa densamma vore omöjligt. Att återigen hvalfven skulle vara yngre än kyrkan, är i detta fall svårt att tänka sig. Det är sålunda synnerligen troligt, att kyrkans och målningarnes ålder sammanfaller.

För dateringen ha vi emellertid föga hjälp af arkitekturen. Däremot kunna vi af målningarna sluta ett och annat till belysande af deras och därmed kyrkans ålder.

Björsätersmålningarna bära en afgjordt yngre prägel än

---

1 Fett, *Billedhuggerkunsten i Norge under Sverreætten*, sid. 39 f.

2 Fett, anf. arb., sid. 63 f.

3 *Studier i Linköpings domkyrkas byggnadshistoria*, sid. 28 m. fl. ställen.

4 Afb. i *Meddel. från Nerikes fornminnesförening* I.

Råda kyrkas från 1323. År 1401 finnes en sakristia af sten vid stafkyrkan.[1] Denna bör vara yngre än kyrkan.[2] — Den preliminära undersökningen placerar alltså byggnadsåret mellan 1320- och 1390-talen, d. v. s. inom en tidrymd af omkr. 75 år.

Alldenstund målningarna i Råda och Björsäters kyrkor tillhöra samma stilriktning bör den relativa åldersskillnaden motsvaras af en absolut. För dess närmare bestämning kan följande jämförelse vara af betydelse.

Råda.	Björsäter.
Endast majuskler förekomma.	Både majuskler och minuskler, de senare af ålderdomlig, rundad form. *Fig. 16.*
Utom Petrus och Paulus ha inga af apostlarna attribut.	Andreas och möjligen Johannes ha attribut.
Kvinnorna ha i regeln "Gebende", en hufvudbonad, som på kontinenten upphör att begagnas i början af 1300-talet.	"Gebende" förekommer ej. Däremot ha i några fall både män och kvinnor en mössliknande hufvudbonad med vid kulle, på hvilken öfverst en knapp.
Den cylindriska, tvärskurna 1200-talshjälmen förekommer.	Ingen hjälm. Endast brynja öfver hufvudet.[3]
Arkaderna af enklare former.	Arkaderna rika, alltid med minst fem småbågar.

Förekomsten af minuskler vid sidan af majuskler är värd särskild uppmärksamhet. Åsikten om c:a 1400 som terminus post quem för minusklerna i Sverige har uppkommit med hänsyn till gotländska förhållanden. Säkert är emellertid, att

[1] Jfr ofvan, sid. 72.

[2] Den med Råda kyrka samtidiga sakristian är af trä.

[3] De föga detaljerade rustningarna i Björsäter tillåta tyvärr inga närmare åldersbestämmelser. — Sköldarna likna dem i Råda.

den på 1340-talet i Västergötland verksamme gjutmästaren Håkan på sina ringklockor använde både runor, majuskler och — minuskler.[1] Vid midten af århundradet är majusklernas herravälde slut i Tyskland.[2]

Foto. förf.

Fig. 16. *Majuskler och minuskler. Björsäter.*

De ålderdomligt formade minusklerna i Björsätersmålningarna, ur paleografisk synpunkt synnerligen intressanta, lägga sålunda intet hinder i vägen för att hänföra dessa till 14:e århundradets midt.

Att förlägga kyrkans byggnadstid till århundradets senare hälft blir svårt med hänsyn till den strängt romanska ornamentiken. Någon "afkrok" kan ju ej beträffande Björsäter vara fråga om. Tvärtom. — Därtill kommer, att denna beräkning af kyrkans ålder på ett märkligt sätt stämmer öfverens med traditionen inom socknen, som ännu vet förtälja, att den forna kyrkan skulle varit "lika gammal som digerdöden".

Vid midten af århundradet satt på Linköpings biskopsstol Petrus Tyrgilli.[3] Om honom berättar den rimmade biskopskrönikan för Linköpings stift:

"Han war konung Monsse canceläre
För en han kom til biscopz äre,

[1] Hildebrand, *Sveriges Medeltid* III, sid. 715.
[2] Bergner, anf. arb., sid. 400.
[3] Biskop i Linköping 1339—1351, ärkebiskop 1351—1366.

Födder i Skenninge af good äth
Och alskade allom sin aller räth.
Sidan a sin besta alder
Wardt han til erkiebiscop walder . . .“

Och Vastovius finner i sin *Vitis aquilonia*[1] knappast ord för att uttrycka hans förtjänster.

Måhända har Björsäters storslagna stafkyrka tillkommit på initiativ af Petrus Tyrgilli, stiftets biskop och konungens kanslär.[2]

De resultat beträffande kyrkans och därmed målningarnas datering, till hvilket vi nått, är sålunda, att de tillkommit mellan 1320- och 1390-talen, sannolikt vid tiden omkring 1350.

Att en äldre kyrka funnits i Björsäter är ju möjligt. Visst är emellertid, att socknen i bevarade handlingar ej omtalas före århundradets midt. Dess namn förekommer första gången i ett bref $^{15}/_{8}$ 1376. — De äldsta inventarierna — en dopfunt och ett processionskrucifix — synas ej heller vara äldre än stafkyrkan.[3]

Sammanfattning.

Mellan 1320- och 1390-talen, sannolikt omkring 1350, har i Björsäter uppförts en stafkyrka. Den har bestått af kor med

---

[1] Ed. Benzelius 1708.

[2] Rhyzelius uppgifver (*Episcoposcopia* . . ., sid. 41), att Petrus Tyrgilli förde ett lejonansikte i sitt vapen. Bland Björsätersmålningarna förekommer en krigare med just sådan sköld. Hvar Rhyzelius fått denna upplysning ifrån, har jag förgäfves sökt utforska. Intet af biskopens sigill, af hvilka 14 finnas bevarade, visar hans privata sköldemärke. Kanske Rhyzelius har förväxlat biskop Petrus med företrädaren electus Nicolaus, om hvilken han nämner samma sak (anf. arb., sid. 109).

[3] Dopfunten är gotländsk af “pokal-typ“. Dess halfsfäriska cuppa har en enkel indelning i upptill rundade fält. — Krucifixet är af vanlig höggotisk typ.

Om funten finnes i en kyrkobok följande intressanta upplysning från år 1664: “Funten, som förra stodh ytterst baak i kyrckian, bleff framflötter till wänstra sidan om altarett, der rum syntes bäst wara.“

apsis (?) och långhus, genom stolprader deladt i tre skepp, täckta med tolf krysshvalf af bräder. Väggarna ha haft en inre panel med målningar, jämnåldriga med kyrkan. Dessa målningar tillhöra samma stilriktning, som dem i Edshult och Råda, och äro vittnesbörd om ett franskt inflytande, som till oss sannolikt förmedlats af norskt ung- eller höggotiskt måleri.[1]

EN GRUPP SVENSKA OCH NORSKA 1300-TALSSIGILL.

AF

AXEL L. ROMDAHL.

våra rikare utförda medeltidssigill äga vi otvifvelaktigt en synnerligt värdefull källa till en exakt och pålitlig kunskap om konstformernas historia i Sverige, hvilken dock hittills i blott någon grad kommit det i egentlig mening konsthistoriska studiet till godo. Mera för att fästa uppmärksamheten vid detta forskningsmateriel än emedan jag tillmäter mina egna föreliggande resultat annat än ett helt bisakligt värde, önskar jag meddela några iakttagelser angående ett antal svenska och norska 1300-talssigill.

På pl. 13 i *Svenska Sigiller från Medeltiden*, utgifna af Bror Emil Hildebrand, finna vi tre biskopssigill, hvilka vid ett första ögonkast visa sig äga en slående likhet inbördes: biskop Sigges i Skara, ärkebiskop Hemmings i Uppsala och biskop Frenders i Strängnäs (n:r 184, 186, 187). Å alla tre sigillen se vi biskopen sittande i full ornat å en fällstol med lejonhufvuden, högra handen lyftad till välsignelse, den vänstra fattande om kräklan. Tronsätet omgifves af en praktfull

---

[1] På grund af särskilda omständigheter har utarbetandet af denna uppsats måst påskyndas, hvarigenom undersökningarna delvis icke kunnat blifva så grundliga som önskligt varit. Sambandet mellan de svenska och de norska målningarna samt mellan dessa senare och de fransk-engelska kräfver en detaljerad undersökning. De resultat, hvilka jag ofvan framlagt, komma — som jag tror — likväl icke att därigenom rubbas. *Mars 1911.*

höggotisk baldakinuppbyggnad, öfverensstämmande i stil å de tre sigillen ehuru afvikande i detaljkompositionen. Biskop Sigges baldakin är rent arkitektonisk, ärkebiskopens prydes af stiftsvapnet i sköldar anbrakta en vid hvarje sida, biskop Frender flankeras af Petrus' och Paulus' bildstoder, uppställda ofvanför ett par sköldar med mitra och kräkla. Bakom de sittande är utspändt ett geometriskt mönstradt draperi. Likheten inskränker sig emellertid icke till dessa allmänna drag. Biskoparnas anleten röja det starkaste släkttycke: markerade former, kraftig näsa, fast och liksom trumpen mun med påfallande starkt angifna munvinklar.

Högra handen och högra armens draperi äro identiska i alla sigiller, hela ställningen och dräktens veckfall äro desamma hos Sigge och Frender, medan ärkebiskopsfiguren på grund af palliet måst bli något olika. Mönstren på biskopsmössorna och bakgrundsdraperierna, de arkitektoniska småmotiven, inskrifternas bokstäfver fullborda öfverensstämmelsen. En noggrann undersökning af originalsigillen i riksarkivet styrker till fullo antagandet, att vi här ha att göra med produkter af samme ypperlige sigillgravör, en verklig konstnär med säker hand och fin dekorativ begåfning. Sedan vi fastslagit existensen af denna lilla grupp, kunna vi utan svårighet utvidga densamma med ärkebiskop Peters sigill Pl. 13 n:r 181 — jämför högra handen med n:r 184, 186, 187, vänstra handpartiet med n:r 184 — samt med drottning Blanches Pl. 11 n:r 66. Detta sistnämnda sigill är cirkelrundt med drottningen stående i helfigur inom en arkitektur, som på hvardera sidan upptager tvänne damer öfver hvarandra och synliga ned till midjan ofvan sköldar med Folkungavapnet, Norges vapen, Namurs vapen och Frankrikes vapen. Ytterst fylles bildfältet af tornlika utsprång med väktare blickande ut öfver bröstvärnen. Bakom drottningen hänger ett draperi, alldeles lika som på biskop Sigges sigill, och det tekniska utförandet gör samhörigheten mellan drottningssigillet och biskopssigillen omisskännlig.

De nu anförda sigillen förekomma första gången: ärkebiskop Peters 1334, biskop Sigges 1342, ärkebiskop Hemmings 1343, biskop Frenders 1344, drottning Blanches 1346. Såsom stilistiskt befryndade men tekniskt absolut underlägsna ansluta sig ytterligare: Strängnäs' biskops sekret 1345, Pl. 13 n:r 188, och Västeråsbiskopen Ödgisl Birgersons sigill från år 1345, Pl. 13 n:r 189, båda med helgonfigurer och en knäböjande biskop i sigillets nedre parti.

En motsvarande grupp biskopssigill från Norge har publicerats af Harry Fett i en uppsats *Studier over middelalderens norske sigilier (Foreningen til Norske Fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning for 1903.* Kristiania 1904. Sid. 97—100, fig. 44—48). Dessa sigill förskrifva sig liksom de svenska från midten af 1300-talet, men synas dock att döma af det anförda arbetet vara något senare än dessa. Öfverensstämmelsen i anordning och stil är ögonskenlig, till och med detaljmotiv och arbetssätt synes lika, ehuru det ej låter sig göra att närmare ingå på dessa spörsmål efter att endast ha sett de ytterst lösa och blott antydande afbildningarne i uppsatsen.

Ett par drag i arrangemanget, nämligen att i några sigill hufvudplatsen intages af Sankt Olof, medan biskopen knäböjer nedtill (som på de svenska sigillen Pl. 13, n:r 188, 189), och att i andra sigill biskopen intar hufvudplatsen såsom stående, medan de svenska biskoparne voro framställda sittande, visa, att de båda grupperna i förhållande till hvarandra äro fullt självständiga och att en direkt kopiering ej föreligger.

Däremot är det ju ingen fråga därom, att vi för att finna det gemensamma ursprunget böra gå utanför Skandinaviens gränser till något af medeltidens ledande konstland. Efter ett kort sökande blir det oss tydligt, att våra sigilltyper stamma från Frankrike. Vi återfinna i detta land under förra hälften af 1300-talet både prelat- och furstinnesigill med fullständigt samma karaktär som de här omtalade nordiska sigillen.

Redan i en liten, lätt tillgänglig fransk bok om sigill, som

Lecoy de la Marche: *Les Sceaux, Bibl. de l'Enseignement des Beaux Arts*, Paris 1889, påträffa vi så förträffliga paralleller som Pierre Bertrands, kardinal af S. Clemente, sigill från 1341, fig. 120, och Jeanne de Frances, drottning af Navarra, sigill från 1346, fig. 69. Och ur omfångsrikare verk öfver franska medeltidssigill såsom *Trésor de numismatique et de glyptique* kunna vi hämta ytterligare en mängd exempel, som bevisa dessa sigilltypers härkomst från Frankrike. I förbigående anmärkt synas de behagfulla damsigillen vara något för courtoisiens land säreget. Vid ett genomsökande af tyska och engelska sigillverk har jag kunnat konstatera, att de ifrågavarande typerna icke förekomma i Tyskland eller England så tidigt, så talrikt och i så ren form som hvad fallet är i Frankrike. I Danmark förekommer ej heller någon grupp af liknande sigill i ren och mönstergill gestalt, ehuruväl från och med senare hälften af 1300-talet varianter af mestadels mycket förgrofvad beskaffenhet uppträda.

Vi kunna sålunda tryggt anse, att dessa sigilltyper blifvit införda till Sverige och till Norge direkt från Frankrike. Om själfva stamparna på beställning blifvit förfärdigade där nere eller om de utförts här i Norden af en eller flera inkallade sigillgravörer och guldsmeder — ty vi få väl antaga, att dessa yrken stodo hvarandra nära — denna fråga torde bli svår att öfvertygande lösa. I alla händelser är det intressant att kunna spåra en direkt och snabb kulturförbindelse mellan Frankrike och de båda landen på vår halfö. Någon nyhet eller öfverraskning är dock en sådan förbindelse icke. Det skandinaviska prästerskapets kommunikationer med Paris äro för väl bekanta för att behöfva framhållas. Och därtill kom under Magnus Erikssons tid den rent personliga länk mellan Frankrike och Sverige och Norge, som utgjordes af drottning Blanche, dotter af en fransk prinsessa. Våra sigill äro ytterligare ett vittnesbörd om hur drottning Blanches hof var ett säte för den internationella ridderliga kulturen, inplanterad i de nordiska rikenas karga jordmån.

HISTORISKA RUNINSKRIFTER.

AF

OTTO von FRIESEN.

III.

Lingsbergsstenarna i Vallentuna socken, Uppland.

En lycklig tillfällighet har, sedan jag i denna tidskrifts årgång för 1909, sid. 57 ff. behandlade Yttergårdsstenarna, brakt î dagen ännu en sten, som talar om danagälderna i England. Under höstplöjningen 1909 lade drängen Lindström å Lingsbergs gård i Vallentuna socken, Uppland, märke till att plogbillen i den djupa leran gled mot en större sten och att den från stenen uppkastade tiltan bar aftryck af "bokstäfver". Han omtalade sin iakttagelse för sin husbonde, godsägare Albert Hansson, som genast lät upptaga stenen och underrättade riksantikvarien om fyndet, som gjordes den 20 oktober. Redan den 22 och 23 i samma månad hade jag tillfälle att på ort och ställe underkasta fyndet en ingående undersökning.

Den nyfunna runstenen låg strax (42 m.) öster om den lilla å, som från norr till söder flyter strax öster om Lingsbergs gård och afleder vattnet från den s. k. Kallbäcken, en nu afdikad mosse norr och nordost om gården. Vägen mellan Lingsbergs och Kustads gårdar går 63 m. norr om fyndplatsen öfver ån. 30 m. söder om densamma ligger — dessvärre fortfarande — i åkerrenen en stor sönderslagen runsten Dybeck fol. II, 105. Ännu i hr Hanssons minne gick vår och höst Angarns-sjöns vatten

Öfverstycket: två fågelformade bronsspännen från Öland samt en del af ett bältebeslag af silfver från Blekinge (yngre järnåldern).

upp emot Lingsbergs gård, men har i senare tid blifvit betydligt sänkt och sjön slutligen helt och hållet aftappad. Längs afloppet för Kallbäcken har sålunda i gammal tid marken varit mycket sank och till följd däraf svårframkomlig. Men just där runstenarna äro funna mellan den på ett höjddrag liggande Lingsbergs gård och den rakt öster därom mot gården framskjutande berg- och moränmarken måste sankmarkens smalaste pass ha befunnit sig. I torf- och lerjorden, som längs

Fig. 1. *Fyndstället från öster.*

den lilla ån utgör grunden, observerar man också genast, särskildt i kanten på ån, resterna af en sådan vägbank som de gamle kallade bro och som tjänade som väg eller vad genom sumpmarker eller grunda sund. Vägfyllningen löper nästan midt emellan de båda runstenarna i östlig-västlig riktning och visar i åns skärning den ansenliga bredden af öfver 13 meter. Den är ännu fullt skönjbar i åkern på båda sidor om ån genom de smärre stenar, hvarmed myllan här ännu är uppblandad, ehuru massor af kullersten bortförts af jordägaren. Om

fyllningens djup kan man göra sig en föreställning däraf, att man vid åns reglering gått ned till 3 meters djup utan att hinna bankens botten. Öfver "bron" har den gamla vägen mellan Lingsberg och Kusta gått. Den nuvarande vägen löper ungefär 70 meter norr om den gamla, af hvilken också finnes en rest i en liten gångstig, som från åkerrenen på östra sidan om ån löper åt Kustahållet. Den bifogade kartan, som är ri-

Fig. 2. *Fyndstället från väster.*

ad efter af mig vid undersökningen gjorda mätningar, ger en öreställning om naturförhållandena kring stenarna, *fig. 3.*

Vi ha alltså här att göra med hvad som på Sälna-stenen kallas **brutaR kuml** d. v. s. minnesmärke, bestående af en väganläggning. Det framgår af fyndomständigheterna att vid "brons" östra ända stått tvänne runstenar, en på hvardera sidan om vägbanken. Möjligen har ursprungligen vid dess västra ända stått tvänne andra mot dem svarande, men de ha i så fall dessvärre stått alltför nära gården, för att de skulle kunna bli skonade från att användas för praktiska ändamål. Mot att mer

än två runstenar ingått i monumentet talar kanske inskrifterna på de förefintliga stenarna.

Dessa inskrifter stå i ett inre sammanhang med hvarandra, möjligen också i ett yttre.

Den af Dybeck *Svenska runurkunder* (D 8vo) n:r 94 (sid.

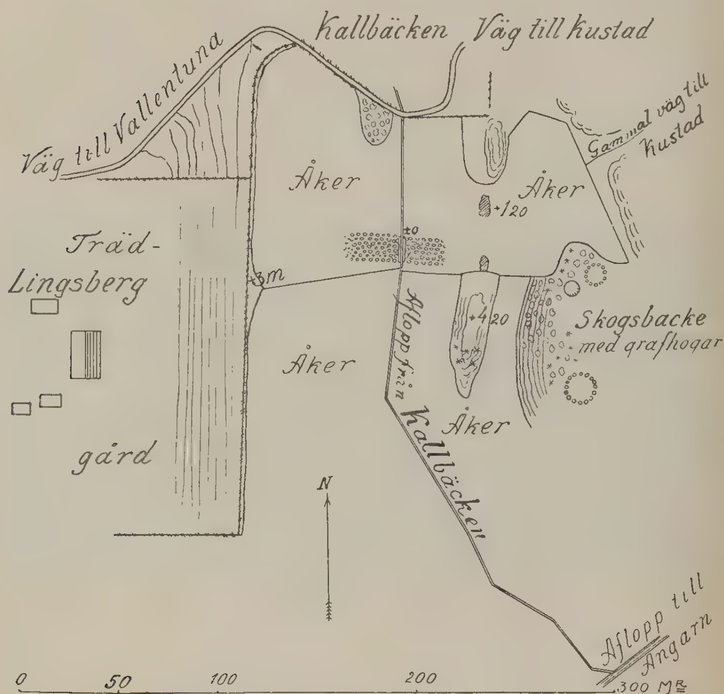

Fig. 3.

35) först omtalade och afbildade och därefter i D fol. II: 105 upptagna runstenens inskrift — Lingsbergsstenen 1 — lyder: **tanaukhuskarl + auksuain + aukhulmfriþr + þaun miþkin lituritastinþina + aftiRhalftan + faþurþaiRatans ı aukhumfriþratbuantasin.**

[1] Bistafven sammanfaller med stenens nedre brott. [2] i-runan på midten skadad af samma brott. [3] þ-runans bistaf skadad af öfre brottet. [4] h-ru-

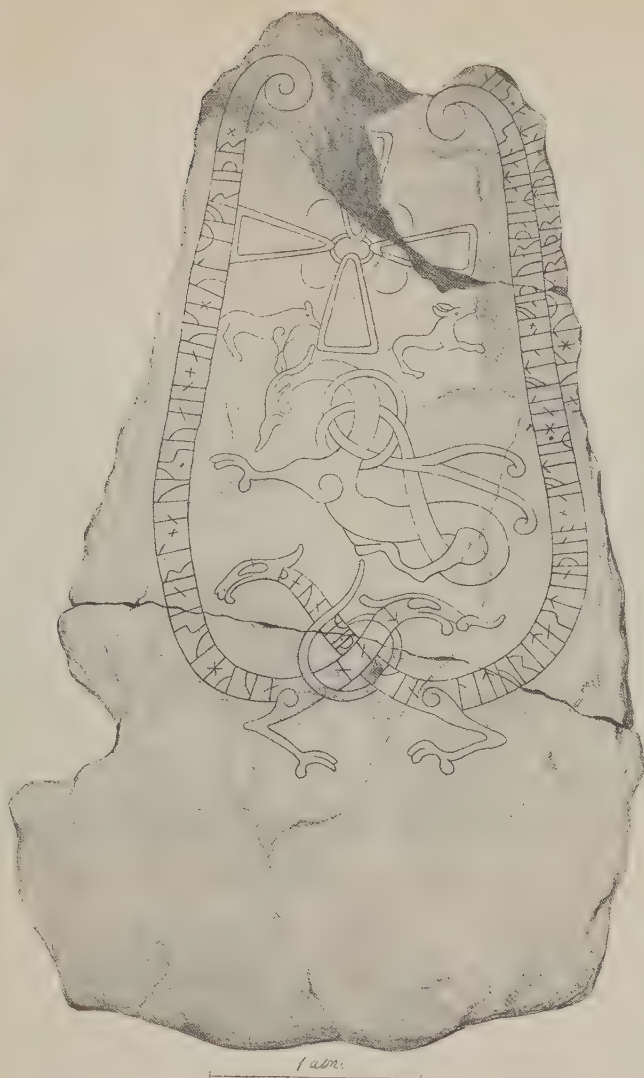

Fig. 4. *Lingsbergsstenen 1.* Efter Dybeck 8vo.

man har samma egendomliga form med en till slingans ramstreck icke nående hufvudstaf, som förekommer å systerstenen. Detta är angifvet å Dybecks första teckning i D 8vo — där runan visserligen icke fått alldeles riktig form — men förbisedt i afritningen i D fol. [5] Hufvudstafven och öfre

bistafven — om sådan funnits, jfr **kiþka** för **fiþka** å Lingsberg 2 — ha förstörts af öfre brottet.

I öfversättning:

"Dan, Huskarl och Sven samt Holmfrid, söner och moder, läto resa denna sten till minne af Halfdan, fader till Dan och hans bröder, samt make till Holmfrid (ordagrannt: "och Holmfrid efter sin make").

Den nyfunna stenens inskrift — Lingsbergsstenen 2 — lyder:

Fig. 5. *Lingsbergsstenen 2.*

<i>[1]ntanaukhuskarl ı auksuain ı lituritastinaftiR ı ulfrik ı faþurfaþur sina[2] ı [3]anhaf[4]þianklanti tuh[5]kialtakit + kuþhialbiþiR[6]akiþkasalukuþsmuþi<R[7]>

[1] Något i finnes icke, ty svårligen kan man fatta ett af konturstrecken på den slinga, som korsar rundjuret strax bakom dess hufvud, som ett sådant. Det står på alldeles för långt afstånd: om inskriften började vid denna slinga borde man vänta, att den fortsatt omedelbart härifrån, där godt utrymme finnes. I stället gör rundjuret en vinkelrät krökning, innan inskriften på ett rundligt afstånd från den i krökningen anbrakta foten tar vid. Emellertid torde **n** före **tan** enklast förklaras som del af ett inskriften inledande, af

ristaren ursprungligen afsedt **in**, hvilket förbinder Lingsberg 2 med Lingsberg 1, liksom **in** fått göra motsvarande tjänst på Yttergårdsstenen 2. [2] **ą** är fel sannolikt föranledt af att nästa ord börjar med samma tecken. Ristaren har medels ett skiljetecken velat markera, att en ny sats börjar med **ą̆n hafþi**, fortsätter emellertid efter **sin** omedelbart med **ą̆n**, upptäcker sitt missgrepp och sätter punkten efter **ą̆** samt påbörjar därefter på nytt satsen **ą̆n hafþi** etc. Möjligen kan också tanken på, att monumentet är ägnadt såväl fadern som farfadern, ha spelat in och föranledt felet. [3] Före **ą** och efter **ı** finnas möjligen svaga spår af en vertikal hufvudstaf — kanske af **h**. [4] Bistafvarna bortfallna på vänstra sidan af **h**. [5] Vertikalstafven når icke runslingans konturlinjer och är kortare än hvar och en af sidostafvarna. Jag fattade tecknet först som skiljetecken, men samma teckens förekomst i Lingsberg 1 som **h**-runa afgör, att det också här står för **h**. Vi få så den egendomliga läsningen **tuh kialt**, till hvilken vi emellertid ha en fullständig parallell å en annan Asmundssten, B 566, **þauh kunþruþr** = **þau Gunnþrūþr**. [6] Ristaren har glömt andra bistafven till **f**! [7] Jag läser den korsande slingans margstreck som **i**; **R** är här som i slutet på Yttergårdssten 1 utelämnadt.

I öfversättning:

"Och Dan, Huskarl och Sven läto (också) resa en sten till minne af Ulfrik, sin farfar. Han hade i England uppburit två gälder. Gud och Guds moder hjälpe deras själar, faderns och sonens."

Hvilka härnadståg Ulfrik deltagit i uppges dessvärre icke, detta i olikhet med hvad fallet är å de båda andra uppländska monument, som tala om "gälderna" i England. Då, som vi strax skola finna, Asmund är mästaren jämväl till Lingsbergsstenarna, kunde man vänta, att han också i förevarande fall skulle gifva närmare besked om den dödes bragder. Kanske kan man hoppas, att framtiden skall bringa ännu en eller två stenar i dagen, hvilka ge oss de saknade upplysningarna. — Jämföra vi Lingsbergs- och Yttergårdsinskrifterna med hvarandra, finna vi, att stiliseringen i *ett* afseende är något olika: Yttergårdsstenen 2 säger, att "Ulf *har* tre gånger uppburit gäld"; den förevarande inskriften, att "Ulfrik *hade* uppburit två gälder". Skillnaden i tempusbruket torde ange, att Ulfrik redan en tid varit död, innan han samtidigt med sin son fick en minnesvård sig tillägnad.

Vi ha sålunda i Lingsbergsstenarna ett nytt dokument,

som intygar svenskarnas andel i vikingatrafiken i England omkring år 1000 genom att omtala, att den person, öfver hvilken stenen är rest, uppburit "gäld". I denna tidskrift för 1909 s. 57 o. följ. har jag angifvit de då kända stenar, som omtala "gälder" i England: 1. Grindastenen i Södermanland; 2. Yttergårdsmonumentet i Orkesta, Uppland samt 3. Väsbystenen i Ösby socken af samma landskap. Jag visade å anf. st., att Asmund Kareson sannolikt är den mästare, som utfört Yttergårds- och Väsbystenarna; i hvarje fall är det han, som utarbetat ritningen, och då denna måste afpassas efter ristningsytans form har han troligen själf varit tillstädes och huggit stenarna, något som icke jäfvas af den teknik, hvarmed de äro utförda. Hvem har förfärdigat Lingsbergsmonumentet? Säkerligen samme man. Granska vi nämligen först ornamentiken, finna vi slående öfverensstämmelser med kända Asmundstenar. Stjärten är klufven med inrullade, mot hufvudslingan stödda ändar; rundjurets kropp är strax framom den punkt, där stjärten klyfver sig, lagd i en cirkel, som är genomflätad med en biorm; allt i likhet med den signerade Ölsta-stenen från Gryta socken (B 376); jfr ock anordningen af rundjurets bakkropp å B 535, Rasbokil-stenen, som visserligen icke är signerad, men ristad af Asmund. Rundjurets kropp är anordnad i form af en hyska liksom på den säkerligen af Asmund huggna Onslundastenen från Lunda socken (B 516). Samma björnliknande djur har Lingsbergsstenen 2 som Måsta-stenen i Balingsta socken (B 363), hvilken är systersten till B 366, som är signerad, och den osignerade Västerbystenen i Läby (B 446); den har vidare en människa i helfigur liksom Håmestenen B 448, hvilken är systersten till Västerbystenen (B 446). Korset slutligen är likt Måstastenens (B 366), Åbyggebystenens i Vendel (B 564) och Tierpsstenens (B 567). — Hvad vidare runtyperna beträffar, uppträda de för Asmund karakteristiska **a**- och **n**-formerna med ensidig bistaf samt **u**-, **r**-, **l**- och **t**-runor med bistafvarna utgående något nedanför hufvudstafvens topp,

Asmund har sålunda utfört samtliga de tre uppländska unvårdar, som omnämna “gälderna“ i England.

IV.

Bjälbostenen i Östergötland.

Denna sten har på grund af det **sunu**, man läst som inskrifens sista ord, spelat en roll för uppfattningen af runskriftens istoria i Sverige. Den har ansetts som en af våra äldsta urkunder ned yngre runor. Så gör äfven Brate, hvilken 1894 granskade tenen och fann följande läsning: **trikiaR + risþu + stin + þisi + aft + kribunta + sin + lufi + rist + runaR + þisi + iuta + sunu.** Detta tolkar han (*Ark. f. nord. fil.* XIV: 341) såunda: “Huskarlarna(?) reste denna sten efter Grim, sin husonde, Joddes son. Lufve ristade runorna.“ Under åberoande af denna läsning och uppfattning af inskriften förigger Noreen, *Altschwed. Gram.* s. 482 f., den till 900-talet. om det skall framgå af det följande bör **sunu** säkerligen ppfattas på annat sätt, och stenen får därmed en annan ställing som runhistoriskt dokument, men det är icke af denna nledning, som den upptages i detta sammanhang. Det är j häller därför, att de personer, som å densamma nämnas, ro eljest kända i historien, utan därför att stenen vid en närare undersökning befunnits bära ordet **kilta** af **gilde** 'gilleroder', alltså vara ett af de allra äldsta dokument, som beöra gillena, en institution, som, såsom bekant, under medelden spelat den allra största roll i den germanska världen.

Det var min afsikt, att under den resa jag år 1903 föreog för att studera de viktigare runinskrifterna i västra och ellersta Östergötland äfven undersöka Bjälbostenen. Ogynnamma väderleksförhållanden hindrade mig dessvärre att utföra enna min plan och senare har intet lämpligt tillfälle erbjuit sig. Jag anmodade därför i förfjor en fyndig och kritisk

runläsare, fil. kand. Elias Wessén, som är bosatt i grannskapet, att företaga en granskning och fotografering af stenen, och han hade den vänligheten att villfara denna min begäran. Sommaren 1909 undersökte han stenen och lämnade mig på hösten fotografi och beskrifning, nedan citerade *Wessén 1909.* Det parti, hvars läsning hade vållat störst svårighet, var det som Brate läst **kribunta**, detta emedan inskriften här var hårdt vittrad. Till min öfverraskning fann jag, att läsningen **krib kilta** här var den sannolikaste, om också **k** och **i** tillsammans skulle kunna uppfattas som ett **u**, rättadt från **k**, och **l** möjligen kunde läsas som ett **n**, om också bistafven komme att sitta förvånande högt uppe på hufvudstafven. Kand. Wessén var nog vänlig att på min anhållan än en gång besöka stenen. Denna hans andra granskning företogs den 30 juli förliden sommar och citeras nedan *Wessén 1910.* Jag ber att här få offentligen bringa honom mitt tack för den värdefulla tjänst, han gjort mig.

Fig. 6. *Bjälbostenen.* Efter E. Wesséns foto 1909.

Läsningen blir sålunda följande:

trikiaR + risþu + stin + þisi + aft + kribkilta[1] **+ sin + lufi + rist + runaR + þisi +** [2]**ḷuta + sunu.**[3]

[1] Efter **krib** "blir tydningen synnerligen svår. Efter **b** följer en hufvudstaf, 13 cm. lång; 4,5 cm. nedom dennas topp utgår på högra sidan snedt uppåt en bistaf alldeles som i runan **k**. Från öfre kanten af denna bistaf utgår ett streck i en båge nedåt höger, liknande bistafven i **u**. Detta streck slutar måhända blindt; slinglinjen synes ej här. Bistafven i **k**-runan fortsätter omedelbart som bistaf i en **n**-liknande runa, bistafven sitter emellertid väl högt upp, **t** och **a** äro tydliga." Wessén 1909. "**+ kribkilta +** måste anses för säkert, ehuru något skiljetecken ej med säkerhet kan spåras mellan **b** och **k** och ehuru själfva slingan genom stenens förvittring ej kan följas från **k** till **t** i ordet **kilta**. Runan **k** i detta ord är

alldeles tydlig, framför allt den böjda bistafven; att anse denna som en fortsättning af bistafven i **l** förefaller mig knappast möjligt. **i** synes vara något, ehuru svagt böjdt. Kan ej tillsammans med hufvudstafven i **k** bilda en **u**-runa. Inskriftens samtliga **u**-runor ha eljest alltid bistafven utgående från hufvudstafven — vid dennas topp eller ett stycke därnedom — men icke från slingan ett stycke från hufvudstafven. Om hufvudstafven i **k** och den linje, som bildar runan **i** skulle (utdragas tills de) mötas, blefve den därigenom bildade **u**-runan omåttligt stor **i** jämförelse med närstående runor. **l** är fullt regelbundet; kan ej vara **n**, ty då skulle dess hufvudstaf få utdragas ända till **k**-runans hufvudstaf, hvilket skulle göra den oproportionerligt stor (hög).“ Wessén 1910. Bautil har **krib k hta** och häraf torde man kunna sluta, att stenen var åtminstone i det närmaste lika vittrad på 1600-talet som nu. Sammanställer man Wesséns båda läsningar, torde med rätt stor grad af sannolikhet kunna slutas, att slingans inre konturlinje lupit rätlinig från toppen af **k**:s hufvudstaf genom toppen af samma runas bistaf till toppen af **i**-runan, här svängt i skarp vinkel och genom toppen på **l** buktat något inåt stenen för att låta runorna återtaga den normalhöjd, de just i svängen förlorat. Att runorna inåt svängen, där konturlinjerna till största delen vittrat bort, haft mindre höjd än närmast före och efter detta ställe framgår däraf, att runorna **t** och **a** (i **kilta**) och **s** (i **sin**), där runslingans konturlinjer äro bevarade, kontinuerligt tillta i höjd från **t**, som är minst, till **s**, som ungefär har samma höjd som runorna normalt ha i samma rad. **l** i **kilta** måste sålunda ha haft ganska kort hufvudstaf. Detsamma torde förhållandet ha varit med **i**. Det har för den mindre öfvade ristare, som Lufvi var, varit förenadt med vissa svårigheter att rätt beräkna utrymmet just i den trakt, där slingan vänder. — [2] Wessén 1909 läste **luta** i st. f. äldre läsningen **iuta**. Vid undersökningen 1910 anmärker han, att **luta** synes honom sannolikare än **iuta**, om också bistafven ej är alldeles otvifvelaktigt huggen. — [3] “Bistafven i sista **u** i **sunu** saknar,“ enligt Wessén 1909 “helt och hållet insvängning.“ Det skiljer sig emellertid från öfriga **u** i inskriften därutinnan, att bistafvens öfversta del utgår från hufvudstafven i mycket trubbigare vinkel och är mera rak än eljest; detta förekommer däremot flera gånger hos **r**, t. ex. i **rist** och **runaR**. Inbuktningen på **r**:s bistaf är i regeln svag, särskildt gäller detta om **r** i **rist**. Det är därför icke uteslutet, att ristaren afsett att åstadkomma ett **r**, ehuru detta försök aflupit så, att han åstadkommit ett tecken, som mera liknar **u**. Dock ej ett normalt sådant, utan ett mellanting mellan **r** och **u**. Sammanhanget får sålunda afgöra, hur det skall läsas.

Fig. 7. *Bjälbostenen.* Efter E. Wesséns foto 1910.

Öfversättningen blir sålunda:

"Käcke (unge) män reste denna sten efter Grep[1] sin gillebroder[2]. Lufve[3], Jutes[4] son[5], ristade dessa runor."

[1] **Greper** finns i det myt. fgutn. **Graipr** och torde ingå i ortnamnet **Grepstadha**, nu Grepstad i Östergötland, och möjligen i **Grefsaas**, Lundgren Fsv. personn. s. v.; fda. **Grep** Nielsen Oldda. Personn.; fvn. **Greipr** Lind Norsk-isl. dopnamn. **Grip** synes icke vara säkert anträffadt utom i fda. — [2] Vid läsningen **bunta** låder också ur betydelsesynpunkt vissa betänkligheter. Det finns i de nordiska runinskrifterna eljest intet exempel på att **buanti** användes af de fria tjänarna som beteckning för husbonden. Ordet betyder öfverallt, där det icke betecknar 'bonde', *make* och användes af hustrun eller för hustrun om mannen. Icke heller barnen bruka ordet för att framhålla faderns husbondevälde öfver dem. Ett sannolikt skenbart undantag göra systerstenarna L 89 och L 90. På den första läser B 366 — båda stenarna äro numera, särskildt L 90, starkt skadade:

fastbiurn · uk · þurun · litu · rita · [stin · þina · uk ·] bru · kiruabtiR · inkifa[st · bua]nta sin etc. B. 363: **fastbiurn · uk · þuruþr · litu · rita · stin þina · abtiR · inkifast · buanta · sin** etc.

Här ser det ju ut, som om sonen betecknade fadern som "**buanta sin**", men orsaken till detta enastående förhållande är säkerligen den, att **þurun** står närmast **buanta** och tanken på henne framkallat beteckningen **buanta** i stället för det omständligare men korrektare uttrycket, som eljes och t. ex. L 344 brukas: **stainulfr . lit . raisa . stain . þi[ns]a . ebtiR . sikfast faþur . sin . auk . hulmkirþr at bunta sin.** Icke heller i fvn. eller fsv. brukas *bondi* — såvidt jag kunnat finna — som motsats till tjänarna (*huskarlar, heimamenn*) men väl användes så *húsbóndi* (hvartill *húsfreyia*). Så ock i fornsv, där visserligen i Magnus Erikssons stadslag Høghmælisb. 8 pr. *bonde* brukas i bet. 'herre' som motsats till *troskylder swen*, men där uttrycket kan vara influeradt däraf, att *swen* är koordineradt med *husfru: nu dræper troskylder swen æller husfru bonda sin.* — [3] *Lufi* är ej eljest anträffadt som egennamn. — [4] *iuti* kan fattas som *Jute*, hvilket är väl belagdt i litterär fsv. och väl också döljer sig bakom Birkastenens *iuti*, se v. Friesen Upplands runstenar i Uppland, skildring af land och folk, s. 452; det kan ock med Brate anses representera fsv. *Jodde, Judde.* Är läsningen *luti* den rätta, kan jämföras fda *Luti* i *Lutæthorp*, yngre *Ludde* för *Lude*, Nielsen anf. arb. s. v. — [5] Redan sista runans form i **sunu** gjorde, som vi ofvan sågo, möjligt att läsa **u** eller **r**. Att sistnämnda alternativ bör väljas, framgår af ordställningen. Den gängse uppfattningen: *drengir reistu stein þenna at Grim bónda sin — Lúfi reist runaR — Jóta sunu* är föga sannolik, så snart icke den tillkrånglade ordföljden är motiverad af en konstform, hvilket ju här icke är fallet. Det finns för öfrigt intet exempel på att *u* i *sunu* eller likvärdiga ord är bevaradt i Sverige i en inskrift med danska runor. Dessa börja först omkring år 1000 att undantränga de svensk-norska runorna (Rök-runorna) så-

som jag framhållit i Upplands runstenar och Runorna i Sverige. En ny bekräftelse på riktigheten af denna uppfattning har nyligen vunnits, då man förliden höst (1910) fann två stycken af förut okända runstenar i det inemot år 1000 förstörda Birka. Båda dessa stycken, som nu förvaras i Statens historiska museum, ha svensk-norska runor. Bjälbostenen, som har danska runor, tillhör tiden efter år 1000 och är huggen snarare efter än före år 1025.

Vi ha sålunda på Bjälbostenen funnit ordet **gildi** 'gillebroder'. Jag har förut i *Upplands fornminnesförenings tidskrift*, h. XXVII visat, att samma ord förekommer på två runstenar från Sigtuna, nämligen på n:r 17 och 18 hos Juel, *Sigtunas runstenar* ib. Inskrifternas ordalydelse återger jag här, då den nämnda tidskriften icke torde vara tillgänglig för många, som af saken äro intresserade:

N:r 17: **frisa : kiltar · letu · reisa · stein : þensa : eftiR [· þurkil · kilt]a : sin : kuþ : hialbi : ant · hans : þurbiurn : risti**, d. ä.: "Frisernas gillebröder läto resa denna sten till minne af Torkel, sin gillebroder. Gud hjälpe hans ande. Torbjörn ristade."

N:r 18: × **frisa : ki[ltar : letu : rista : runar] : þesar : eft<i>R : alboþ : fela : ka : sloþa : kristr : hin : helgi : hialbi : ant : hans · þurbiu<r>n : ris[ti]**, d. ä.: "Frisernas gillebröder läto rista dessa runor till minne af Slodes bolagsman Albod. Den rättfärdige Kristus hjälpe hans ande. Torbjörn ristade." Inskrifterna förskrifva sig från tiden 1060—1075. Sannolikt ha vi i *Frisernas gillebröder* att se en sammanslutning af till Sigtuna inflyttade friser, hvilka med tiden i sin krets också upptagit svenskar. Att sådana varit medlemmar af gillet framgår af egennamnen. Gillets medlemmar drefvo troligen handel på Nordsjön, särskildt Rhenmynningarne, och gillet var sålunda ett s. k. gilda mercatoria, sådana vi få antaga ha varit vanliga i den tidens handelsstäder.

Men huru skola vi uppfatta det gille, som vi finna omnämndt på Bjälbostenen ute på den östgötska landsbygden? Nu bör det till en början anmärkas, att Bjälbostenen icke befinner sig på den plats, där den ursprungligen rests. Den ligger nu i sakristians stenfot och den kan vid bygget vara förd

dit jämförelsevis långväga ifrån. En half mil öster om Bjälbo ligger Skänninge, Östergötlands näst Söderköping kanske mest betydande handelsstad under medeltiden. Och det ser ut som något mer än en tillfällighet, att vikingatidens hittills kända trenne gilleurkunder i så fall skulle tillhöra städerna Sigtuna och Skänninge. Bjälbostenen skulle, om detta antagande är riktigt, vara förd från Skänninge stad eller dess omedelbara grannskap för att användas som byggnadsmaterial vid uppförandet af Bjälbo kyrkas sakristia. Från Skänninge äro f. ö. fyra runstenar kända, se *Meddelanden från Östergötlands fornminnesförening 1904*, s. 18. Men om nu Bjälbostenen härrör från ett stadsgille liksom Sigtunastenarna, så kunna väl de gillen, hvarom här är fråga, icke ha varit af samma art. Sigtunagillets medlemmar kalla sig själfva *Frisa gildar,* 'frisernas gillebröder', och ha sålunda bildat — åtminstone ursprungligen — en sammanslutning af frisiska *köpmän* i Sigtuna. Säkerligen ha vi däremot i Skänninge- eller Bjälbogillet att göra med en sammanslutning af inhemske män. Af hvilken art detta gille varit, veta vi dessvärre icke. Vi kunna endast af den omständigheten att gillebröderna resa en minnesvård öfver den döde Grep sluta att i gillets stadgar ingått — som i så många andra äldre gillens — en föreskrift om, att medlemmarna skulle bevisa sin aflidne broder den sista tjänsten. Möjligen törs man af uttrycket *drængiaR* som beteckning för gillebröderna sluta, att det här är fråga om unga män, som för något praktiskt ändamål bildat ett gille. Man tänker sig, när det är fråga om unge män, nära nog ofrivilligt, att detta ändamål är krigståg och handelsfärder.

Åtminstone redan på 900-talet voro nordiska sammanslutningar af vikingar organiserade som brödraskap, icke blott till namnet utan också till gagnet. Ett sådant brödraskap, hvars organisation är utförligt omtaladt i källorna, är Jomsvikingarnas. Den, som inträdde i detta vikingaförbund, fick aflägga ed på att hämnas en vapenbroders död, som han skulle hämnas en broders eller en matlagskamrats. Allt byte som den

nskilde tog skulle lämnas till gemensam delning. Höfdingen, 'alnatoke, synes på sätt och vis ha stått utom och öfver brödraretsen, då han med krigsherrens militära myndighet hade att e order, dem brodern i ledet hade att obetingadt lyda, och an synes också ha haft en vidsträckt domsrätt i mellan medemmarna af kåren uppståndna tvister. Se Pappenheim, *Die ltdänischen Schutzgilden*, s. 67 f. Att han emellertid torde ormellt ha haft ställningen af en broder bland bröder, därför alar icke blott den bland vikingarna allmänna och ofta af amla författare betygade uppfattningen om alla krigares likställdhet: "Vi ha ingen herre, bland oss äro alla lika", svaar enligt Dudo Gånge Rolfs sändebud den franske konungen. 'i äga också ett samtida hittills icke uppskattadt vittnesbörd m denna uppfattning i en vändning å Hällestadsstenen i Skåne, om är rest öfver Harald Blåtands bror Toke Gormsson, hvilen anförde de danska hjälptrupper, som Harald sände med tyrbjörn starke, då han skulle göra sitt kraf på svenska troen gällande mot sin farbroder Erik segersäll, och i spetsen för em stupade i slaget på Fyrisvall. Hällestadstenens I inskrift lyder: **: askil : sati : stin : þansi : ifti[R] : tuka : kurms : sun : aR : hulan : trutin : saR : flu : aigi : at : ub : salum : satu : rikaR : iftiR : sin : bruþ(r) stin : a̯ : biarki : stuþan : ruaum : þiR : kurms : tuka : kiku : nistiR**. D. ä.: "Eskil rete denna sten till minne af Toke Gormsson, sin hulde drotten. — — — —

Kämpar reste
runosirad
sten på berget
åt sin broder,
de som tågat
Toke närmast."

Se Wimmer, *Danske Runemindesmærker*, I: 86.

En Tokes hirdman *(hemþegi* kallas en hans vapenkamat på Hällestadsstenen II), som i öfversatsen kallar Toke för in hulde drotten, betecknar honom i den följande versifierade

satsen som en broder till honom och hans medkämpar. Broder har ännu icke på denna tid fått den urvattnade betydelsen af en blott och bar artighet, för öfrigt litet på sin plats, då krigaren talar om sin höfding. Det kan sålunda icke med Wimmer, *Da. Runemind.* IV: 2 s. v., rätt och slätt anses likvärdigt med vårt 'bror', brukadt om oskyld person eller vapenbroder. Hirden har tydligen varit organiserad som ett brödraskap, där höfdingen sitter som primus inter pares, är "höge brodern", men dock endast broder. Ett liknande förhållande mellan höfdingen och hans gardeskår synas ha rådt i Knut den stores berömda tingalid, se Steenstrup, *Danmarks Riges Historie* I: 390, om detta ock synes i någon mån påverkadt af kontinentens uppfattning af förhållandet mellan krigsherren och hans män. Äfven en svensk runsten, Turingestenen i Södermanland, synes hänvisa på samma broderskapsorganisation som Hällestadsstenen. Dess inskrift lyder: **: ketil : auk + biorn + þaiR + ristu × stain ˈ þina + at × þourstain : faþur sin anuntr at bruþur sin auk hu[ska] ṛlaR hif<t>ir + iafna × ketilau at b[u]anta si[n]. br<ü>þr uaRu þ<ai>R bestra mana : a lanti auk i liþi : uti h[iltu] sina husk[ar]la vil + han fial i[u]rustu + austr i karþum + lisfuruki + lanmana : bestr.** D. ä. "Kättil och Björn reste stenen efter Torsten, sin fader, Anund (reste den) efter sin broder, hirdmännen efter sin jämlike och Kättillög efter sin man.

Bröderna voro
de bästa män
hemma i landet
och ute på ledung.
Huskarlar sina
höllo de väl.
I Ryssland föll
i fejd Torsten,
den främste i landet,
lidets höfding."

Att, som Brate och Bugge göra, *Runverser* 149 f., upp-

fatta **iafna** som egennamn leder, som Brate själf framhåller, till svårigheter.

Det är uppenbart, att **iafna** här är appellativum liksom de i satsen parallella **faþur, bruþur** och **buanta.** Liksom **faþur** anger förhållandet mellan **þourstain** samt **ketil** och **biorn, bruþur** förhållandet mellan honom och **anuntr,** och slutligen **buanta** förhållandet mellan honom och **ketilau,** så måste **iafna** vara ett uttryck, som anger den ställning, **huskarlaR** intogo till **þourstain. br<ü>þr** åsyftar Torsten och Anund, hvilkens ungdoms- och mannaålders bragder tillika med den nu fallne broderns skildras som tillhörande en svunnen tid (**uaRu**): nu var förmodligen Anund gammal, då hans brorsöner nämnas främst som vårdens upphofsmän och således äro vuxne män. Appellativet *iafni*, m., förekommer i fvn. och i motsvarande former nno. och nsv. dialekter med betydelsen 'jämnhet, likhet'; i fvn. förekommer *iafningi*, i fsv. *iæmunge* i bet. 'jämlike, särskildt i fråga om kämpar', Sdw. Substantiverade svaga former af adj. brukas i germ. språk ofta för beteckning af personl. konkreta (Kluge, *Stammbildungslehre* 2, s. 9 f.). **iafni** är sålunda möjligen ett uttryck för broderskapsförhållandet mellan höfdingen och hans män.

Det skulle ju nu ligga nära till hands att antaga, att det gille, som omtalas på Bjälbostenen, är en sådan militär sammanslutning, som vi ofvan funnit en rad exempel på. Vi befinna ju oss här ännu i vikingatiden. Emellertid är detta antagandes riktighet ganska osäker, enär vi icke eljes finna gille som namn på de militära broderskapen. Gillet har i hvarje fall ursprungligen en väsentligt olika uppgift. Denna institution möter oss för första gången år 779 i det frankiska riket som föreningar — kallade *gildoniæ* — för inbördes hjälp — vid iråkad fattigdom och nöd, förorsakad af skeppsbrott, eldsvåda eller röfvare — af medlemmar, som äro genom edliga löften bundna vid hvarandra. Äfven synas medlemmarna tidigt ha samlats till fästliga dryckeslag, där det ofta gått hett till. De synas stundom dessa gildoniæ ha satt sig poli-

tiska mål före, ty de förbjudas gång efter annan af kungamakten. I England träffa vi dem först ett par hundra år senare — på 1000-talet — men de ha tydligtvis existerat här betydligt tidigare. Som A. Bugge i *Mindeskrift over Sophus Bugge* har visat, måste de nordiska vikingarna i England redan under vikingatidens förra skede ha känt och användt gillesinstitutionen, ty ordet ingår i en hel del nordiska ortnamn norr om Vætlingastræt. I anglosaxiskan äro *gillets* namn och terminologi för första gången så pass utförligt belagda, att man kan försöka en språklig förklaring af dem, hvilket är desto mer behöfligt, som de historiska författare, som försökt en sådan, mindre beaktat de språkliga detaljerna och därför kommit till ganska vaga, men trots detta hvarandra ofta motsägande resultat. På anglosaxiska heter gille *gield* (med biformerna *geld, gyld, gild*). Detta ord är detsamma som fornhögtyska *gelt* och fornvästnordiska *giald* och betyder sålunda liksom dessa eg. 'betalning i penningar eller andra betalningsmedel'. Ordet är nämligen ett nomen actionis till ags. verbet *gieldan*, fht. *geltan*, fvn. *gialda* 'betala'. 'Betalningen' kan utgöra en ersättning för gjorda förluster, 'ersättning', och utförda tjänster, 'lön', och den kan vara en tacksamhetsgärd till en gud, 'offer'. Hufvudändamålet med gillena var ursprungligen hvarken gudstjänstliga offer eller dryckeslag, utan det var uppenbarligen, såsom förhållandet för öfrigt förblef att vara långt fram i tiden, att lämna understöd åt medlemmar, som drabbats af svåra förluster. En jordbrukande befolkning har intet intresse af dylika försäkringsföreningar, då det gäller jordbrukets afkastning. Drabbar olyckan — missväxten — här, drabbar den alla och gör sålunda alla oförmögna att bringa hjälp. För eldsolyckor kan däremot en försäkringsförening äfven här vara af gagn, äfvensom för mera enstaka plundringar af röfvare. Det är ett alldeles motsatt förhållande med människor, som lefva på industri och framför allt handel, och det är säkerligen ingen tillfällighet att vi finna de tidigaste gildoniæ i de nordliga delarna af det karolingiska riket, där nämnda näringsgrenar just omkring år 800 kraftigt uppblomstra.

Gield, 'ersättningen', har blifvit den korta och träffande eteckningen för själfva föreningen, alldeles som vi tala om själfhjälpen", då vi mena själfhjälpsföreningen. En medlem f en dylik förening hette på lågfrankiska *gildo*, hvaraf det nedellatinska *gildonia* är afledt. *Gildo* är en normal bildning å *geld* 'ersättning' (grundformen är *geldian*). Ordet är idenískt med det ags. *gilda* och nord. *gildi*, 'gillebroder'. För ildningssättet kan jämföras ags. *déma* 'domare' : *dóm* 'dom' *dómia(n)*), *cempa* 'krigare' : *comp* 'strid', *sýla* 'plöjare' : *súl* olog', *scytta* 'skytt' : *scot* 'skott'. *Gildo — gilda — gildi* etyder sålunda 'en som har något med ersättning, betalning, tt göra'; in casu: en som vid behof tillskjuter medel för att rsätta en annans persons förluster, ev. själf uppbär den erättning andra sammanskjutit. Det låg i sakens natur, att föräkringsdelägarna bildade ett slutet sällskap, och det var tydgen nödvändigt att med starka band knyta dem till hvaranra och till föreningen för att de ej inför hotande utdebiteingar skulle svika föreningen och undandraga sig betalningen. Ian tillgrep så den form, som vi ofvan sett använd som ett mitärt organisationsmedel—brödraskapet. Medlemmarna trädde ll hvarandra i bröders ställning. Man fick — särskildt i de kandinaviska gillena — hämndeplikt och — under vissa förållanden — arfsrätt. *gilda — gildi* fick betydelsen 'kamrat' ch som så många andra uttryck för detta begrepp — ags. *egenga* 'fellow-traveller', *gescola* 'fellow-debtor', *gestealla* 'comade', *gehlyta* 'companion' — försågs ordet i ags. stundom med refixet *ge-* : *gegilda*. Detta kan dock också vara en gammal arallellbildning till *gilda* och skulle i så fall betyda 'en som ar *gield*, betalning, gemensam med en annan', jfr *geféra* 'resamrat' : *fór* 'färd'. —

Bland nordborna i England var, som vi ofvan sett, gilleäsendet upptaget redan på 800-talet. Det är all anledning tt antaga, att de lika tidigt fört institutionen med sig hem ill Skandinavien, äfven om vi här icke kunna påvisa den förr n på 1000-talet.

I det norska Gulatingsgillet, hvars organisation vi känna närmare, återfinna vi samma märkliga grunddrag, som vi kunna sluta oss till att de äldsta (frankiska) gillena ägt. Medlemmarna skulle genom sammanskott ersätta den skada, som en broder lidit genom skeppsbrott eller röfvare. Gillets medlemmar synas sålunda hufvudsakligen ha varit sjömän och handlande. Men det finns också bestämmelser om, att en broder skall ha hjälp, om hans lada brinner eller hans kreatur förolyckas, hvilket antyder, att medlemmarna också drefvo åkerbruk och boskapsskötsel. (Jfr Bugge, *De norske byers selvstyre og handel før Hanseaternes tid,* s. 56). Sannolikt voro de, som så allmänt var förhållandet under vikingatiden, på samma gång sjömän, affärsmän och jordbrukare. Det anglosaxiska *gield* återges i nordiskan med *gildi*, hvilket ord i allt väsentligt företer samma betydelseskiftningar som det ags. ordet: 1. 'betalning'; 2. 'ersättning, tribut, skatt'; 3. 'gille, brödraskap'; 4. dryckeslag. Detta *gildi* är eg. ett nomen actionis till det svaga på *giald* bildade verbet *gilda* 'utbetala, erlägga'. — Under loppet af gilleväsendets utbildning i de germanska länderna har en äfven språkligt konstaterbar påverkan af skilda land på hvarandra försiggått. Så föreligger i det fornvästnord. *gildbródir, -systir, gildfastr* 'som är fast medlem af gille' det ags. *gield, gild,* under det att den rent nordiska kompositionsformen är *gildi-* (: *gildihús*) eller *gildis-* (: *gildisbróðir*) etc. Å andra sidan har det nordiska *gildi* blifvit infördt i ags. och ligger till grund för nyengelska *guild.*

Vi ha nu, som jag ofvan framhållit, intet bevis för att *gilde* användts som beteckning för en samling krigare, som sammanslutit sig för t. ex. sjöröfveri. Visserligen voro gränserna mellan denna trafik och handeln under vikingatiden städse i hög grad flytande, men snarare ha de enskilda vikingaflottorna varit organiserade i analogi med t. ex. jomsvikingarna än som gillen.

Sannolikt komma vi vårt Bjälbogilles natur närmast, om vi antaga, att det var en sammanslutning af män, som jämte

det fäderneärfda jordbruket drefvo handel. Det skulle sålunda komma gillet på Onarheim i Gulatingslagen tämligen nära. Af hvad art denna handel var kan ej bestämdt afgöras. Man kan tänka sig, att det är fråga om den storhandel, i hvilken nordborna under vikingatiden spelade en ledande roll — varuutbytet mellan å ena sidan Asien och Östeuropa och å den andra Västeuropa. I denna världshandel voro som naturligt är i första rummet kustbygdernas och de stora öarnas bebyggare intresserade. Det ligger därför kanske närmast tillhands att antaga att vi på Bjälbostenen råkat en organisation af män, som tillgodosågo den rika väst-östgötska slättbygdens mera lokala behof i merkantil väg: till bönderna sålde hvad dessa behöfde af utländska varor och af dessa köpte det de själfva hade att afyttra.

Vi kanske här ha att göra med den sammanslutning af handelsdrifvande odalmän i Bjälbo-Skänningetrakten som omsider ger upphofvet till staden vid Skena-ån på den gamla mötesplatsen mellan Aska, Bobergs, Vifolka och Göstrings härader, jfr Hildebrand, *Sveriges medeltid* II, 324. Det är icke omöjligt, att Skänninge redan nu existerat fastän handskriftliga urkunder först omnämna staden på 1200-talet. Vi kunna nämligen mycket väl vänta, att de affärer, hvarom här är fråga, redan på 1000-talet varit koncentrerade till en stad lika väl som de voro det i Uppland, där Sigtuna hade som en väsentlig uppgift att förmedla varuutbytet inom landskapet självt. Denna roll spelade ju senare under medeltiden Skänninge faktiskt för västra Östergötland, under det att Söderköping var handelshufvudorten i landskapets östra del.

TVÅ VÄSTGÖTSKA GRAFBYGGNADER FRÅN STENÅLDERN

AF

SUNE LINDQVIST.

I.

Hällkista vid Stomsåkra, Liared sn, Redvägs hd.

Följer man stora landsvägen från Liareds kyrka ungefär 1/2 km. mot söder, träffar man en mot öster gående väg, som förbinder den förra med en från kyrkan direkt till prästgården i sydost ledande. Denna korta led framgår bl. a. genom en å den topografiska kartan i 1:100000 utmärkt kilformig sänka, som från väster skär in i den platå, hvarå Stomsåkragårdarna ligga. Det är i södra kanten af sistnämnda väg, något hundratal meter öster om landsvägen, som den nedan beskrifna hällkistan anträffats. Kistan var dold af ett i en åker utsparadt jordblandadt röse, tills jordägaren år 1910 ämnade bryta bort detta. Då blottades och förstördes delvis smaländan, innan man insåg, att det var en fornlämning. På den därefter till Riksantikvarien ingifna anmälan följde en af honom anbefalld undersökning. Nu kvarligger kistan inom det åter afjämnade röset med takhällarna och de östra väggstenarnas öfverkanter fria.

Grafvens grundplan framgår af *fig. 1 och 2.* Bredden är störst — 1,25 m. — vid norra gafveln och aftager jämnt — intill 0,80 m. — emot den andra ändan, som tyvärr är något skadad. Nuvarande längden utgör 3,25 m. Hufvudaxeln pekar genom smaländen mot SSV.

Väggarna äro satta af ett flertal i allmänhet mindre, på högkant ställda hällar. Störst är den sten, som ensam bildar

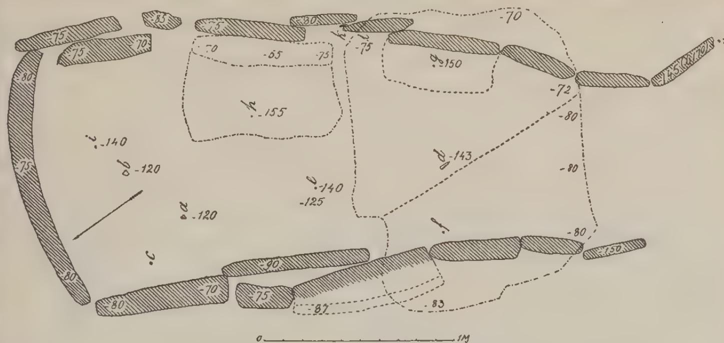

Fig. 1. *Plan af hällkista vid Stomsåkra.*

norra tvärväggen. Den mäter vågrätt 1,35 m. och är lossad ur ett glimmerrikt gneisblock med starkt böjda förskiffrings plan. Ett sådant ligger knappt 50 m. väster härom på norra

Förf. foto.

Fig. 2. *Hällkistan vid Stomsåkra, sedd från öster.*

sidan vägen. De öfriga väggstenarna, som äro af skiftande bergarter, nå en bredd af 0,30—0,75 m. och en höjd af ungefär 0,75 m. På utsidan äro långväggarnas stenar stödda af

mindre hällar och flisor. Särskildt tydligt ses denna stoppning till vänster å *fig. 3,* som återger kistans yttre från Ö. efter blottandet. Den västra sidans andra och tredje hällar från N. räknadt ha en gång tryckts utåt, och denna olägenhet afhjälpts genom att innanför dem uppresa en ny sten. På detta enkla sätt lyckades man emellertid endast för en tid kvarhålla den

Förf. foto.

Fig. 3. *Hällkistan vid Stomsåkra, sedd från öster.*

korta takhällen i åsyftadt läge. Nu befanns den med västra sidan nedsjunken till kistbottnen, medan den motsatta förblifvit stödd mot den östra långväggens öfverkant. Nämnda takhäll är $1,_3$ m. lång och $0,_8$ m. bred. Dess södra granne, som kvarlåg i ursprungligt läge, är $1,_5$ m. lång och $1,_2$ m. bred. Den sten, som täckt nordändan, är försvunnen; om en fjärde funnits längst i söder, kan ej afgöras.

Golfvet, som ej markerades genom stenläggning eller dylikt, låg att döma af fornsakerna $0,_{60}$—$0,_{70}$ m. under taket.

Ett tumslångt obrändt *benstycke* ur en ledknapp utgjorde det enda anträffade spåret af skelett. Bland *grafgåfvorna (fig. 4—13)* märkes en fullständig flintdolk med bredt blad och groft skaft af oval genomskärning. Dolken var in-

stucken i den trånga springan mellan den 5:te och 6:te (från norr) af ostväggens å planen fig. 1 utsatta stenar (vid k). Endast yttersta ändan af skaftet var synlig. För öfrigt upptogs ett starkt uppskärpt dolkblad, en bred spån, hvars ändar reuscherats till borr och skrapa, samt åtskilliga mindre flintstycken. En triangulär skifva med starkt glattnötta hörn har an-

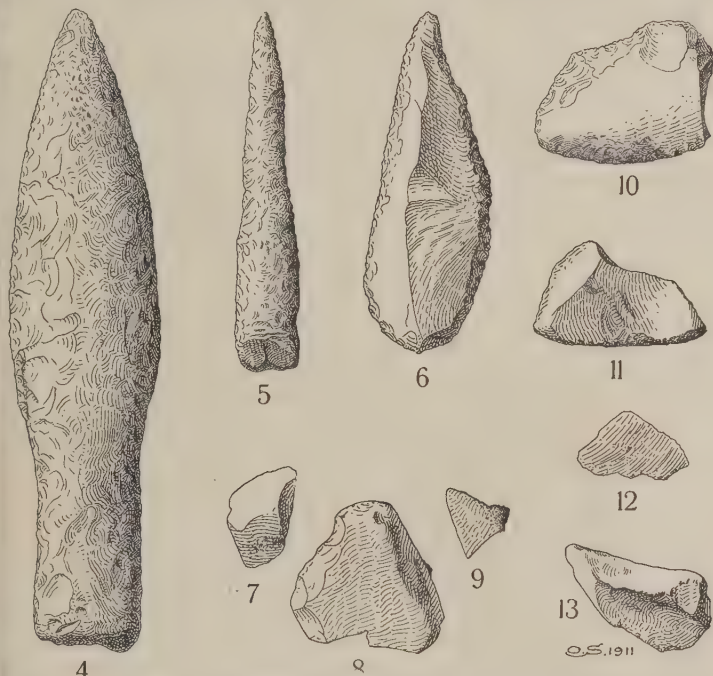

Fig. 4—13. *Fynd ur hällkistan vid Stomsåkra.* (St. H. M. inv. 14218.) 1/2.

ändts vid eldslagning *(fig. 8)*. Denna och tvänne omedelbart intill liggande flintskärfvor *(fig. 7 och 9)* voro omgifna af en ydlig järnockerbildning. Jag vet ej, om denna, som icke observerades annorstädes inom kistan, afsatts på naturligt sätt ur genomsilande vatten, eller om den till äfventyrs får tillskrifvas ett för eldslagning erforderligt svafvelkisstycke, som i så fall kan tänkas blifvit nedlagdt i en pung jämte de tätt invid funna flintstyckena.

II.

Dös vid Slutarp, Kinneved sn, Frökinds hd.

Strax norr om Slutarps järnvägsstation — 9 km. söder om Falköping — går en väg från stora landsvägen tvärs öfver banan till Mönarp, hvilken gård ligger å en höjning midt ute i den vidsträckta Mönarpsmossen. Nära söder om nämnda väg och omedelbart invid den nu utdikade mossens forna rand är en tills nu midt i åkern utsparad moränhöjning. Vid stenbrytning inom dess högsta delar blottades en stor, horisontellt liggande glimmerskifferhäll. Man gräfde sig under dess sidor och hejdades där af tvänne vertikalt ställda dylika. Till slut vardt det möjligt att under ena smaländan tränga längre in, och här utrefs med spaden en del människoben. Då insåg man, att här förelåg en fornlämning. Vederbörlig anmälan afgafs, och den af Riksantikvarien förordnade undersökningen vidtog.

Det befanns (jfr *fig. 14*), att ett med all säkerhet under järnåldern uppkastadt röse så godt som fullständigt dolt stenåldersgrafven. Röset var jämnt lagdt af flera lag hufvudstora stenar med inblandad jord. Vid dess antagliga botten, ungefär 0,6 m. under krönet, hittades strödda brända benskärfvor, men ingen bålmörja, ej heller krukgods. Möjligt är emellertid, att det egentliga graflagret funnits inom den tidigare uppbrutna delen, ehuru upplysningar därom nu ej stodo att få. Jag lyckades ej heller klart finna skillnaden mellan det yngre röset och den med stenåldersgrafven samtida markytan. Det förefaller mig emellertid antagligast, att denna gått, som den streckade linjen å profilen EF, fig. 14, anger.

Sålunda torde stenkammaren ha legat (jfr profil CD å fig. 14) med det stora takblocket fritt i centrum af en 12 m. vid stenkrets, hvaraf nu kvarlågo ett par c:a 1 m. långa klumpstenar i söder, och fortsättningen mot öster observerats vid uppbrytandet utefter åkerns kant, som tydligen fått sitt härvarande

runda förlopp just till följd af det svåra hinder, som en rad stora stenar bildat vid uppodlingen.[1]

Grafkammarens konstruktion framgår af *fig. 15—17*. Det hällformiga, å öfversidan svagt brutna takblocket mäter i längd 3,5 m., i bredd 2,1 m.; dess tjocklek torde uppgå till 0,35 à 0,4 m. Tyngden är så afsevärd, att vi, 7 man starka, först med inpassande af en lång timmerbjälke som häfstång under ena spetsen förmådde tum för tum rubba stenen. Den uppbäres af tvänne 3,05 m. långa, ungefär 0,3 m. grofva hällar äfvenledes af glimmerskiffer. De luta starkt emot hvarandra och stödas i den oskadade västra ändan af två tvärställda, 0,07—0,08 m. grofva kalkhällar, stående parallellt med drygt 0,2 m:s mellanrum. Detta var utfylldt med en tät packning tumsstora krosstycken af kalksten. Tvärhällarna äro noggrant tillhuggna i kanterna, så att de utefter hela höjden noga ligga an emot långväggstenarna, såsom framgår af öfre vänstra bilden å fig. 15. De visa, att kammaren från början byggts med långsidorna starkt inåtlutande. Golfvet var belagdt med tvänne stora kalkhällar; 2 m. från västgafveln, vid den yttres rätlinjiga ända utgjorde två låga, snedställda kalkstenar ett slags begränsning och ytterligare 0,3 m. utåt fanns den 0,06 m. grofva, vertikalställda kalkhäll, som varit den egentliga ostgafveln. Den nådde,

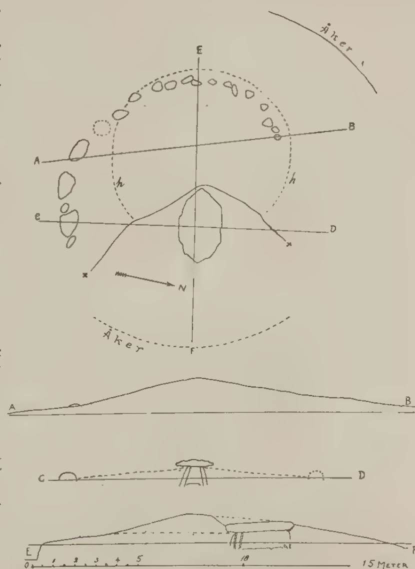

Fig. 14. *Plan och profiler af fornlämningen vid Slutarp.*

[1] Ringen är nu kompletterad med mindre stenar för att markera gränsen för det från odling undantagna området.

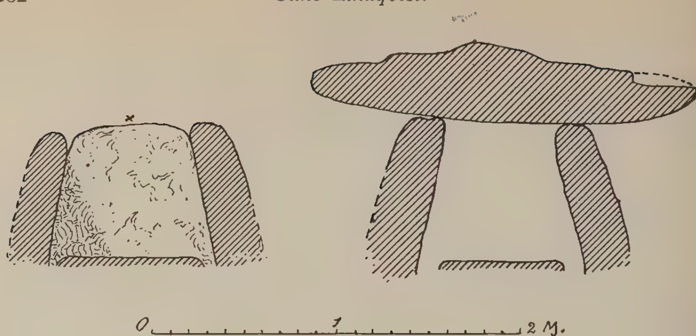

Fig. 15. *Profiler genom kistan vid Slutarp.*

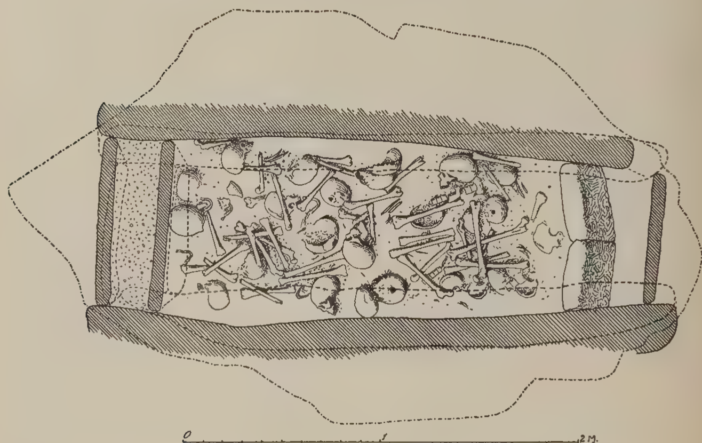
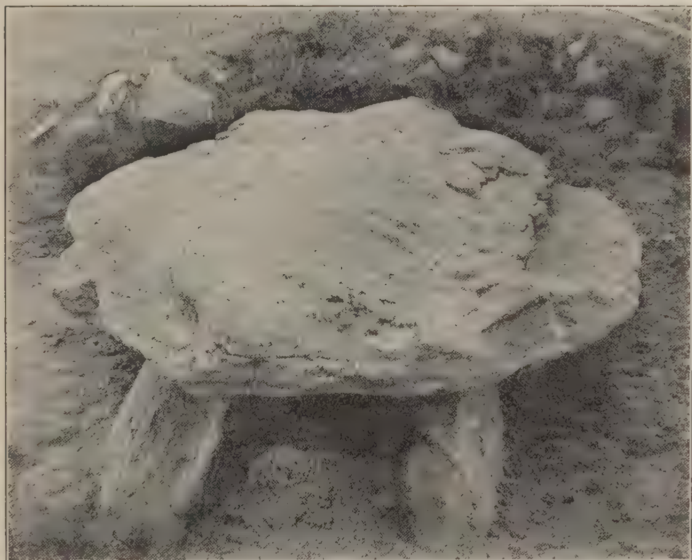

Fig. 16. *Plan af kistan vid Slutarp.*

när undersökningen började, föga öfver golfplanet, men kan vid anträffarnes mindre varsamma gräfning ha blifvit något afslagen. Emellertid har den gifvetvis ej gått ända upp till

taket, och då spår af en inre parallellhäll ej finnes, är det tydligt, ej blott att kistan här fått en enklare afslutning än i väster, utan ock att denna haft formen af en tröskelförsedd öppning, ämnad att slutas och vid behof åter öppnas på lättvindigare sätt.

Den så omsorgsfullt och gigantiskt uppförda byggnaden omsluter alltså ett rektangulärt grafrum med öppning genom

Förf. foto.

Fig. 17. *Slutarpkistan sedd från öster före takhällens rubbande.*

ena gafveln rätt mot öster. Bottenytan är 2 × 0,7—0,10 m. Mot taket reduceras bredden till 0,5, högst 0,65 m. (de streckade linjerna å planen fig. 16 ange väggstenarnas öfverkanter, de heldragna, med skuggning skärpta, visa en skärning genom dem vid bottnen). Fast det alltså har ganska oansenliga mått, har grafrummet, som professor Fürsts följande meddelande visar, beredt fristad åt ej mindre än (30—34) eller flera lik, hvaraf fyra barn, resten fullvuxna. Benen till dessa lågo hopade i ett 0,3 m. mäktigt lager öfver bottnen. Tydligen ha kropparne till så många nedlagts enstaka under loppet af en

ganska lång årsföljd, så att de äldres kött förmultnat och benen kunnat makas undan, när något nytt lik infördes. Detta förklarar, hvarför benen vid upptagandet lågo i fullkomlig oordning (jfr. *fig. 16 och 18)* och så många delar fattas i de 34 skeletten. Måhända skulle den sist infördes ben ha återfunnits orubbade, om ej spaden rifvit ut åtskilligt vid det inträngande,

Förf. foto.

Fig. 18. *Slutarpkistan med benlagrets öfverdel blottad, sedd från öster.*

som skedde före undersökningen. Längst i öster invid tröskeln fann jag emellertid ett lårben och ett skenben, liggande naturligt tillsammans med spetsig vinkel i knäleden. För öfrigt sågos några ryggkotor i rad, utgående från en korsrygg. Något jord tycktes ha tillförts redan innan begrafningarna upphört. Efteråt fylldes grafrummet så småningom med genom springorna nedsilande fin mylla. I denna lågo några flint-

kärfvor och i den öfversta 20 cm. mäktiga delen ett par skärfvor årdbrändt lergods af en art, som antyder romersk järnålder.

Vid friläggandet af benlagrets öfre de-ar så långt ske kunde utan att rubba nå-got större ben, träffades intill ett af krani-rna i midten en klubbformig bernstens-ärla, 2,5 cm. hög *(fig. 20)*. I närheten fun-os senare något djupare ytterligare tvänne nklare pärlor af samma material *(fig. 19 och 21)*. Dessa ut-göra de enda grafgåfvorna.

Fig. 19—21. *Bernstens-pärlor ur Slutarp-kistans benlager.* 1/2.

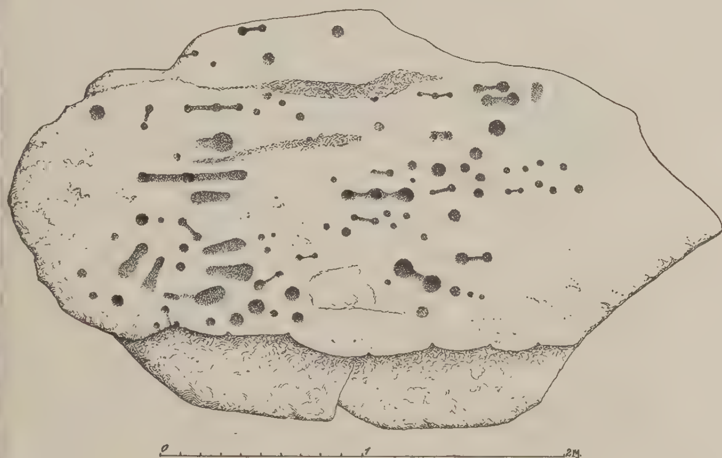

Fig. 22. *Takhällen å Slutarpkistan.*

Den stora grafhällens öfveryta — hvaraf en del vid försök att kila stenen förstörts — är täckt af ett stort antal skålformiga gropar (se *fig. 22)*. Dessa äro mellan 2 och 10 cm. vida, högst 6 cm. djupa, några sinsemellan förenade genom grunda kanaler, som ej alltid löpa i den af vittring eljest frätta bergartens förskiffringsriktning. På ett par ställen synas också parvis ställda fotsulor med smal hålfot och sammansmultna tår. På den midtre af de tre stenarna öfver kammaren å den ena af de två gånggrifter, som finnas vid Mönarp, en fjärdingsväg från Slutarp, ses en mängd skålformiga gropar. Dylika

äro äfven observerade å flera andra västgötska gånggrifter liksom å många nordiska dösar, t. ex. den nedan omtalade vid Landerslev. En af väggstenarna å denna har några gropar täckta af gafvelstenen, hvarför hålorna måste anses äldre än grafven. Om tidssammanhanget mellan Slutarpgrafven och de å dess takhäll anbrakta skålarna ges intet direkt vittnesbörd. Jag kan endast anmärka, att hålorna måste vara äldre än det under järnåldern öfver stenen uppkastade röset. Någonstädes inom fornlämningens östra hälft har uppbrutits det å *fig. 23* afbildade groft kubformiga blocket af kambrisk sandsten. Dess slätaste yta har en 6 cm. vid och 2 cm. djup grop samt de grundt inknackade begynnelserna till två andra. Man jämföre härmed den sten, som funnits i gången till en gånggrift vid Lundby nära Varnhem i Västergötland.[1]

Fig. 23. *Sten med skålformig grop från röset kring Slutarpkistan.* 1/6.

Vid snickerifabriken i Ranten har d:r B. Salin undersökt en graf, som till sin anläggning synes ha helt och hållet öfverensstämt med den nyss beskrifna. Taket och ena långsidan saknades, den andra långväggen utgjordes af en häll ungefär rätt i Ö—V. Den stöddes i väster af tvänne hällar med samma mellanrum som å Slutarpgrafven och antagligen — efter fotografi att döma — utfylldt som dennas; i öster fanns blott en tvärhäll. Grafrummet mätte nära 2 m. i längd. I fyllningen lågo en del ben, som ännu ej blifvit undersökta.

Stomsåkrakistan är ett godt exempel på de mindre utvecklingsformer, hvari hällkistan uppträder, medan den ännu är afsedd för flera lik. Vid dess uppförande synes man, ehuru man ville upprätthålla det häfdvunna begrafningssättet, i första hand ha tänkt på att göra arbetet med grafhuset så lättvindigt som möjligt. Det var bekvämare att handtera flera små hällar

[1] Om denna liksom om dösar med skålformiga gropar, se Montelius, *Orienten och Europa*, A. T. 13, sid. 35 ff.

än en större, och därför blefvo väggarna ofta ett sådant lappverk som fig. 3 visar. Tvärtom sträfvade man vid uppförandet af dösar och gånggrifter att ge byggnaden en monumental och verkligt solid prägel. Slutarpgrafven är i det hänseendet fullt öfverensstämmande med de äldre och i skarp motsättning till de yngre.

Motsättningen mellan Slutarp- och Stomsåkragrafvarna framträder äfven i inventarierna. Medan den senare och dess likar innehålla föremål, som tillhöra stenålderns slut, hade den förra en klubbformig bernstenspärla, en grafgåfva, som är allmän i gånggrifter, men endast en gång anträffats i en stor hällkista[1] och aldrig i någon liten. Och detta föremål måste anses tillhöra en af de sista begrafningarna från Slutarpgrafvens med all sannolikhet ganska långa brukningstid.

Vidare är den omständigheten betydelsefull, att i Slutarp öfver trettio lik beredts rum i samma kista, ty så talrika begrafningar kunna enligt vunnen erfarenhet väntas endast från gånggrifternas och de större hällkistornas tid.

De gjorda jämförelserna antyda enstämmigt, att Slutarpkistan ej hör i hop med, utan fastmer är från ett äldre skede i megalitgrafvarnas utveckling än de små hällkistorna af den form, som Stomsåkragrafven i uppsatsen fått representera.

Medan de många skeletten torde tillhöra gånggriftstiden, föredrager jag att kalla grafbyggnaden själf för dös. Denna åsikt måste mötas med tvifvel, enär dylika grafvar förut varit okända inom landskapet. En blick på de danska dösarna blir därför nödvändig.

Formen är beskrifven endast för ett fåtal af de danska dösar, hvarur fornsaker tagits af sådana former, som ej återfinnas i gånggrifterna och måste anses äldre än dessa. Med dylika afser jag lerkärl som Müller, *Ordning* I, fig. 229 (s. k. amforer) och fig 230 ("halskragekärl") samt bernstenspärlor af i de stora bernstensdepåerna vanliga former (genomborrade

[1] Kjær, *Gravkister fra stenalderens slutningstid. Aarböger* 1910, sid. 221.

klumpar och skifvor, rör). Det visar sig, att formen på dessa dösar är ganska växlande. Några äro skarpt rektangulära. Detta gäller kammaren i en runddös vid Hjortegaardene, Själland, afbildad af A. P. Madsen, *Gravhøje og Gravfund*, I:9, vidare den i en långdös på Bogö, Möen (Madsen I:64). Den sistnämnda har f. ö. efter de nio tjocknackiga flintyxornas vittnesbörd begagnats vid upprepade efterbegrafningar under samma tid som Slutarpgrafven. De omtalade danska kistorna äro tämligen noggrannt orienterade i N—S, ha två långa och två korta sidohällar, hvilka alla nå upp till samma höjd och gemensamt bära takblocket. Bland de utpräglad rektangulära danska dösarna finnas andra, som också äro byggda af fyra väggstenar och en taksten, men likt Slutarpgrafven äro öppna, i det att ena smalsidans sten är lägre, bildar en s. k. tröskel. Sådan är t. ex. kammaren vid Landerslev, Själland (Madsen, anf. arb. I:10), den nordligare inom långdösen vid St. Rørbæk, Själland (Madsen I:18), den inom långdösen vid Bavelse, Själland (med två stenar i ena långsidan, ibid. I:55), den inom långdösen vid Humble, Langeland (ibid. II:19), alla med tröskeln mot öster. Beträffande orienteringen afvika t. ex. den nordsydliga kammaren i långdösen vid Horseröd, Själland (med två takhällar, ibid. I:17), den med öppning åt SO. och antydd gång vid Dödringe, Själland (ibid. I:42), samt de två nordsydliga med trösklarna i motsatta ändar inom en långdös vid Prierskovgaard, Lolland (ibid. 1:79).

Från sex kistor af denna form äro fynd mig bekanta. Alla förvaras i Nationalmuseet, Köpenhamn. Den ena — enligt Petersen (*Aarböger* 1881, sid. 337) den yngre — kammaren inom en långdös vid Skræm, Jylland, innehöll förutom några gånggriftssaker (flintyxa, lerkärlsfragment) en krukskärfva med bukkant, som synes mig bäst passa i ett halskragekärl, samt elfva genomborrade bernstensklumpar. Trettiofyra pärlor af samma ämne, däribland en cirkelrund skifva med hål i midten och några rör, resten genomborrade klumpar, lågo i en rektangulär, mot SV. öppen kammare inom en långdös vid

Hosse mosse på Jylland. Inom samma långdös utgräfdes en rektangulär dös med fyra bärstenar, den innehöll fyra amforer. En amfora är upptagen ur långdösens tredje kammare, som skall ha haft samma form som den föregående. De öfriga mig kända graffynden ur dösar med tröskel bestå af föremål, hvilka ej kunna bestämmas såsom äldre än gånggriftstiden; i den vid S. Vissing på Jylland var den sista grafven ännu yngre.[1] Förekomsten af genomborrade, men eljest föga tillformade bernstenspärlor i tvänne kamrar af den behandlade formen är emellertid nog för att visa, att dessa — åtminstone delvis, men sannolikt i klump — äro samtida eller föga yngre än de slutna rektangulära dösarna, samt äldre än gånggrifterna.

Resultatet af utvikningen till det danska materialet blir följande. Slutarp- och Rantenkistorna stå som byggnadsverk ganska nära en grupp danska dösar. På ömse håll har man, med bibehållande af hela takhällen samt möjligen mer eller mindre af bärstenarnas öfre kanter fria, af några väldiga block bildat ett grottlikt grafrum med föga växlande grundplan och dimensioner samt vanligen äfven med enhetlig orientering. Gent emot öfverensstämmelserna i dessa viktiga karaktärer står en konstruktiv skiljaktighet, som får tillskrifvas afståndet. Hos de danska återfinnes nämligen ej det egendomliga sätt att anordna tvärvägg, hvilket tillhör de båda västgötska. Men sättet är lika främmande för andra nordiska megalitbyggnader och kan alltså ej begagnas till någon sammanställning, som däraf skulle kunna bli betydelsefullare än den här försökta. Tvärtom synes just den utpräglade egenarten hos konstruktionen vara ett godt stöd för min förmodan, ty ensamt den ger en god förklaring på isoleringen genom att datera särformerna till en tid, som är utanför öfriga megalitbyggnaders i landskapet.

Att de danska dösarna mestadels äro byggda af klumpstenar med endast insidorna plana, medan de västgötska ha

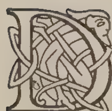
[1] Kjær, *Gravkister fra stenalderens slutningstid. Aarböger* 1910 sid. 227. Observera äfven de i not omtalade föremålen!

grofva hällar, och att de danskas takblock vanligen endast knapphändigt täcker grafrummet, medan Slutarpgrafvens skjuter öfver underlaget ett godt stycke på alla sidor, förskräcker mig än mindre. Ty i dessa afseenden öfverensstämmer den senare fullständigt med många bohuslänska byggnader, hvilkas döskaraktär ej kan bestridas.

SKELETTRESTERNA FRÅN EN DÖS VID SLUTARP, KINNEVEDS SN, FRÖKINDS HD, VÄSTERGÖTLAND.

AF

CARL M. FÜRST.

en till mig öfverlämnade bensamlingen från dösen vid Slutarp har jag genomgått och ordnat, samt till största delen sammanfogat sammanhörande benstycken, för så vidt det rör kranier, lårben, skenben, vadben, öfverarmben, strålben, armbågsben och nyckelben. Öfriga ben hafva endast ordnats. Anpassning och sammanfogning af styckena har varit ett mycket tidsödande arbete, då endast ett enda kranium var helt, och många af kranierna bestodo af endast små stycken. Af flera kranier var blott en obetydlig del i behåll. Några voro delvis förvittrade eller sönderfallna. Tack vare det omsorgsfulla sätt, hvarpå benen tillvaratagits, har jag kunnat få till stånd ett relativt stort undersökningsmaterial.

Då jag granskar fotografierna, som amanuens Lindqvist tagit på grafplatsen, och den planritning, som han uppgjort, samt jämför de angifna kranierna och skelettresterna därmed,

så måste jag uttala såsom min åsikt, att ej ett enda skelett legat orubbadt i ett sammanhang. Ett lårben och ett skenben intogo visserligen naturlig ställning till hvarandra, men det var allt.

I afseende på lefnadsåldern hos de jordade, så tyckes den varierat mellan ett år och sextio år, om än det största antalet väl varit mellan trettio och fyrtio års ålder vid sin död. Att säkert bestämma antalet, som graflagts i kistan, låter sig ej göra, men om jag utgår från kranierna och räknar dels dem med, dels dem utan underkäke och därtill lägger antalet underkäkar, som ej kunna bestämmas höra till något kranium, så skulle jag åtminstone få en antaglig utgångspunkt för beräkningen.

Vi hafva alltså kranier från

Vuxna individer	öfver 20 år:	17,	däraf 10 män, 4 kvinnor, 3 obestämda.
Unga »	c. a. 10—20 år:	3,	alla män,
Barn	under 10 år:	3,	
Enstaka uderkäkar:		11,	däraf 1 barn.
	Summa	34	individer, däraf 4 barn.

34 är troligen en maximi-siffra, då det ej *kan* vara helt uteslutet, att någon af underkäkarna tillhört något af kranierna, som saknar underkäk, huru noga pröfningen härvidlag än är verkställd. Antalet människor, som legat i grafven, har emellertid ej gärna understigit *30*.

Skulle man söka bestämma antalet efter de långa extremitetbenen, som tillvaratagits, så blefve antalet för litet. Af lårben har jag kunnat indentifiera 11 par och 10 omaka från vuxna samt dessutom lårben från 4 barn, alltså 25 människor. Af öfverarmben har jag endast 6 par och 6 omaka af vuxna samt ben från 4 olika barn, alltså motsvarande 16 individer; af skenben 7 par och 9 omaka från vuxna och 4 från barn, således 20 individer. Af detta framgår, huru svårt det är att få en exakt siffra för t. o. m. en sådan uppgift, som förefaller så enkel. Maximisiffran bör ju vara den gällande, men då den här vunnits med kombination af två benpartier, hvilket jag anser i dylikt fall som detta vara riktigt, så har

den reservationen fått tilläggas, att siffran *möjligen* är något för hög. Barnens antal tyckes ej vara större än 4 stycken.

Det är långt ifrån att alla kranierna äro så fullständiga, att de kunna brukas till ingående mätning. På endast 12 stycken hafva största längd- och breddmåtten kunnat tagas, och därigenom längd-breddindex beräknas. Af dessa 12 hafva på 2 breddmåtten endast approximativt kunnat bestämmas. Af de 12 längdbreddindex-talen, som jag här meddelar, är ett från ett 6 årigt barn. Indexserien blir: 69,8. 69,9. 71,0. 73,0. (73,9) (74,6). 75,8. 76,1. 76.3 76,7. 77,3. (barn). 80,2. Talen inom ( ) beteckna här, att breddmåtten tagits approximativt. Indexserien visar 6 rena dolikocefaler, 5 mesocefaler och 1 brakycefal. Mesocefalernas tal luta mera åt dolikocefalsidan än åt brakycefali.

I min uppsats: "Om stenåldersskelett från Hvellinge i Skåne och något om våra fornkranier", *Fornvännen* 1910, sid. 21 har jag af 35 kranier från *Sverige utan Skåne med Ostnorge* (det senare med ett kranium) beräknat:

54 % dolikocefaler 40 % mesocef. 6 % brakycef.

representerande:

19 stycken dolikocefaler, 14 st. mesocef., 2 st. brakycef., (35).

Lägger jag Slutarpskranierna till dessa, så får jag

25 st. dolikocef., 19 st. mesocef., 3 st. brakycef., (47 st.).

De häraf beräknade procenttalen blifva:

53 % dolikocef., 41 % mesocef., 6 % brakycef.

Någon förändring af procentsiffrorna har efter tillägget af Slutarpskranierna egentligen ej inträdt, hvilket visar, huru lika i afseende på denna här behandlade så viktiga antropologiska karaktären de i Slutarpsgrafven jordade voro med de stenåldersmänniskor, af hvilka man funnit kranier förut i dessa trakter. Jag vill nu ej ingå på närmare skildring af kranierna för öfrigt, då jag senare skall närmare beskrifva dem tillsammans med andra stenålderskranier. Här vore dock att nämna, att flera af kranierna visa genom en djup näsrot och sina näsbens form, att ägarna i sin lifstid hade bra högryg-

gade näsor. Den närstående kranieprofilen, *fig. 1,* torde bäst skildra detta.

Hvarken lårbenen eller några af de andra långa benen angifva större kroppshöjd hos Slutarpsboarna. Den högsta kroppshöjdsiffran, beräknad från ett lårben och ett öfverarmsben, är 168 ctm. Det är ett smått folk, som följande talserie antyder. Kroppshöjden är beräknad i centimeter efter lårbenens längd i naturlig ställning. För män får jag talen i ctm. 168, 166, 165, 164, 163, (2 st.), 161, 157, 156, 152, 151 (2 st.), 145. För kvinnor 162, 156, 149, 147. Såsom alltid är könet för en del lårben omöjligt att fullkomligt säkert afgöra.

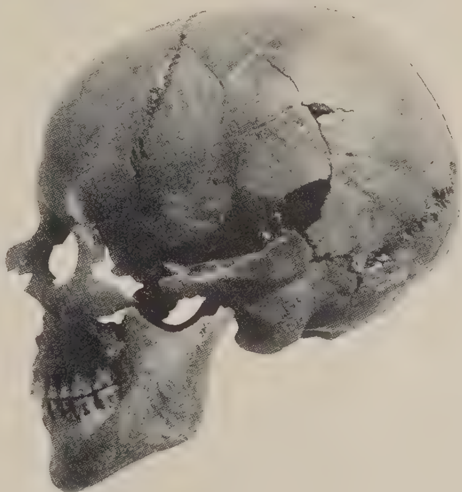

Fig. 1.

Af särskildt intresse är att framhålla, att lårbenen nästan utan undantag visa platymeri d. v. s. en större tillplattning af öfre delen af lårbensskaftet, denna för neolitiska tiden så betecknande karaktär. Några skenben visa en höggradig platyecnemi eller “sabelform“.

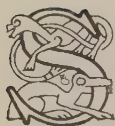
Af sjukliga förändringar på bensystemet har jag i denna samling träffat relativt få. På ett pannbens insida var en benutväxt. Ett af kranierna, som nog tillhört ett barn på en 10 år, visade antydning till hydrocefali. Några ryggkotor angifva ganska svår artritis, ett par halskotor voro sammanvuxna. Huruvida de artritiska kotorna tillhört ett eller flera skelett, har jag ej kunnat afgöra. På de långa extremitetbenen har jag ej funnit några sjukliga förändringar.

GOTLANDS FÖRSTA KÄNDA HÄLLRISTNING.

Vid Hägvide i Lärbro sn.

AF

FREDRIK NORDIN.

ommaren 1910 befunno sig professor G. Gustafson, artisten O. Sörling samt förf. på Gotland i och för insamlande af material till ett arbete öfver de märkliga gotländska bildstenarne.

Vid ett besök, som Sörling härunder gjorde på Skutlings gård i Lärbro för att efterfråga bildstenar, förklarade hemmansägaren Arvid Petterson, att han ej kände till några dylika, men att han däremot skulle kunna visa några hällristningar. Han antog nämligen, att de figurer, som funnos på en berghäll vid Hägvide i samma socken, voro hällristningar, ty de liknade sådana, som han läst om och sett afbildade i folkskolans läsebok. Sedan han följt Sörling till platsen, konstaterades genast, att det var typiska bronsåldershällristningar, som förelågo.

Utan den vaksamhet, som hemmansägaren Petterson visade, hade hällristningen antagligen ej blifvit anträffad vid ofvannämnda tillfälle, och hade den ej vid denna tid blifvit känd af sakkunniga, föreligger det stor sannolikhet för att den aldrig blifvit det. Jordägarens afsikt var nämligen att genom den hällyta, där ristningen befinner sig, spränga fram ett afloppsdike. Det var således i elfte timman, som det dyrbara fornminnet blef uppmärksammadt och räddadt.[1]

---

[1] K. Vitterhets Akademien har tilldelat hemmansägaren Arvid Petterson sin jetton i silfver för hans förtjänster om hällristningens bevarande.

Red.

Sedan jag strax därefter kommit till platsen, uppmätte och aftecknade Sörling och jag under ett par dagars tid hällristningen. Den är inhuggen på en så godt som vågrät kalkhäll, som ligger bar midt i en åker, närmast S. om Hägvide gård. Åkern kallas med anledning af sitt läge för Hemåker. Invid nordöstra kanten ligger ett erratiskt block, äfven det af kalksten, märkligt nog, men detta saknar skålor eller andra ristningar.

På ett afstånd af 57 m. åt N. rinner en bäck från Ö. åt V. genom gårdsplanen. Denna upptar vatten äfven från en källa, som befinner sig något öfver 100 m. NO. om hällristningen. Bäcken tar längre bort en sydlig riktning, förenar sig med en bäck från en myr i närheten och rinner ut i Vägume vik.

N. om Hägvide gård utbreder sig Lekarehed och på denna ligger den berömda "Sangelstainen", ett rullstensblock försedt med 19 skålformiga fördjupningar. Sangelstainen kallas den, emedan den ger ett klingande ljud — det "sanglar" — då man slår på den med ett hårdt föremål. I närheten finnas ock några båtformiga stensättningar, belägna strax Ö. om vägen.

Någon afvägning, som visar platsens höjd öfver hafvet, är ej gjord. Men utgår man från de höjdsiffror å närbelägna platser, som finnas utsatta på W. Munthes karta af år 1909 öfver Ancylussjön och Litorinahafvets maximiutbredning på Gotland, så torde man kunna beräkna hällristningens höjd öfver hafvet till omkring 20 m.

Hällsträckningen, i hvilken ristningen är anbragt, har längdriktningen VSV—ONO. Tvärs öfver den löpa isrefflor i N—S. med någon dragning åt V—Ö. Hela ristningens längd är 9,30 m., dess bredd 4,90 m. Norra långsidan är fri. Den södra däremot går in till åkern och möjligt är, att ännu något af ristningen kan dölja sig där under åkerjorden, *(fig. 1)*.

Som förhållandet ofta är med sådana ristningar, äro somliga kraftigt nerhuggna, ända till 3 cm., andra mycket svaga och skönjbara endast vid stark snedbelysning. På de djupast huggna kan man tydligt iakttaga, att de äro kupiga och kanterna oväntadt väl bibehållna, bättre än på Kinnekulleristnin-

garna. Den gotländska kalkstenen har sålunda visat sig mera hållfast än sandstenen på Kinnekulle.

Liksom på desssa senare ristningar vid Flyhof äro de skål-

Fig. 1.

formiga fördjupningarna här mycket talrika och uppgå till ett antal af 150. De förekomma dels enstaka, dels i grupper. Särskildt talrika äro de i sydöstra delen af fältet. Stundom äro de anbragta som ändafslutningar på andra ristningar, hvarom mera nedan. Vanligen är deras vidd 6—7 cm. Några

gå upp till 9 à 10 cm., men flera äro helt små, ej mer än 4 cm. Djupet rättar sig ock efter vidden och växlar mellan 3 och 1 cm.

Stundom äro två eller flera skålar förbundna genom en ränna. Sju sådana sammanbindningar förekomma. På ett ställe äro 8 skålar förenade i en rak linje, på ett annat äro fyra förenade med en i midten, så att hela figuren bildar ett

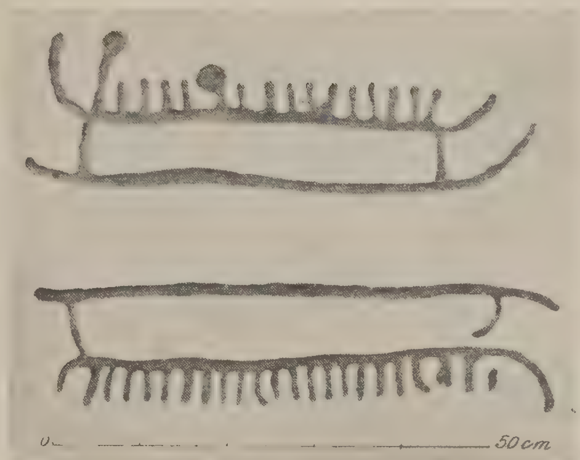

Fig. 2.

oregelbundet kors, på ett tredje äro tre förenade med en fjärde i vinkel.

Skålar i linje utan en förenande ränna förekomma dock äfven på ett ställe.

De figurer, som förekomma talrikast näst skålarna, äro fartygsbilderna *(fig. 2—4)*. Säkra sådana kunna räknas till 23. Till dessa komma 3 osäkra eller ofullbordade. Talrikast förekomma de i båda ändarna af hällristningen. Inuti finnas endast fyra, men två af dessa kraftigt huggna och vända emot hvarandra med relingarna. Å ett annat par i västra kanten äro kölarna vända emot hvarandra *(fig. 2)*. Äfven på några andra ställen förekomma två och två, men de ligga då merändels parallellt svängda efter hvarandra. Fartygens konturer

äro uppdragna med en linje för relingen och en för kölen, svängda uppåt både i fören och aktern, dock ej så starkt, som förhållandet vanligen är med de bohuslänska. På ett fartyg, det längst i V., går en linje in öfver skrofvet, hvilken sedan är svängd uppåt i stället för relingslinjen *(fig. 3)*. I fören och aktern äro relings- och köllinjerna förenade genom två tvärlinjer. De många föreningslinjer, som ofta förekomma på de bohuslänska, finnas ej här. Ej heller förekomma här fartyg, såsom på de bohuslänska, där hela skrofvet är nersänkt. Motsvarigheter till dessa fartygsformer vid Hägvide saknas dock ej i Bohuslän och det därmed sammanhängande Smaalenene i Norge t. ex. vid Litsleby i Tanum[1] och Borgen.[2] Om dessa påminna ock några af de vid Bardal.[3]

Fig. 3.

De färdighuggna fartygen hafva bemanningsstreck med undantag af ett helt litet fartyg i sydöstra hörnet. Dessa streck växla betydligt i antal allt efter fartygens längd. På det största fartyget i sydvästra hörnet uppgå de till 20 och på ett af de båda, som i samma kant af hällristningen ligga med kölarna emot hvarandra, äro de 21. På ett af de minsta i sydöstra hörnet äro de endast 9. Någon gång är ett bemanningsstreck längre än de öfriga. Så är förhållandet med det västligaste af de nyssnämnda båda fartygen.

Fig. 4.

---

[1] L. Baltzer, *Hällristningar* VIII och IX häftet, pl. 27, 28, 29.

[2] *Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques.* Stockholm 1874, pag. 469.

[3] G. Hallström, *Nordskandinaviska hällristningar. Fornvännen* 1908, sid. 63.

Där är detta långa streck dessutom utmärkt genom en skål liksom äfven ett annat streck på samma fartyg. De två djupast huggna fartygen i midten af hällristningen ha stäfvarna nästan skålformigt afrundade.

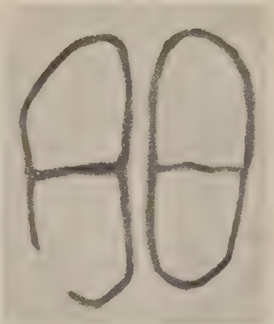

Fig. 5.

Fartygens längd växlar från 85 cm., det i sydvästligaste hörnet, till 30 cm., det i sydöstligaste hörnet. De ha sålunda ungefär samma längd som de vid Flyhof och kunna ej mäta sig med de väldiga fartyg, som stundom förekomma på de bohuslänska hällristningarna. Fartygen äro lagda i olika riktningar.

Nästa grupp af figurer äro fotsulorna eller sandalerna. Dessa äro alla uthuggna med konturlinjer endast, ej helt urgröpta. Tvärt öfver är ett streck uthugget — *fig. 5.* Å de bohuslänska och ristningen vid Flyhof förekomma däremot såväl konturerade som helt urgröpta. Fyra hela par finnas vid Hägvide. Af dessa ligger ett i midten af ristningen alldeles invid de två fartygen. Ett par ligger i västra delen invid relingskanten till ett ofullbordadt fartyg. Två par ligga i östligaste kanten. Mellan dessa senare befinner sig en enstaka fotsula, i västra kanten äfven två sådana. Den största af fotsulorna är 32 cm. lång. De fyra paren och de enstaka sulorna äro hvar för sig lagda i olika riktningar.

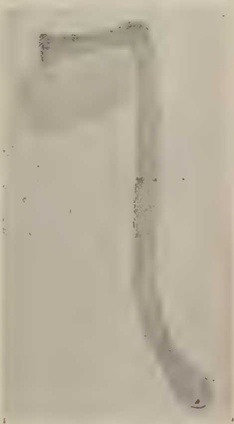

Fig. 6.

Sist märkas i ristningens midtparti några redskap med svängda skaft, hvilka alla äro lagda i ungefär samma längdriktning, N—S. Tre af dessa, fig. 6—8, afbilda tydligen bronsyxor med fastsittande träskaft. Huruvida den fjärde, den

nordligaste, fig. 9, äfven är afbildning af ett dylikt redskap, är däremot ovisst. Äggen löper för långt ut med en flik åt ena sidan, för att den skall kunna vara en celt eller yxa. Snarare kan man då gissa på att det skall föreställa något enkelt åkerbruksredskap.

Fig. 7.

Alla fyra stå på ett eller annat sätt i förbindelse med skålar.

Den östligaste *(fig. 7)* har 55 cm. långt skaft, hvars yttersta ända är svängdt i vinkel. I själfva vinkeln är ristningen svag och ofullständig. Själfva celtens längd är 18 cm. och bredd i eggen 6,5 cm.

Snarlik denna är den västligaste *(fig. 8)*. Skaftet, som har en vacker bakåtsvängd form, är äfven här 55 cm. långt. Själfva celten eller yxan har och samma längd som på den förra och ungefär samma bredd.

Fig. 8.

Yxan, i midten *(fig. 6)*, som är mindre, men vacker och tydlig, har ej så starkt utspringande egg som de öfriga. Celtens längd är 10,5 cm. och skaftets 45 cm. Alla tre äro mycket intressanta för den upplysning de gifva både om huru en fullständig bronsyxa sett ut med skaft och allt och från hvilken tid ristningen härstammar.

Den fjärde, den åt NO. *(fig. 9)* är större. Skaftet, som äfven här är något svängdt, är 64 cm. långt. I dess yttersta ända äro två skålar insänkta. Den delen som motsvarar celten å de tre andra, är 28 cm. lång och 12,5 cm. bred nedtill.

Yxorna påminna i teckningen något om tre figurer, som förekomma på hällristnin-

gen vid Ekensberg i Östergötland.[1] Men ännu mera likna de yxan från Simrishamn i Skåne.[2] Från denna skilja de sig dock det afseendet, att denna har ett sammanbindningsband mellan själfva yxan och skaftet, men åtminstone två af dessa sakna sådant. Huruvida tvärbandet på den tredje är inhugget eller blott en naturlig spricka, är svårt att afgöra. Simrishamnsyxan torde få anses vara en hålcelt eller holkyxa, under det att åtminstone de tre Hägvideyxorna kunna anses vara skaftcelter eller skaftyxor. En sådan är ock den bekanta yxan från hällristningen vid Flyhof på Kinnekulle,[3] ehuru dess eggdel är något bredare än på Hägvideyxorna. Man torde emellertid ej misstaga sig, om man hänför dessa till samma period af bronsåldern som Flyhofsyxan, Montelii andra period.[4] Hägvideristningen skulle då kunna dateras inom tiden 15:e och 14:e århundradet före Kr. födelse[5], sna rast det förra.

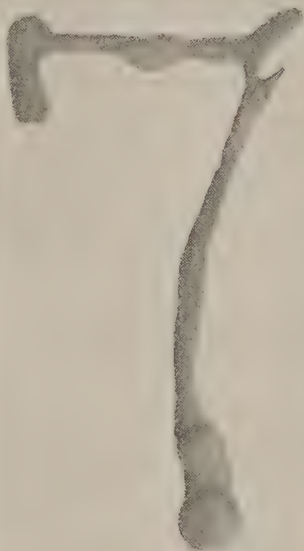

Fig. 9.

Vi hafva nu sett, hvilka figurer som förekomma på Hägvideristningen. Af intresse kan dock vara att se till, hvilka af de eljest på bronsåldershällristningar vanliga figurerna här saknas. Först och främst är det i ögonen fallande, att inga som helst människofigurer finnas med undantag af de rudimentära be-

---

[1] Oscar Montelius, *Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar*, del I, sid. 163. Stockholm 1877.

[2] Oscar Montelius och N. G. Bruzelius, *Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques.* Stockholm 1874, pag. 460 och 482.

[3] Emil Ekhoff, *Svenska Fornminnesföreningeus tidskrift*, 8:de bandet, 2:dra häftet, pl. 1 och 3.

[4] Oscar Montelius, *Om tidsbestämning inom bronsåldern.*

[5] Densamme i *Sveriges historia.* Stockholm 1903, sid. 76.

manningsstrecken på fartygen. Vidare finner man, att ej heller några djurfigurer förekomma, hvarken hästar, oxar eller andra djur. Det är ock anmärkningsvärdt, att hjulen alldeles saknas. Det rent mänskliga moment, som utmärker många af de bohuslänska bergtaflorna och som göra dessa till uttrycksfulla skildringar af bronsåldersfolkets lif, saknas sålunda här.

Vi få emellertid vara tacksamma för hvad Hägvideristningen gifver oss och glädja oss öfver att det svenska hällristningsområdet genom den blifvit flyttadt så långt österut som det kan komma. Man får ock hoppas, att Hägvideristningen skall leda till upptäckten af flera sådana ristningar på Gotlands vidsträckta kalkklippor. Det är ej troligt, att Hägvideristningen skulle vara den enda på ön.

ETT KARELSKT STENVAPEN MED ÄLGHUFVUD FUNNET I UPPLAND.

1. Arkeologisk utredning

AF

OSCAR ALMGREN.[1]

I nordligaste ändan af Alunda socken i Uppland, omkr. 40 km. NO. om Uppsala, ligger byn Norr-Löfsta, hörande under Österby bruk. På dess skogsmark, 1 km. NV. om torpställena Granlund, finnes en liten af låga moränkullar begränsad kärrsänka, kallad Gammelmyren. Denna har sitt aflopp söderut genom en s. k myrhals af c:a 12 m:s bredd, hvilken mynnar vid en liten odling. För myrens torrläggning gräfdes sommaren 1910 ett större dike längs midtlinjen af "halsen". Någon dag kort efter midsommar voro de båda dikesgräfvarna i färd med att genomgräfva hvad som på ortens dialekt kallas en "aldumra", d. v. s. en med alar beväxt, större tufartad bildning, belägen midt i myrhalsen 47

---

[1] Jfr förf:s preliminära uppsatser i *Upsala Nya Tidnings Julnummer* 1910 och i *Upplands Fornminnesförenings Tidskrift*, häft. XXVII.

m. från gärdesgården, som utgör gräns mot odlingen. Midt under "dumran", som var 4,3 m. lång (i Ö—V., vinkelrätt mot diket), omkr. 2 m. bred och 1/2 m. hög, märkte den ene af arbetarne öfverst i det underliggande lerlagret en uppstickande sten af ovanligt utseende; han drog upp den och fann, att dess andra ända var formad till ett djurhufvud: *fig. 1.*[1]

Först i september kom hittaren att visa sitt fynd åt sockenens för fornminnen så nitälskande komminister, numera kyrkoherde Carl Silwer, hvilken genast insände det till förf. i Uppsala. Då jag ansåg, att ett fynd af denna rang hade sin enda rätta plats i rikets centralmuseum, skickade jag det omedelbart vidare till Riksantikvarien, hvarefter det blef inlöst för Statens Historiska Museum (inv.-nr. 14,168).

Fyndplatsen har närmare studerats af prof. Sernander, fil. kand. J. V. Eriksson och förf. vid ett kort besök hösten 1910 och vidare af oss två sistnämnda en dag i maj 1911. Af därvid gjorda iakttagelser, för hvilka redogöres nedan i afdeln. 3, framgår, att "aldumran", som täckte fyndet, helt och hållet torde vara en senare naturbildning, ej en af människohand uppkastad kulle.[2] Enligt hittarens uppgift gick stenvapnet snedt nedåt i leran. Det torde numera vara omöjligt att afgöra, om det en gång blifvit af människohand nedstucket resp. nedgräfdt i lermark, eller om det släppts i hafvet och blifvit inlagradt i dess lerbotten. Det förra antagandet är väl dock sannolikare.

---

[1] Lustigt nog var den första tanke, som mötte den märkliga stenålderspjesen vid dess återframträdande i dagsljuset efter fyra årtusenden, en föreställning med direkta anor från stenåldern. Hittaren, för öfrigt kolare till yrket, berättade nämligen: "Ja fick se den ändan sticka opp, som va smitig (= smal, spetsig), å då tänkte ja: här har bestämdt åsken slaji ner, de ä en tor(de)nvigg" (han använde omvexlande formerna "tordenvigg" och "tornvigg"). På mina frågor, hur en "tordenvigg" vanligen brukade se ut, framgick af svaren tydligt, att han ej därmed menade en stenyxa, hvars utseende han kände, utan ett slags skroflig sten. Hans far äger en sådan, som han lofvade skaffa åt mig, men då fadern bor i en annan trakt, har detta hittills ej kunnat ske. — Alltså ännu ett bidrag, från 20:e århundradet, till de af dr. Blinkenberg i hans intressanta skrift *Tordenvaabenet i kultus og folketro* (Köbenhavn 1909) samlade profven på den urgamla åskviggetrons fortlefvande.

[2] Såsom vi först förmodade; jfr *Fornvännen* 1910, s. 264 nederst.

Fyndplatsens höjd öfver nuvarande hafsytan är enligt en af kand. Eriksson utförd afvägning[1] 29,58 m.

Det djurhufvudprydda stenvapnet från Alunda är 20,75 cm. långt och 4,45 cm. bredt midtför skafthålet.

Hufvudet är utfördt med en påfallande naturtrohet, så att intet tvifvel kan råda därom, att man velat framställa en älgko (horn ha aldrig funnits). Ett ganska raffineradt drag är åstadkommandet af en munöppning innanför läpparnes

Fig. 1. *Alunda, Uppland.* 1/2.

beröringspunkt. Däremot felas antydning till näsborrar. Återstoden af vapnet har nästan flat undersida och starkt hvälfd öfversida med en synnerligen kraftigt utpräglad, upphöjd ryggås, som fortgår ända till eggen. Denna är smal, trubbig och vårdslöst formad. Från undersidan är inborradt ett koniskt skafthål, som går nära upp till ryggen, men ej genombryter den. Det ser ut som om man velat skona den prydliga ryggåsen. Hålet är så pass djupt, att det nog kunnat åstadkomma ett något så när stadigt fäste för ett träskaft, förutsatt dock att föremålet ej behöfde användas till verkliga hugg, utan endast bars som en symbol el. dyl. Eljest måste man antaga, att vapnet aldrig blifvit fullbordadt. Tyngdpunkten ligger åt hufvudändan till, hvarför

[1] Med utgångspunkt från den på Generalstabskartan till 74,7 fots höjd angifna korsvägen vid Löddby.

alls ingen svikt finnes i eggpartiet; äfven detta talar emot att föremålet varit ämnadt att användas som verkligt vapen.

Ytan är ganska fint polerad, ehuru skrofligheter finnas här och där. Ena örat är något skadadt i kanten.

Stenarten är enligt prof. Sernander en grönsten, som står på öfvergång till täljsten (vissa täljstenar äro uppkomna genom omvandling af grönstenar). Stenarten finnes icke i Uppland; föremålet måste alltså vara importeradt från annat håll.

Det är en synnerligen lycklig tillfällighet, att man på de sista åren äfven i Finland hittat två älghufvudformade stenvapen, som tydligare än hvad eljest skulle varit fallet sammanknyta Alundapjesen med den sedan gammalt, genom Aspelins och Uvaroffs publikationer,[1] kända gruppen af djurhufvudprydda stenyxor från ryska och finska Karelen.

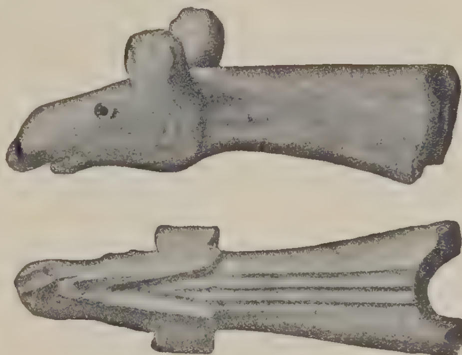

Fig. 2. *Säkkijärvi, Finska Karelen.* 1/2.

Det föremål, som står Alundaexemplaret närmast af alla, *fig. 2*, är hittadt för få år sedan i Säkkijärvi socken, 3—4 mil V. om Viborg.[2] De båda hufvudenas likhet är slående; dock har det finska näsborrar, och ögonen äro åstadkomna genom inborrning. Läpparne äro något skadade, så att man ej kan afgöra, om samma genombrytning funnits som på Alundahufvudet; troligen har detta dock ej varit fallet här. Säkkijärvivapnet har haft fullbordadt skafthål, men är tyvärr afslaget midt

[1] Aspelin, *Antiquités du nord finno-ougrien.* Helsingfors 1877, fig. 71—76. Uvaroff, *Archeologija Rössij, Kamennij period* II. Moskva 1881, pl. 34.

[2] A. M. Tallgren, *Kivikautinen taideteos Säkkijärveltä* i *Suomen Museo* 1907, s. 67 ff. (med svensk résumé).

öfver detta, så att eggdelen alldeles fattas. Det saknar ryggås, men i stället är undersidan prydd med tre ganska djupa parallella fåror. Stenarten är enligt dr. Ailio en fin grå skiffer. Föremålet är funnet på en tydlig stenåldersboplats; vid gräfningar på fyndplatsen anträffade nämligen dr. Tallgren en liten stenmejsel, en mängd oornerade eller otydligt ornerade lerkärlsbitar, brända ben, kol och kvartsitskärfvor. Platsen ligger omkr. 12 m. öfver hafvet.

Fig. 3, *Hvittis, Satakunta.* 1/2.

Den tredje nyfunna älgbilden är af en något afvikande art: *fig. 3*, från Hvittis socken i Satakunta.[1] Hela vapnet utgör här ett älghufvud, genom hvars panna det något ovala skafthålet är borradt. Äfven på dess fyndställe "uppdagades för stenåldersboplatser karaktäristisk kulturjord, en eldstadsplats i en fördjupning i marken, fylld med kol, samt huggna kvartsbitar och smulor af brända ben". I närheten anträffades ytterligare två dylika eldstäder och invid dem ett eggfragment af en stenyxa, en rätmejsel, en större slipsten och stycken af andra, kvarts- och benbitar m. m.

Om Hvittis-bildens stenart säger dr. Ailio: "Materialet är en finkornig, massformig täljstensart, med små mörka kristaller och här och där fina pyritkorn, och lämpar sig väl för modellering också med sämre redskap. Denna bergart förekommer hvarken i södra eller vestra delen af Finland, men torde

[1] J. Ailio, *Ett praktvapen från stenåldern* i tidskriften *Åbo stads historiska museum* 1907, och samme författares *Huittisten hirvenpääase* i *Suomen Museo* 1909 (med svensk résumé s. 30).

i stället kunna påträffas bland de täljstensfyndigheter, som enligt *Finlands geologiska undersökning* uppträda bland de s. k. kaleviska skiffrarne eller på bottnen af dem i finska Karelen ända till Lappland samt äfven i Olonets. På grund häraf har man skäl att anse föremålet vara gjordt inom Finland eller i dess närmaste grannskap i öster.“

Vid besök i Åbo museum har jag trott mig finna (så långt som detta för en lekman är möjligt), att Hvittisälgens täljsten mycket liknar Alundaälgens; och detsamma är fallet med stenarten i tvänne tidigare bekanta, i Helsingfors museum förvarade stenvapen med djurhufvud. Det ena af dessa, *fig. 4*,[1] från Antrea socken i finska Karelen, hvars hufvud ej är lätt att zoologiskt bestämma, visar en intressant analogi till Alundabilden däruti, att dess mun är på samma sätt genombruten innanför läpparna. En annan detalj klargör för oss ett annat viktigt sammanhang: den ovanligt väl utförda eggdelen vittnar om en omisskännelig släktskap med de båtformiga stenyxorna. Den andra djurhufvudyxan af samma stenart, *fig. 5*, från Maaninka i Savolax,[2] är betydligt afvikande, men den rikliga användningen af djupa fåror i orneringssyfte påminner om Säkkijärviyxan, och hufvudet med dess spetsiga nos och smala starkt bakåtlutande öron liknar, särskildt sedt i profil, ganska mycket hundhufvudena på de svenska skifferknifvarna och benkammen från Gullrum (jfr *Fv.* 1907, sid. 115 f.).

Fig. 4. *Antrea, Finska Karelen.* 2/5.

Fig. 5. *Maaninka, Savolax.* 1/3.

---

[1] Efter Hackman och Heikel, *Vorgeschichtliche Altertümer aus Finnland* (fotografiskt planschverk) pl. 20, fig. 12; jfr Aspelin, *Antiquités*, fig. 73, och *Congrès de Stockholm* 1874, sid. 290.

[2] Se Ailio i *Journal de la Société finno-ougrienne*, XXIII:28.

Bland de i ryska Karelen (guv. Olonets) funna stenvapnen med djurhufvud är det särskildt ett, som står Alundapjesen nära: *fig. 6,*[1] hvars hufvud otvifvelaktigt föreställer en älgkos, ehuru öronen blifvit afslagna. Till storleken öfverskrider det ryska exemplaret ganska betydligt sin uppländske släkting. Såvidt jag kunde iakttaga stenarten genom monterns glas i Vetenskapsakademiens etnografiska museum i Petersburg, synes äfven den vara likartad, ehuru ytan är mörkare, utom å brottställena.

Fig. 6. *Padosero, Ryska Karelen.* 1/3.

De öfriga ryska stenvapnen med djurhufvud i ena ändan visa ett karaktäristiskt björnhufvud: t. ex. *fig. 7.*[2] Såväl föremålens allmänna form som särskildt de högt uppstående, nästan cirkelformiga öronen förbinda dem emellertid med älghufvudvapnen till en enda enhetlig grupp.[3] Äfven björnhufvudyxorna härstamma från guv. Olonets utom en som skall vara funnen i guv. Archangelsk (Uvaroff nr 4736). Förutom de fyra hos Uvaroff och Aspelin afbildade exemplaren finnas, enligt benäget meddelande af dr. Ailio, ännu ett samt två förarbeten, alla förvarade jämte originalet till Aspelins fig. 75 i Universitetets Geologiska museum i Petersburg. Om stenarten i dessa björnhufvudvapen kan jag intet meddela.

Fig. 7. *Petrosavodsk, Ryska Karelen.* 1/3.

[1] Efter Aspelin, fig. 76.

[2] Efter Aspelin, fig. 71, jfr hans fig. 74, 75 samt Uvaroff, anf. arb.

[3] Att observera är också den snarlika vårdslösa behandlingen af eggpartiet hos de flesta vapnen af denna grupp.

Slutligen är att påminna om de båda får(?)hufvudena af sten med skafthål genom pannan, som hittats det ena i Esbo sn, Nyland (*Fv.* 1907, sid. 124, fig. 28, efter Ailio), det andra i guv. Olonets (Aspelin fig. 72, i Rumjantsoff-museet i Moskva). Det senare liknar det förra ännu mer än hvad afbildningen hos Aspelin låter förmoda, men har en böjd form, under det att Esbohufvudet är platt. Dessa båda äro icke af täljsten (det finska enl. Ailio af glimmergneis). Oaktadt en viss allmän släktskap med Hvittis-hufvudet, stå ju dessa båda mera fjärran från den nu behandlade skulpturgruppen, ej minst i det afseendet att de framställa ett tamdjur. De torde representera ett något senare stadium af denna stenålderskonst.

Af denna mönstring torde man med full rätt kunna draga den slutsatsen, att den inom Sverige alldeles enastående och af en främmande stenart förfärdigade Alunda-älgen blifvit under stenåldern importerad från finska eller ryska Karelen, alldeles såsom Ailio antager ifråga om det i västra Finland hittade älghufvudet fig. 3.

Det är blott ett drag hos Alunda-exemplaret, som vi ej återfunnit hos någon af dess östliga anförvandter, nämligen den höga skarpa ryggåsen. Det är då af största intresse, att en dylik ryggås uppträder hos en i guv. Olonets funnen skadad skafthålsyxa utan djurhufvud (af svängd form), hvilken också är förfärdigad af något slags täljsten, ehuru ljusare till färgen. Denna yxa, som förvaras i Helsingfors Historiska museum (inv. 3824:218), är funnen på en stenåldersboplats vid Nisjni Salmi jämte riklig keramik af den för trakten egendomliga art, som enligt min uppfattning utgör en vidare utveckling af den finska "kamkeramiken", hvilken jag anser i sin tur vara yngre än den på de östsvenska boplatserna (Åloppe, Gullrum o. s. v.) förekommande.[1]

Denna ryggås, liksom Antrea-yxans karaktäristiska eggdel, anknyter med bestämdhet hela denna grupp af djurhuf-

[1] De här vidrörda kronologiska förhållandena skall jag utförligt behandla i en följande uppsats i denna tidskrift,

vudprydda stenvapen till de båtformiga stridsyxorna. Men då de sistnämnda äro yngre än de östsvenska boplatserna, följer däraf, att den nu behandlade skulpturgruppen är yngre än de små ler- och benskulpturerna från Åloppe och Gullrum.

Därmed stämma äfven nivåförhållandena förträffligt. Alundaälgens fyndnivå, 29,5 m. ö. h., är ju betydligt lägre än de uppländska boplatsernas, hvilka, enligt hvad kand. J. V. Erikssons noggranna afvägningar visat, beteckna en dåtida strandlinje af 35—38 m:s höjd öfver den nuvarande. Visserligen har landhöjningen varit något mindre i östra Uppland (Alunda) än i det västra, där boplatserna ligga. På den af dr. H. Munthe nyligen upprättade kartan till belysning af landhöjningsfenomenet[1] löper "isobasen" för en höjning af 80 m. sedan Litorinahafvets maximiståndpunkt ungefär genom de trakter, där boplatserna ligga (eller något västligare), under det 70 m.-isobasen går ungefär genom Alunda. Men det oaktadt blir Alunda-fyndets nivå äfven relativt taget afsevärdt lägre än boplatsernas, i det den förra infaller vid ungefär 42 %, den senare vid minst 44—47,5 % af Litorinagränsen.[2] Alunda och kringliggande socknar utgöra öfverhufvud en lågt liggande del af Uppland; stenåldersfynd äro där också mycket sällsynta och tillhöra så godt som uteslutande hällkisttiden.

Med Alunda-älgens relativa fyndnivå stämmer vidare Säkkijärvi-älgens på ett rent öfverraskande sätt. Enligt Tallgren ligger dess fyndplats omkr. 12 m. ö. h. Nästan samma siffra, 12,8 m., anger Ailio[3] för nederkanten af den blott några mil därifrån, strax Ö. om Viborg belägna, stora Häyrynmäkiboplatsen; och han tillägger, att denna nivå utgör ungefär 41 % af Litorinagränsen i denna trakt. Nämnda boplats utmärkes

---

[1] *Geolog. Föreningens i Stockholm Förhandlingar*, Bd 32 (1910) s. 1197 ff.

[2] Hos De Geer, *Skandinaviens geografiska utveckling efter istiden* (1896). pl. 6, går 75 m.-isobasen genom boplatsernas trakt; detta skulle för dem ge en ännu högre procentsiffra (jfr, *Fv.* 1906, s. 19).

[3] *Steinzeitliche Wohnplatzfunde in Finland* I, s. 89.

af den ofvan omtalade "kamkeramiken". Sålunda tala alla faktorer för det här antagna tidsförhållandet mellan de båda skulpturgrupperna.

Utsträcka vi dessa kronologiska jämförelser till andra grupper af nordiska stenåldersskulpturer, så är det först och främst klart, att de nordsvenska skifferknifvarna med djurhufvuden tillhöra samma stadium som Gullrum- och Åloppe-skulpturerna.

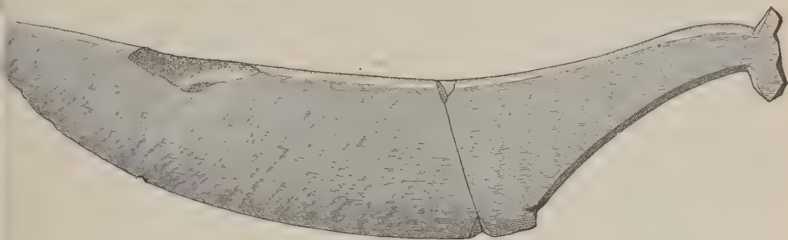

Fig. 8. *Fatmomakks kapellförsamling, Västerbottens lappmark.* 1/2.

Därom vittnar ej blott den i *Fv.* 1907, s. 115 f., framhållna nära likheten mellan hundhufvudena på de norrländska tveeggade knifvarna och på Gullrum-kammen, utan ock den omständigheten, att den för några år sedan i Västerbottens lapp-

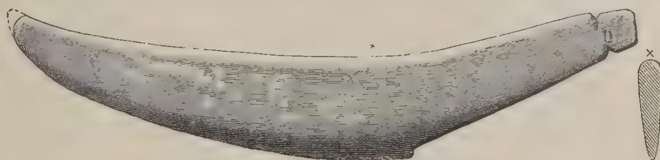

Fig. 9. *Åloppe, Uppland.* 1/2.

mark funna krumknifven med ett dylikt djurhufvud *(fig. 8* efter *Fv.* 1908, s. 305) till bladets form ytterst nära öfverensstämmer med en af Åloppeknifvarna *(fig. 9).* Både bladets svaga krumning och haket vid öfvergången mellan egg och skaft äro härvidlag bevisande, något som särskildt framgår vid studiet af skifferknifvarnas fortsatta utveckling, såsom jag i i min nästa uppsats skall visa.

Hvad däremot de på andra sidan Östersjön funna skulpturerna angår, så bevisa flintfigurerna från de ryska bo-

platserna,[1] liksom de sammastädes talrikt förekommande, fina bladformiga pilspetsarne, redan genom sin teknik att de ej kunna vara äldre än hällkisttid eller på sin höjd yngre gånggriftstid, under det de östsvenska boplatserna motsvara äldre gånggriftstid. Äfven skulpturerna från Ladogakanalen[2] och från Rinnekalns i Livland[3] torde vara yngre än de östsvenska, enär de äro funna med "kamkeramik".[4] Svårast att närmare datera är den af Brøgger förträffligt behandlade[5] gruppen af bärnstensdjur, säkerligen utgångna från det ostpreussiska bärnstensområdet. Då emellertid de flata hängprydnader af samma ämne, som åtföljde den i Norge anträffade djurbilden af detta slag, mycket likna sådana som hittats på ryska boplatser med kamkeramik, är det möjligt, att äfven denna grupp är yngre än den östsvenska.

I min lilla uppsats om nordiska stenåldersskulpturer i *Fornvännen* 1907 framställde jag den förmodan, att denna nordosteuropeiska stenålderskonst skulle vara uppkommen under inflytande af den samtida sydosteuropeiska, hvarvid fynden från grottorna vid Krakau syntes beteckna den geografiska bryggan mellan områdena. Mot denna uppfattning hafva både Kossinna, Brøgger och Stjerna opponerat sig,[6] alla framhållande den större sannolikheten af, att vi i den nordiska företeelsen snarare ha att göra med en spontant utvecklad yttring af ett jägarfolks psykologiska instinkter, fullkomligt analog med,

---

1 *Fornvännen* 1907, s. 121, fig. 23—26.

2 Anf. st. fig. 21, 22.

3 *Katalog der Ausstellung zum X. archäol. Kongress in Riga* 1896, pl. I, fig. 5, 6.

4 Se Inostrantseff's arbete om Ladogafynden samt för Rinnekalns *Zeitschrift für Ethnologie* 1877, pl. XVII.

5 *Et norsk ravfund fra stenalderen* i *Bergens museums Aarbog* 1908, n:r 11; *Den arktiske stenalder i Norge (Kristiania Videnskabsselskabs Skrifter* 1909, N:o 1), s. 185 ff. och 226 ff.

6 Kossinna i tidskriften *Mannus* 1909, s. 40, Brøgger, *Den arktiske stenalder,* s. 235 f., Stjerna, *Före hällkisttiden (Ant. Tidskr.,* XIX:2), s. 152 ff.

men troligen ej direkt härstammande från den bekanta naturalistiska konsten under paleolitisk tid i Västeuropa. Alla de tre forskarne påpeka med full rätt, att de nordiska skulpturerna måste ses i sammanhang med de efter allt att döma samtidiga nordskandinaviska hällristningarna, hvilka nu särskildt genom Hallström *(Fv.* 1907—09) blifvit kända till sin fulla betydelse; och dylika finnas ju ej i sydöstra Europa. Visar det sig tillika nu, att de västligaste djurskulpturerna, de svenska, äro de äldsta, så tala onekligen en hel rad af synpunkter mot min tidigare uppfattning. Härtill kommer ytterligare, att en stor del af djurfigurerna från Krakau-grottan vid närmare granskning visat sig vara förfalskade.[1]

Fig. 10. *Guv. Viatka, Ryssland.* 1/2.

Dessa synpunkter behöfva dock ej nödvändigtvis utsträckas till de i Norden förekommande människofigurerna. Det synes mig fortfarande alls ej otänkbart, att de kunna stå i sammanhang med de bekanta sydosteuropeiska stenåldersidolerna. Den definitiva diskussionen därom torde dock böra uppskjutas, tills de märkliga leridolerna från de åländska boplatserna blifvit publicerade, hvarpå den arkeologiska världen med sådan spänning väntar.

Är den nu framställda uppfattningen af de svenska stenåldersskulpturernas högre ålder

[1] Enligt hvad professor Demetrykievicz meddelade mig vid mitt besök i Vetenskapsakademiens i Krakau samlingar hösten 1907. Han berättade, att de första äkta fynden af skulpturer (däribland fig. 18, 19 i *Fv.* 1907, sid. 120) föranledde den vetenskapsman, som anordnat utgräfningen af grottorna, att utlofva belöningar för vidare sådana fynd. Detta hade till följd, att skulpturer i otrolig mängd "hittades", hvilka sedan vid mera kritisk granskning befunnits vara moderna fabrikat (bl. a. fig. 16 och 17 anf. st.; om fig. 15 vågar jag intet afgöra). Kvarstående blir i alla händelser den märkliga likheten mellan den äkta fig. 19 och den ostpreussiska bärnstensfiguren fig. 20; här kan ett sammanhang ej bortresonneras, ehuru det ej är af större vikt för frågan i dess helhet.

än de finsk-ryska riktig, så torde det af Aspelin, Ailio och Tallgren påpekade sammanhanget mellan de karelska djurhufvudprydda stenvapnen och de snarlika af koppar och brons, som uppträda i östra Ryssland oeh Sibirien (t. ex. *fig. 10* efter Aspelin fig. 242), snarast vara att tolka så, att de senare utgöra, ej en förebild för stenvapnen, utan en fortsättning af dem, liksom de själfva i sin tur fortsättas af mera utvecklade bronsformer (Aspelin fig. 240, 241).

Denna stenålderskonstens vandring från väster till öster är, såsom jag hoppas i min följande uppsats kunna visa, blott en sida af hela boplatskulturens förflyttning i samma riktning, liksom å andra sidan Alunda-älgen ej står enstaka i sin egenskap af östfinskt importstycke till Uppland. Båda företeelserna torde ha en etnisk grundval: det är ej alls omöjligt, att Kossinna har rätt, då han anser denna nordosteuropeiska jägar- och fiskarbefolkning ha varit den finsk-ugriska folkstammens urfäder.[1]

Hvad slutligen angår användningen af de egendomliga djurhufvudprydda eller djurhufvudformade stenvapnen, så har redan Ailio (*Åbo stads hist. museum* s. 39) framhållit sannolikheten af, att de haft en eller annan symbolisk betydelse. För att få denna fråga ställd under en mera omfattande religionshistorisk belysning har jag vändt mig till docenten Edgar Reuterskiöld, som haft vänligheten utarbeta nedanstående intressanta analys.

---

2. Till frågan om älgbildens användning.

AF

EDGAR REUTERSKIÖLD.

å frågan till hvad ändamål den ofvan beskrifna älgbilden från Alunda förfärdigats, kan man icke, åtminstone tillsvidare, gifva ett bestämdt svar. Dock torde man kunna komma ett godt stycke på väg fram emot

[1] *Ursprung der Urfinnen und der Urindogermanen* i *Mannus* 1909.

sannolikheten. Först bör då betonas, att frågan ej kan lösas med att betrakta detta fynd som en personlig prydnad eller dylikt. Icke därför att materialet ej vore lämpligt härtill eller att den exempelvis skulle vara för tung — vi behöfva i så fall endast tänka på s. k. höfdingeringar från vissa amerikanska folk — utan vi ha icke några analogier inom här ifrågavarande kulturområden. Dessutom står i så fall själfva formen kvar oförklarad. Ty äfven om man skulle vilja anse detta föremål som en nyck af en konstnärs fantasi, bör man komma i håg att också inom konsten gäller "ex nihilo nihil" i all synnerhet på detta stadium. Äfven konstnärens fantasi måste näras af några föreställningar, och det gäller då att klarlägga dessa. Därtill kommer, att det här är fråga om ett fynd, som visserligen är enastående här i Sverige, men som har sina motsvarigheter i Karelen och att förbindelsen emellan dessa är uppenbar.

Sådan bilden föreligger, måste en förklaring alltid taga hänsyn till, att den har såväl djurform som vapenform. Dessa båda moment inverka på det sättet på hvarandra, att vapenformen gör, att den icke är blott en djurbid, och djurformen gör den oduglig som vapen. Den kan således redan på grund af sin form icke betraktas som någon gudabild i djurgestalt. Ej heller ha vi inom de kulturkretsar, som här kunna komma i fråga, någon anledning att tänka oss en dyrkan af djuren vare sig såsom gudar eller såsom skyddsandar i egentlig mening; äfven om vi kunna påvisa många kvarlefvor från den tid då "alla djuren kunde tala" och då människan kände sin tacksamhetsskuld mot djuren långt mer än sin öfverlägsenhet öfver dem. Men den möjligheten har framkastats, att denna älgbild skulle kunna ha med den företeelsen att göra, som är känd under namnet totemism. Ty inom den totemistiska konsten — jag tänker här särskildt på nordvästindianernas skifferarbeten — framställes totemdjuret i allehanda sammanhang. En alldeles bestämd motsvarighet till just denna bild kan icke påvisas; men så mångskiftande är denna konst, att det mycket väl låter tänka sig, att det folk, från hvilket denna älgbild

stammar, om det varit totemistiskt, mycket väl kunnat låta en totemframställning få denna form. Men, äfven om detta medgifves, är dock en totemistisk förklaring af Alundafyndet enligt min mening alldeles utesluten. Vi ha nämligen icke någon som helst anledning antaga, att våra förfäder eller de folk de haft beröring med varit totemistiska. Hade de det varit, skulle djurfynden knappast kunnat vara så sällsynta och i alla händelser måste de afbildade djurslagen varit flera. Ty så talrika voro dessa människor att, äfven om vi taga hällristningarnas djurframställningar med, de olika djurformerna icke skulle räckt till för de totemklaner, som måste ha funnits. Denna brist kan ju vara beroende af att sådana bilder ej ännu kommit i dagen. Om totemism funnits, skulle den äfven visat några kvarlefvor i sociologiskt hänseende, och någon tradition om verklig totemistisk härstamning från olika djurtotem skulle ha bevarats till historisk tid eller öfverhufvud något drag af det sätt, hvarpå människorna ansågo sig stå i förhållande till totemarten. Ty man bör noga akta sig att förklara som totemistiska drag, hvad som endast återgår på den tid, då det ej existerade några gränser inom naturen och således ej någon skillnad mellan människor och djur. Det är ur denna allmänna förklaringsgrund vi ha att förstå t. ex. varulfven och en del sagor om djur och halfdjurs härstamning från människor m. m.

Men intet enda drag, som förutsätter totemismen, finnes hos de folk, vi här kunna tänka på. (Enligt Almgren utom våra förfäder, lappar och finnar). Ty äfven om man är aldrig så mycket af den rätta totemistiska tron, kan man svårligen pressa in lapparnes sätt att lefva i lappbyar o. d. i den totemistiska klanindelningen, då alla de kännetecken, som just konstituera den totemistiska klanen, saknas, såsom att människorna bära djurnamn, anse sig härstamma från djur eller i alla händelser stå i en mystisk förbindelse hvar och en med sin djurart o. s. v. En annan företeelse, som kunde föra tanken på totemism sådan denna skildrats af Robertson-Smith, Jevons och med dem liktänkande, är lapparnes offer med offermål-

tider särskildt vid slaktiden. Offermåltid och offer var ju för dessa författare hufvudpunkten i totemismen. Men som jag på annat ställe uppvisat *(Till frågan om uppkomsten af sakramentala måltider med särskild hänsyn till totemismen)* stå sådana offer med hvad därtill hörer ej i samband med totemismen. Det s. k. totemistiska offret förekommer öfverhufvud icke (s. 84). Man har såsom jag på samma ställe framhöll, då det gäller totemismen i mycket hög grad varit offer för en konstruktion. Denna uppfattning har i Frazers stora arbete "*Totemism and Exogamy*" fått ett kraftigare stöd, än man någonsin kunnat vänta, då Frazer förut varit en af de allra ifrigaste predikarne af totemismen. Han säger där (del IV s. 11 ff) icke blott, att totemismen icke har konstaterats såsom en lefvande företeelse i någon del af norra Afrika, Europa eller Asien med undantag af Indien, utan äfven att man icke lyckats göra troligt, att den funnits bland de tre folkstammar, som spelat den största rollen i historien, den ariska, semitiska och ural-altaiska. Det torde väl då, om man lägger allt detta tillsammans, få anses uteslutet att tänka sig totemismen som förklaringsgrund till älghufvudet på denna yxa. Offermåltiderna bero, som sagdt, icke af totemismen. Men djurbilder i sammanhag med dem äro naturligtvis därför icke otänkbara. Högström uppgifver sålunda beträffande lapparna *(Beskrifning öfver de till Sveriges Krona lydande Lapmarker* s. 196), att han "funnit allehanda beläten och bilder (äfwen under liknelse af Renar) jämte åtskillig slags offer i marken nedgräfde och öfwerhölgde". Att detta nedgräfvande skett vid en offermåltid är det mest sannolika. Det är därför icke otroligt att vid ätandet af en älg en älgbild kunde nedgräfvas. Ty som nedan skall framhållas, ett sådant ätande var säkerligen åtföljdt af ett och annat högtidligt bruk. Men för att vi skulle antaga att så varit fallet med denna bild, borde fyndortens beskaffenhet i högre grad gifvit stöd häråt. Därtill kommer, att i detta sammanhang icke blir fullt förståeligt, hvarför bilden skulle haft yxform än mindre hvad hålet i midten skulle tjänat till.

Snarare skulle man kunna tänka sig denna bild som sittande på en sådan processionsstaf som Schefferus (*Lapponia* s. 232 efter Rheen, se *Sv. Landsm.* b. XVII.1 s. 43) omtalar i samband med björnjakten. Han berättar nämligen, att den, som ringat björnen, skall gå främst, när de draga ut för att döda björnen, och bära en käpp i handen, på hvilken man bundit en mässingsring. Om man tänker sig något liknande vid älgjakt — och det är mycket sannolikt med det jaktsätt som här kan komma ifråga — får man en förklaring på, huru det kunde vara en älgbild, som skulle sitta på stafven. Af denna användning kan hela formen af älgbilden förstås. Eljest synes mig dessa hypoteser om kommandostaf el. d., hvarmed man gärna söker reda sig, då man intet vet, bra litet tillfredsställande. Det blir endast att skjuta svårigheten längre bort, då man i allmänhet ej kan ge någon förklaring på hvartill denna s. k. kommandostaf användts och hvarför det ifrågavarande föremålet skulle sitta på den, och det är ju detta som, strängt taget, skulle förklaras.

Dessa nu berörda företeelser visa dock, att, äfven om vi icke ha någon som helst anledning att på här ifrågavarande områden tänka oss djuren hvarken som totem eller som gudar, vi dock måste tänka oss, att de i viss mån betraktades som heliga eller rättare som särskilda uppenbarelseformer af den närande och uppehållande makt eller kraft man på tidigare stadier af den mänskliga intelligensen öfverallt spårade i naturen.

Robertson-Smith säger, att hos semiterna var all slakt ett offer. Detta är ett drag, som återfinnes hos alla nomadfolk icke minst hos lapparna. Men detta kan utsträckas än längre, så att man kan säga, att det funnits en tid, då all jakt var rituell. Ännu i våra dagar är det som bekant en långt ifrån öfvervunnen ståndpunkt att vara icke så litet vidskeplig, då man ger sig ut på jakt eller fiske. Men för att åter vända oss till lapparna, ha vi hos dem bestämda kvarlefvor från denna tid. I deras kåtor fanns alltid midt emot den vanliga ingån-

gen en liten helig dörr (Schefferus, *Lapponia* s. 198 f.). Genom denna fingo t. ex. aldrig kvinnorna krypa, under det att nåiten (trollkarlen) skulle gå denna väg, då han tog ut sin spåtrumma. Genom denna dörr intogs äfven björnköttet, och härigenom måste männen gå, som deltagit i björnjakten (Schefferus, *Lapponia* s. 236). Men icke blott detta utan allt som erhållits genom jakt och fiske, måste tagas in genom "den förbannade bakdörren", som Tuderus *(Sv. Landsm.* XVII.6, s. 12) kallar den med klar uppfattning om det kraftiga stöd denna dörr var för den gamla hednatron. Allt hvad man fick från de bofasta såsom får, oxe, höns m. m. samt ost och mjölk togs in genom den rätta dörren. Det är tydligt, att denna uppfattning om alla jaktdjurs helighet går tillbaka på en mycket långt aflägsen tid.

Om vi därför beträffande vissa mindre vanliga eller särskildt stora djur påträffa egendomliga ceremoniel, ha vi af denna orsak icke anledning att tänka oss dem såsom gudar, totem eller liknade. De är kvarlefvor från denna länge sedan förgångna tid, hvilka på grund af djurets lefnadssätt och sättet för dess jagande kommit att blifva särskildt seglifvade. Till dessa primitiva riter ha äfven kunnat komma tillägg med olika tiders olika förutsättningar, såsom fallet blifvit med björnen hos lappar och finnar.

Om de riter lapparne iakttogo vid björnjakt och särskildt vid uppätandet af björnen berättas i nästan alla äldre skildringar af detta folk. Att älgen vid sidan af björnen intagit en särställning därom bär folktron ett klart vittnesbörd. Ännu i senare tid anses skogsrået ofta uppträda i gestalten af en älg (jfr *Upland*, utg. af k. Hum. Vet.-samf. i Upsala, del II, s. 392; Gunnar Rudberg, *Ant. rör. äldre bygdelif i Västergötland* i *Västerg. Fornminnesf:s tidskr.* n:o 21, s. 58). Sven Ekman *(Norrlands jakt och fiske,* s. 30 f.) omtalar, att den redan af Cæsar och Plinius omnämnda uppfattningen, att älgen saknade leder på benen, funnits i Norrland under förra århundradet. På grund häraf ansåg man sig lätt kunna fånga

älgen. Det gällde nämligen endast att försvaga det träd, hvaremot älgen lutade sig, när han skulle sofva, så att det skulle gå af. Då föll älgen och blef ohjälpligt liggande och sålunda ett lätt byte för jägaren. I samma arbete framhåller Ekman (s. 83) hur älg och björn betraktas som en särskild sorts vildt. Man dricker älgens och björnens blod varmt för att blifva kraftig (o. a. a. s. 51 och 82). Säkerligen har förtärandet af älgen också varit förenadt med rituella föreskrifter. Att de rituella bruken vid björnjakten kunnat bevaras, beror icke på att björnen ursprungligen var heligare än annat storvildt, utan därpå att björnjakten vid idet fullt motsvarar den primitiva fångsten af storvildt i gropar. Dessutom har man understundom sammanblandat älg och vildren. Det är måhända icke otroligt, att Tuderus gjort sig skyldig härtill då han talar om "reenhälgande" på samma sätt som andra författare om björnen (*Sv. Landsm.* XVII.6, s. 12). Men bortsedt från allt detta, är det för vår uppgift nog att veta, att folktron särskildt omhuldar jakten på björn och älg. Ty enligt min uppfattning har den här omskrifna älgbilden funnit sin användning vid jakten. Det är därvid af intresse, att de fynd, som närmast likna denna, just äro älg- och björnbilder. Den fårliknande yxan från Esbo socken i Finland synes mig mycket väl kunna vara en degenererad björnskalle. På så sätt skulle äfven dessa utgöra ett stöd för folktrons sammanbindande af älg och björn.

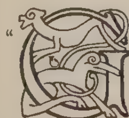
För att förstå användningen af detta redskap måste vi erinra oss de jaktsätt, som det vid denna tid kunde vara tal om. Då det gällde älg var det älggrop eller älggraf (därtill kom sedan älgdrag eller älgled samt snaror). Djuret dödades säkerligen då i allmänhet med skaftyxor. Det vore då i fullständig öfverensstämmelse med dessa tiders uppfattningssätt, om man vid älggropen nedgräft en dylik älgbild såsom ett påtagligt uttryck för sin önskan att få en lycklig jakt. Sådana yttringar af magi på lifvets olika områden äro ständigt återkommande. Vi få komma i håg att i den härskande terminologien kalla vi magi icke endast det som verkligen är magi

utan äfven mindre utvecklade människors sätt att tänka i bilder. Likasom den primitiva människans språk till en högst väsentlig del består i gester och åtbörder, låter hon sina tankar också få ett åskådligt uttryck. Många af naturfolkens magiska ceremonier äro intet annat än sådana åskådliga tankar. Sina önskningar tänker hon icke blott, hon materialiserar för sig, hur hon vill, att det skall gå till. Därför blir önskan att få döda ett villebråd på en bestämd plats uttryckt genom att hon på denna plats lägger ned ett vapen. Vi förstå då också att, när konstskickligheten kommit så långt, önskan att på en viss plats döda ett djur som älgen kan få uttryck i en älgbild i yxform. Måhända hade det redan öfvergått från det omedelbara uttrycket till en ceremoni, men det försvagar icke denna förklaring. Om vi tänka på den särställning älgen intagit, är det alldeles naturligt, att man velat lägga ned särskildt arbete på ett sådant vapen. Äfven vid annan jakt har man säkerligen då och då uttryckt sin önskan om rikligt byte med yxor, små och stora. Det är därför icke uteslutet, att den här gifna förklaringen kan utsträckas till en hel del yxfynd. Kanhända har en och annan af dem, som vi utan vidare sammanställt med solguden eller Tor, endast varit ett uttryck för denna primitiva tanke att skaffa jaktlycka. I alla händelser är det säkerligen sådana urgamla föreställningar som format älgbilden från Alunda.

3. Naturförhållandena på fyndplatsen

AF

RUTGER SERNANDER och J. V. ERIKSSON

“ammelmyren“ är en mindre kärrsänka i moränmark, beväxt med af löfträd insprängd barrskog.

Själfva hufvuddelen bildar en oval, som mot S. utsträckes till en smal hals, gående i NNV-SSO. Genom

hufvuddelen och genom halsens mera öppna midtparti hade sommaren 1910 ett dike upptagits, och därvid hade i en 12 m. bred förträngning af halsen nära det i S. belägna utloppet fyndet blifvit gjordt.

Jordmånen i hufvuddelen utgjordes af c:a 10 cm. kärrmylla på sand eller lera och därunder morängrus. Vegetationen utgjordes af ett *caricetum amblystegiosum* med:

Amblystegium exannulatum	*Comarum palustre*
„ *purpurascens*	*Epilobium palustre*
„ *scorpioides*	*Eriophorum angustifolium*
Carex ampullacea	*Equisetum palustre*
„ *Goodenoughii*	*Glyceria fluitans*
„ *teretiuscula*	*Pedicularis palustris*

Sphagnum Gravetii RUSSOW.

Detta caricetum sträcker sig också in i halsen, men med en del förändringar, orsakade af ökad beskuggning samt betning och kreaturstramp. Nytillkomna voro:

Carex vesicaria	*Juncus bufonius*
Juncus articulatus	*Ranunculus flammula*

Acrocladium cuspidatum.

Dessutom fanns utmed hvardera af halsens sidor ett bälte med talrika tufvor. Enstaka sådana funnos äfven i det öppna midtpartiet. Dessa tufvor voro beväxta med:

Alnus glutinosa	*Picea excelsa*

Rhamnus frangula.

Bland dessa tufvor märktes en relativt stor sådan, 4,30 m. i längd och 2 m. i bredd liggande 47 m. från utloppet ungefär midt i halsens öppna parti och tvärs öfver dess längdutsträckning, hvadan centralpartiet blifvit genomschaktadt vid dikesgräfningen.

Midt under en al och stickande snedt uppåt hade älgbilden, enligt hvad finnaren visade oss, anträffats. Tufvans vegetation utgjordes bland annat af de nämnda trädslagen ofvan ett sammanhängande mosstäcke af *Hylocomium prolife-*

rum och H. *parietinum*. En profil från dikeskanten hade följande utseende:

a. 40 cm. mylla, till åtminstone 20 cm. ofvan kontakten till nästa lager starkt grusblandad.

b. 0—6 cm. grus; detta lager låg i nivå med det omgifvande kärret.

c. Fyndnivån. C. 5 cm. mycket seg blålera med talrika rostpartier.

d. 30 cm. lera med partier af grus och sand.

e. 10 cm. + sand.

Kärret intill hade följande lagerföljd:

a. 10 cm. kärrmylla.

b. 5 cm. sandigt grus.

c. 10 cm. + blålera, därunder morängrus.

Söder om kärret vidtog en liten odling. Vid halsens mynning mot denna hade i sen tid funnits en fördämning, som skaffade vatten till en kvarn vid Granlund.

Då jag vid mitt besök den 1 oktober 1910 endast hade en mycket kort stund under inbrytande skymning till mitt förfogande, kan jag ej yttra mig om tufvans uppkomst, men erhöll intryck af att den till sin undre del bestod af omlagradt eller omrördt material.

Rutger Sernander.

Vid ofvan omtalade besök å fyndplatsen för “Alundaälgen“ var äfven undertecknad närvarande. Jag hade sedermera den 2 maj 1911 möjlighet att komplettera våra iakttagelser vid en ny resa till platsen. Härunder genomgräfdes en kvarstående del af tufvan öster om diket, och i den nya profilen, hvilken kom att gå ungefär vinkelrätt mot den af professor Sernander anförda dikesprofilen, gjorde jag följande iakttagelser:

Lager *a* (se Sernanders profil) fortsatte äfven åt detta håll, ehuru med hastigt aftagande mäktighet, samt öfvergick utan gräns i följande.

Lager *b* hade mycket varierande mäktighet, upp till 10—15 cm.

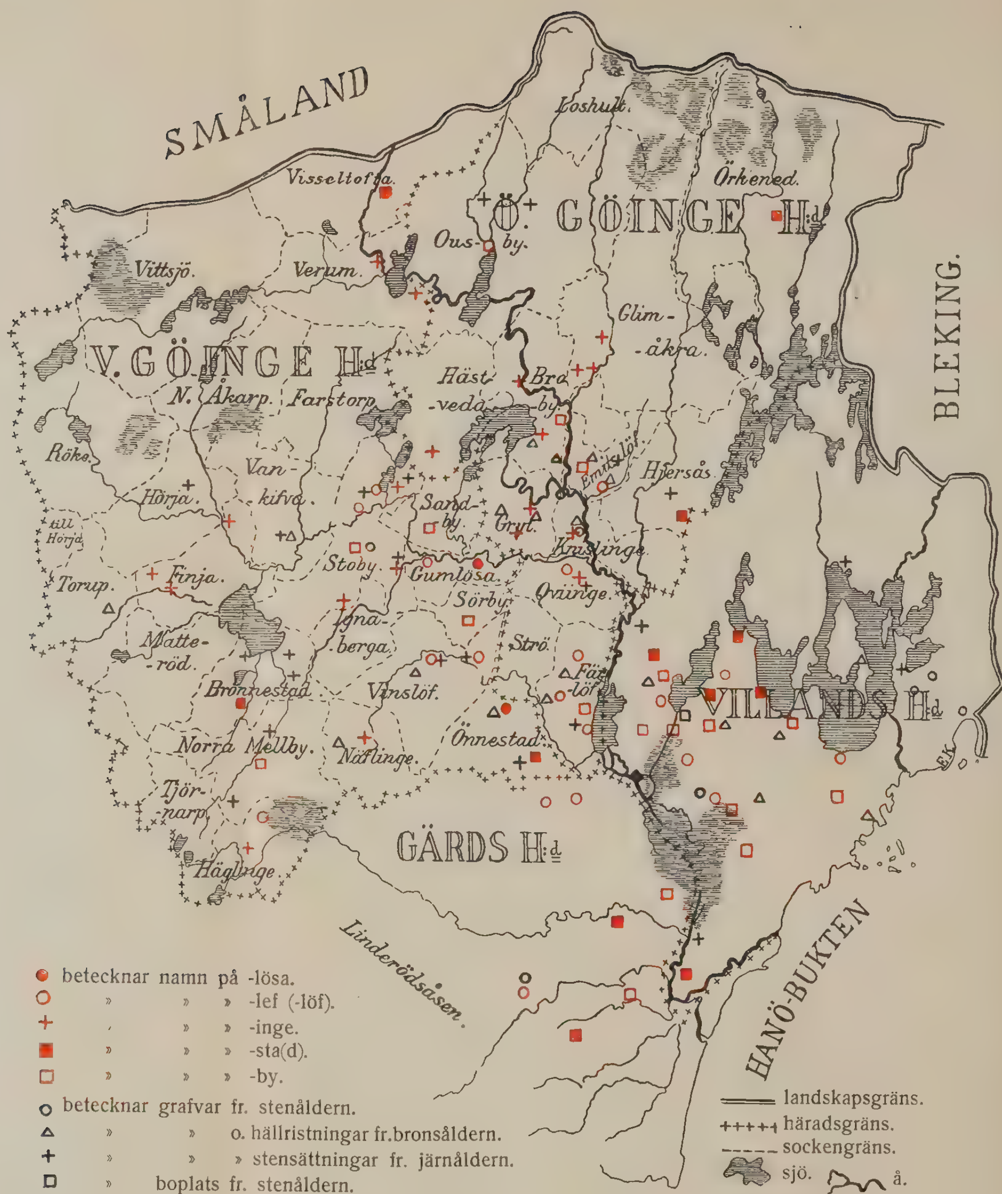
Lager *c* (fyndnivån) liksom i Sernanders profil.

Lager *d* bestod till största delen af lerigt grus och mäktigheten varierade något.

Lager *e* hade uppåt en skarp kontakt, som emellertid fick ett något egendomligt förlopp så tillvida, att lagret med en ansvällning delvis gick upp och ersatte de båda närmast öfverliggande lagren.

Materialet i lagren *d* och *e* var till sin petrografiska beskaffenhet sådant, som man vanligen finner detsamma i primärt läge. Sanden i det understa lagret utgjordes af ren, hvit, synnerligen hård sammanpackad kvartssand utan rostpartier. Det öfversta gruslagret (lager *b*) var liksom fyndlagret rostigt af utfälld järnockra, men hårdt sammanpackadt. Att själfva fyndlagrets lera var mycket seg och rostig, har redan prof. Sernander framhållit.

På grund af dessa iakttagelser synes mig möjligheten att tufvan blifvit sammanvräkt af människor mycket ringa. Snarare är den att anse som en produkt af vattnets lagrande och omlagrande verksamhet, vare sig det lagrande vattnet utgjort en kort ström, som kommit norrifrån och med sina sediment uppfyllt den lilla moränsänka, hvilken i nutiden upptages af "Gammelmyren", samt utfallit i det närbelägna Litorina-hafvet, eller af hafsvågorna, då hafvet drog sig tillbaka från trakten. Rostfärgning förekommer mycket vanligt bl. a. i af hafsvågorna omlagrad sand i ytan af våra rullstensåsar ("mosand"), under det att den primära (glaciala) sanden i åsarnas inre ("mursand") kännetecknas genom sin stora renhet samt fullständig frihet från rost. Det ligger enligt mitt förmenande närmast till hands att tänka sig lagren *d* och *e* såsom primärt afsatta i vatten (analoger till "mursanden") och lagren *b* och *c* såsom omlagringsprodukter af det ursprungligen primärt anlagrade materialets öfversta delar (analoger till "mosanden"). Att vid sand och lermarks öfvergång till kärrmark alar och

SMÅLAND
BLEKING.
Loshult.
Visseltofta.
Örkened.
Ö. GÖINGE H:d
Ous-by.
Verum.
Vittsjö.
V. GÖINGE H:d
N. Åkarp.
Farstorp
Häst-veda
Bro-by.
Glim-åkra.
Röke.
Van-kifva.
Hörja.
Sand-by.
Gryt.
Hjersås.
till Hörja
Torup.
Finja.
Stoby.
Gumlösa.
Knislinge.
Sörby.
Qvänge.
Matte-röd.
Igna-berga.
Strö.
Fär-löf.
Bronnestad.
Vinslöf.
VILLANDS H:d
Norra Mellby.
Näflinge.
Önnestad.
Tjör-narp
Häglinge.
GÄRDS H:d
Linderödsåsen.
HANÖ-BUKTEN
betecknar namn på -lösa.
» » » -lef (-löf).
» » » -inge.
» » » -sta(d).
» » » -by.
betecknar grafvar fr. stenåldern.
» » o. hällristningar fr. bronsåldern.
» » » stensättningar fr. järnåldern.
» boplats fr. stenåldern.
landskapsgräns.
häradsgräns.
sockengräns.
sjö.
å.

andra träd lätt fatta fäste på dylika mindre upphöjningar af underlaget samt genom myllbildning öka höjden af tufvan, är en regelbundet återkommande företeelse i randpartierna af våra kärr.

J. V. Eriksson.

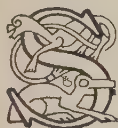
— —

GÖINGE HÄRADS GÅRDNAMN.

Ett bebyggelsehistoriskt utkast[1]

AF

HJALMAR LINDROTH

Skåne har ännu ej indragits i det stora arbete på utforskningen af vårt lands ortnamn, som pågår sedan en del år tillbaka. Men ej så obetydliga förarbeten äro undangjorda. Axel Falkmans *Ortnamnen i Skåne* (1877) är ju gammalmodigt i synpunkter och förklaringar, men bjuder ett rikhaltigt material af äldre namnformer. Danska forskares arbeten måste naturligtvis vara af allra största betydelse för den fordom danska provinsens namn- och bebyggelsehistoria, och särskildt äro Johannes Steenstrups olika arbeten (alltifrån *Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie* i *Histor. Tidsskr. 6 Række* V, 313—366, 1894) af grundläggande värde. De stora synpunkterna och de allmänna — låt vara delvis provisoriska — resultaten äfven af svensk och norsk ortnamnsforskning måste naturligtvis likaledes beaktas. Och vi kunna nu anse oss komna så långt, att vi vid hvarje ny bygds tagande till behandling ha något att knyta an vid. Vi tycka oss skönja vissa stora linjer i bebyggelsens och namngifningens historia. Vi ha fått åtminstone skissen till en relativ kronologi. Både själfva undersökningen af det nya området och framläggandet af dess resultat kunna därför lämpligen få for-

[1] Denna undersökning planlades och meddelades först såsom populärt föredrag (vid hembygdskurserna i Hessleholm i juni 1910) och föredrogs i något förändrad gestalt i Etnologiska föreningen i Lund i okt. s. å. Den framträder här ytterligare i någon mån omarbetad och något utvidgad. Spåren af dess första tillkomst ha dock ej helt utplånats. — Direkta hänvisningar till allmänt bekant facklitteratur ha icke skett med någon konsekvens.

men af en successiv granskning, i hvad mån det nya materialet fogar sig i den hittills uppställda allmänna teorien (under beaktande likväl af betydelsefullare meningsskiljaktigheter). Vi skola i det följande göra ett försök därmed för Göinge härad.

Det torde vara allmänt erkändt, att de enkla namntyperna — här motsatt: afledda och sammansatta namn — såsom grupp betraktade blott föga ha att lära oss i fråga om en bygds utveckling. De ha bildats vid skilda tider, om ock en hel del enskilda bära urtidsprägel. Vi lämna dem därför i det följande åsido, efter att blott ha exemplifierat dem med häradets tre säkert dithörande sockennamn: *Strö, Gryt* och *Finja.*[1] Vid nämnandet af afledda namn syftar jag på den viktiga gruppen på *-inge,* som på sin plats skall beröras.

Bland de för vårt syfte särskildt betydelsefulla sammansatta gårdnamnen är man tämligen öfverens om, att som de äldsta betrakta *-lösa* och *-lef.* Vi skulle här ha de tidigaste namn vi öfverhufvud känna i Skandinavien. Vi börja med *-lösa.* Dess centrum är Sjælland, där vi finna öfver 50, i det öfriga Danmark är antalet omkring 20, och den senare siffran få vi också för Skåne ensamt (Selmer i *Aarbøger f. nord. Oldkynd.* 1884, s. 48 f., med afräkning af en del osäkra). Ju längre vi sedan komma mot norr, ju sparsammare förekomma de (enstaka upp till Östergötland och Vänern). Vi se då bort från de äfven annorstädes, t. ex. i Norge och Uppland, uppträdande *lösa*-namnen, eftersom man där, om ock delvis på klena grunder, velat se ett helt annat ord. Detta skulle vara substantivering af adj. *lös* — hur man nu än vill öfversätta —; det som angår oss åter är nog med rätta fattadt som "sank (och bördig) ängsmark, grässlätt i närheten af vatten(drag)". — Vi ha blott 2 namn på *-lösa* i Göinge: *Gumlösa* (sn; adj. *Gumlosani* 1191) och *Skoglösa* (i Önnestad; *Skoulöse* 1521). Båda ligga rätt långt i norr från de öfriga

[1] Rätteligen, efter det ännu lefvande bygdeuttalet, *Fenja* (till *fen* "sank mark, myr"). Dettas korta slutna *e* har lätt, isynnerhet af en uppsvensk kartograf, kunnat återges med *i.* Ännu 1677 skrifves *Fennie.* Däremot på Gerhard Buhrmans karta af 1684 *Finia.* För den händelse dock dialektala ljudöfvergångar skulle spela in, bör nämnas, att *Finne* är antecknadt redan 1578.

kånska *lösa*-namnen. På västkusten äro de nordligaste *Riskatslö-a* i S. Åsbo och *Ramlösa* (således i Helsingborgstrakten), på den istra *Rimmelse* (?, inga gamla former) i Brösarp. På något lirekt samband med dem bör därför inte tänkas. Nu ligger *Gumlösa* väl till vid Alma-ån, *Skoglösa* än närmare sjön. Om vi då besinna, att Hanöbukten i de tider hvarom här kan vara fråga, med all säkerhet gick betydligt längre upp,[1] kanske vent af gick ihop med Araslöf-sjön, så kunna vi redan nu anse oss ha fått en liten fingervisning om hvarifrån Göingebygden koloniserats: från sydost, från Hanöbukten.[2] I Villands härad i sydost finna vi intet *-lösa*. Hvad första leden i *Gumlösa* beträffar, har jag ingenting att föreslå. På personnamn få vi inte tänka, ty sådant ingår inte förening med detta *-lösa*. Detta har dock intet att betyda för den aktuella frågan om enstakagård eller by såsom äldsta bebyggelseform, ty frånvaron af personnamn kan här bero på senare ledens egenskap af "naturord", en faktor som också torde äga betydelse vid *-hult*.

Klarare besked få vi, om vi vända oss till *-lef (-löf,* i bygdeuttalet vanligen reduceradt till *-le)*. Det vill synas, som om denna typ åtminstone i Skåne representerar en något framskridnare bebyggelse än *-lösa*. Vi finna här hela 68 *-lef*. Halland har 12, så försvinna de snart mot norr, dock enstaka uppåt Trollhättan. Sjælland har 80 (siffrorna efter Steenstrup, cit. afh. i *Hist. tidskr.* s. 354). Hvad betydelsen af *-lef* beträffar, förefaller Steenstrups tvifvel på tolkningen "arfvegods" grundadt, om jag ock inte kan finna betydelsen "något öfverlämnadt" säker.[3]

---

[1] Riktigare till en del kanske: att vid Helgaåns mynning ett obeboeligt svämland bildat sig.

[2] Jag finner ingen direkt anledning att med Steenstrup, *Inledende studier over de ældste da. stednavnes bygning*, s. 103 betvifla äktheten hos *Skoglösa* och tolka det som "saknande skog". Det kan mycket väl fattas som "ängen i eller invid skogen". Någon uppgift om gårdens storlek i äldre tid har inte varit mig tillgänglig.

[3] Steenstrup varierar öfversättningsordet med det obestämdare: "knyttet" till en person. Men betydelseutvecklingen blir då rätt dunkel. Det förefaller som han gärna ville öfversätta "egendom" rätt och slätt, men inte funne stöd därför.

Men om så vore, förfölle kanske delvis det stöd för enstaka-bebyggelse såsom den äldsta som man från dessa namn velat hämta (se senast Sandström i *Fornvännen* 1910, s. 77 ff.) i det förhållandet, att undantagslöst mansnamn utgör första leden. Ty skola vi öfversätta så som Steenstrup, blefve det kanske möjligt att antaga, att här vore fråga om ett område som af stammen vid skiftning "öfverlåtits" åt viss individ, platsens namngifvare (jfr. nedan s. 183 med n. 1). För öfrigt torde man kunna fråga: skola vi nödvändigt behöfva stanna vid ett "antingen — eller"; kunna vi inte medgifva möjligheten af ett: både enstaka-bebyggelse och byar, om ock på vissa håll med öfvervikt för endera formen? — Inte blott antalet af de skånska *-lef*, också läget har betydelse. Vi finna dem i väster gå norr om Söderåsen (*Förslöf* i Bjäre och *Sönnarslöf* i S. Åsbo), och nu i Göinge äro de flera än *-lösa* och gå högre upp i landet. Vi ha 11 (*Nöbbelöf* i Broby medräknas naturligtvis inte), däraf 2 socken-namn.[1] 7 af dessa ligga sydost om en ungefärlig linje som vi få, om vi sammanbinda *Vinslöf* och *Emitslöf* (båda medräknade i siffran). Det är således nu tydligt, hvarifrån bebyggelsen utgått. Det åttonde är *Fjärlöf* i Gumlösa (gammal bygd, se ofvan), nära Almaån (*Fyærdelöff* 1403). Första leden kan jag ej säkert identifiera (möjl. ett namn = ordinaltalet?). Det nionde och det tionde äro *Ballingslöf* och *Rättelöf* i Stoby. De ligga väl till nära Almaån, äfven från Helgaån och dess sjöar lättillgängligt. Det första nämnes redan 1136 och visar sig innehålla personnamnet *Balding* af gammal typ.[2] Af *Rättelöf* äro inga gamla former kända. Det tolfte är *Röslöf* i V. Häglinge, *Røsløf* 1584. Gården ligger ej vid Vramsån, som för öfrigt under hela sitt lopp inte uppvisar något *-lef*, utan ett stycke därifrån i högländt bygd. Man kan misstänka, att detta inte är något uråldrigt *lef*-namn. Man kunde finna ett ytter-

[1] Vi få tre, om vi, som här är skäl för, medräkna det först sedan 1632 med Färlöf till en sn förenade *Araslöf*. Om *Färlöf* själft se s. 180, n. 1.

[2] Säkerligen ej att likställa med första leden i *Ballingstorp* i Kviinge, tidigast *Baldrinsthorp;* jfr *Baldringe* (sn i Herrestad).

igare stöd för det antagandet, om det verkligen vore namnet *Röd* i första leden; ty detta synes eljes ha i Danmark användts först under rätt sen medeltid, och i Norge anträffas det i förening med *-stad* och *-rud*. I saknad af tidiga former kunna vi dock därom intet veta.[1] Såsom ett exempel från Göinge på det äfven annorstädes ifrån kända förhållandet, att den ursprungliga slutleden af skilda orsaker kan utbytas mot en annan, kan här anföras, att (enligt Styffe) *Brönneslöf* 1502 uppträder som namn på *Brönnestad* (sn; *Brunstathe* 1405; se närmare nedan). Något liknande kan ju ha skett vid *Röslöf*.

Hvad de först afskilda sju *-lef* i sydost beträffar, böra de ses i samband med de 5 *-lef* i Villands hd, nordligast *Österslöf* (sn). Men intet skäl finnes att antaga, att utbredningen i Göinge gått öfver dem. — Knappast något af de sju Göingenamnen ger anledning till tvifvel på ålderdomligheten. Näppeligen häller på att de följa regeln med afseende på förledens beskaffenhet och således innehålla personnamn. *Araslöf* (se s. 178 n. 1) och *Åraslöf* (i Vinslöf) innehålla enligt de gamla formernas vittnesbörd namnet *Ar(n)vid*. *Vinslöf* skrefs 1299 *Withingslöff*, 1393 *Wikingslöf* (kanske rättare; jfr Styffe *Skand. under unionstiden* s. 72 n. 1), 1481 *Winxleff*. Troligen fortlefver en rest af den gamla formen i det åtminstone alternativt förekommande bygdeuttalet *Vingslöf*. I *Bjärlöf* i Färlöf *(Bjerrelöf* 1630) ha vi säkerligen det välkända namnet *Bjari*. *Vesterslöf* (i Kviinge) ser ju vid en ytlig iakttagelse motspänstigt ut. Redan *s*-et gör dock, att vi inte vilja tänka på väderstrecket, i hvarje fall inte som det i namnet ursprungliga. Säkerligen ha vi ett personnamn också här, och man kunde föreslå et *Vestmar* (de gamla namnformerna ge ingen ledning), liksom för *Österslöf* (sn i Villands hd) *Östmar (Östarslöf* i Liber daticus).[2]

[1] Det är eget, att också *Röslöf* i Konga genom sin obetydlighet och sitt läge ger anledning till misstankar. Kan namnet här stå i något samband med det närbelägna *Röstånga (Reffstange* 1573)? Nämnas bör också, att Häglinge sn ända till 1745 hörde tillsammans med S. Rörum sn i Frosta hd.

[2] Det inbördes läget emellan dessa två gör rimligt, att väderstrecken kunna ha spelat in vid en senare ombildning af ettdera.

Ytterligare ett par af de sju äro visserligen något dunkla, men ge intet skäl att neka personnamn. *Emi(t)slöf* lär stundom uttalas *Emmerslöf*. Kan man tänka på namnet *Imer* (Nielsen *Personn.* 49; jfr da. *Embærløøf*, där dock *s* saknas)? Jfr eljes no.-isl. *Ímir* (Lind).[1]

För hvar och en ligger nu den frågan nära: från hvilken tid härröra dessa äldsta namn? På den frågan har man ännu inte vågat afgifva ett bestämdt svar, och olika åsikter bryta sig mot hvarandra. Den sammanhänger med hvad vi böra tro om längden af den tid under hvilken våra förfäder öfverhufvud varit bosatta — och i viss mån fast bosatta — i våra bygder. Vi tro ju oss nu på detta senare spörsmål kunna svara: åtminstone sedan yngre stenåldern. Det tar då onekligen till en början en smula emot att förlägga våra ännu blomstrande gårdars anläggning till en så aflägsen period — cirka 2000 år f. Kr. Men om man så söker sammanställa det arkeologiska materialet — de fasta fornlämningarna[2] — med de äldsta ortnamnen och då finner, att bådas utbredningsområden tämligen väl stämma öfverens, blir man allt mer benägen att tro på en samtidighet. Eller: när vi anträffa de enligt ortnamnshistoriens själfständiga vittnesbörd äldsta namnen af dem, som bevarats åt oss, just på de landområden, där vi måste antaga bebyggelsens upphof, så blir det åtminstone inte otroligt, att det är just de öfverhufvud äldsta namnen — och ej dessas arftagare — som lefvat kvar genom tiderna.

Äfven för Göinge synes den nyssnämnda samstämmigheten mellan fornlämningar och de äldsta ortnamnen vara ganska god. Jag hänvisar till den bifogade kartskissen.[3] Dock ger oss vårt material det intrycket, att vi verkligen inte få rycka

---

[1] *Färlöf*, ofvan uteslutet, är näppeligen ett äkta *-lef*. Gamla skrifningar visa äfven *-ald*, *-elde*. Då föreligger en helt annan, vida spridd namntyp, troligen på *-hald*, *-heldi*, n. Om den möjligen mera annorstädes.

[2] På enstaka lösa fynd bör man ju inte bygga för mycket.

[3] För utmärkandet af de arkeologiska lokalerna har jag att tacka min vän amanuensen G. Clemensson.

pp *-lef* för nära till *-lösa* (jfr ofvan s. 177). Dels hade vi ju tt par utlöpare i nordväst, och dels finnas utom häradet, men trakter hvilkas bebyggelse måste ses i samband därmed, några ıamn som peka ditåt. Så *Gualöf* (i Villands) söder om Iföjön. Mera betyda dock *Håslöf* och *Härlöf*. Dessas läge på ıvar sin sida om Helgesjön, om ock ej numera invid stranlen, tyder på att, om sjön ännu gick ända upp till det nuvarande Kristianstad,[1] det dock inte bör ha varit en särdeles ›red vik. Vår slutsats behöfver dock inte bli, att *-lef* öfverıufvud bör sättas långt efter *-lösa*. Det kan bli också blott len, att det varit produktivt betydligt längre ned i tiden.[2]

En annan fråga blir, om vi böra hänvisa flera namntyper än *-lösa* och *-lef* till denna första bebyggelseperiod. Vi å se, hvad vårt Göinge-material ger vid handen. Enligt andras undersökningar ha vi kanske nu rätt att vänta *-inge* såsom näst i ordningen. I Danmark är denna typ talrik. Och vi behöfva blott kasta en blick på Skånes karta för att där finna detsamma. Gå vi nu åter ut från Hanöbukten, finna vi häller inte här något på den enligt vårt antagande först sent torrlagda strandremsan öster och sydost om Kristianstad. Jo, vi stöta rätt snart på *Fjelkinge (Köpinge* i söder hör ju ej hit). Men det är intet äkta *-inge*. I denna form uppträder namnet först vid slutet af 1400-talet, tre tidigare skrifningar (den äldsta 1135) visa på *-kinn (-kind)*. En gissning på *-vin* torde här inte ha mycket för sig, då i dessa bygder inga säkra spår af den typen för öfrigt finnas; snarare *-kind*. Sedan finna vi intet *-inge* förrän i och med *Kviinge*, således ganska högt opp. Och så finnas i hela Göinge 20 *-inge* — plus Gö-

[1] Att den det gjorde, kan knappt betviflas. Det lär den ha gjort ännu på 1100-talet.

[2] Man har ansett sig kunna visa, att samma personnamn kan ingå i *-lef* och i *-stad,* ja t. o. m. i *-torp*. Men man bör vid bedömandet däraf vara försiktig. Då man som exempel anför *Anderslef* (utan misstanke citeradt äfven af Sandström anf. arb. s. 85), så har man rätt att — försåvidt namnet alls är "äkta" *-lef* — tro på ett annat namn; t. ex. *Arndorr*.

ingenamnet självt.[1] Men vi kunna inte begagna detta material till några slutsatser, innan vi ha klargjort, hvad det är fråga om för ett *-inge*. I en större monografi har ju Hellquist häfdat den uppfattningen, att våra skandinaviska *-inge* i det öfvervägande antalet fall är släktnamns- eller stamnamnsbildningar, att utgångspunkten är ett personnamn, att personens i fråga afkomlingar (eller dyl.) benämnts med namnet + *-ingar* och att deras boplats slutligen kommit att ändas på *-inge* såsom egentligen innehållande gen. plur. af stambenämningen (underförstådt "gård" l. dyl.). Mot denna uppfattning ha, särskildt från kontinentalt håll, riktats gensagor. Man vill där i allmänhet (nyligen t. ex. Eduard Schröder) i första leden se en lokalitetsbeteckning eller appellativ af skilda slag. Utan att kunna närmare utveckla spörsmålet, och utan att drista hysa någon bestämd egen mening, torde jag våga uttala en tro, att Hellquist gått för långt vid tillämpandet af en antagligen i ett stort antal fall riktig förklaring. Men också H. medger, att för vissa fall annan tolkning bör ifrågakomma. Särskildt antar han, att ett vattendragsnamn kan utgöra första leden. Det är ju då tänkbart, att här äfven kronologiskt sedt kan rymmas mer än en bildningstyp inom *inge*-namnen; att t. ex. de af sjönamn härledda kunna ha bildats äfven på andra tider än släktnamnstypen. Och då kan det ju vara mer än en tillfällighet, att af de båda *-inge*-namn i Göinge som ligga afsides utom de öfriga, nämligen *Skeinge* och *Hörlinge* i Verum, det förra troligen hör till sjönamnsgruppen (trots Hellquist s. 242). Detta om *Scheviaborg* är pålitligt såsom namn på en tidigt förstörd borg på en holme i den nu s. k. *Skeinge-sjön*. Denna har tidigare kunnat ha ett enklare namn, och möjligen återfinnes detta i borgens namn. Hvad det andra, *Hörlinge*, beträffar, så kan det stå i något samband med *Hörlinge* i Finja ett stycke norr om Finjasjön; kan möjligen vara en senare utflyttning från detta. Och det

[1] Ett helt osäkert *Röinge* i Stoby (äldre *Röe*) förbigås. Om den platsen säger emellertid Lagerbring, att "jura dicuntur incolis", hvilket kanske vittnar om gammal bygd.

hör nog, liksom troligen de flesta af häradets öfriga *-inge*, till hufvudtypen; och kanske äro dessa då släktnamnsbildningar. Utbredningen af dessa 18 sträcker sig i öster till Finja *(Kollinge, Tyringe, Hörlinge)*, i norr till Hästveda *(Räfninge)* i nordost till Glimåkra *(Killinge, Hönninge, Hemlinge)*. Att detta representerar en ytterligare utbredning från vårt sydostcentrum, är ganska tydligt. Se vi efter, hvar sedan vidare åt väster *-inge* ånyo uppträder, så finna vi det först på andra sidan Linderödsåsen, nämligen — om vi försiktigtvis förbigå *Bälinge* (märk: *Bälinge-sjön)* — först *Vettinge* och *Bläsinge* i Ö. Ljungby. — *Inge*-namnen ange i allmänhet betydliga gårdar. Vi ha här också fyra sockennamn, och i blott en af dessa socknar *(Kviinge)* hade vi något säkert exempel på än tidigare namn.

Det vill synas mig, som om man på sistone, vid den ofvan berörda diskussionen af den äldsta bebyggelsens natur, hade gått för lätt förbi *inge*-namnen. Må vara, att det spörsmål de i sig själfva erbjuda, ännu är outredt; men då bör man också besinna, att lösningen af ett problem, där ett af de viktigare momenten ännu är okändt, inte är mogen. Och ett viktigt moment äro dessa namn, för de trakter där de uppträda i något större antal. Hvad vår bygd beträffar, höra de tydligen inte till bosättningens allra tidigaste skede. Men omöjligt är kanske ej, att de delvis kunna vara samtida med *-lef* (jfr s. 181). Kunde man då möjligen tänka på, att *-inge* vore stammens och gruppens boplats, *-lef* en (delvis tidigare bofast?) enskild individs däraf (jfr ofvan s. 178)? Spörsmålet kan måhända hvarken nu eller senare med någon säkerhet besvaras.[1]

Så några anmärkningar till ett par enskilda *-inge*. Vi börja med *Göinge* självt. Utgångsformen är klarligen *Gydhinge*, en form som också är styrkt.[2] Man har tolkat detta

[1] Jag vill nämna, att Villands hd, som uppvisar 5 *-lef*, inte har ett enda *-inge*. Ur det senare faktum för sig vågar jag inte dra någon slutsats.

[2] Beviskraften af den äldsta skrifningen *Gytinge* (1074) är ingen gentemot det nu lefvande uttalet utan *d*. Jfr också formerna straxt nedan. Tvärt

som släktnamnsbildning. Antagligen blott indirekt med rätta. Vi ha i äldsta tid också ett annat namn på häradet: *Gothesbo* (1085), *Guthæsbohæreth* (Vald. jordeb. m. fl. ställen). Detta bör efter kända analogier fattas som *Gudhisboa* (Gudhis-boarnas) *härad*. Nästa steg blir insikten att namnet på hemorten kunnat vara *Gudhis* (härad), liksom vi på Jylland finna dels *Hwet* (Vald. jordeb.), dels senare *Hwetbo* som namn på samma härad. Och i detta *Gudhis* skulle jag vilja förmoda gen. af det väl styrkta mansnamnet *Gudhir*, uppkommet ur *Guðvér*, på runstenar *kuþuiR*.[1] Möjlighet att så tolka häradsnamnet ge oss åtskilliga andra svenska häradsnamn: *Lysings*, *Grums*, *Sevede* o. s. v. (se Noreen *Ortn. i Sv.*, *Grundlinjer till föreläsn.*, s. 7); troligen hör också *Faxe* härad på Sjælland dit. Denna *Gudhver* har möjligen varit en inflytelserik höfding eller "ståthållare". Har nu häradet hetat *Gudhis*, blir det troligare, att *Gydhingarna* närmast uppkallats efter bygden

om är det säkerligen orätt, när Lundgren *Språkl. intyg om hedn. gudatro*, s. 12 och efter honom Sckück Ill. *Litteraturhist.* 2 uppl. I, 7, Kock *Sv. ljudhist.* 2, 331 tolka *Luggude* hd som äldre *Ljuðguða* och öfversätta "ljodgodens (folkgodens) härad". Det samstämmiga vittnesbördet af flertalet äldre namnformer och det moderna (bygde)uttalet visar med säkerhet på ett urspr. *luð-guta*. Här kunna vi sålunda alltför väl ha en stam af "goter", närmare karaktäriserade genom förleden. Och denna kunde vara att identifiera med isl. *loð* t. ex. i *loðdukr*, *loðkápa*, *loðbrókr*. Men det är troligt, att detta *luð-* verkligen återgår på *liūð* (se Kock anf. st.). Något samband med *Lödde å* osv. funnes kanske då, men det ej alldeles obetydliga afståndet i rum gör ej ett sådant särskildt nära liggande. Någon pålitlig utgångsform för det senare är ej lätt att ge, men Läfflers sammanställning med Jordanes' *liothida* är tilltalande (i så fall *liūðiða-*, senare *lydde*, *lödde*). Dess etymon är ju ytterst oklart, trots flera tolkningsförsök. — Vill man invända, att det inte (som dock gjorts) är lämpligt att skilja *Luggude* från *Ludgo* i Södermanland, hvars äldsta former äro *liuthguth-* (se Kock anf. st.), så står nog den möjligheten öppen, att äfven detta återgår på ett *liuð-guta-*. Detsamma gäller om det först nyss beaktade *Luggavi* i Närke (*ludhgudwi* 1310), hvarvid man särskildt märke det alldeles invid liggande *Folkavi* (*ffulkwi* 1307, *Folqui* 1404, *Folkavi* 1546).

[1] Att tänka på det västnord. *Goðin* är mindre tilltalande, då detta synes vara spec. vnord. lån från England (se Lind).

(liksom *Hälsingar* utaf *Halsen*) än direkt efter personnamnet. *Gydhingia* (= Gydhingarnas) härad har så blifvit *Gydhinge hd.*[1]

Knislinge har (af Falkman och Hellquist) på grund af skrifningen *Knytzlinge* 1425 o. s. v. tolkats som *Knuts*-ättlingarnas by. Men det är oförenligt med sydsvensk ljudutveckling att låta *Knytlingar* bli *Kny(t)slingar.* Hvilket namn som ingår här — om det nu är ett sådant — är vanskligt att ens förmoda. Man kunde möjligen tänka på fsv. *Knyste.*

Det ser ut som om *-inge* i Göinge har en utbredning utöfver stenåldersbygden. Men utanför bronsåldersbygden torde vi ej behöfva gå. Det visar en blick på vår karta, där denna är utmärkt.

Nu har nog all god och lättbrukad slättmark inom häradet blifvit tagen i besittning. Dock inte så, som skulle inte inom det området plats ha funnits också för yngre bosättningar.

En gammal gårdnamnsändelse är också *-hem.* Den är särskildt allmän i Norge och angränsande trakter af Sverige, dels i Götaland med centrum i Västergötland, dels i Norrland (dock äfven i Uppland). Den uppträder vanligen nu oigenkänlig: *-um*, *-im.* Man har därför stridt om, i hvad mån ett gårdnamn, som slutar på detta sätt, med någon säkerhet visar tillbaka på ett *hem*-namn. Steenstrup har för Danmark så godt som förnekat tillvaron af *-hem* i dessa fall. Enligt hans mening föreligger där nästan alltid gammal böjningsändelse af enkelt ord. Så i *Egum*, *Gudum*, *Kornum.* Äfven om han gått för långt, är det nog säkert, att *-hem* i Danmark är vida mindre spridt än i det öfriga Skandinavien. Från Göinge ha vi knappast något hithörande. *Lunnom* i Broby hette 1377 *Lundom* och passar bra till Steenstrups åsikt, *Bjernum* i N. Åkarp skrefs 1640 (äldsta form) *Bjerumb*, som tyckes visa på ordet *bjär* "berg".[2] *Hvitahem* i Visseltofta, *Fridhem* i Önne-

---

[1] Öfverenstämmelsen med *Göttingen* kan på detta sätt vara tillfällig eller åtminstone blott skenbar.

[2] Det passar till bygdens natur. Märk äfv. *Näsum* sn i Villand, som 1379 skrefs *Næsyom.*

stad, *Torrahem* i Mellby innehålla otvifvelaktigt *-hem*, men höra till en ung namngifningsperiod. Af *Vedema* i Hörje och *Edema* i Örkened få vi nog inte häller frestas. Det senare heter i bygden *Edemāa*, innehåller alltså *-mad* "sank äng"; och så väl ock det andra. — Några slutsatser af *hem*-namn kunna således inte dras ur materialet från Göinge. Men för den som anser, att *-hem* och *-inge* äro ungefär samtida och båda äldre än *-lösa* och *-lef* (G. Schütte), passar tydligen inte vårt material.

Vi ha ännu två viktiga bildningstyper att beakta, som vi i likhet med de nu behandlade åtminstone delvis böra räkna till den ursprungliga bebyggelsen — i motsats till utflyttningar — på slätterna, om de ock föra oss rätt långt fram i tiden: *-sta(d)* och *-by*.

-sta är spridt öfver hela Norden, där primär slättbebyggelse finnes (i Norge äro dock särskilda förhållanden att beakta). I Sverige och Danmark synes det gå ända ned i vikingatiden, men knappast längre. Betydelsen är väl "gård", och något i självfva ordet som anger läge på slätt finnes inte, det är endast den bebyggelseperiod, då det brukats, som betingar det. Vi ha i Göinge inte mer än 5 *sta*-namn, däraf två socknar: *Önnestad* och *Brönnestad*; det är alltså ej fråga om några små utgårdar. Blott i den förra socknen hade vi ett äldre namn: Skoglösa (jfr om det s. 177 n. 2). *Brönnestad* betecknar således — särskildt om vi ta hänsyn till namnen för öfrigt i väster och sydväst — en landvinning för den odlade bygden. Börja vi åter från kusten i sydost, så märka vi nog också, att vi äro inne i ett något yngre skede. *Hernestad* i Åhus ligger nog ej på urgammal mark. Sedan möta vi i vårt härads sydöstliga socknar intet *-sta* utom det nämnda *Önnestad*. Bygden synes här redan tidigare ha varit ganska väl besatt (jfr om förhållandena i Västergötl. Noreen i Staves Julbok s. 119). De tre ännu onämnda *sta*-namnen ligga spridda. De äro: *Frillestad* i Örkened, *Haistad* i Hjärsås och *Råsta* i Visseltofta.

Vid *-sta* ha vi alltid att vänta personnamn i första leden,

men ej något af kristet ursprung. Vårt material jäfvar inte detta. Men det är delvis osäkert, hvilka namn vi ha att igenfinna i häradets fem *-sta*. I *Frillestad* är det utan tvifvel *Friðleifr* (ett namn som väsentligen är bekant från Danmark, ej alls från Sverige), i *Brönnestad* troligen *Bruni* (*Brunstathe* 1405; *ö* för *u* kan möjligen sammanställas med ortens ljudlagar). Båda äro identifierade redan af Falkman. Vid de öfriga kan jag blott komma med mer eller mindre rimliga gissningar: för *Önnestad Öynefr* (så kallas hos Saxo och i isl. litteratur en sjökonung) eller *Aune*, för *Hajstad (Hejstad* 1765) *Haki* (eller möjl. *Hæghni*), för *Råsta Roar* eller *Röi* (??). — Söder om Hofdala i Brönnestad finnes nu en plats kallad *Gårdstalien*, där gården ursprungligen lär ha legat. Detta *Gårdsta* är också med all sannolikhet helt enkelt "platsen där gården legat" och att jämföra med *Bysta'n* på Björkön i Mälaren.[1]

Tiden för *-by* är svår att närmare bestämma. Vi få låta vårt material leda oss. I Göinge finnas 8 *-by*, däraf ej mindre än 6 socknar: *Mellby*, *Osby*, *Sandby*, *Stoby*, *Sörby*, *Broby*. De öfriga äro: *Vestraby* i Emitslöf, *Aby* i Färlöf. Dessutom finns visserligen ett *Smörby* i Hästveda, men då detta år 1344 skrefs *Smørboo*, hör det väl ej hit.[2] I blott två af de 6 socknarna ha vi funnit äldre namn: i *Stoby* 2 *-lef*, 2 (3) *-inge*, i *Broby* 2 *-inge*. Någon egentlig utvidgning af bygden är dock inte genom *by*-namnen påtaglig.[3] Ett vittnesbörd om den relativa ungdomen hos typen är nog emellertid tillvaron af *-by* på den omtalade sydöstliga strandremsan; märk särskildt *Rinkaby, Ljungby*.

---

[1] Eljes ha vi nog ett mansnamn *Garþi*, t. ex. i *Garthæthorp*, nu *Gårdarp* i Gudmundtorp sn, Frosta hd. Dit då kanske också *Gårdstad* i Bjärke hd i Vgtl.

[2] Det är kanske helt enkelt «smörbod» och har då intet att skaffa med den uppmärksammade gruppen af namn på *Smör-* (se senast O. Lundberg i *Fataburen* 1910, s. 193 ff.).

[3] En jämförelse mellan läget af Villands hds 7 à 8 *-sta* och 10 *-by* ger inte häller någon säker ledning för bedömande af åldersförhållandet dem emellan.

Namnen på *-by* innehålla i Danmark nästan aldrig personnamn (däremot i Finland, äfven i Norge) och beteckna ej häller enstaka gård. Första leden brukar ange läge eller naturförhållanden. Detta stämmer ock för Göinge. De flesta namnen äro genomskinliga och kräfva ingen tolkning. *Osby* hör till *ōs* "åmynning" (här Drifåns i Osbysjön; jfr *Osbyholm* i Hörby likaledes vid åmynning); *Stoby* skrefs äldst *Stokby-, Stocby-*. Uttalet med slutet *o* jämte äldre skrifningar med *Stow-*, *Stou* pekar kanske, trots detta *Stok*, på identitet med *Stojby* i Värend, tidigare *Stogby, Stougby*. Första leden är här dunkel. *Mellby* skrefs 1313 *Mæthilby* "den mellersta byn"[1] (emellan Näflinge och Brönnestad?).

Vi äro nu framme vid vikingatiden, asalärans blomstringstid, och det ligger då nära till hands att spörja, om vi äfven i Göinge, som annorstädes så ofta, i ortnamnen finna några spår af den hedna kulten. Särskildt bruka ju dylika framträda i gudars namn i förbindelse med vissa efterleder (*-vi, -tuna, -åker, -lund* o. s. v.). Vi måste då säga, att sådana spår här äro blott få och ovissa. Varnas bör uttryckligen mot att så uppfatta *Friggetofta* i Broby; här ingår snarast en kortform *Friggi* af *Friðgeirr* (jfr *Friggestad* i V. Vram; vore det fråga om den fulla formen borde vi ha *-s;* jfr da. *Fregerslev).* Möjligen har *Hörja* någon upplysning att ge. Gamla former äro *Hörie*, *Hörgh*, *Hörig*. Enligt Lagerbring funnos många stensättningar vid byn, särskildt nämnas fyra stenar vid en liten kulle, där enligt sägen offer fordom verkställts. — Af intresse är kanske också *Solberga* i Gryt, om det nämligen fått sitt namn med utgångspunkt från den nyligen upptäckta, om solkult vittnande Frännarps-ristningen i sydost.

[1] De båda lederna ha åtminstone till in på 1400-talet känts som jämförelsevis fristående, enär man då synes — säkerligen dock inte i orten — ha användt än *Mædhil-* (som blef *Mell-*), än *Miædhil-* (som blef *Mjell-*, så ännu omkring 1600), rätteligen *Miædhal-* (genom s. k. *a*-brytning uppkommet ur *Mædhal-*).

Från denna synes solen gå ned där Solberga ligger (denna tolkning åsyftas väl af Kjellmark och Lindsten i *Fornvännen* 1909, s. 194).

Vid vikingatidens slut hade bygden i vårt härad nått en betydlig utsträckning. Adam af Bremen räknade i Skåne 300 kyrkor, och då under unionstiden räknas 386 (medeltidsstädernas oberäknade), så är ju skillnaden inte så öfverväldigande. Emellan de tidpunkter dessa siffror representera ligger större delen af vår historiska medeltid. Redan före dennas inbrott, och under den, har man för att ytterligare utvidga den odlade bygdens område fått ta itu med mindre lättbrukad mark, fått ge sig upp i backar och skogar. Att något så när exakt ange tidpunkten, då detta skett i Göinge, är naturligtvis inte möjligt, men ortnamnen skola visa oss, att det är fråga om ett senare skede än det hvarmed vi hittills sysslat.

Äfven här har man brukat hämta upplysning företrädesvis ur vissa allmänt spridda namntyper. Och äfven vi kunna begagna oss af dem.

Vi börja med *-torp*. Allmänt bekanta skånska biformer äro *-arp* och *-rup*, den sista i Göinge mycket ovanlig (företrädesvis i sydväst). Dessa ändelseformer kunna inte med kartans[1] hjälp säkert hållas isär (de ha också växlat i samma namn),[2] och det är för oss af ingen betydelse att göra det. — Göinge har omkring 300 *-torp*, Däri medräknas då ej utflyttningar med samma namn som modergården och naturligtvis inte häller artikulerade former (*-torpet;* hvarom nedan). Af denna siffra förstå vi, att det inte i allmänhet kan vara fråga om så stora gårdar. Det är betecknande, att de fyra *-torp* som gifvit sockennamn ligga i bygder där vi alls ej funnit några namn af uråldrig typ: *Farstorp*, *Åkarp*, *Tjörnarp* och *Torup*. *-torp* finnas i alla socknar, äfven de tidigast bebyggda. De närmare förhållandena skola några siff-

[1] Jag har användt Gen.-stabens.

[2] Så visar *Tjörnarp* (sn) ända till 1600-talets slut former på *-rup*, *-rop*.

ror klargöra. Om vi med hvarandra jämföra fyra ungefärligen lika ortnamnsrika områden inom häradet, det första taget längst i sydost, det andra i centrum nordväst därom, det tredje längst i nordost och det fjärde längst i nordväst,[1] så få vi följande procentsiffror för *-torp*-namnen. I det första 20,3 procent af samtliga ortnamn, i det andra 38,3, i det tredje 26,5 och i det fjärde 35. Dessa siffror visa naturligtvis intet om tätheten af *torp*-namnen i de olika bygderna — ty områdenas ytor är ej jämförliga. Men de visa, att *-torp* i häradets centrum är betydligt öfver 1/3 af alla gårdnamn. Skillnaden gent emot det sydostliga området finna vi naturlig: där voro de gamla bosättningarna så talrika. Men siffrans nedgång i norr, särskildt stor i nordost, kan synas påfallande. Förklaringen: konkurrensen med andra yngre namntyper, skall litet längre fram närmare utföras.

I namnen på *-torp* brukar i de ojämförligt flesta fallen personnamn utgöra första leden. Det stämmer också här.[2] Några exempel på dessa namn: *Fadher* (i *Farstorp*), *Tormodh(er)*, *Asmodh(er)*, *Tordh* (i *Torup*), *Ketill* (yngre *Kjell*), *Atte*, *Åke* (i *Åkarp*), *Ebbe*, *Ulf*, *Saxe*, *Hagne*, *Gunnar*, *Karl*, *Gubbe*. Således åtskilliga ännu brukliga. Men hedniska till sin karaktär äro dock dessa, och då sådana uppträda talrikt, peka de kanske på att *-torp* går tillbaka till heden tid.[3] Men vi ha också *Per*, *Pål*, *Jon*, *Klemens*, *Simon*, *David*. Dessa visa med bestämdhet, att typen varit produktiv in i kristen tid. — Soc-

---

[1] 1 = Färlöf, Önnestad, Strö, Kviinge, Sörby, Vinslöf, Näflinge, Knislinge, Gumlösa, Ignaberga, = 120 namn. 2 = Stoby, Farstorp, Hästveda, Broby, Gryt, Sandby, = 128 namn. 3 = Örkened, Loshult, = 162 namn. 4 = Visseltofta, Verum, Vittsjö, = 100 namn. (Det tredje området har, då en socken ej klufvits, blifvit namnrikare, men då fråga är om %, kan det ju ej betyda mycket).

[2] Bland de få undantagen märkas *Sjötorp* (ett vanligt undantag) i Verum. Andra undantagstyper: *Sörbytorp* till *Sörby*, *Hagnarpstorp* till *Hagnarp*.

[3] Eljes äro åtminstone vissa göingebygder ännu utmärkta för ett ålderdomligt namnskick.

kennamnet *Tjörnarp* skrefs 1283 *Tyrnethorp*. Namnet är väl detsamma som bars af en västgöte *Thörne* Skytte 1413 (se Bure Sumlen s. 11). Ett latiniseradt *Thørnerus, Thyrnerus* förekommer i ett diplom 1279 och sedan alltifrån 1311. Dess uppkomst är dock språkhistoriskt sedt en smula trasslig.[1]

-ryd. Grundbetydelsen: "rödjning" säger oss, att vi böra vänta oss detta namn företrädesvis i skogstrakterna. Äfven här finnas dubbelformer: *-ryd, -röd, -red*, som i allmänhet ej kunna hållas isär efter kartan; uttalet är t. ex. ofta *-re(d)* mot denna: *Vannare* i Mellby (kartan: *Vannaröd*), *Mattere (Matteröd)*, *Ansere* i Hjärsås ("muljeradt" *n*; *Angseröd*).[2] Formen *-rud* finnes ej alls; den visar ju med bestämdhet till Värmland och Dal. — Vi finna blott ett sockennamn på *-röd*: *Matteröd*; bygden är utan spår af tidig bebyggelse. Göra vi nu en liknande beräkning här som vid *-torp*, med användande af samma områden, få vi följande siffror: längst i sydost 10,8 %, i centrum 9,4 %, längst i nordost 0,6 % (därtill kommer dock *Losröd*, äldre namn på Loshult; jfr nedan), längst i nordväst 7 % af samtliga gårdnamn. Resultatet är onekligen förvånande. Hvad det har att säga oss blir än tydligare, om vi nämna, att af de 7 *-röd* i området n:o 4 (som har precis 100 namn) 6 komma ensamt på Verum och att i det här alls ej medräknade, ungefär lika långt som Verum från centrum belägna Glimåkra i nordost finnas 14, d. v. s. 17,3 %. Men i de efter allt att döma sist befolkade obygderna så godt som saknas *-ryd* tydligen helt och hållet! Och det är sålunda inte denna typ, som där sätter ned procenttalet på *-torp* (se ofvan). Kunna vi dra några slutsatser af den anmärkta iakttagelsen? Kanske den, att *-ryd* verkligen i Skåne är en så pass gammal bildning, att den inte i samma utsträckning var lefvande, då man kom upp i de fjärmaste skogstrakterna

---

[1] Vore det ett gammalt *Thyrnir*, skulle vi vänta *Thyrnestorp*. Troligen är det dock så, slut-*r* har väl tidigt fallit (på danskt område), och ordet har öfvergått till svag böjning.

[2] Däremot *Fremmenary* (kartan: *Fremmineryd*). Stafvelseantalet och den därmed sammanhängande rytmiseringen vållar olikheten.

(jfr om förhållandena i andra bygder Lampa i *Sv. Landsm.* 1908, s. 34). Man kan lägga märke till att vi ha ett *-ryd*-centrum vid Linderödsåsens sydöstra sluttning, och nog bör väl den ha varit uppodlad före de småländska gränsbygderna, om ock naturligtvis först i relativt sen tid (jfr Steenstup cit. afh. i *Hist. tidsskr.* s. 342). En förmodan om ej alltför sen tidpunkt för de skånska *-ryd* motsäges åtminstone ej af förledens beskaffenhet. Den är här, som äfven annorstädes, gemenligen ett personnamn. Och då intet af utprägladt modern typ; intet kristet kan jag påvisa i Göinge. *Matteröd* har intet med *Mattias*, *Matte* att göra (så Falkman). Det skrefs 1466 *Mathelryd* (Ahlenius och Kämpe).[1] Böra vi sammanställa det med Saxos *Matallus* och fhty. *Madalo?* — Jämte personnamn förekomma dock naturbeteckningar: *Björkeröd*, *Ekeröd, Eskeröd.*

I enskilda fall är förväxling möjlig med ett helt annat, likaljudande ord; *-ry,* n. "tjock löfskog" Rietz, sannolikt också förefintligt formen *rye,* m. (jfr: Backarna här i Gyinge härad woro öfwervuxne med ljung-*ryar.* Linné *Skånska resan* s. 57). Och i norska dial. finnas besläktade ord med betydelsen "krat", hop af buskväxter, stenig och naken bergsträckning, i synnerhet täckt med mossa, lafvar och ljung. Det är detta ord vi ha i *Sibbarps ry* i Osby, där slaget stod den 28 sept. 1657; troligen också i *Röe* i Vankifva och Näflinge, *Rya* i Hörja och *Röena* i Glimåkra och Osby.

De ändelser, som i de nordligaste socknarna inkräkta på *-torp*, äro i stället *-hult* och (i mindre mån) *-boda*. Betydelsen af det första är ju känd. Man har velat begränsa ordet till att uteslutande gälla löfskog; men från annat håll har riktigheten däraf bestridts (Norrby). Liksom vi vid *-torp* funno en biform *-arp*, så här *-alt* jämte *-hult*. Dessutom finnas inom häradet några exempel på afledningen (-) *hylta*. Förekom-

[1] Därför är väl *-ryd* i detta namn det gamla, ej *-torp* (*-rup*), som ock synes anträffas i äldre urkunder.

sten af ändelsen förtydligas bäst med följande uppgifter: i det sammanhängande området Örkened, Glimåkra, Loshult, Osby, Visseltofta, Verum och Vittsjö finnas sammanlagdt 53 *-hult* (däraf ensamt i Örkened 15) = 12,9 %, i alla öfriga socknar är hela antalet blott 24, hvaraf 8 i Röke. Betonas måste, att om detta ock i förhållande till *-ryd* visar på ett yngre stadium, typens relativa frånvaro i sydligare trakter naturligtvis också sammanhänger med att föreställningen af trädvegetation ligger i själfva ordet. För åldern belysande är emellertid *Kyrkohult*, gammalt namn på en plats vid Stafshult i Visseltofta, där en kyrka fordom skall ha legat; jfr också *Kyrkhult* i Hörby och Bosjökloster samt den så benämnda socknen i nordvästra Blekinge. — Första ledet är också i Göinge vanligen ett "naturord": *Gräs-*, *Lind-*, *Ek(es)-*, *Sjö-hult,* men äfven andra appellativ: *Häst-*, *Duf-hult.* Till namnet *Loshult* är knuten den för oss naturligtvis värdelösa sägnen om en till lodjur förvandlad jätte. Ordet *lo* "lodjur" ingår knappt däri. Gårdens gamla namn synes vara *Losröd,* och där döljer sig troligast ett personnamn (*Lodhin*?) — Tillvaron af personnamn är mera osäker, liksom öfverhufvud vid *-hult* mindre vanlig. Kartans *Torstehult* (som ju erinrar om *Torsten*) i Visseltofta lär vara rent fel för *Torslehult.*

-boda (vanligen uttaladt *-boa*) betyder "bod(ar)", i skogstrakter "utflyttarkoja", att börja med kanske för mera tillfällig vistelse; i kusttrakter åsyftas i allmänhet "fiskarbod" o. dyl. Sådana namn finnas i Göinge med följande fördelning: i Örkened 19 (hvaribland kyrkobyn *Lönsboda),* i Hjärsås 4, för öfrigt i hela häradet 20 (jämt hälften af dessa i Ö. Göinge). Detta pekar på ett samband i fråga om bebyggelsen åt öster, sådant som vi förut inte haft direkt anledning att antaga. Ty i de angränsande socknarna Vånga i Villands, Jämshög och Kyrkhult i Blekinge träffa vi 20 *-boda.*[1] — Första leden

[1] Ett genomgående samband än längre åt öster kunna vi inte konstatera. Typen *-måla* går alls ej in i Göinge och gör i själfva verket egentl. halt vid Holje-ån. Väster om den blott enstaka utlöpare. Likaså har i nordost häradsgränsen på den punkten varit hämmande; blott ett *Komålen* (ung typ; jfr nedan) i Örkened och ett *Målen* i Glimåkra.

är vanligen personnamn, liksom annorstädes. Vi finna: *Ubbe, Tran(n)i, Toste, Gisle.* I *Lönsboda* ha vi möjligen (återigen?) *Lodhin.* I och för sig kan ju ingen slutsats dras af dessa namns ålderdomliga kynne (jfr s. 190 med n. 3). Men något betydelsefullare är kanske, att jag inte kan påvisa något med säkerhet kristet namn.[1] Lika litet som af *Englaboda* (i Hjärsås) böra vi nog låta lura oss af *Luceboda* i Knislinge. Det är kanske ej säkert att *-boda* genomgående representerar ett mycket sent stadium. Svårigheten — på grund af den påpekade lokala fördelningen — att jämföra med häradets öfriga namntyper beröfvar oss möjligheten till en pålitlig dom. För ungdom talar dock, utom annat, läget af *Lyckeboda* nära stranden utanför Trolle-Ljungby.

Vi ha nu fört fram vår öfverblick af de viktigaste typerna till medeltidens slut. Åtskilliga andra kunde vara af intresse att behandla. Vi skola blott ytterligare dröja vid en, innan vi till sist kasta en blick på de yngsta bebyggelseskedena; nämligen vid *-holm.* Den användes under medeltiden och senare bl. a. för att ange herregods, särsk. då det var omgifvet af grafvar, än hällre och ursprungligare då det låg på en verklig holme. Hur långt tillbaka i tiden bildningen går i de skånska bygderna, är svårt att säga. 1308 finna vi *Hanaholm* såsom namn på samma herresäte i Kviinge som sedan, flyttadt ett stycke, hetat *Hanaskog* (såsom namn på hemmanet förekommer detta redan samtidigt med nyss nämnda och är väl äldst ett rent naturnamn).[2] Och ännu så sent som 1769 omdöptes det gamla Hörröd i Häglinge till *Göingeholm.* Då vi således i historisk tid bevittna lifskraften hos en bildningstyp, böra vi i fråga om tider, då utvecklingen gick vida långsammare, akta oss att utan klara skäl tro, att en viss namntyp användts blott en helt kort tid. För öfrigt bör man ju i princip skilja på den verkligt lifskraftiga perioden hos en typ

[1] I nordligaste Kyrkhult i Blekinge har jag träffat *Bengtshult.*

[2] Första leden bör säkerl. sammanställas med nordskånska *hana* "honung". Namnet har då betecknat en skog där bin odlades l. höllo till.

och den, då ännu blott efterbildningar äro möjliga. Visserligen fanns redan förut ett *Göingeholm;* men detta var af helt annat slag: namn på hela sydvästra delen af häradet, och kan knappast stå i något sammanhang med det nyss nämnda. Andra mera betydande *-holm* äro: *Färlöfsholm* i Färlöf, *Hessleholm* i Stoby (kändt från 1500-talet), *Sinklärsholm* i Gumlösa (anlagdt 1626).

Det yngsta skedet i den sammanhängande nationella ortnamnsutvecklingen i vårt land utmärkes genom skapandet af artikulerade former. Det inbröt i allmänhet först omkring 1500. Att ej förr, trots artikelns otvifvelaktiga införlifvande med substantivet redan vida tidigare, måste betecknas som konservativitet i namnskicket. Vi kunna i stort sedt vara vissa om, att ett artikuleradt namn är ungt; sådana som från Göinge *Värgapet, Böljehusen*, *Ängshuset*, *Pilatorpet*, *Orelyckan*, *Hästabacken*, *Råbockamöllan.* Det är af intresse, att här synes råda en motsats mot de danska förhållandena i stort, i det att där äfven i unga namn artikel förekommer blott ganska sparsamt (Steenstrup *De danske stednavne* 1908, s. 20). I denna punkt synes sålunda i Göinge ett närmande till Sverige finnas, efter hvars sträckning mot söder jag dock inte har forskat. — Det är emellertid inte gifvet, att artikeln anger namnet i dess helhet som ungt: den kan vara senare tillfogad, om nämligen det ord som bildar senare leden alltjämt är lefvande och därför begripet (t. ex. *torp*, *gård*). *Pilagården* i Ö. Ljungby i N. Åsbo hd åtminstone skrefs 1624 *Pilegaard.* Omvändt få vi inte tro, att alla utan artikel äro urgamla namn: *Oskarsfarm*, *Liljehall*, *Mariefred* förråda på flerahanda sätt sin ungdom.

Särskildt en grupp af de artikulerade namnen är värd att uppmärksammas; nämligen *-bygget.* Detta därför att den helt och hållet är samlad mot väster: i Torup och Hörja tillsammans 18, i Röke, Finja, Brönnestad och Mellby tillsammans 11, för öfrigt knappast ett enda.[1] Här ha vi sent inflytande från nordväst utom häradet. Där vimla de.

[1] *Mjöbygget* i Visseltofta torde vara en efterbildning. Det rätta tycks vara *Mjöböke.*

I våra dagar kan man knappt tala om någon eller några bestämda principer eller bildningstyper såsom härskande vid namngifningen. Man följer individuell smak, nycken eller modet. Vårt nu blomstrande namnsystem har därför häller ingen enhetlig nationell prägel. Som belysande exempel på hvad man tillåter sig, må till sist tjäna: *Adinal*, *Scotlandshouse*, *Hamiltonhill*, alla från sydväst, där länshufvudstadens närhet öfvat sin förfinande påverkan.

Vi ha vid vårt försök att tillämpa hittills gällande uppfattning på Göinge knappast råkat i någon konflikt med denna. En del för häradet egendomliga förhållanden — sådana som nästan hvar bygd måste förete — ha vi dock haft att påvisa.

Denna utredning har blott varit — och velat vara — ett utkast, afsedt att ge de stora dragen. Äfven dessa ha kunnat träda fram blott ofullständigt och dunkelt. Detta inte blott därför, att ett ingående studium af alla detaljer — som jag icke gjort — äfven måste påverka konturlinjerna. Utan också därför, att flera ytterst viktiga frågor ej kunnat eller öfverhufvud ännu kunna besvaras. Så spörsmålet om den absoluta kronologien. Här som i annat får arkeologien hjälpa, om den kan.

EN HÄLLRISTNING I VÄSTERGÖTLAND.

AF

BROR SCHNITTGER.

Från Västergötland känner man flera ristningar på fast häll. Mest bekanta äro de, som finnas å Kinnekulle beskrifna af Emil Ekhoff och M. Leijonhufvud.[1] De ligga närmare bestämdt dels vid Flyhof nära

[1] Emil Ekhoff: *Svenska Fornminnesfören:s tidskrift* VIII: s. 102 ff. M. Leijonhufvud: *Fornvännen* 1908, s. 87 ff.

Husaby, dels vid Blombergs station, således på bergets södra sluttning. De figurer, som här karaktärisera ristningarna, äro skepp, hjul, älfkvarnar och beväpnade män, genom hvilka de visa sig tillhöra de vanliga bronsåldershällristningarna från andra årtusendet före Kristus.

Äfven från ett annat håll i landskapet, nämligen Askims härad, således i Göteborgstrakten finnas typiska bronsåldersristningar undersökta af amanuensen G. Hallström; de äro ännu ej publicerade.

En tredje lokal har numera också kommit till vetenskapens kännedom. Den finnes å Godegårdens ägor, Stommen ($^{5}/_{64}$ mantal) i Fåglums s:n, i sydvästra hörnet af Skaraborgs län, $4^{3}/_{4}$ mil rakt väster om Falköping, platsen är belägen 2 km. SO. om kyrkan alldeles omedelbart öster om stora landsvägen, som här framstryker i NV: lig riktning från S. Härene till Fåglum; afståndet till Nossa-ån österut torde uppgå till 1800 m. *(fig. 1)*. Äran af upptäckten tillkommer folkskoleläraren i Kyrkås J. Lindgren. På 1870-talet låg ristningen i öppen dag, men öfvertäcktes på 80-talet af matjord, hvarefter platsen användts till åker. Det är tack vare herr J. Lindgrens minnesgodhet, som hällen kunnat återfinnas och blottläggas.[1]

Fig. 1.

Fig. 2 lämnar en öfversikt af ristningens hufvudmassa; som det synes sträcker den sig rakt i väster-öster; förutom detta komplex, finnes ett par fotsulor, 16,8 m. rakt öster om detsamma. Dessutom påstod sig en person på orten minnas ännu ett par fotsulor med tydligt markerade tår; denna

[1] Enligt uppgifter i Fåglum skall det finnas ännu två ristningar i trakten, något som jag dock ej varit i tillfälle att närmare undersöka.

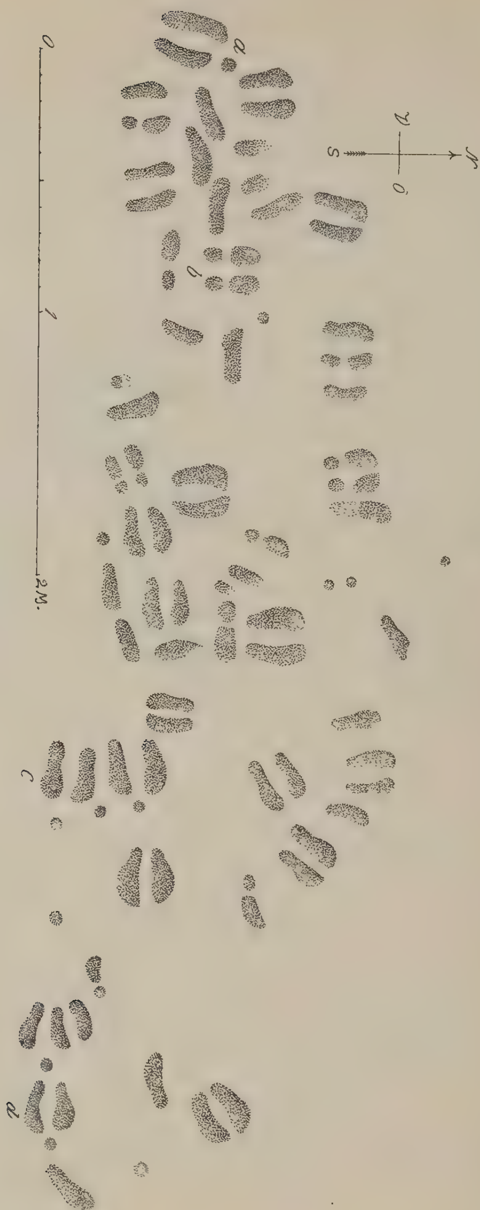

Fig. 2.

uppgift torde dock böra mottagas med en viss försiktighet. Det är dock gifvet, att andra figurer än de, jag sett, möjligen finnas, fastän det torde vara ett alltför dyrbart hasardarbete att fördenskull blottlägga hela hällen från det ställvis ganska mäktiga jordlagret.

Fig. 3 visar ristningens djup under nuvarande åkeryta, 1—2 dcm, liksom dess utsträckning i Ö-V., i det att de båda barnen markera ristningarnas ytterkanter i öster och väster,

Fig. 3.

denna sträckning är 4,55 m., bredden N-S. är 1,65 m. Å *fig. 4* ser man ristningen rakt från öster, *fig. 5* är tagen rakt från väster, från landsvägen.

Hällen, som är ganska sprickig, består, så vidt jag kan döma, af gneis. Framställningen omfattar 26 par fotsulor och 22 ensamma sådana, alltså innalles 74 stycken, samt 13 älfkvarnar. Ristningarna äro ganska jämnt inknackade och kanterna genom förvittring afrundade; djupet är 1—2 cm., djupast äro fotsulorna vid b. I regeln är hela sulan markerad genom fördjupning och blott i ett fåtal fall, som särskildt markerats å fig. 2, har det lämnats en upphöjd list mellan häl och fotblad.

En hällristning med så godt som uteslutande fotsulor är mycket sällsynt; jag känner endast en sådan förut och denna befinner sig också i Västergötland i Sandhems sn, i sydöstra delen af Skaraborgs län. Den omtalas af C. J. Ljungström i dennes beskrifning af *Vartofta härad* i följande ordalag: "I Dintestorps äng, i den delen deraf, som ligger nedanför "Wargagårdsmaden" och kallas "Osafalls dal", är ett stort granitblock

Fig. 4.

med en jemn sida, hvarå äro uthuggne åtskilliga fjät af människor och (kanske) mindre klöfdjur. Denna stenen är ett slags hällristning och torde man hafva skäl att antaga, att uthuggningen tillkommit för att beteckna, det stället eller trakten tagits i besittning. Egendomligt nog visas fotspår af dels barfotade, dels med sandaler eller skor klädda personer. — Kan detta afse, att besittningstagandet gällde för både sommar och vinter. Folket sade i författarens barndom att "spåren voro af människofötter intryckte, då stenen ännu var mjuk och växte".[1]

[1] Se anf. arb. planschen mellan sid. 76 och 77.

Hvad innebörd har hällristningen vid Godegården? Sedan gammalt antager man, att fotsulan har en religiös betydelse af ett eller annat slag. Detta torde vara riktigt beträffande mera enstaka uppträdande fotsulor; då de

Fig. 5.

däremot som här uppträda i stort antal, är det väl antagligare, att man helt profant velat hugfästa minnet af sin bosättning på platsen och med hvarje fotsula eller par fotsulor velat beteckna en eller flera personer. En sådan tydning tänkte sig exempelvis Ljungström, som synes af citatet här ofvan; Nordamerikas indianer brukade på sina budkaflar af trä beteckna 1 man med ett par fotsulor, 2 man med två par o. s. v.

Som jag nämnde torde dessa fotsulsristningar vara ganska enastående i Sverige; på bohuslänska ristningar förekomma fotsulor stundom ganska talrikt, oftast i kombination med andra figurer, såsom på Lökeberget i Foss s:n; äfven här torde profanförklaringen vara att föredraga.[1]

Men Godegårds-ristningen innehåller möjligen äfven den ett religiöst element. Å fig. 2 synes vid a, c och d fotsulor med en älfkvarn framför, en sammanställning som är så mycket mer iögonfallande som den återfinnes å ristningar i Bohuslän, å nyssnämnda Lökeberget (Baltzer *Hällristningar I*, pl. 1—2, n:r 2), i Tanum (anf. arb. pl. 49—50, n:o 8) m. fl. st.

Det är ej blott under bronsåldern utan äfven senare som fotsulsaftrycket förekommer i den nordiska konsten. I Danmark träffas det ej så sällan på lerkärl från den romerska järnåldern *(fig. 6)* oftast tillsammans med andra instämplade ornament. Här torde fotsulans religiösa betydelse hafva förtunnats till en enkel symbolik likvärdig med t. ex. ankarets eller hjärtats såsom sinnebilder för hopp och kärlek.

Fig. 6.

Det återstår mig att nämna ett ord om fotsulornas ställning inom folktron. Ytterst vanlig är ännu den föreställningen, att stenen varit mjuk, då intryckningen gjordes; så var fallet med stenen i “Osafalls dal“ och jag hörde samma åsikt komma fram vid Godegården. Ej sällan ställas fotintrycken i samband med historiska eller förnäma och märkliga personer öfverhufvud; än är det en drottning (Margareta), som stått på stenen “då hon skulle stiga till häst“, än en förnäm jungfru, som öfverväldigats af en sorg så “tung“, att det blef märken på stenen. Äfven beträffande älfkvarnar kommer en snarlik förklaring till synes. I Vallsjö s:n i Småland finnes en sten

[1] Se L. Baltzer, *Hällristningar från Bohuslän*, I, pl. 1—2. n:r 3. D:r Emil Ekhoff har meddelat mig, att en dylik hällristning af endast fotsulor finnes i Bohuslän i Tanums sn.

med 7 "ihåliga fördjupningar", som uppstått då den heliga Sigfrid legat på knä på stenen, försänkt i bön.

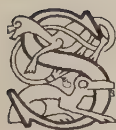
En lustig liten berättelse kan jag anföra från Danmark om en sten med fotsulor. Som bekant förknippas inom folktron fornlämningar och fornfynd med historiska händelser, framför allt krigiska. I södra Östergötland hänföras fornborgarna till Dackefejden, i vissa delar af Tyskland är lika visst Schwedenstein eller Schwedenschanze ett vanligt namn på forntida befästningsverk. I Danmark, framför allt i Jylland, som under Karl X Gustafs krig öfversvämmades af den svenska soldatesken, är det "svenskerkrigen", som får bära skulden såväl till graffält som till vikingatidens silfverskatter. Och när svensken var i Odense, fanns det där en ärbar jungfru, som förföljdes af några svenskar. För att frälsa sin ära flydde hon upp i S:t Knuds torn; men äfven där eftersträfvade de henne. Hon hoppade då ut genom en af tornets gluggar och föll på en stor sten med sådan styrka, att stenen gaf efter och märken af båda hennes fötter nedtrycktes däri. "Och ses denna sten med slika fotspår ännu på den platsen Klingenberg, alldeles utanför porten af det forna S:t Knuds kloster".[1]

ETT ARKEOLOGISKT BIDRAG TILL BESTÄMMANDET AF SIGTUNA STADS ÅLDER.

Meddelande

AF

T. J. ARNE.

omliga forskare ha ansett, att det nuvarande Sigtuna anlagts först efter 1187, det år då esterna uppgifvas ha nedbränt staden. Detta nedbrända Sigtuna skulle då vara identiskt med ett äldre Sigtuna, beläget enligt sägnen vid Signildsberg på Håtunalandet. Re-

[1] J. M. Thiele: *Danmarks Folkesagn,* sid. 78, Jomfruspringet.

dan i ett bref af påfven Alexander (1167—1177) omtalas emellertid ett Fornsigtuna, hvarför det yngre Sigtuna redan då synes ha existerat. Medeltidsarkeologerna Emil Ekhoff och O. Janse äro också ense om att datera ruinkyrkorna i det nuvarande Sigtuna till 1000-talet.

I december innevarande år ha till Statens Historiska Museum inkommit ett par föremål från Sigtuna, som likaledes synas vittna om stadens tillvaro i förra hälften af 1000-talet. Det ena är en med runinskrift försedd kopparask med lock till förvaring af hopfällda vågskålar; den härrör ungefär från tiden 1025—1050. En närmare beskrifning om detta viktiga fynd kommer att lämnas i denna tidskrift. Asken är funnen i en trädgård i Sigtuna, tillhörig d:r O. Palme, och har af honom inlämnats till Statens Historiska Museum. Det andra i Sigtunas jord påträffade fyndet, som också räddats genom d:r Palme, utgöres af ett byzantinskt kopparmynt, enligt Sabatier prägladt för kejsar Johannes Zimisces (969—976) (fig. 1). Det torde vara det första byzantinska kopparmynt, som hittats i svensk jord — silfvermynt, äfven för Johannes Zimisces, äro däremot påträffade i ej så ringa antal. Myntet har sannolikt kommit hit öfver Ryssland, med hvars Storfurste Svjatoslav den byzantinske härskaren utkämpat hårda strider. Synnerligen länge torde detta kopparmynt ej ha varit i rörelsen i Sverige, innan det kom i jorden. Tillräckligt länge har det emellertid varit med för att få frånsidan med dess Kristusbild nästan utplånad. Åtsidan med det likarmade korset och bokstäfverna IC — XC — NI — KA mellan korsarmarna är däremot jämförelsevis väl bevarad.[1]

Fig. 1.

Dessa upptäckter af fornsaker tyda på, att om ett Fornsigtuna existerat, detta måste ha funnits till redan före 1000-talet.

[1] Jfr J. Sabatier, *Description générale des monnaies byzantines.* Pl. XLVIII, 6.

STATENS HISTORISKA MUSEUM OCH K. MYNTKABINETTET.

Tillväxten under år 1911.

14,278. *Uppland, Seminghundra hd, Orkesta kyrka.* Järnbeslagen trädörr, half träram. *Gåfva af församlingen.*

14,279. *Nerike, Sköllersta hd, Ekeby sn, Björka.* Vacker flintdolk som *Sv. F.* 58.

14,280. *Jämtland, Ås sn, Birka.* Två pilspetsar med tånge, spetsig doppsko, knif och en del fragment af järn, tunnt bleck och böjd ten af brons, 3 kiselbollar; allt f. vid dikesgräfning jämte ett skelett under flat mark. — *Rödöns sn, Sundslagden.* Benpryl med rundt öga, f. i en åker, där kulturlager förekommer.

Småland, Uppvidinge hd, Hornaryds sn. Sländtrissa, retuscherad flintskärfva; båda f. år 1908 i ett litet röse vid Hornaryds nya skolhus. — *Drefs sn, Brännagården.* Rullsten af kvartsit (plattad genom slipning), f. vid grundgräfning; förarbete till skafthålsyxa (hålet ej påbörjadt), knacksten af kvartsit; båda f. i en åker vid ett gammalt soldattorp. — *Uppvidinge och Norrvidinge hd, Gårdsby sn.* Sländtrissa. — *Norrvidinge hd, Gårdsby sn, Stojby Mellangården.* Sländtrissa, f. i en åker.

Öfverstycket: I midten glaseradt kakel från Helgeandsholmsfyndet; vid sidorna detaljer från ett guldarmband, som tillhört Johan den III:s dotter Anna.

— *Berg sn, Bjursjö.* Fyrsidig stenyxa afsmalnande mot nacken, f. vid plöjning; rullsten med två plana afslipade sidor, f. i en åker. — *Hjulatorp.* Spetsnackad stenyxa med rundad spetsoval genomskärning, f. i en åker; spjutspets eller dolk af järn med tånge, genomskärningen trekantig. — *Konga hd, Furuby sn, Kårestad.* Lång åttkantig slipsten af sandsten, kortare slipsten af sandsten, fyrkantig; båda funna tillsammans i skogsmark under ett stort stenblock, som söndersprängdes. — *Ljuders sn, Bondeskog, Sörgård.* Liten tjocknackad flintmejsel, tväreggad, slipad, f. år 1900 vid odling. — *Linneryd sn, Rolsmo.* Båtformig stenyxa, f. i en åker. — *Fryggestorp.* Pärla af blå glasfluss, f. invid en stensatt graf under flat mark. — *Vieboda.* Båtformig stenyxa, degenererad, enl. uppgift f. år 1907 i en hällkista; skafthålsyxa som Rygh, *Norske Oldsager,* fig. 27 (skafthålet påbörjadt från båda sidor, gropformigt), f. i en åker. — *Kinnevalds hd, Bergunda sn, Bergkvara, Eknaholm.* Två flintskrapor, 5 små lerkärlssmulor, f. i en förstörd hällkista, orienterad i N—S; i kistan skall man enl. uppgift förut hafva fnnnit 3 skafthålsyxor, flintmejslar m. m. — *Kyletorp.* Tunnackad flintyxa, slipad, skörbränd, f. år 1907 vid dikesgräfning i en mosse. — *Öja sn, Gemla, Nyhem.* Sländtrissa, klotformig sten af kvartsit (plattad på två sidor), half kvarnsten af granit med hål för handtag (afslagen efter hålet), f. jämte 3 små rullstenar af kvartsit i närheten af en förut undersökt hällkista (se inv. 12,561). — *Os.* Liten flintspets, f. i Mörrumsån; flintdolk som *Sv. F.* 45, skaftet tjockare än bladet, uppskärpt, f. i en åker nära intill Mörrumsåns utlopp i Salen; fynd från en stenåldersboplats vid Mörrumsåns mynning invid sjön Salen: eggdel af förarbete till stenyxa med oval genomskärning, groft tillslagen eggslipad stenyxa med oregelbunden genomskärning, bit af fyrsidig slipad flintyxa, 7 flintskrapor (däraf en skörbränd), flintknif som *Sv. F.* 67, 19 flintspånor (däribland en med retuscherade kanter), 8 flintbitar med spår af bearbetning, bit af flintkärna, kvartsstycke. — *Usteryd, Persgård.* Tjocknackad stenyxa, tväreggad, f. i en åker. — *Ska-*

telöfs sn, Huseby. Sländtrissa. — *Almunderyds sn, Norraryd, Hönshylte skans.* Stenyxa med rundade smalsidor (nacken och eggen skadade), stenyxa med oval genomskärning (plattade bredsidor, tväreggad), yxa af gnejs med oval genomskärning (afsmalnande mot nacken), 2 skifyxor af Kristianstadflinta; af vanlig flinta: bit af fyrsidig slipad yxa, 3 tväreggade pilspetsar, 5 borrar, 12 skrapor, 36 mer eller mindre bearbetade bitar, 4 något retuscherade spånor, konisk kärna, 23 spånor (däribland tre brända), omkr. 180 bitar affall (däribland äfven brända skärfvor), 6 naturliga block; 10 kvartsbitar, en liten bit kritkalksten, bemängd med fossil (Cryozokalk); allt f. på en stenåldersboplats omkr. 300 m. S. om Hönshylte skans; — 2 små kanonkulor af järn, f. 400 m. S. om Hönshylte skans. — *Ryd.* Tjocknackad yxa (delvis slipad), 4 bitar af slipade yxor, trindyxa med svagt oval genomskärning, 7 borrar, liten bit af en dolk eller spjutspets, 17 tväreggade pilspetsar, 84 skrapor, omkr. 150 spånor med mer eller mindre retuscherade kanter, omkr. 170 bitar med mer eller mindre bearbetade kanter, omkr. 600 spånor, omkr. 100 kärnor (däraf 19 handtagskärnor), hela eller fragment, omkr. 3,300 bitar affall; allt af flinta, f. på troligen olika stenåldersboplatser vid Mörrumsån. — *Kuppersmåla.* Spånskrapa af flinta som Müller, *Ordning* 13. — *Granö.* Tjocknackad flintyxa med hålegg, delvis slipad, f. i en åker; förarbete till trekantig pilspets eller borr af flintspån. — *Björkebråten.* Spetsnackad stenyxa med rundadt fyrsidig genomskärning, f. i en åker strax under jordytan. — *Fridafors.* Båtformig skafthålsyxa, f. år 1907 vid kanalgräfning. — *Allbo hd, Örs sn.* Skafthålsyxa, svallad, f. vid Helgasjöns strand af en fiskare, som användt den till nätsänke. — *Åkersände.* Skafthålsyxa af granit som *Sv. F.* 40, hålet (gropformigt) påbörjadt från ena sidan, f. år 1905 vid plöjning strax N. om Hylte skolhus. — *Sånestorp.* Tjocknackad flintyxa med hålegg, till största delen slipad, f. i ett röse 2 km. SO. om Sånestorp vid lägenheten Sjöfällan invid Helgasjön. — *Haddagärde.* Eggdel af båtformig skafthålsyxa, f. i en åker. — *Tubbatorp.* Flint-

dolk som *Sv. F.* 51, f. i en åker 15 cm. från fyndet inv. 12,416. — *Aringsås sn, Spåningslanda.* Långsträckt slipsten af sandsten med sju slipytor. — *Blädinge sn.* Liten tjocknackad flintyxa, tväreggad, bredsidorna till största delen slipade. — *Sunnerbo hd, Dörarps sn.* Groft tillslaget gnejsstycke, erinrande om förarbete till en yxa af Lihulttyp med triangulär genomskärning; 3 bitar af slipade yxor (däraf en fyrsidig), 3 skrapor, 3 bitar af kärnor, 3 skärfvor med bearbetade kanter, 4 bitar af knackstenar (?), spån och omkr. 50 affallsstycken, däribland flera brända skärfvor, allt af flinta; 2 bitar bergkristall eller kvarts, ett 20-tal lerkärlsbitar, 4 kolsmulor, 2 brända benbitar; allt f. i september 1906 på en stenåldersboplats på södra och sydöstra delen af Ferjansön i sjön Vidöstern. — *Berga sn, Ingelstad.* Lång slipsten af sandsten med rundadt fyrsidig genomskärning, mindre slipsten af sandsten med rektangulär genomskärning; båda f. tillsammans i en torfmosse. — *Hulje.* Stor urgröpt sten af gnejs (kvarnsten?). — *Agunnaryd, Getaboda.* Trindyxa med hålegg, genomskärningen rund. — *Ljunga sn, Ifla.* Knacksten af kvartsit med två svagt konkava ytor, f. i en åker. — *Hamneda sn.* Tjocknackad stenyxa, tväreggad, vittrad, f. i en mosse. — *Hornsborg.* Stenyxa med hålegg, genomskärningen plankonvex, nacken afrundad, f. nära Hornsbergs station vid kanten af en nygräfd graf mellan två små sjöar eller gölar V. om järnvägen. — *Traheryds sn.* Oval eldslagningssten som *Sv. F.* 270. — *Lidhults sn, Bökö station.* Oval eldslagningssten som *Sv. F.* 270, f. vid schaktning, när järnvägen anlades.

Öland (utan närmare fynduppgift). Flintdolk som *Sv. F.* 46. Skaftet tjockare än bladet, något slipad på båda sidor, uppskärpt.

Skåne, Bjäre hd, Västra Karups sn, Småryd. Redskap (stötvapen el. liebryne) af dioritskiffer, försedt med bomärke, f. invid en “ättehög“ (Neglahög). — *Torna hd, Nöbbelöfs sn.* Flintdolk som *Sv. F.* 56, uppskärpt. *Samlingen förvärfvad genom folskoleinspektören K. Kjellmark.*

14,281. *Södermanland, Västerrekarne hd, Torshälla landsförslg, Nysätra.* Skafthålsyxa af vanlig, något svängd form, skafthålet ej påbörjadt. — *Råby sn, Österby, Sörtorp.* Skafthålsyxa af porfyr af vanlig, något svängd form. *Fors sn, Åsby.* Tjocknackad stenyxa med svagt hålad egg. — *Öknebo hd, Öfverjärna sn, Bankesta.* Spetsnackad stenyxa med oval genomskärning, mejselliknande bryne af glimmerskiffer. — *Oppunda hd, Österåkers sn, Forsby, "Råå"* (= Råd?). Liten tjocknackad slipad flintyxa med hålegg, stenmejsel närmast som *Fornvännen* 1910, sid. 217, fig. 11 (upptill skadad), flintspån med retuscherade kanter. — *Floda sn, Hissjö.* Tjocknackad flintyxa (bredeggad, bredsidorna ofullständigt slipade), fyrsidig stenyxa, mycket vittrad. — *Stora Malms sn, Eriksberg.* Tunnackad stenyxa, f. i ett grustag. — *Bettna sn, Skenala.* Skafthålsyxa af vanlig, något svängd form. — *Rönö hd, Ludgo sn, Hultstugan.* Trindyxa med nästan rund genomskärning, f. på stranden af sjön Båfven; liten tjocknackad stenyxa med hålegg, f. i åkerjord. — *Råby sn, Råby krog.* Eggdel af skafthålsyxa af vanlig, svängd form, afslagen i skafthålet, f. på åshöjden.

Östergötland, Fingspångaläns hd, Skedevi sn, Sund. Trindyxa med oval genomskärning, tväreggad, f. på stranden af sjön Tisnaren.

14,282. Gipsafgjutningar af fem af de med bildframställningar försedda sidohällarna i hällkistan vid *Kivik i Mellby sn, Skåne* (se Nilsson, *Skand. Nordens urinvånare, Bronsåldern,* sid. 5, fig. 2—4 samt 6 och 7).

14,283. *Gotland, Eke sn, Gudings.* Stor järnyxa som *Sv, F.* 484; f. år 1908 under ett par stenar vid borttagandet af en stenvast i "Storängen".

14,284. *Norrbotten, Korpilombolo kapellförslg, Jerijärvi.* Knifliknande redskap af svart skiffer, f. på 3 kvarters djup, omkr. 10 km. N. om kyrkan.

14,285. *Dalsland, Sundals hd, Frändefors sn, Rotenäs.* Slipad fyrsidig flintyxa, ena smalsidan omknackad till en kant.

— *Gestads sn, Sikhall.* Tunnackad stenyxa, tväreggad, f. vid Vänern.

14,286. *Bohuslän, Lane hd, Skredsviks sn, Kallsås.* Aflång flintbit, något bearbetad, f. på boplatsen S. om skolhuset. — *Sörbygdens hd, Hede sn, Hult.* Liten skafthålsyxa, eggdel af skafthålsyxa af något svängd form; båda f. strax V. om boningshusen.

14,287. *Gotland, Eke sn, Smiss.* Rund spännbuckla af brons med prickornering, 2 djurhufvudformade spännbucklor af brons, mycket anfrätta (nålarna saknas), öppen bandformig armring af brons med stämpelornering, sluten trind armring af brons, bronsnål med fyrkantigt aflångt hufvud (afbruten i ögat), fragment af en järnring, fragmentariskt beslag af bronsbleck, stor rund bernstenspärla, refflad pärla af blått glas, rund pärla af grönt glas, rund pärla af blå glasfluss med röd mosaikinläggning, sländtrissa af kalksten, 4 bitar af ett lerkärl; allt f. tillsammans med ett skelett, som enligt uppgift legat med hufvudet i söder.

14,288. *Västergötland, Marks hd, Gunnarsjö sn, Flahult.* Båt, gjord af en urhålkad trädstam.

14,289. *Öland, Slättbo hd, Köpings sn, Köpings klint.* 336 medeltida brakteater och silfvermynt, nämligen 159 + 52 svenska brakteater (Knut Eriksson), 1 Visbyhalfskilling (omkr. 1340—1400), 16 Stralsundsbrakteater (1300—1400), 79 brakteater från Östersjöprovinserna(?), 29 engelska sterlings (1272—1377); allt f. vid gräfning å den s. k. Köpings klint.

14,290. *Södermanland, Öknebo hd, Östertelje sn, Hall.* Hästsko af järn, f. vid grushämtning, hvarvid en eller ett par grafhögar skadadts.

14,291. *Gotland, Helvi sn, Viflings.* Sex silfvermynt, nämligen 1 itubrutet arabiskt, 1 plans, 1 angelsaksiskt (Aethelred II) och 3 tyska; allt enl. uppgift funnet tillsammans vid Viflings.

14,292. *Nerike, Örebro, Gustafsvik.* Båtformig skafthålsyxa, liten tjocknackad stenyxa med hålegg; f. tillsammans i grusåsen vid Gustafsviks tegelbruk.

Västergötland (utan närmare fynduppgift). Spänne af brons *(fig. 1)*.

14,293. *Uppland, Färentuna hd, Adelsö sn, Björkö.* Nyckel af järn, lång cylindrisk pärla af blått glas med röd och hvit mosaikinläggning, 2 runda pärlor af blått glas, rund pärla af iriserande glas, 2 kvadrupelpärlor af iriserande glas, 2 halfva pärlor af blått glas, 6-sidig pärla af bergkristall, rund pärla af gråhvitt, ogenomskinligt glasartadt ämne, liten smältklump af blått glas; — allt f. i *Svarta jorden.*

14,294. *Södermanland, Österrekarne hd, Stenkvista sn, Kolunda.* Tjocknackad stenyxa med hålegg, skafthålsyxa af vanlig form, framsidan ryggad, eggdelen afslagen. — *Ärla sn, Östra Hedemora.* Tjocknackad stenyxa med hålegg — *Oppunda hd, Floda sn, Bie.* Fyrsidig stenyxa (afsmalnande mot den tunna nacken), tjocknackad stenyxa med hålegg. — *Juresta.* Trindyxa med oval genomskärning. — *Stora Malms sn, Sörtorp.* Tunnackad stenyxa, afsmalnande mot nacken. — *Valla.* Eggdel af fyrsidig stenyxa med hålegg. — *Östra Vingåkers sn, Forsa.* Stenyxa med hålegg, genomskärningen oval, banen tjock, rundad. — *Jönåkers hd, Björkviks sn, Finnängen.* Fyrsidig stenyxa.

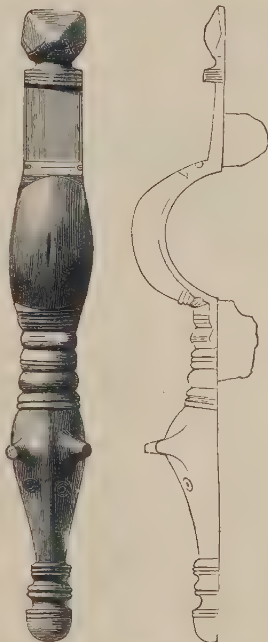

Fig. 1. 1/1. (Inv. 14,292).

14,295. *Öland, Möckleby hd, Sandby sn, Norra Näsby.* Fingerring af guld *(fig. 2)*, vikt 12,95 gr., f. vid harfning; på platsen har förut enligt uppgift "ett gammalt rör" funnits.

14,296. *Öland, Möckleby hd, Norra Möckleby sn, Bettorp.* Remsölja af brons, deformerad, orneringen utplånad, tornen saknas, f. vid plöjning å sandmark.

14,297. *Halland, Faurås hd, Ljungby sn, Hule n:r 4, Lerdala.* Bladet till en dolk eller spjutspets af flinta, slipadt på ena sidan (f. hösten 1910 i en åker), skifferhänge, orneradt på ena sidan, f. "samtidigt och nära intill föregående". — *Alfshögs sn, Dalsgård.* Spetsen af en dolk eller spjutspets af flinta. — *Vinbergs sn, Faurås, Knappagården n:r 2.* Flintsåg med svagt konvex egg, f. år 1910 vid plöjning. — *Falkenberg.* Flintspån, en del flintaffall, det mesta svalladt; allt f. vid de s. k. vallarna vid gräfningar i och för det nya läroverkshuset.

Fig. 2. 1/1. (Inv. 14,295).

14,298. *Småland, Aspelands hd, Mörlunda kyrka.* Ringklocka.

14,299. Två bronsplaketter, den ena öfver Henrik Ibsen, den andra öfver Björnstjerne Björnson.

14,300. *Södermanland, Selebo hd, Toresunds kyrka.* Två i trä skulpterade krucifixbilder (1300-talet), den ena föreställande evangelisten Johannes, den andra Jungfru Maria (Strängnäsutställningen n:r 24), *2 d:o* (omkr. 1500, Strängnäsutställningen n:r 135), fragmentariskt processionskrucifix af trä från förra hälften af 1300-talet (= Strängnäsutställningen n:r 51), fragmentarisk, sittande madonnabild af trä (= Strängnäsutställningen n:r 14), ängel af trä (omkr. 1650).

14,301. *Västergötland, Kinds hd, Länghems kyrka.* Dopfunt af sandsten (1100-talet), förut deponerad i Statens Historiska Museum under inv. n:r 4,505.

14,302. *Södermanland, Västerrekarne hd, Tunbo sn, Skyttinge.* Fyrsidig stenyxa med hålegg (nacken afslagen), aflångt redskap af glimmerskiffer (afbrutet till bryne)?; båda f. på grusåsen vid byn. — *Fors sn, Mesta n:r 2:* afbruten flintspets, skaftet till en flintdolk som *Sv. F.* 45, klubba af sten som Müller *Ordning* 118. — *Österrekarne hd, Kjula sn, Ribbingelund.* Eggdel af skafthålsyxa, f. vid Kungsgården. — *Barfva sn, Lindholm.* Tjocknackad flintyxa, tväreggad (nästan fullständigt slipad), fyrsidig stenyxa (afsmalnande mot banen), skafthålsyxa. — *Husby sn, Älunda.* Förarbete till skafthålsyxa

af vanlig, svängd form (skafthålet ej påbörjadt), sten, erinrande om förarbete till en liten skafthålsyxa med ännu ej påbörjadt skafthål (naturbildning?); f. löst liggande å landsvägen invid järnvägslinjen nära Bälgvikens station. — *Ärla sn, Hagby Västergård.* Skafthålsyxa af vanlig form, f. vid sjöstranden. — *Selebo hd, Ytterselö sn, Berg.* Skafthålsyxa af vanlig form. — *Toresunds sn, Bosved.* Stenyxa med oval genomskärning, jämnbred. — *Villåttinge hd, Lilla Malma sn, Hagtorp.* Stenyxa med oval genomskärning, tväreggad, nacken oregelbunden. — *Lilla Mellösa sn, Brostugan.* Banedel af tjocknackad stenyxa, banedel af fyrsidig stenyxa, afsmalnande mot den rundade banen.

14,303. *Dalsland, Sundals hd, Frändefors sn, Flicksäter.* Liten tjocknackad flintyxa med ofullständigt slipade bredsidor, liten dolk eller spjutspets af flinta med afrundad spets (fästet skadadt), flintspån med en retuscherad kant; allt f. på $^1/_2$ alns djup vid dikningsarbete.

Västergötland, Väne hd, Vassända sn, Hagen. Tjocknackad stenyxa med oregelbundet fyrsidig genomskärning, f. vid plöjning.

14,304. *Uppland, Danderyds skeppslag, Solna sn, Järfva.* Järnyxa som *Månadsbladet* 1903—1905, sid. 204, fig. 269, men den bakåt utdragna delen af bladet är afslagen, f. i skogsmark 1 km. V. om Järfva, mellan Järfva och Ör, "på omkr. 15 fots djup" vid gräfning för Sundbybergs vattenledning.

14,305. *Asien.* En samling fornsaker, hopbragt af T. J. Arne i Mindre Asien och Norra Syrien år 1907.

14,306. *Stockholm.* En Sigismunds fyrk 1597 (silfver), ett Carl XI:s 1-öre 1697 (silfver), ett Fredrik I:s 1-öre s. m. 1738 (koppar), ett d:o år 1741; allt f. vid gräfning för elektriska ledningar.

14,307. *Gotland, Grötlingbo sn.* Orneradt bronsfat närmast som inv. 14,038 och med i hufvudsak liknande ornering, dock något afvikande i fråga om grupperingen; enligt uppgift från samma fyndort som fynden inv. 14,038 (Barshaldersbacke).

14,308. *Gotland, Gothems sn, Nors.* Spirallagd fingerring af silfver, f. vid plöjning.

14,309. *Södermanland, Västerrekarne hd, Tumbo sn, Broby.* Eggdel af fyrsidig stenyxa, skafthålsyxa; båda f. år 1910 i skogsmark vid grustäkt. — *Råby sn, Kolsta.* Skafthålsyxa af vanlig, något svängd form. — *Lista sn, Eka.* Mycket liten smalmejsel af flinta, tjocknackad, tväreggad (fullständigt slipad),

Fig. 3. (Inv. 14,316).

tjocknackad stenyxa, tväreggad. — *Gillberga sn, Tiggeby.* Liten tjocknackad stenyxa af skiffer, tväreggad. — *Hålby.* Banedel af skafthålsyxa af vanlig form, afslagen i skafthålet. — *Öja sn, Stora Sundby.* Tjocknackad yxa af dioritporfyr med oval genomskärning, något afsmalnande mot banen, f. vid rifning af spiselmuren i ett gammalt hus. — *Knutsta.* Tjocknackad stenyxa. — *Vångsjö.* Skafthålsyxa af vanlig, något svängd form. — *Österrekarne hd, Husby sn, Årby.* Liten fyrsidig stenmejsel med hålegg.

14,310. *Småland, Södra Möre hd, Hagby sn, Vallby.* Fragment af en miniatyrdolk eller möjligen knif af brons, fragment af en bronsyxa med höga sidokanter, öfre delen af en brons-

Fig. 4. (Inv. 14,317).

nål med rundt hufvud, 2 fragment möjligen af spjutspetsar el. dolkar af brons; allt f. på samma plats som inv. 14,199:4, där på grund af orätt uppgift socknen angifves vara Ljungby. — *Norra Möre hd, Kalmar landsförslg, Skälby kungsladugård.* Stilett af järn, betsel af järn; f. vid gräfning för rörledningsarbete.

Öland, Möckleby hd, Norra Möckleby sn, Dörby. Vin-

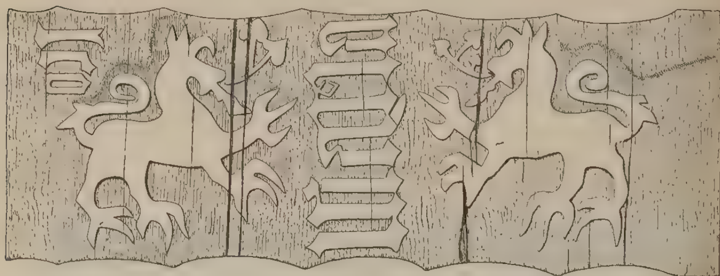

Fig. 6. (Inv. 14,318).

5 b.

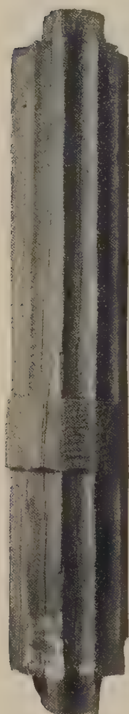

Fig. 5, a. (Inv. 14,318).

kelböjd bronsten med rund ögla i ena ändan, rund pärla af grön glasfluss med röd och brun mosaikinläggning, f. i en sandbacke. — *Alguts-rums hd, Glömminge sn, Ryd.* Rund pärla af grönt glas med hvit och rödbrun mosaikinläggning, f. i ett "stenrör".

14,311. Ensidig medalj i bly öfver Herman Cedercreutz; medalj i brons, slagen till minne af tillämnadt besök af Hans Forsell såsom svensk finansminister på Myntet i Bryssel; fyrkantig bronsplatta, präglad öfver I. C. Hedlinger; 2 jettoner i silfver, utdelade vid Carl Snoilskys begrafning.

14,312. *Australien, Norra delen af Väst-Australien.* Två pilspetsar af buteljglas. *Gåfva af ingeniör V. Frestadius.*

14,313. *Södermanland, Svartlösa hd, Botkyrka kyrka.* Triumfkrucifix från 1300-talet (= Strängnäsutställningen år 1910, nr 54). *Gåfva af församlingen.*

14,314. *Södermanland, Svartlösa hd, Brännkyrka kyrka.* Lång rock (alba) med ärmar, från 1700-talet (?), förfärdigad af hvit batist. *Gåfva af församlingen.*

14,315. *Södermanland, Daga hd, Gryts kyrka.* Mässhake af blått siden, inväfd med guld och hvitt silke, från början af 1700-talet (= Strängnäsutställningen nr 228). *Gåfva af församlingen.*

14,316. *Södermanland, Svartlösa hd, Grödinge kyrka.* Väggbonad? af blå och grå (?) s. k. finnväfnad *(fig. 3)*. (= Strängnäsutställningen nr 286). *Gåfva af församlingen.*

14,317. *Södermanland, Jönåkers hd, Lunda kyrka.* Triumfkrucifix från senare hälften af 1200-talet *(fig. 4)*. (= Strängnäsutställningen nr 34). *Gåfva af församlingen.*

14,318. *Södermanland, Jönåkers hd, Tuna kyrka.* Halfrund kannelerad kolonn (?) af furu med tappar i båda ändar *(fig. 5 a och b)*. På ett upphöjdt tvärgående band: tvänne djurfigurer samt i minuskler "Maria" — "leo" *(fig.6)*. (=Strängnäsutställningen nr 599). *Gåfva af församlingen.*

Fig. 7. (Inv. 14,319).

14,319. *Södermanland, Hölebo hd, Vagnhärads kyrka.* Madonnabild af trä *(fig. 7)* från 1200-talets senare hälft (= Strängnäsutställningen nr 39), S:t Stefansbild af trä *(fig. 8)* i ett defekt helgonskåp, från 1400-talets slut (= Strängnäsutställningen nr 101), mässhake från 1600- och 1700-talen (= Strängnäsutställningen nr 239). *Gåfva af församlingen.*

14,320. *Nerike, Sundbo hd, Hammars kyrka.* Madonnabild af trä *(fig. 9)* (äldre medeltid) se Strängnäsutställ-

ningen nr 2), St. Olofsbild af trä *(fig. 10)* från omkr. 1300 (= Strängnäsutställningen nr 37), tornkrönt, korskyrkliknande öfverdel (?) till sakramentshus, af trä, från 1300-talet (= Strängnäsutställningen nr 595). *Gåfva af församlingen.*

14,321. *Nerike, Kumla hd, Kumla kyrka.* Ryggsköld (clipeus) till kåpa *(fig. 11)* med Marias himmelsfärd broderad i guld och silke, daterad 1522 (= Strängnäsutställningen nr 196). *Gåfva af församlingen.*

Fig. 8. (Inv. 14,319).

14,322. *Södermanland, Rönö hd, Runtuna kyrka.* Helgonbild af trä (S:t Erik?) från slutet af medeltiden (= Strängnäsutställningen nr 107). *Deponerad af församlingen.*

14,323. *Östergötland, Bobergs hd, Klockrike kyrka.* Madonnabild af trä (äldre medeltid). *Deponerad af församlingen.*

14,324. *Gestrikland, Hedesunda sn, Ås.* Tveeggadt järnsvärd från vikingatiden, öfre hjaltet med svärdsknappen till antagligen samma svärd, lång spjutspets af järn. *Gåfva af bruksägare G. Benedicks.*

14,325. *Västergötland, Vartofta hd, Dimbo sn, Anneberg.* Slipad tjocknackad flintyxa *(fig. 12)*, nacken snedt afslipad, f. sommaren 1910 vid borttagandet af en stenkammargraf jämte benrester på ett djup af ungefär 1 fot under jordytan.

14,326. *Östergötland, Gullbergs hd, Vretaklosters sn, Brunneby.* Järnnål med öga, en samling brända ben, knifblad af järn, en bit hartstätning, bitar af ett lerkärl; allt f. i ett grustag vid f. d. soldattorpet Blåsvädret (nålen och de brända benen tillsammans); på platsen, från hvilken fynd äfven inkom-

Fig. 9. (Inv. 14,320).

Fig. 10. (Inv. 14,320).

mit till Linköpings museum, har genom senare undersökningar konstaterats ett graffält från la Tène-tid. (Jfr. inv. 14,552).

14,327. *Småland, Konga hd, Elmeboda sn, Åskefälla.* Spjutspets af flinta som *Sv. F.* 51, liten fyrsidig tjocknackad flintyxa med svag hålegg. — *Strånganäs.* Banedel af skafthålsyxa *(fig. 13),* tillhörande hufvudformen *Sv. F.* 38. — *Kållebo.* Eggdel af skafthålsyxa.

14,328. *Ångermanland, Bjärtrå sn, Strinne.* Två bryn-

stenar, fragment af en tredje dylik, banehälften af en järnyxa, lik *Sv. F.* 263.

14,329. *Skåne, Skytts hd, V. Alstads sn, Minneberg.* Diverse flintföremål upplockade ur åker, nämligen 11 fragment med slipytor af tunnackade yxor (däraf 2 brända), fragmenta-

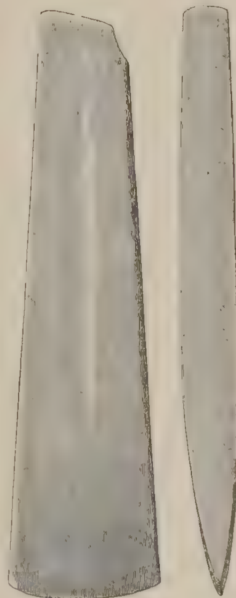
Fig. 11. (Inv. 14,321).

riskt ämne till såg, 4 borrar, 6 runda eller aflånga samt 19 oregelbundna skifskrapor, 2 en- och 1 dubbeleggad spånskrapa, 6 spånor (hvaraf 2 med sidoretuscher), tre knackstenar, 21 affallsstycken (hvaraf ett brändt), dessutom en löpare af grofkornig granit till kvarn. — *Fru Alstad sn, "Fru Alstad Kratt"*. Flisa ur en söndersprängd sten med inrepade linjer.

14,330. *Blekinge, Medelstads hd, Förkärla sn, kyrkogården.* Sju danska silfvermynt, nämligen 2 mark 1644, 1645 (2 ex.) och 1646; 1 mark 1613; 16 skilling 1644 samt 6 skilling 1629; funna tillsammans vid grafööppning å 1/2 m:s djup.

14,331. *Skåne, Vemmenhögs hd, Slimminge sn, Altona.* Flintdolk med smalt, tvåsidigt skaft.

14,332. *Uppland, Värmdö skplg och sn, Tuna.* Ett lerkärl, 30—40 nitnaglar af järn, 4 små bronsbleck, 26 delvis fragmentariska och eldskadade glaspärlor, hvaribland flera med mosaik, brända ben, kol, en järnyxa med lång hålk; allt enligt uppgift funnet i en grafhög vid väganläggning; stigbygel af järn, funnen i jorden.

Fig. 12. 1/3. (Inv. 14,325).

Nerike, Glanshammars hd, Götlunda sn. Tjocknackad stenyxa med fyrsidig genomskärning. — *Sköllersta hd, Svennevad sn.* Simpel skafthålsyxa med plana bredsidor. — *Bo sn.* Båtformig yxa af sten med hålet påbörjadt genom en halfsferisk grop med ringa upphöjning i midten, funnen "i närheten af en grafkista".

Östergötland. Sänkesten? med skåror. — *Finspångaläns hd, Skedevi sn.* Spjutspets af flinta som *Sv. F.* 51. — *Regna sn, Klockaregården.* Hälft af hackliknande redskap af glimmerskiffer, (jfr Montelius, *Sveriges Forntid,* texten, fig. 57). — *Björke.* Spetsoval eldslagningssten som *Sv. F.* 270. — *Hällestads sn.* Flintdolk med otydligt afsatt, spetsovalt skaft, en del af bladet afslaget. — *Risinge sn.* Stenyxa med ojämn genomskärning. — *Bråbo hd, Kvillinge sn.* Stor skafthålsyxa, slipsten af kvartsit med fyra konkava slipytor. — *Bankekinds eller Åkerbo hd, Vårdsbergs sn.* Tväreggad stenyxa med ojämn genomskärning, 2 fyrsidiga tjocknackade tvär-

eggade stenyxor, skafthålsyxa med rest af äldre hål i banen, simpel skafthålsyxa. — *Bankekinds hd, Askeby sn.* Tjocknackad svagt tväreggad flintyxa med oslipade smalsidor. — *Svinstads sn.* Stor tjocknackad (hufvudsakligen å eggändan slipad) flintyxa, liten tjocknackad fyrsidig flintyxa med hålegg, stenyxa med spetsoval genomskärning, starkt vittrad (möjligen naturbildning), stenyxa med oval genomskärning, fragment af dylik, trindyxa, stor tjocknackad stenyxa med ofullständigt antydda smalsidor, otydligt fyrsidig stenyxa, fyrsidig (snarast tunnackad) stenyxa, eggdel af dylik, fyrsidig tjocknackad stenyxa, 6 vanliga skafthålsyxor, gnidsten af svart glas. — *Värna sn.* Trindyxa, 3 skafthålsyxor af vanliga former. — *Bankekinds eller Hanekinds hd, Landeryd sn.* Lång stenyxa med oval genomskärning, stor fyrsidig tjocknackad stenyxa, fyrsidig stenyxa (bred och tunn), skafthålsyxa af vanlig form, fragment af en dylik. — *Grebo sn.* Udd till dolk eller spjutspets af flinta, tjocknackad trindyxa, stenyxa af långoval genomskärning (utan markerade smalsidor), sländtrissa. — *Kinda hd, Vårdsnäs sn.* Fragmentarisk flintdolk med skaft af kvadratisk genomskärning. — *Tjärstads sn.* Tunnackad stenyxa med smala smalsidor.

Fig. 13. 1/3. (Inv. 14,327).

Västergötland, Kållands hd, Gösslunda sn, Brynåsa. Fyrsidig tjocknackad flintyxa med hålegg. — *Lidköpingstrakten.* Flintdolk med tvåsidigt skaft, bred såg af flinta, stor ofullständigt slipad fyrsidig tunnackad flintyxa, liten helslipad dylik, tjocknackad bredeggad flintyxa, trindyxa, stenyxa med triangulär genomskärning och tväregg, stenyxa med oval genomskärning, två fyrsidiga tjocknackade stenyxor, två skafthålsyxor, två brynen, 3 sländtrissor, nyare gjutform af sten, kort stickvapen med parerstång, af järn. — *Skånings hd, Härjevads sn.* Otydligt fyrsidig stenyxa. — *Vilske hd, Jäla sn.* Bladet till en flintdolk. — *Gä-*

sene hd, Öra sn, Gamlarp. Dolk med tvåsidigt skaft och bred bas, dolk med smalt skaft af kvadratisk genomskärning, skadad bladformig pilspets med urnupen bas, en skifva och tre bearbetade spån, allt af flinta; enligt uppgift funnet jämte "en mängd andra pilspetsar af flinta, ett fyrkantigt bryne af skiffer, ben och lerkärl", i en grafhög.

Bohuslän, Inlands Fräkne hd, Resteröd sn. Trindyxa, skafthålsyxa af starkt degenererad s. k. Fredsgaardstyp.

Småland, Oskarshamnstrakten. Bredt flintspån. — *Emån inom Kalmar län.* Spetsnackad trindyxa. — *Stranda hd, Mönsterås sn.* Två trindyxor, simpel skafthålsyxa. — *Ålems sn.* Skafthålsyxa med hvälfd öfversida, skafthålsyxa ur formgruppen *Sv. F.* 38. — *Kaggetorp.* Trindyxa. — *Räfvemåla.* Stor flintdolk med bredt tvåsidigt fäste, fyrsidig snarast tunnackad stenyxa. — *Brunnsmåla.* Slipsten med två konkava slipytor. — *Hvitemåla.* Två trindyxor (hvaraf den ena ojämnt formad), stenyxa med oval genomskärning, oborradt ämne till skafthålsyxa, två slipstenar af kvartsit (med slipytor rundt om), sländtrissa. — *Flinsmåla.* Trindyxa. — *Njutemåla.* Två trindyxor, två tjocknackade stenyxor med otydligt markerade smalsidor, fyrsidig stenyxa med slagmärken, skafthålsyxa af dioritporfyr med ofullbordadt hål, två simpla skafthålsyxor. — *Hullingsmåla.* Två trindyxor, fragment af skafthålsyxa. — *Hundsmåla.* Två trindyxor, stenyxa med oval genomskärning, banedelen af en dylik, tre fragment af fyrsidiga tjocknackade stenyxor. — *Saltor.* En ryttarhammare (från 15- eller 1600-talet) samt spjutspets af järn, enligt uppgift funna i bottnen af ett stenröse vid Saltorsudde. — *Norra Möre hd, Ryssby sn, eller Stranda hd, Ålems sn. Haraldsmåla.* Spjutspets af lerskiffer, trindyxa, fyrsidig snarast tunnackad stenyxa. — *Norra Möre hd, Bäckebo sn.* Tunnbladig (hufvudsakligen eggslipad) flintyxa, stenyxa med oval genomskärning, oval eldslagningssten. — *Ekenäs Branta hallar.* Spjutspets af järn, fragment af blad till flintdolk med glattnött brottyta. — *Ryssby sn.* Trindyxa. — *Gunnarsbo.* Håleggad smalmejsel af flinta, spetsnackad trindyxa. — *Slakmöre.* Båtformig

yxa. — *Kåremo.* Tunnackad stenyxa utan markerade smalsidor. — *Nöbble.* Trindyxa. — *Åby sn.* Tjocknackad stenyxa med otydliga smalsidor, skafthålsyxa af vanlig form. — *Svartingstorp.* Sex spetsnackade trindyxor, eggdel af skafthålsyxa. — *Kalmar sn.* Eggdel af skafthålsyxa. — *Södra Möre hd, Arby sn, Resby.* Eggdel af skafthålsyxa. — *Hagby sn.* Liten spetsoval eldslagningssten.

Otillräckligt angifna fyndplatser inom *Kalmar län: Skälby.* Flintdolk med tvåsidigt skaft. — *Ljungnäs.* Dubbeleggad skafthålsyxa. — *Åbro.* Två sländtrissor. — *Bäckebo.* Eggdel af trindyxa. — *S. Bäckebo.* Stor tunnackad fyrsidig stenyxa, två vanliga skafthålsyxor. — *Brotorp.* Flintdolk med fäste af rombisk genomskärning och uppskärpt blad, flintspån, fyrsidig tjocknackad stenyxa. — *Strömsrum.* Trindyxa. — *Blomstermåla.* Två trindyxor, fyrsidig tjocknackad stenyxa. — *Häggemåla.* Tväreggad fyrsidig tjocknackad stenyxa. — *Boda.* 35 cm. långt, oborradt ämne till fyrsidig skafthålsyxa, två vanliga skafthålsyxor. — *Korpemåla.* Vanlig skafthålsyxa. — *Ödebo.* Skafthålsyxa som *Sv. F.* 40, af dioritporfyr (hålet endast antydt genom en grop) eggdel af vanlig skafthålsyxa, bit af slipsten, som *Sv. F.* 5. — *Århult.* Eggdel af skafthålsyxa nära *Sv. F.* 98. — *Fagerhult.* Trindyxa, eggdel af stenyxa med oval genomskärning, skafthålsyxa med ryggad öfversida. — *Böla.* Skafthålsyxa med ryggad öfversida, vanlig skafthålsyxa, klubbformig sten med rundgående ränna, fragment af två flata slipstenar och af en som *Sv. F.* 5. — *Gränsbo.* Skafthålsyxa.

Fig. 13. 1/3. (Inv. 14,333).

Öland. Fyrsidig tunnackad flintyxa, flintdolk med tvåsidigt skaft, två fyrsidiga snarast tunnackade stenyxor, sex skafthålsyxor, banedel af en dylik, spetsoval eldslagningssten.

Skåne. Fyrsidig tunnackad flintyxa, tunnbladig fyrsidig flintyxa, liten tunn afrundadt fyrsidig flintyxa, oslipad tjocknackad eggbred flintyxa, flintsåg.

Okänd fyndort. Fragmentarisk flintsåg, trindyxa, stenyxa

med plankonvex genomskärning, eggdel af stenyxa med oval genomskärning.

Finland. Stenyxa med hålegg som å *fig. 49* hos Aspelin, *Antiquités* etc.; fyrsidig tjocknackad stenyxa med skarp tväregg.

Amerika, Oregon. Två pilspetsar af obsidian.

14,333. *Gestrikland, Ofvansjö sn, Urfors.* Liten dubbeleggad skafthålsyxa, *(fig. 14)*, med all sannolikhet af Dellenandesit, f. i trädgård vid stranden af Alsjön.

14,334. *Södermanland, Åkers hd, Härads sn, Herrsvedet.* Pilspets af mörk skiffer, närmast lik *fig. 50* i *Mbl.* 1887, sid. 110, fragmentarisk.—*Svedäng.* Eggdel af skafthålsyxa med ryggad öfversida, afslagen i hålet. — *Länna socken, Haglida.* Tunnackad stenyxa med otydliga smalsidor. —*Länna bruk.* Fyrsidig tjocknackad stenyxa. — *Åskärr.* Banedel af skafthålsyxa, afslagen genom det ofullbordade, rörborrade hålet. — *Västerrekarne hd, Fors sn, Skogstorp.* Eggdel af skafthålsyxa.— *Gillberga sn, Almby.* Fyrsidig mejsel af svart bergart (svagt håleggad), två skafthålsyxor (den ena fragmentarisk). — *Lista sn, Åsby.* Lång ofullbordad skafthålsyxa med ryggad öfversida (hålet antydt genom svag grop), liten skafthålsyxa af simpel form.

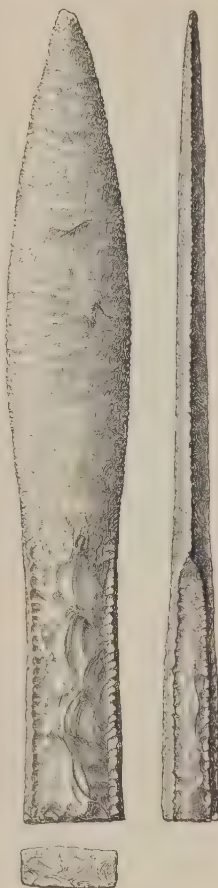

Fig. 15. 1/2. (Inv. 14,335).

14,335. *Västergötland, Kullings hd, Lena sn.* Flintdolk *(fig. 15)* med skaft af rektangulär genomskärning, f. tillsammans med en dylik med bredt tvåsidigt skaft.

14,336. Kopia af en fingerring, som anträffats vid sållning af öfversta jordlagret inom rester af kyrkmurar framgräfda 1910

vid vattentornet, Helsingborg. Originalet, af starkt kopparblandadt silfver, tillhör Helsingborgs museum.

14,337. *Norrbotten, Neder Luleå sn, Bjurträsk.* Skafthålsyxa som Beltz, *Die Vorgeschichtlichen Altertümer des Ght. Mecklenburg—Schwerin,* fig. 61, f. 10 m. från Bjurträskets norra strand, nergräfd i lera till 1/2 m:s djup, hvilande på en sten af en mansbördas storlek.

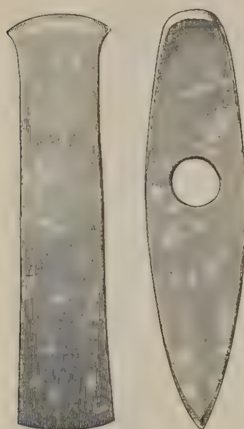

Fig. 16. 1/3. (Inv. 14,339).

14,338. *Småland, Södra Möre hd, Hagby sn.* Tveeggad klinga med smal tånge till järnsvärd som *Sv. F.* 507, knappen med öfre hjaltet till svärdsfäste som å anf. fig., men utan inläggningar, spjutspets af järn, närmast lik *Sv. F.* 503, men utan utsirning å holken; "f. vid gräfning af diken".

Öland, Algutsrums hd, Torslunda sn, Björnhofda. Spjutspets af flinta som *Sv. F.* 51.

14,339. *Södermanland, Västerrekarne hd, Lista sn, Berga.* Skafthålsyxa. — *Öja sn, Frasta.* Skafthålsyxa. — *Västermo sn, N. Åby.* Stenyxa med oval genomskärning, fyrsidig stenyxa afsmalnande mot banen, skafthålsyxa af ljusgrön dioritporfyr *(fig. 16)* med hvita fläckar, f. under årensning invid gården. — *Österrekarne hd, Husby Rekarne sn, Älunda.* Liten tjocknackad stenyxa, fyrsidig med tväregg.

14,340. *Dalsland, Särna sn, Guttusjön.* Stenklubba med djupt inknackad ränna, jfr Rygh, *Norske Oldsager,* fig. 45. *Gåfva af jägmästare G. Esséen.*

14,341. *Frankrike.* En samling moderna förfalskningar efter förhistoriska flintredskap, köpta i Beauvaistrakten. *Gåfva af T. J. Arne.*

14,342. *Gotland, Lokrume ka.* Bildsten, upptagen ur Lokrume kyrkas golf. *Gåfva af församlingen.*

14,343. *Södermanland, Sotholms hd, Västerhanninge kyrka.*

Mässkärp (cingulum) af netteldu k(guldbroderadt), mässkärp, hvars öfvertyg (rödbrunt siden) till större delen försvunnit (Strängnäsutställningen år 1910, n:r 246 och 247).

14,344. *Gotland, Stora Karlsö.* Fynd från *1892 års undersökningar i Stora Förvar, utförda af Hj. Stolpe.*

14,345. *Gotland. St. Karlsö.* Fynd från *1893 års undersökningar i Stora Förvar, utförda af Hj. Stolpe.*

14,346. *Bohuslän, Tanums hd, Lurs sn och Vette hd, Skee sn.* Fynd från ett antal stenåldersboplatser. *Undersökningarna utförda år 1906 på Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförenings bekostnad af O. Frödin och G. Hallström.*

14,347. *Öland, Slättbo hd, Köpings sn, Kolstad.* 30 hela och 4 bitar af brakteater (hvaraf 20 präglade för Knut Eriksson, 4 från Stralsund, 6 från Östersjöprovinserna), funna vid grushämtning i Borgholms stads stenbrott.

14,348. *Södermanland, Österrekarne hd, Hammarby kyrka.* Skåp (för kyrkokärl?), orneradt med ornament och bokstafsband, höjd 160 cm., bredd 72 cm. (Strängnäsutställningen 1910 nr 597).

14,349. *Skåne, Luggude hd, Ekeby sn, Hästmöllan.* Tunnackad flintyxa som *Sv. F.* 20, funnen för 30 år sedan under uppodling i gammal hästhage.

14,350. *Södermanland, Västerrekarne hd, Tumbo sn, Nyäng.* Eggdel af skafthålsyxa. — *Lista sn, Berga.* Skafthålsyxa med hålet nära banen, skafthålsyxa. — *Västermo sn, Tofhulta.* Tunnackad stenyxa. — *Värhulta, Aspgölen.* Mindre skafthålsyxa (med hålet nära banen), omborrad skafthålsyxa (rest af äldre hålet ses i banen). — *Motorp.* Eggdel af skafthålsyxa. — *Österrekarne hd, Ärila sn, Rinkesta.* Stenyxa af oval genomskärning (afsmalnande uppåt), skafthålsyxa.

14,351. *Nerike, Askers hd, Lännäs sn, St. Näset.* Tunnackad stenyxa. — *Ristorp.* Liten skafthålsyxa. — *Asker sn, Mörby, "Blåsut".* Fyrsidig tjocknackad stenyxa. — *Sköllersta hd, Ekeby sn, Näfvesta.* Sten, möjligen utgörande banedel till stenyxa. — *Fromesta.* Skafthålsyxa. — *Sköllersta sn, Käfvesta.* Stenyxa med oval genomskärning. — *Tarsta.* Skafthåls-

yxa. — *Grimstens hd, Viby sn, Berga.* Eggdel af stor skafthålsyxa. — *Bråntorp.* Eggdel af skafthålsyxa. — *(Kumla hd?), Kumla* (sn och by?). Eggdel af skafthålsyxa.

Södermanland, "Hågskäx". Banedelar af två skafthålsyxor.

Västergötland, Vadsbo hd, Elgarås sn, Björkkulla. Oborrad skafthålsyxa.

14,352. *Dalsland, Sundals hd, Frändefors sn, Högen.* Skadad tjocknackad flintyxa med något utsvängd egg. — *Stenshult.* Banedel af skafthålsyxa. — *Rölanda.* Fragment af ovanligt bredt blad till flintdolk, stycke af skafthålsyxa, halfklotformig sländtrissa.

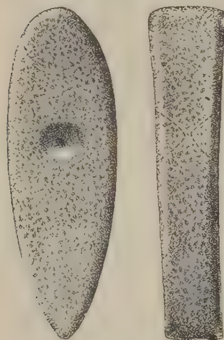

Fig. 17. 1/3. (Inv. 14,353).

Västergötland, Åse hd, Näs sn, Frugård. Skaftet och närmaste delen af bladet till en dolk som *Sv. F.* 57, såg, oval skrapa, spån, kort dubbeleggad spånskrapa; allt af flinta; eggdel af skafthålsyxa.

14,353. *Södermanland, Österrekarne hd, Husby sn, Älunda.* Eggdelsfragment af stor skafthålsyxa. — *Ärila sn, Spånga.* Tunnackad stenyxa med sned egg. — *Västerrekarne hd, Gillberga sn, Biby.* Eggdel af skafthålsyxa. — *Skrafsta.* Hälft af bryne(?) af svart stenart. — *Lista sn, Väsby.* Oborradt ämne till skafthålsyxa. — *Åkerbo hd, Torpa sn.* Torpet *Trestången* under Torpunga. Oborradt ämne till skafthålsyxa. — *Oppunda hd, Floda sn, Södra Granhed.* Fyrsidig tunnackad stenyxa. — *Villåttinge hd, Dunker sn, Nälen.* Fyrsidig tunnackad stenyxa, starkt afsmalnande mot nacken. — *Lilla Mellösa sn, Sörby.* Liten tjock tunnackad stenyxa med smala smalsidor, fyrsidig tunnackad stenyxa, skafthålsyxa af glimmerskiffer *(fig. 17),* hålet påbörjadt med koniska gropar från ömse håll.

14,354. *Uppland, Färentuna hd, Adelsö sn, Björkö.* Diverse fynd från "Svarta jorden".

14,355. *Skåne, Luggude hd, Kvistofta sn, Gantofta.* Liten tunnackad flintyxa, tunnbladig tjocknackad flintyxa (till-

huggen af större yxa, hvarifrån ena bredsidans slipning, i öfrigt oslipad), tre tjocknackade svagt håleggade flintyxor (ofullständigt slipade), tjocknackad stenyxa, bredt flintspån. — *Kvistofta by.* Två oslipade tjocknackade flintyxor med svag hålegg, f. 1 m. från hvarandra vid bethackning i mossjord. — *Rönnebergs hd, S:t Ibbs sn, Hven,* lägenheten *Fröjdenborg,* N. om Bäckvik. Tjocknackad stenyxa (eggändan bortslagen), järnyxa (troligen från medeltiden). *Okänd fyndort i Skåne.* Skifyxa af flinta.

14,356. *Södermanland, Villåttinge hd, Gryt sn, Jordanstorp.* Trindyxa, stenyxa med oval genomskärning (slagen, hufvudsakligen eggslipad), tjocknackad fyrsidig stenyxa (eggen afslagen). — *Daga hd, Ånhammar,* torpet *Vreta.* Fyrsidig tunnackad stenyxa, fyrsidig tjocknackad stenyxa med hålegg. — *Öllösa.* Stenyxa med oval genomskärning. — *Oppunda hd, Lerbo sn, Hessle, Tyrstorp.* Spetsnackad stenyxa med plankonvex genomskärning, spetsnackad stenyxa med oregelbunden genomskärning, banedel af spetsnackad trindyxa, eggdel af fyrsidig tjocknackad stenyxa. — *Vikstorp* (under Lagmansö i Vadsbro sn). Fyrsidig tjocknackad stenyxa. — "Götbol" (Götteboda?). Oborrad svagt svängd skafthålsyxa. — *Blacksta sn, Kulsta.* Spetsnackad stenyxa med otydliga smalsidor.

14,357. *Skåne, Rönnebergs hd, S:t Ibbs sn, Hven.* Half dubbeleggad skafthålsyxa med påbörjadt nytt hål. — *Luggude hd, Helsingborgs landsförslg, Sofiero.* Rundt om slagen flintyxa. — *Gåfva af H. K. H. Kronprinsen.*

14,358. *Skåne, Luggude hd, Fjärrestad sn och by, Västergården.* Spjutspets af flinta, jämnbred och med bred bas, f. i gärdet, där gånggriften med fynden inv. 13,305 ligger. *Gåfva af patron L. Johnsson.*

14,359. *Skåne, Rönnebergs hd, S:t Ibbs sn, Hven.* Två ämnen till fyrsidiga tjocknackiga flintyxor (det ena svalladt), f. omedelbart N. om Bäckviks brygga, en skifskrapa af flinta med rundad egg, flera spån och skifvor af flinta (delvis retuscherade och svallade), samt benstycken; f. på olika ställen utmed öns stränder. *Gåfva af fabrikör A. B. Palm.*

14,360. *Gotland, Visby.* Bildsten, f. i S:t Clemens kyrkoruin. Se *S:t Clemens kyrka* af Emil Ekhoff.

14,361. *Dalsland, Sundals hd, Ryrs sn, Högen.* Ämne till plan skafthålsyxa med ofullbordadt rörborradt hål, banedel af skafthålsyxa, osymmetrisk flintsåg. — *Frändefors sn, Tveten.* Flintdolk med bredt tvåsidigt skaft, flintspån. — *Ekenäs.* Banedel af skafthålsyxa med afrundade brottytor, eggdel af plan skafthålsyxa. — *Ris.* Liten tunn mejsel af skiffrig bergart (hufvudsakligen eggslipad), fyrsidig smalmejsel af sten (öfre delen afslagen). — *Brålanda sn, Rökila.* Udd af flintspjutspets eller dolk.

14,362. *Dalsland.* 1/4 dukat för Adolf Fredrik 1755.

14,363. *Östergötland, Gullbergs hd, Ljungs sn.* Tunn flintyxa med spetsoval genomskärning, men med afslipade kanter. — *Vreta kloster sn.* Ena halfvan till en gjutform af glimmerskiffer för en bronshålkyxa. — *Aska hd, Hagebyberga sn.* Banedelen af en mångkantig skafthålsyxa, afslagen i hålet. — *Dals (eller Aska) hd, Strå sn.* Smalmejsel af flinta som *Sv. F.* 30. — *Hanekinds hd, Skeda sn.* Båtformig skafthålsyxa. — *Göstrings hd, Hogstads sn.* Spjutspets af brons med tunnhamrade eggar (per. 1).

14,364. *Jämtland, Hammerdals sn, Strömnäs.* Lång spjutspets af kvartsit, f. i sandjord nära invid Länglingsån. Från samma plats härrör en "stenhammare" med inknackad ränna rundtom (se *Jämtlands läns Fornminnesförenings tidskrift,* III, sid. 188) samt tre flintskärfvor.

Småland, Västbo hd, Fennsjö sn, Kolhult. Halft flintspån. — *Unnaryd sn.* Retuscherad flintskärfva. — *Tannåker sn.* Halft flintspån, två flintskärfvor (den ena bränd), f. vid bron, som leder till Bolmsö; från samma plats härröra flera stenyxor af Limhamns typ eller rundt om slagna. — *(Östra hd, Alsheda sn?) "Slättåkra".* Flintspån. — *Uppvidinge hd, Nottbäcke sn, prästgården.* Tjocknackad eggbred flintyxa, stenyxa af oval genomskärning med tvär egg; båda f. vid stenplockning i åker (enligt uppgift "tillsammans"). — *Granhults sn, Lyres-*

torp. Fynd inom en rubbad hällkista: bladformig pilspets med urnupen bas, brända benskärfvor. — *Konga hd, Tegnaby sn och by, Smedsgården.* Fynd från en rubbad hällkista å kullen Hasslö: flintdolk som *Sv. F.* 57, men skaftet pringladt endast å två kanter. — *Ljuder sn, Kråksjö.* Tjocknackad bredeggad flintyxa. — *Elmeboda sn, Yxnanäs Storegård.* Fynd från en rubbad hällkista: flintdolk som *Sv. F.* 57 med alla fyra kanterna å skaftet pringlade (bladet slipadt å ömse sidor), fem flintskärfvor, brända benflisor. — *Kinnevalds hd, Öjaby sn, Helgö.* Fynd vid tillfällig omröring af myllan i centrum af ett röse (15 m. i diam.) på södra sidan af vägen nära bron till fastlandet: brända benflisor och kol. — *Helgö* (?). Flintdolk med smalt fyrsidigt skaft (udden saknas). — Villan *Solbacken.* Fragment af fyrsidig stenyxa. — *Öja sn.* Flintspån, f. strax söder om kyrkan. — *Os* (vid Mörrumsåns inflöde i Salen), södra åstranden: 125 smärre flintskärfvor, hvaraf ett 20-tal delar af spån, flera brända. — *Näsudden* (vid stranden 500 m. N. om Os). Fynd från en boplats: trubbnackad trindyxa med rund egg, 2 skärfvor af slipade flintyxor (den ena fyrsidig), 5 skifskrapor, 7 andra mer retuscherade skärfvor, 6 spånor, flera fragment af dylika, några knutor, ett fragment af en knacksten, bitar af en liten rullsten samt öfver 200 små affallsstycken; allt af flinta, somliga af föremålen brända; några möjligen tillslagna skärfvor af hälleflinta och kvarts. Tre svallade flintskärfvor (en bränd), f. vid sjöstranden strax N. om föregående. — *Vederslöfs sn.* Eggdel af stor tunnackad flintyxa.— *Urshults sn, Hunshult.* Eggdel af stenyxa med fyrsidig genomskärning och hålegg. — *Möllekulla,* gästgifvaregården. En bearbetad skifva och 6 affallsstycken af flinta, f. i trädgården ned emot Åsnen. — *Almundsryd sn.* Fynd från en boplats i åkern "Trutastua" nära kyrkan och invid Mörrumsån: fragment af slipad yxa, spånfil, 4 skrapor af skifvor och spån, omkr. 30 andra bearbetade stycken (däraf två med naggad sågegg), omkr. 60 hela eller halfva spån, 9 bitar af kärnor, ett fragment af en knacksten samt öfver 500 affallsstycken; allt af flinta,

somliga af föremålen brända. — *Vrigstad.* Fynd i en åker, där en hällkista funnits, strax ofvan bron öfver ån mellan Svartesjön och Åsnen: 3 aflånga skrapor, 2 spån (hvaraf det ena starkt kantstött) en skärfva; allt af flinta. — *Norraryd.* Fynd från en boplats 1 km. S. om stationen på södra sidan Hönshylte skans: en eller två borrar, 10 bearbetade skärfvor och spån, en liten konisk kärna samt flera knutor och öfver 150 andra affallsstycken; allt af flinta, en del föremål brända. — *Ljungholmen* i Mörrumsån: 3 flintspån. — *Åsens strand.* Ett flintspån. — *Inlockehult.* Fynd från en boplats intill "Kupersgöla": 2 skrapor, 4 retuscherade stycken, 11 spånbitar, 6 stycken af kärnor eller knutor och 40 affallsstycken; allt af flinta; möjligen från annan plats å samma ägor härröra 3 skrapor, 6 bearbetade stycken, 2 bitar af kärnor samt 23 affallsstycken; allt af flinta. — *Granö.* Fynd från en boplats vid kvarnen nära ån: spånskrapa, 9 retuscherade spån och skärfvor, ett fragment af kärna, 2 knutor, 2 spån, bitar af 6 dylika samt 40 affallsstycken; allt af flinta. — *Olofsbol.* Tunnackad flintyxa, f. liggande på en jordfast sten 40 cm. under jordytan vid dikesgräfning i en mossodling. — *Allbo hd, Ör sn, Sånestorp.* Eggdel af skafthålsyxa. — *Aringsås sn, Fridhem.* Fynd från ett stort röse: 5 flintstycken (hvaraf 4 retuscherade), 3 små järnbitar, litet myrmalm, kol och trärester, brända ben, ett obrändt hornstycke, en strecktecknad tand, ett litet stycke agat(?). — *Västra Torsås, Ulfön.* En något bearbetad flintskärfva, f. i åker nära några (stenålders?)-grafvar. — *Virestads sn, Barkhult.* Tillfälliga fynd från en skadad hällkista: 6 skärfvor af flinta, 6 af kvarts. — *Sunnerbo hd, Berga sn,* troligen från Lagaåns stränder: 2 spån och ett fragment af fyrsidig tunnackad yxa; allt af flinta. — *Angelstads sn.* Halft flintspån. — *Bolmstad.* Spånskrapa, spån, fyra skärfvor och två knutor af flinta från grusplatån strax N. om gården. — *Salevara.* Flintstycke. — *Bjarnarsjö.* Flintstycke. — *Odensjö sn,* "Gettersö"(?), vid Bolmens strand. Klumpig spånfil af flinta, slaget flintstycke. — *Lidhults sn.* Tre flintskärfvor från *Askakens* strand. — *Ljunga sn, Sommarsäte*

Linrotsgård. Eggdel af stenyxa med en otydligt angifven smalsida, ett något bearbetadt flintspån; funna vid odling på en mad. — *Västbo* eller *Sunnerbo hd.* Fynd från Bolmens stränder: 3 skärfvor af fyrsidiga slipade yxor, skärfva från eggen af en slipad yxa (använd som knacksten), fragment af dolkblad (slipadt), fragment af tväreggad pilspets, tången till en pilspets som *Sv. F.* 65, omkr. 60 skrapor, spån, knutor och andra affallsstycken; allt af flinta.

Blekinge, Östra hd, Ramdala sn, Branhallatorpen. Fynd från en åker vid gränsen till Jämjö sn, 2 km. V. från Hallarum: flintspjutspets (brukad som eldsten), 6 skärfvor af flinta, kvartsit och lerskiffer. — *Listers hd, Mjellby sn, Istaby.* Eggdel af plant fyrsidig stenyxa. — *Mörby.* Fynd från en boplats vid ett grustag på västra sidan vägen mot Sölfve och invid gränsen till Sölfvesborgs sn: 4 stenyxor af Limhamnstyp, groft hugget yxämne, ämne till låg skafthålsyxa (delvis slipadt, utan hål), 7 slagna grönstenskärfvor; af flinta: 2 borrar, spånknif som *Sv. F.* 67, tväreggad pilspets, 7 skif- eller spånskrapor, 3 knackstenar, 3 bearbetade skärfvor, 7 spån, 8 knutor samt 24 affallsstycken; af kvarts: en skärfva med tydlig tånge (imiterande en flintspånpil), en bränd lerbit samt 76 skärfvor af lerkärl, hvaraf många ornerade. — *Siretorp.* Fynd från en boplats: 4 flintskrapor, 56 skärfvor af lerkärl (hvaraf flera ornerade) samt en del ben; från samma boplats härröra en del af grefve Chr. Rewentlow samlade fynd.

Skåne, Västra Göinge hd, Ignaberga sn. Lång fyrsidig tunnackad stenyxa. — *Häglinge sn, Sjöberga.* Fynd från en boplats å en kulle i mossen vid Sjöbergasjöns sydvästra vik: kärna, stycke af knuta, knacksten, 29 skärfvor (hvaraf ett par brända), allt af flinta, kol; från närmaste Sjöbergagården: yxliknande sten. — *Villands hd, Åhus sn, Yngsjö.* Fynd från trakten omkring Helgaåns mynning: skärfva af slipad yxa, några tväreggade pilspetsar, skrapor samt omkr. 150 affallsstycken; allt af flinta, — "Yngsjötrakten". Bearbetadt flintspån. — *Furuboda.* Fynd från boplatsen i Lindormabacken: omkr. 100 tväreggade

pilspetsar, en bladformig med urnupen bas, 2 fragment af slipade yxor, 22 skrapor, omkr. 70 bearbetade skärfvor och spån, bit af knacksten samt en mängd affallsstycken; allt af flinta, åtskilliga föremål brända; — från en plats 200 m. nordligare: 185 affallsstycken af flinta, skärfvor af ett (järnålders-?) lerkärl. — *Gärds hd, Vidtsköfle sn, Grafö.* Spånskrapa af flinta. — *Degeberga sn.* Banefragment af fyrsidig flintyxa.—*Bjäre hd, Torekovs sn, Hallands Väderö.* Pilspets som *Sv. F.* 65, spånpil, 7 spån (hvaraf ett bearbetadt), en knuta och 6 affallsstycken af flinta. — *Luggude hd, Brunnby sn.* Fynd från boplatsen vid *Kullens fyr:* större delen af en stenyxa af Limhamnstyp (med slipad egg), banedelar af 3 dylika utan slipning, en rullsten, 2 affallsstycken af sten; af flinta: spånpil, retuscherad skärfva och spån, kombinerad handtagskärna och skrapa, 7 spån och 6 affallsstycken. — *Mölle.* Fragment af trindyxa, banedel af trindyxa; f. vid torpen mellan Mölle och Kulla. — *Frosta och Onsjö hdr.* Fynd från boplatsen vid *Ringsjöns utlopp:* eggdel af stenyxa(?), 3 bearbetade stenar, knacksten af kvartsit; af flinta: 21 hela eller fragment af skrapor, en tväreggad pilspets, 3 knackstenar samt omkr. 280 kärnor, handtagskärnor, spån och affallsstycken; 2 benskärfvor, emalj af djurtand. — *Harjagers hd, Löddeköpinge sn, Löddesborg.* Fynd från boplats I: en skifskrapa samt 10 delvis bearbetade stycken af flinta. — *Torna hd, Nöbbelöfs sn och by.* Banedel af tunnackad fyrsidig flintyxa, tjocknackad flintyxa; enligt uppgift funna vid gräfning i den s. k. Ingeborgshögen.—*Färs hd, Vombs sn, Klanghult.* Fynd från boplats: ovanligt liten skifyxa (?), två tväreggade pilspetsar, 7 skrapor, 9 bearbetade stycken, 5 som knackstenar använda stycken, 3 knutor och omkr. 150 spån och affallsstycken; allt af flinta; 6 lerkärlsskärfvor, 3 små brända benflisor. — *Malmö stads område.* Fynd vid gatugräfning mellan Fridhem och Sånnekulle: järnskära med tånge *(fig 18),* järnbeslag, delar af skelett. — *Oxie hd, Hyllie sn.* Fynd från Beleshögen vid landsvägen från Limhamn i gränsen till Malmö område: i högens midt (1,8 m. djupt) kranium af människa; högre upp: ett spån, 3 skrapor

och 2 bearbetade stycken af flinta, järndubb, spik och sporrskifva, medeltida stengodsskärfva, djurben och människotand; i fyllningen hittades en mängd flintaffall samt en klumpig grönstensyxa (se inv. 11,771). — *Sibbarp*. Skelettrester, funna i Järavallen. — *Svanetorp*. Ämne till tjocknackad flintyxa. — *Skytts hd, Rengs sn, Kämpinge*. En skrapa och ett spån af flinta, ett par lerkärlsskärfvor; funna i ytan af den öfverplöjda "Hyllehögen". — Fynd från högsta litorinavallen 2-300 m. V. om villan *Grantorpet:* omkr. 200 starkt svallade flintstycken (däraf många spån och flera med bearbetning), 1 skrapa, 1 borr.

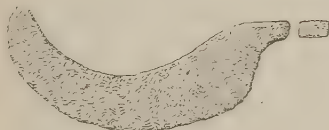

Fig. 18. 1/2. (Inv. 14,364).

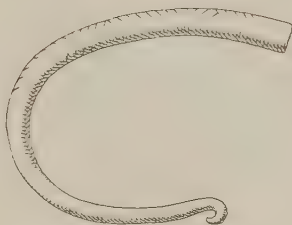

Fig. 19. 2/3, (Inv. 14,366).

— *Vemmenhögs hd, Skurups sn, Hylteberga*. Ben, delar af hjorthorn, kol från platsen för fyndet af benspetsen inv. 14,053. — *Herrestads hd?*, trakten omkring Ystad: flintmejsel med hålegg som *Sv. F.* 31. Föremålen samlade delvis vid *undersökningar af folkskoleinspektören K. Kjellmark*.

14,365. *Uppland, Simtuna hd, Simtuna sn, Albäck*. Ett groft lerkärl samt några klumpar, innehållande förutom kol ock brända ben följande genom rost och erg hopkittade föremål: dubbelskalig oval spännbuckla, närmast som *Sv. F.* 556, rundt spänne som *Sv. F.* 579, hängsmycke, nära likt *Sv. F.* 596, allt af brons; en grof kedja af järn; fyndet gjordt i en grusskärning på samma ställe som inv. 12,437 m. fl.

14,366. *Småland, S. Möre hd, Hossmo sn*. Trindyxa med afsats för skaftet (jfr *Sv. F.* 16), tunnbladig stenyxa med otydliga smalsidor.

Öland, Runstens hd, Runstens sn, Dystad. Skafthålsyxa.

— *Långlöt sn.* Half bronshalsring *(fig. 19)* (f. i ett stenrör), rund ornerad bronsskifva *(fig. 20)*.

14,367. *Dalsland, Sundals hd, Frändefors sn, Löfvenäs.* Flintsåg, banedel af skafthålsyxa. — *Årberg.* Två flintsågar, enligt uppgift funna tillsammans 30 cm. djupt i grustag. — *Derrenäs.* Fragment af flintdolk med kvadratiskt skaft. — *Forsane.* Flintspån. — *Stenshult.* Fragment af skafthålsyxa. — *Gestads sn, S. Timmervik.* Dolk af flinta med kort tvåsidigt skaft, dylik med skaft af rombisk genomskärning, stenyxa af oval genomskärning. — *N. Timmervik.* Blad till flintdolk. — *"Rönäs"*. Fragment af slipsten med en föga konkav slipyta.

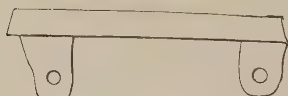

Fig. 20. 1/1. (Inv. 14,366).

14,368—69. *Öland, Möckleby hd, Gårdby sn, Gårdby n:r 7.* Två dubbelskaliga ovala spännbucklor som *Sv. F.* 551 (förgyllda), ett ringspänne, en sölja med rembeslag, ett pincettformadt remändbeslag af dubbelvikt bleck, allt af brons; ett rundt spänne af förgylld brons *(fig. 21)* med bevarad järnnål å baksidan, 2 brynstenar, hvaraf den ena genomborrad; allt f. under en större sten.

14,370. *Ryssland.* Betalningsplatta (grivna) af silfver, af Kiew-typ.

14,371. *Södermanland, Västerrekarne hd, Fors sn, Kälby.* Tunn yxa af skiffer med afrundade kanter och hålegg. — *Gillberga sn, Hyndevad.* Tjocknackad stenyxa, tväreggad. — *Oppunda hd, V. Vingåkers sn, Åsen.* Spetsoval eldslagningssten, f. vid marknadsplatsen. — *Floda sn, Hällefors bruk, "Abinatorp"*. Lång spetsnackad trindyxa, stenyxa med oval genomskärning. — *Sköldinge sn, Fimta.* Fyrsidig stenyxa med smal något tvär egg. — *Lerbo sn, Ändebol.* Fyrsidig stenyxa med spetsoval genomskärning, tunnackad stenyxa med god slipning och slagmärken. — *St. Malms sn, Eriksberg.* Stenyxa

med groft tillslagen öfverdel, slipad egg. — *Bettna sn, Löta.* Liten fyrsidig tunnackad stenyxa. — *Villåttinge hd, Gryts sn, Jordanstorp.* Finslipad smalmejsel med svag hålegg, af mörk stenart. — *Forsa sn, Skedevi.* Fyrsidig tjocknackad stenyxa med svag hålegg, mörk. — *Forsnäs.* Yxa af skiffer med spetsig nacke och djup hålegg, fyrsidig och tjocknackad stenyxa med skadad hålegg, flintskifva med skrapegg. — *Öknebo hd, Öfverjärna sn, Kallfors,* torpet *Vacka.* Trindyxa med trubbig nacke. — *Röne hd, Lästringe sn, Gärdesta.* Eggdel af skafthålsyxa. — *Åkerbo hd, Torpa sn.* Yxa (bildad af en grönstensflisa) med väl slipad egg, f. i en grushög.

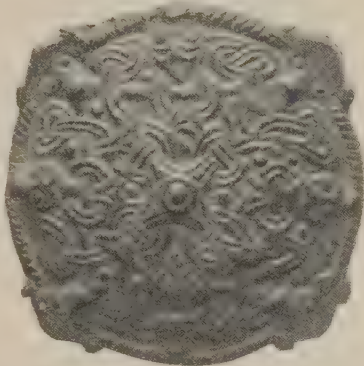

Fig. 21. 1/1. (Inv. 14,368).

Nerike, Glanshammars hd, Götlunda sn, Hasta. Fyrsidig tjocknackad smalmejsel af flinta med hålegg.

14,372. *Gotland, Fårö* (sn), *Gåsmora.* Tre halfva bronstackor.

14,373. *Södermanland, Oppunda hd, V. Vingåkers sn.* Två trindyxor, 2 stenyxor med oval genomskärning, en dylik med smalsidor, en naturbildning eller ojämnt formad stenyxa.

14,374. *Helsingland, Jättendals sn, Elfsta.* Oval spännbuckla af brons *(fig. 22),* förgylld och försilfrad, f. jämte en snarlik en fot under jordytan vid gräfning i potatisland. — *Tuna sn, Måsta.* Likarmadt bronspänne *(fig. 23),* söljeram af brons *(fig. 24),* f. troligen i samma grafhög. Föremålen förvärfvade genom *byte med Helsinglands fornminnessällskap.*

14,375. *Helsingland, Tuna sn.* Harpunspets af ben *(fig. 25)* funnen 6 fot under ytan vid utdikning af V. Bosjön. — *Ilsbo sn.* Kalk och patén af tenn, 1200-talet, uppgräfda å kyrkogården 1849. *Deponerade af Helsinglands fornminnessällskap.*

14,376. *Gotland, Stenkyrka sn, Bjers.* 144 angelsaksiska

mynt, 2 efterbildningar af dylika, 2 irländska, 9 danska, 493 tyska, 6 arabiska och 1 byzantinskt mynt, 77 obestämbara myntbitar, en tacka, bit af dylik, 8 trinda tenar, hoprullad tvåtrådig snodd, brottstycken af smycken, hvaraf 2 med stämpelornering och 4 med filigranornering; allt af silfver, 859,64 gr.; funnet 1,5 fot under jordytan i gammal åker, inneslutet i en träask. Jfr inv. 14,487.

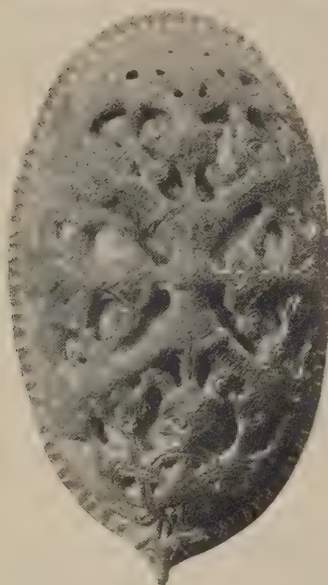

Fig. 22. 2/3. (Inv. 14,374).

14,377. *Gotland, Näs sn, Rangsarfve.* 53 + 1 arabiska mynt jämte 2 plansar; allt af silfver, 171,45 gr.; funnet vid nyodling under en mindre sten.

14,378. *Gotland, Vamblingbo sn, Kvarna.* Tjocknackad stenyxa med tväregg.

14,379. *Gotland, Othems sn, Barshaga.* Fem kufiska mynt, 64 angelsaksiska, 6 efterbildningar af dylika, 51 tyska och 1 byzantinskt mynt, 6 plansar, af 3 tenar snodd armring med knut som å *Sv. F.* 610, armring *(fig. 26)*, 2 fingerringar med stämpelornering som *Sv. F.* 619, stycken af hoprullad tretrådig snodd, fragment af filigranbeläggningen till kupigt spänne ung. som *Sv. F.* 582; allt af silfver, 413 gr.

14,380. *Bohuslän, Lane hd, Ryrs sn, Kyrkbyn.* Två sågar af flinta. — *Hogane.* Flintdolk med bredt rombiskt skaft (större delen af bladet saknas). — *Röd.* Del af flintsåg, halft flintspån, stenyxa af plankonvex genomskärning med hålegg. — *Rödsbuane.* Tunnackad stenyxa. — *Suröd.* Skafthålsyxa, sandstensblock med en triangulär slipyta. — *Bäfve sn, Bräcke.* Knacksten och affallsstycke af flinta, tväreggad trindyxa, 2 slagna stenar samt 5 obestämbara stycken af grönsten.

14,381. *Södermanland, Västerrekarne hd, Öja sn, St. Sundby, torpet Löfåsen.* (S. om sundet i skogen). Trindyxa. — *Oppunda hd, Julita sn, Råmbol.* Stenyxa af oval genomskärning med slagmärken. — *Gimmersta, Boda.* Eggdel af lång fyrsidig stenyxa med smala smalsidor och slagmärken. — *Berga.* Fyrsidig tunnackad stenyxa. —*Västra Vingåker sn, Vännevad.* Skafthålsyxa. — *Floda sn, Fjällskäfte.* Spetsnackad stenyxa med oval genomskärning, funnen i skogsmark "i väster". — *St. Malms sn, Kvarntorp.* Trindyxa, eggfragment af fyrsidig stenyxa. —*Tybble soldattorp.* Stenyxa af oval genomskärning med slagmärken. — *Laggarhult.* Stenyxa med oval genomskärning. — *Stensjö.* Stenyxa af spetsoval genomskärning, fyrsidig och spetsnackad stenyxa, eggdel af fyrsidig stenyxa (tjocknackad). — *Bettna sn, Broby.* Trindyxa. — *Jönåkers hd, Nykyrka sn, Vrena krog.* Fyrsidig tjocknackad stenyxa med svag hålegg. — *Villåttinge hd, Flens sn, Stenhammar.* Tunn fyrsidig stenyxa med täregg, eggdel af fyrsidig stenyxa. — *Rönö hd, Runtuna sn, Åkra.* Skafthålsyxa med ryggad öfversida.

14,382. *Östergötland, Motala.* Ringspänne af silfver som *fig.* 199 i *Fv.* 1908, sid. 305, funnet i strömmen vid Motala pappersbruk.

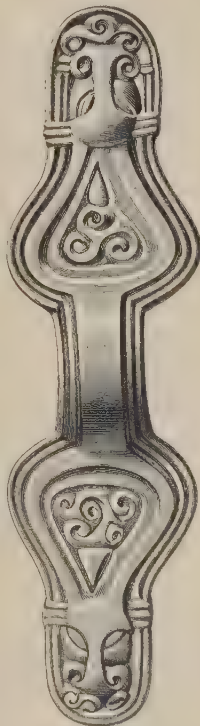

Fig. 23. 1/1. (Inv. 14,374).

14,383. *Öland, Algutsrums hd, Torslunda sn, Täfvelsrum.* Mindre fyrsidig flintyxa, mest slipad vid eggen. — *Slättbo hd, Högsrums sn.* Spjutspets af flinta med tånge.

Småland, Södra Möre hd, Hossmo sn. Stor fyrsidig tjocknackad flintyxa med hålegg.

14,384. *Uppland, Erlinghundra hd, Haga sn, Heljesta.* Fingerring af kopparlegering, inskrift: MARIAMARIA

14,385. *Nerike, Kumla hd, sn och by.* Fyrsidig tunnackad stenyxa, f. i grustaget vid södra ändan af byn.

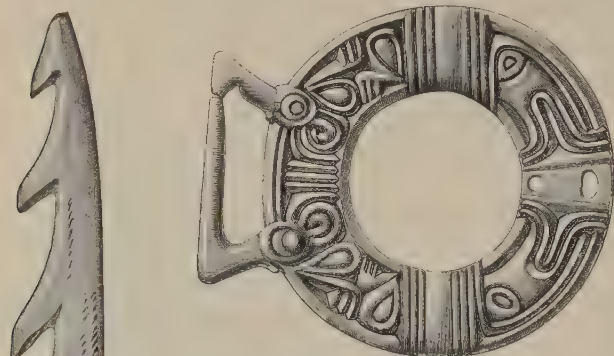

Fig. 24. 1/1. (Inv. 14,374).

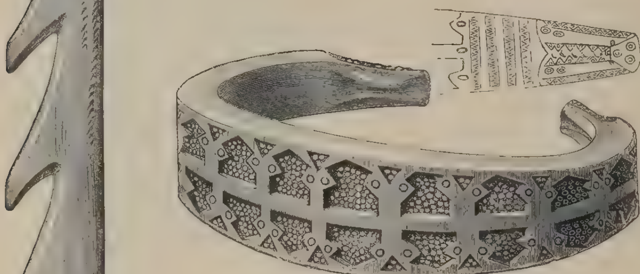

Fig. 26. 1/1. (Inv. 14,379).

Fig. 25. 1/2. (Inv. 14,375).

14,386. *Södermanland, Oppunda hd, Julita sn, Fogelsta, "Rötjärr".* Tunn spetsnackad yxa af glimmerskiffer, banedel af trindyxa med spetsig nacke, eggdel af fyrsidig tunnackad stenyxa. — *Floda sn, Kvarnstugan.* Fyrsidig tunnackad stenyxa, banehälften af en dylik, f. tillsammans i sandjord. — *Nordankärr.* Banefragment af fyrsidig tunnackad stenyxa. — *Sköldinge sn, Råcklunda.* Ojämnt slagen stenyxa med finslipad egg. — *Västra Vingåker sn, Heden.* Fyrsidig stenyxa af den tunnackade typen. — *Östra Vingåker, Barksäter,* torpet *Källtorp.* Fyrsidig tunnackad stenyxa. —*Lerbo*

sn, Heby. Spetsnackad stenyxa med oval genomskärning. — *Husby sn, Tärnö.* Fyrsidig tjocknackad flintyxa, liten. — *Öksund.* Fyrsidig, tjocknackad stenyxa med tväregg. — *Villåttinge hd, Hyltinge sn, Kambol.* Fyrsidig tunnackad stenyxa. — *Gryt sn, Högtorp.* Fyrsidig, tunnackad stenyxa. — *Jönåkers hd, Stigtomta sn, prästgården.* Fyrsidig tunnackad stenyxa.

Västergötland, Vadsbo hd, Hofva sn. Fyrsidig tjocknackad flintyxa.

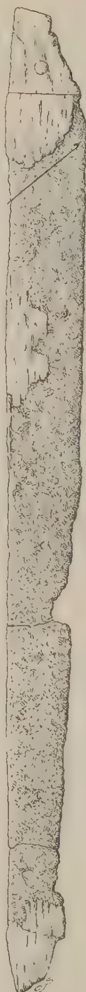
14,387. *Stockholm.* Fyrsidig tjocknackad flintyxa med hålegg, f. i trädgårdsjord i hörnet af Timmermans- och Krukmakaregatorna.

14,388. *Gotland, Bäls sn, Gane.* En Hadriani denar.

14,389. *Uppland, Lagunda hd, Nysätra sn, Åloppe.* Fynd från undersökningar å stenåldersboplatsen vid Norrskog, *utförda sommaren 1911 af O. Almgren, S. Lindqvist och E. Olsson.*

14,390. *Uppland, Lagunda hd, Nysätra sn, Åloppe.* Plan fyrsidig tvärеggad stenyxa, f. i åker strax

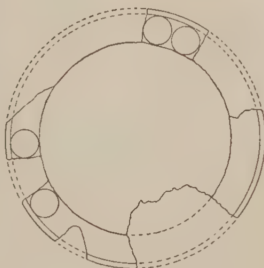

Fig. 27—31. 1/4. (Inv. 14,391).

Ö. om boplatsen vid Norrskog; mångkantig slipsten af kvartsit, f. vid det forna torpet Funkbo.

14,391. *Östergötland, Vifolka hd, Västerlösa sn, Spärringe.* Sönderrostadt eneggadt järnsvärd, *(fig. 27)*, konisk sköldbuckla *(fig. 28)* af järn med halfsferiska bronsklädda nitar, 2 spjutspetsar af järn *(fig. 29, 30)* (hvaraf den ena med hullingar), en järnten *(fig. 31)*, fragment af remändbeslag af brons, fingerring af blekt guld; allt f. tillsammans på omkr. 1 m:s djup, utan spår af ben, vid grustäkt i åskulle. (Jfr inv. 14,553).

Fig. 32. 1/1.

Fig. 33. 1/1.

(Inv. 14,392).

14,392. *Västergötland, Kinnefjerdings hd, Säfvare sn, Grumpan.* Tre brakteater *(fig. 32, 33)*, hvaraf en med runor *(fig. 32)*, och 2 spirallagda tenar af guld, 2 förgyllda, rikt ornerade knäppebeslag *(fig. 34, 35)* af brons, 4 röda, 1 gul och 1 hvit pärla af glasfluss; allt f. 20 cm. under jordytan efter plöjning på slättmark, "inlagdt i litet rödaktig jord, omslutet af en hinna, som förintades under torkningen". *Gåfva af herr Aug. Friberg, Skara.*[1]

14,393. *Gotland, Vallstena sn, Allekvia.* Stor oborrad skafthålsyxa med ryggad öfversida.

14,394. *Gotland, Linde sn, Amlings.* Tutulus af brons, lik *Sv. F.* 180, ståndaren bortbruten.

14,395. *Gotland, Hafdhems sn, Hästlunds.* Halsring af brons som *Sv. F.* 227 med tre gånger omkastad vridning.

14,396. *Gotland, Lokrume sn, Hammars.* Armring *(fig.*

[1] Som ett uttryck af tacksamhet för denna ej mindre vetenskapligt än materiellt värdefulla gåfva har Akademien tilldelat gifvaren sin medalj i silfver.

36) samt 213 + 68 arabiska mynt; allt af silfver, 783,7 gr., samt en skärfva af ett lerkärl; silfret låg i ett lerkärl under en sten af en mansbördas storlek.

14,397. *Gotland, Stenkyrka sn. St. Bjers.* 26 + 4 tyska mynt från 1000-talet.

14,398. *Skåne, Oxie hd, Sallerups sn.* Skafthålsyxa med hålet antydt genom en grund grop.

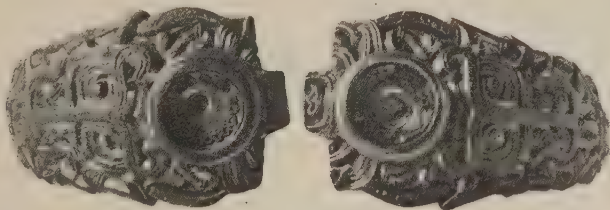

Fig. 34. 1/1. (Inv. 14,392).

Fig. 35. 1/1. (Inv. 14,392).

14,399. *Stockholm.* 17 mynt från nyare tid, f. vid grundgräfningar i Stockholm.

14,400. *Öland, Algutsrums hd, Torslunda sn, Ölands skogsby.* Vacker skafthålsyxa af dioritporfyr *(fig. 37)*, ena bredsidan ryggad, den andra svagt konvex.

14,401. *Västergötland, Redvägs eller Frökinds hd, Smula sn.* Tjocknackad flintyxa med tväregg. — *"Vartofta".* Flintdolk med smalt klumpigt skaft. — *Barne hd, Longs sn, Håkantorp.* Fyrsidig tjocknackad flintyxa. — *Gudhems hd, Dala sn.* Fyrsidig tunnackad flintyxa.

14,402. *Småland, Konga hd, Tingsås sn, Betesmåla.* Tjocknackad, svagt håleggad flintyxa. — *Väckelsångs sn, Kvarna-*

måla. Afrundadt fyrsidig flintyxa med hålegg (den tjocka nacken har en kullrig knackstensyta), stenyxa med oval genomskärning.

14,403. *Norrbotten, Pajala sn och by.* Lång yxa af skiffrig bergart med afrundadt fyrsidig genomskärning och hålegg, f. vid gården 2 km. N. om kyrkan.

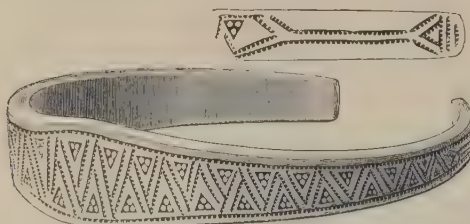

Fig. 36. 1/1. (Inv. 14,396).

14,404. *Dalsland, Sundals hd, Frändefors sn, Snappstakan.* Fyrsidig tjocknackad flintyxa (oslipad), 2 sågar af flinta (den ena osymmetrisk och med konkav egg, den andra med konvex egg), flintdolk med jämnbredt, pringladt skaft af tresidig genomskärning. — *Brasmeryr.* Liten fyrsidig tjocknackad flintyxa (bränd), skifskrapa af flinta. — *Toresbo.* Skafthålsyxa.

Fig. 37. 1/3. (Inv. 14,400).

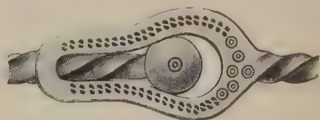

Fig. 38. 1/1. (Inv. 14,405).

— *Elmeryr.* Eggdel af skafthålsyxa.

Bohuslän, Lane hd, Ryr sn, Köperöd. Flintsåg med konkav egg, skifskrapa af flinta. — *Sifversbo.* Skafthålsyxa.

14,405. *Öland, Slättbo hd, Alböke sn, Istad.* Halsring af guld, bildad af en jämntjock, oafbrutet vriden ten, med knäppeanordning, 100,6 gr. *(fig. 38).*

14,406. *Uppland, Sjuhundra hd, Rö sn.* Metkrok af ben utan hulling, med hål för bindning, f. i en liten för omkr. 30 år sedan urtappad sjö “Stora Hjälmaren“, enligt uppgift alldeles invid en båt, gjord af en urhålkad trädstam.

14,407. *Småland, Tunaläns hd, Misterhults sn, Snarås.* Två simpla skafthålsyxor (brända), f. i en brandtomt.

14,408. *Västergötland, Vartofta hd, Hångsdala sn och by, Kronogården.* Fingerring af guld (27,85 gr.) nära lik *Sv. F.* 356.

14,409. *Södermanland, Sotholms hd, Västerhanninge sn, Hemfosa.* Spetsnackad trindyxa. — *Sorunda sn, Löftorp.* Banedelarna af 2 stenyxor med oval genomskärning.

14,410. *Södermanland, Öknebo hd, Turinge sn, Stensätra.* Simpel skafthålsyxa. — *Österrekarne hd, Stenkvista sn, Kjälbro.* Pilspets af järn (etnograficum?), enligt uppgift f. 1898 under en stor sten på ett berg. — *Näshulta sn, Nytorp.* Spetsnackad trindyxa, tunn tjocknackad stenyxa med hålegg. — *"Nyberga"*. Spetsnackad trindyxa, trindyxa med groft slagen öfverdel, banedel af trubbnackad trindyxa, lång stenyxa med oval genomskärning. — *Daga hd, Gåsinge sn, Källtorp.* Stenyxa med oval genomskärning, trubbnackad trindyxa med bortslagen egg, eggstycke af stenyxa med oval genomskärning. — *Oppunda hd, Floda sn, Hökhult.* Spetsnackad stenyxa med oval genomskärning. — *"Östdal"* (Ödesdal?). Blad till flintdolk (med retuscherad brottyta), kort eggdel af skafthålsyxa, tunn spetsnackad ofullständigt slipad yxa af grön skiffer med rundad egg, midtdel af stor fyrsidig tunnackad stenyxa. — *Kvarnstugan.* Lång spetsnackad trindyxa. — *Sköldinge sn, Sjögetorp.* Tjocknackad stenyxa med hålegg, eggdel af stenyxa med otydligt markerade smalsidor. — *Lerbo sn, Hessle.* Tunnackad stenyxa med slagmärken. — *Bjurstorp.* Stenyxa med oval genomskärning. — *Vadsbro sn, Torp.* Stenyxa med oval genomskärning, starkt afsmalnande mot banen. — *Veckla.* Eggända af stenyxa med oval genomskärning.

Okänd fyndort. Stenyxa med oval genomskärning, afsmalnande mot banen.

14,411. *Jämtland, Ragunda sn, Döviken.* Tjocknackad stenyxa med ojämnt fyrsidig genomskärning och hålig egg, ofullständigt slipad. — *Hammarstrand.* Platt skafthålsyxa med bred afslutning i st. f. egg (klubba). — *Håsjö sn, Östra Öfsjö.* Fyrsi-

dig tjocknackad stenyxa. — *Fors sn, Österåsen.* Eggdel af skafthålsyxa. — *Utanede.* Spetsnackad trindyxa. — *Hällesjö sn, Ansjö.* Fyrsidig tjocknackad stenyxa med svagt hålad tväregg.

Ångermanland, Långsele sn, Näs. Fyrsidig tjocknackad stenyxa. — *Flo.* Spetsnackad trindyxa. — *Nora sn, Östaned.* Tjocknackad stenyxa med tväregg. — *Högsjö sn, Välånger.* Tunn stenyxa med *en* tydlig smalsida, afsmalnande mot banen, tväreggad. — *Säbrå sn, Öster Själand.* Simpel skafthålsyxa. — *Näs.* Bågspänne af brons *(fig. 39),* f. i en grafhög.

Fig. 39. 1/1.
(Inv. 14,411).

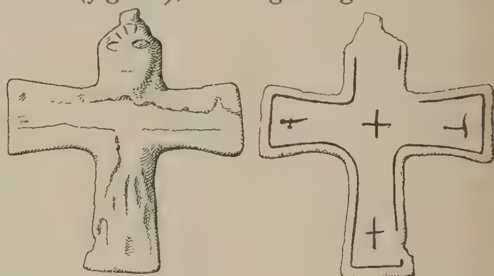

Fig. 40. 2/3.
(Inv. 14,411).

Medelpad, Indalsliden sn, Sillre. Fyrsidig tunnackad stenyxa med slagmärken. — *Holms sn, Österström.* Spetsnackad trindyxa. — *Fagervik.* Starkt vittrad simpel skafthålsyxa. — *Indals sn, Indal.* 4+1 mynt från Aethelred II, två tyska mynt samt en plans; allt af silfver. — *Högsjö.* Fyrsidig stenyxa af tunnackade typen. — *Borgsjö sn, Magdbyn.* Spetsnackad trindyxa. — *Torps sn, Flata.* Liten tunnackad fyrsidig stenyxa.

Gestrikland, Järbo sn, Kungsfors. Flintdolk med skaft af kvadratisk genomskärning och starkt uppslipadt blad. — *Ytterbyn.* Liten spetsnackad yxa med oval genomskärning.

Uppland, Håbo hd, Tibble sn. Vacker smalmejsel af flinta med afrundadt fyrsidig genomskärning och hålig egg. — *Sigtuna.* Krucifix *(fig. 40)* (tidig medeltid) af brons, starkt frätt. (Jfr fig. 132, sid. 288, *Fv.* 1907), Karl XI:s 8-mark i silfver 1694.

14,412. *Gestrikland, Ofvansjö sn, Åttersta.* Starkt vittrad stenyxa, troligen med oval genomskärning, f. vid foten af Häckenberget.

14,413. *Uppland, Sjuhundra hd, Fastena sn, Grindstorp.* Liten holkyxa af brons *(fig. 41)* med ögla.

14,414. *Västergötland, Gudhems hd, Falköpings lands-*

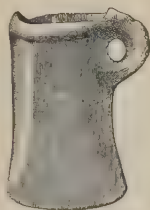

Fig. 41. 1/2. (Inv. 14,413).

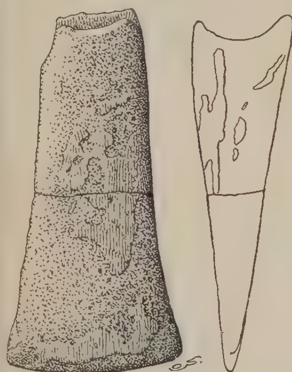

Fig. 42. 1/2. (Inv. 14,414).

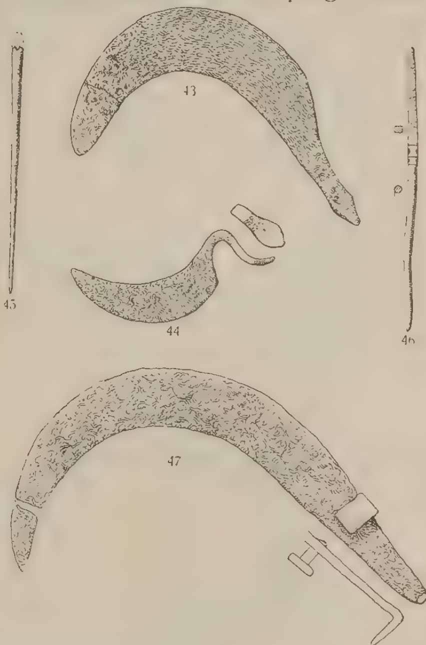

Fig. 43—47. 1/3. (Inv. 14,415).

församling, Rantensgård. Nedre hälften af en bronsyxa med hål *(fig. 42)*.

14,415. *Västergötland, Skånings hd, Saleby sn och by, Rasagården.* A. Fynd från brandgropsgraffält vid utkörsvägen från gården. (Jfr inv. 13,010 och 13,178): — 1. Stort lerkärl med svängd vägg, innehållande brända ben samt af järn: en skära *(fig. 43)*, en knif *(fig. 44)*, en nål med ögla *(fig. 45)* och en pryl, *(fig. 46)*. — 2. Mindre lerkärl. — 3. Skära af järn med omböjd tångeända och en nit *(fig. 47)*, f. i ett ej tillvara-

taget lerkärl. *Gåfva af hemmansägaren Nils Larsson.* — 4. Bred hartstätning till spånask, hvarinom brända ben samt af järn: skära med 2 nitar *(fig. 48)*, krummknif *(fig. 49)* och

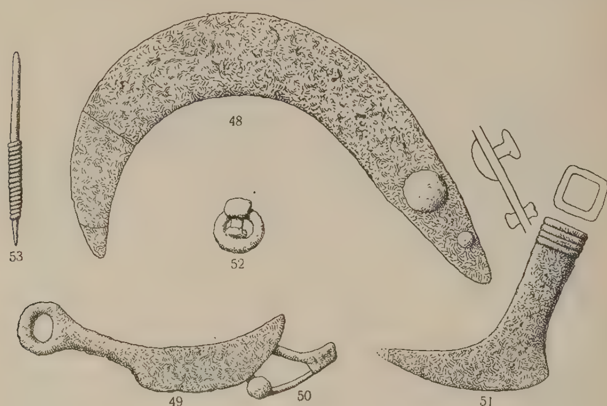

Fig. 48—53. 1/3. (Inv. 14,415).

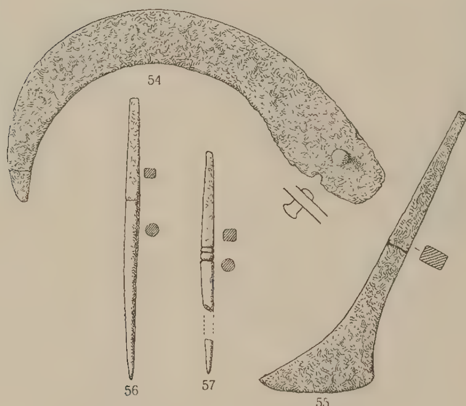

Fig. 54—57. 1/3. (Inv. 14,415).

sen la-Tène fibula *(fig. 50)*, knif med holk *(fig. 51)*, ring med nit *(fig. 52)*, syl, nedom tångedelen omlindad med bronstråd *(fig. 53)*. — B. Fynd i allm. landsvägen omkr. 200 m. N. om föregående brandgropar: — 5. Ett fåtal brända ben; af järn:

skära med en nit *(fig. 54)*, knif *(fig. 55)*, 2 sylar *(fig. 56, 57)*, den ena ofullständig. — 6. Delar af hartstätning till spånask, hvarinom brända ben och en skära af järn med tre nitar *(fig. 58)*. — 7. Hartstätning till spånask, hvarinom skära med 2 nitar *(fig. 59)* samt fragment af syl *(fig. 60)* och nål (?) af järn *(fig. 61)*. 4—7 f. vid *undersökning utförd af amanuensen S. Lindqvist.*

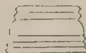

Fig. 62. 1/1. (Inv. 14,416).

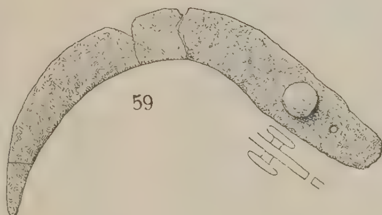

Fig. 58—61. 1/3. (Inv. 14,415).

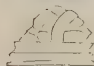

Fig. 63. 1/1. (Inv. 14,416).

Fig. 64. 1/2. (Inv. 14,420).

14,416. *Västergötland, Skånings hd, Saleby sn och by, Rasagården.* Tveeggadt järnsvärd, tre bronsknappar *(fig. 62, 63)* (hvaraf två förgyllda), fragment af en rund kupig bronsskålla med en nit; allt från fästet till svärdet.

14,417. *Nerike, Glanshammars hd, Götlunda sn, Frötuna.* Fynd å 2 stenåldersboplatser vid *Körartorpet* från *undersökning, utförd år 1911 af S. Lindqvist.*

14,418. *Uppland, Bro och Vätö skplg, Vätö sn, torpet Högholmen* (å en ö strax V. om Håknäs brygga). Ringspänne af brons som *Sv. F.* 592.

14,419. *Gotland, Alskogs sn, Nyåker.* Flintdolk.

14,420. *Gotland, Vamblingbo sn* (?). Halsring af brons *(fig. 64).*

14,421. *Bohuslän, Vätte hd, Skee sn, Hjelmsberg.* Klinga till bronsdolk (närmast som *Sv. F.* 170) ryggad, oornerad med 5 urskärningar för nitar, f. i ett grafröse. — *Ö. Högstad.* Mandelformigt redskap af flinta med på ena sidan kvarsittande kritskorpa (f. i åker å ännu ej undersökt boplats), blad af flintdolk. — *Sparrebäck.* Två sågar, spån med skrapegg, pilspets som *Sv. F.* 65, några skärfvor, hvaribland en afslipad yxa; allt

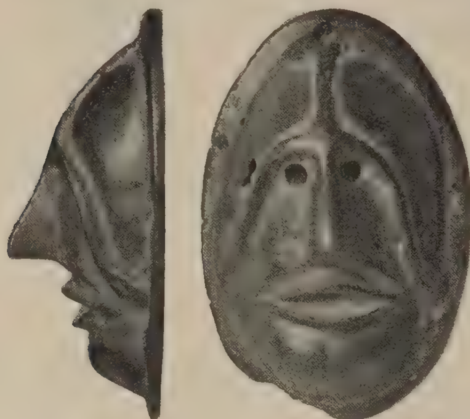

Fig. 66. ²/₃. (Inv. 14,428).

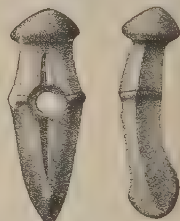

Fig. 65. ¹/₃. (Inv. 14,422).

af flinta, f. vid dikesgräfning. — *Spoltorp.* Eggdel af skafthålsyxa. — *Bokenäs hd, Högås sn, Halleröd.* Stenyxa med smalsidor.

14,422. *Uppland, Vallentuna hd, Össebygarns sn, Sätralund.* Mångkantig miniatyryxa af sten *(fig. 65),* 9,25 cm. lång.

14,423. *Västergötland, Gudhems hd, Torbjörnstorps sn, Backabo.* Fyrsidig håleggad smalmejsel af flinta.

14,424. *Södermanland, Oppunda hd, Österåkers sn, Berga.* Stenyxa med oval genomskärning, två stenyxor med fyrsidig genomskärning, snarast tunnackade. — *Västra Vingåkers sn, Säfstaholm.* Fyrsidig, tjocknackad flintyxa med hålegg. — *Kulltorp.* Stenyxa med oval genomskärning. — *Sjöholmsmark.* Skafthålsyxa af vanlig form. — *Floda sn, "Östdal."* (Ödesdal?). Eggdel af skafthålsyxa med spår af från ömse sidor påbörjadt hål, gropformigt.

Nerike, Sköllersta hd och sn, Kalsta. Tjocknackad bredeggad flintyxa, f. i ett stenröse å rullstensåsen. — *Askers hd, och sn, Talby.* Skafthålsyxa af vanlig form. — *Lennäs sn, Dimbo.* Smal skafthålsyxa med fyrsidig genomskärning, f. vid lågvatten å Hjälmarens strand.

14,425. *Gotland, Fardhems sn, Sandarfve.* Järnyxa som *Sv. F.* 263, eggdelsfragment af dylik.

14,426. *Stockholm.* Knifskaft af trä, orneradt, f. å tomten *Ynglingagatan 13.*

14,427. *Gotland, Alskog sn, Bota.* Spjutspets af brons, närmast lik *Sv. F.* 174, oornerad.

14,428. *Öland, Borgholmstrakten.* Beslag af brons i form af ansiktsmask *(fig. 66).*

14,429. *Östergötland, Lysings hd, V. Tollstads sn, Alvastra.* Fynd från graffältet å *Smörkullen,* under flata stensättningar. — 1. Tre fragment af bryne (af skiffrig bergart), två krukskärfvor, ring, ten, spik och 2 fragment af järn, obrända benstycken. — 2 a. Skelett, som låg på vänster sida i sofläge. — b. Skelett, som låg på rygg, kort eneggadt järnsvärd med tre nitar i tången *(fig. 67),* några fragment af hartstätning med fiberaftryck. — 3. Skelett, som låg på rygg, några fragment af hartstätning. — 4 a. Starkt förmultnadt barnskelett. — b. (40 cm. djupare under ny stenläggning). Skelett, som låg på rygg, synål och knif af järn. — 5 a. Skelett, som låg på höger sida i sofläge, kam af ben *(fig. 68),* kreatursben, malsten. — b. (under föregående). Skelett, som låg på rygg, järnten, bronsnål med ögla och ring *(fig. 69).* — 6. Skelett, som låg på rygg. — 7 a. Barnskelett, som låg på höger sida i sofläge. — b. (därunder) skelett af vuxen, som låg på rygg. — *Undersökningarna utförda år 1911 af amanuensen B. Schnittger.*

Fig. 67. 1/4. (Inv. 14,429).

14,430. *Östergötland, Hammarkinds hd, Skönberga sn,*

prästgården. Fynd från en fornborg (jfr inv. 14,116) vid gräfning år 1911: spelbricka af blått glas *(fig. 70),* nedre delen af benpilspets, två beslag, spik och fragment af järn, flera järnslaggstycken, skifferhänge *(fig. 71),* fragment af bryne, två malstenar, kvartsstycke, fragment af tvänne egendomliga föremål af bränd lera, fragmentarisk kopp af bränd lera, bottnen till dylik, krukskärfvor, lerklining, kol, förkolnade vegetabilier, benskärfvor. *Undersökningen verkställd af B. Schnittger på bekostnad af Östergötlands Fornminnesförening.*

14,431. *Östergötland, Hammarkinds hd, Skönberga sn, Ljunga.* Fynd vid undersökning år 1911 af 6 högar inom samma graffält som inv. 14,117

Fig. 69. 1/1. (Inv. 14,429).

Fig. 71. 1/1. (Inv. 14,430).

Fig. 68. 2/3. (Inv. 14,429).

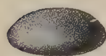

Fig. 70. 1/1. (Inv. 14,430).

m. fl. — 21. (6 m:s diam.). Skärfvor af groft lerkärl, 22 fragment af nitar m. m. af järn, 19 en- eller flerfärgade glaspärlor *(fig. 72—79),* 20 eldskadade fragment af dylika, brända ben, kol.— 22 (4 m:s diam.). Skärfvor af lerkärl, 35 delvis eldskadade pärlor af röd, gul, hvit och grön glasfluss, öppen ring och 5 fragment af brons, sluten järnring, brända ben, kol. — 23 (4 m:s diam.). Skärfvor af ett eller två lerkärl, 4—5 järnnitar, brända ben. — 24 (4 m:s diam.). Skärfvor af två bredvid hvarandra ställda lerkärl, järnfragment med ornerad skålla af annan metall, fyrsidig sölja, 3 nitar och 7 klumpar af järn, 5 pärlor af glasfluss, större klump smält glas, brända ben, kol. — 25 (triangulär hög, täckande tresidig stensättning med insvängda, 8—9 m.

långa sidor). Lerkärl, sölja *(fig. 80)* och fragmentariskt remändbeslag af brons *(fig. 81)*, knif, nit och 3 spikar af järn, 10 fragment af järn, fragment af asbestbryne. — 26 (6 m:s diam.). Skärfvor af lerkärl, knif-fragment, 2 broddar, pilspets och 4 bitar af järn, röd pärla af glasfluss, krossadt skifferbryne, brända skärfvor af ornerad benkam, förkolnadt bröd af ärtmjöl och tallbark (se härom i *Fv.* 1912, sid. 3). *Undersökningen utförd af B. Schnittger.*

Fig. 72—79. 1/1. (Inv. 14,431).

14,432. *Östergötland, Kinda hd, Hägerstads sn, Ånestad.* Skärfvor af groft lerkärl, 3 järnslaggstycken, brända ben; f. i en grafhög om 7,5 m:s diam. vid *undersökning utförd af B. Schnittger.*

14,433. *Dalsland, Sundals hd, Frändefors sn, Bränneberg.* Retuscheradt spån, flisa af flinta, stenyxa af Lihulttyp, genomborrad sten (klubba). — *Stenshult.* Bearbetadt flintstycke, banefragment af fyrsidig flintyxa.

Västergötland, Vänersborg, Skräcklan. Spån, bladformig skärfva (pilspets?), retuscherad skärfva; allt af flinta.

14,434. *Bohuslän, Lane hd, Bäfve sn, Nöthult.* Tjocknackad fyrsidig stenyxa, 2 skafthålsyxor. — *Ryrs sn, Hogane.* Flintsåg. — *Skälleryr.* Trubbnackad trindyxa.

Dalsland, Sundals hd, Frändefors sn, Rotnäs. Half flintsåg och två flintspån (enligt uppgift f. tillsammans 1 fot djupt i åker), liten sländtrissa eller pärla af glimmerskiffer. — *S. Si-*

vikan. Stor såg, bred lancettlik spjutspets, smal tångeända af dylik; allt af flinta. — *Kvarnskogen.* Flintsåg, banedel af skafthålsyxa.

14,435. *Öland, Slättbo hd, Köpings sn, Hörninge.* Tvåryggad smal fingerring af blekt guld.

14,436. *Östergötland, Björkekinds hd, Kuddby sn, Höckerstad.* Holkyxa af brons som *Sv. F.* 151.

14,437. *Västergötland, Barne hd, Fåg-*

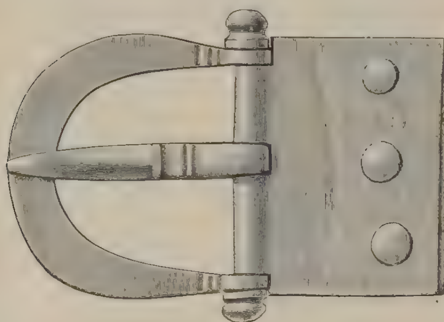

Fig. 80. 1/1.
(Inv. 14,431).

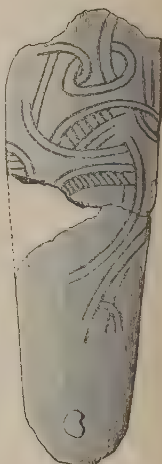

Fig. 81. 1/1.
(Inv. 14,431).

lum sn, Godegården, Stommen. Eggdel af simpel skafthålsyxa.

14,438. *Nerike, Glanshammars hd, Götlunda sn, Kåsäter.* Skafthålsyxa af vanlig form, fyrsidig tjocknackad stenyxa. — *Lillkyrka sn, Gunnarsökna.* Banedel af båtformig skafthålsyxa. — *Sköllersta hd och sn, torpet Myrbo* (under Bysta i Asker sn). Eggdel af skafthålsyxa. — *Askers hd, St. Mellösa sn, Usta.* Eggdelsfragment af vanlig skafthålsyxa. — *Asker sn, Hammar.* Fragment af dolk eller spjutspets af flinta. — *Lennäs sn, Mosstorp.* Liten simpel skafthålsyxa.

Södermanland, Österrekarne hd, Husby sn, Ålunda. Stor vanlig skafthålsyxa, eggen bortslagen.

14,439. *Östergötland, Finspångaläns hd, Hällestads sn.* Skafthålsyxa af vanlig form. — *Hällestads sn?* Eldskadad skafthålsyxa, fragment af fyrsidig tunnackad stenyxa.

Småland, Norra Tjusts hd, Tryserum sn, "Ingelstad". Stor skafthålsyxa af vanlig form, stor vacker fyrsidig och tjocknackad flintyxa med hålegg.

14,440. *Västergötland, Gudhems hd och sn, Jättened.* Föremål ur det i *Mbl.* 1896, sid. 100 beskrifna depåfyndet, nämligen af järn: städ *(fig. 82)*; af brons: tacka, *(fig. 83)*, nål med öga *(fig. 84)*, ämne till fibula (som fig. 86 till anf. uppsats), halffärdig fibula *(fig. 85)* af samma form, 2 trådar och två plåtstycken; af horn: skaft med isittande fragment af tången till en järnsyl *(fig. 86)*.

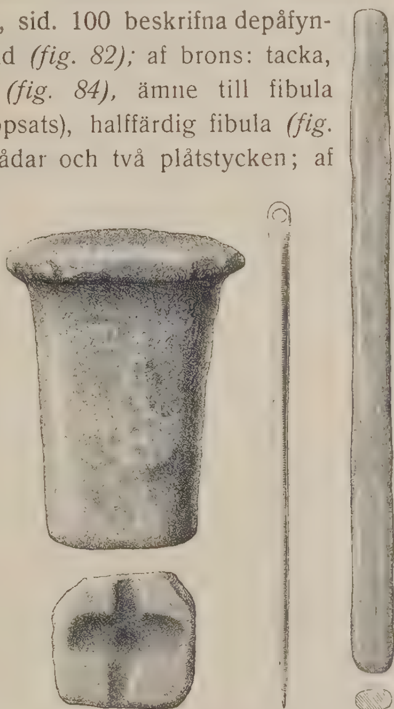

Fig. 82. 1/2. Fig. 84. 1/1. Fig. 83. 1/2.
(Inv. 14,440).

14,441. *Skåne, Ljunits hd, Balkåkra sn, Marsvinsholm.* Tunnackad oslipad flintyxa, f. i grustag. — *Villands hd, Fjälkestads sn, Råbelöfsjön* vid eller S. om Näset; sten (stort yxfragment?). — *Opmanna sn, Bokenäset.* Handtagskärna, halft spån och två stycken af flinta. — *Österlöfs sn, Tomarp.* Trindyxa. — *Nosaby sn? Balsby?* (å södra stranden af Råbelöfsjön). I båda ändar afbrutet spjutspetsblad af flinta, 2 spån af flinta. — *Balsby.* Eneggad knif som *Sv. F.* 67, skaft af rombisk genomskärning till dolk, fyrsidig tunnbladig (ofullständigt slipad) yxa, spån och 2 skärfvor, allt af flinta, f. i Råbelöfs sjöäng.

14,442. *Södermanland, Sotholms hd, Västerhanninge sn, Hemfosa.* Stenyxa af oval genomskärning.

14,443. *Gotland, Visby, Korsbetningen.* Nål af brons med stort skifformigt hufvud *(fig. 87)*, 3 bronsnålar med öga, ring-

spänne af brons med upprullade ändar, nålen saknas. — *Södra Gotland.* Armring af brons *(fig. 88),* bronsnål med svanhalsböjning och två spiralskifvor upptill.

14,444. Fyra sedelmynt nämligen: Gustaf IV Adolf, schil. 14 uti kopr. af 1803, schil. 10 uti kopr. 1804; Oscar I, 10 rdr rmt, Stockholm 1856, 10 rdr rmt, Örebro 1857. *Gåfva af doc. O. Almgren.*

14,445. Leverans från Kungl. Myntverket af mynt och medaljer, präglade under år 1910.

Fig. 85. 1/1. Fig. 86. 2/3. (Inv. 14,440).

14,446. Afgjutningar i gips af tre benspetsar med små ensidiga hullingar *(fig. 89—91),* f. i *Hörninge mosse, Köpings sn, Slättbo hd, Öland.* Originalen tillhöra Kalmar Museum.

14,447. *Gestrikland, Ofvansjö sn, Åttersta, Gamla Hammaren.* Trindyxa.

14,448. *Uppland, Örbyhus hd, Vendels sn, prästgården.* Fyrsidig polerad skafthålsyxa med hålet nära banen; f. i grustag.

14,449. *Norrbotten, Öfvertorneå sn, Svanstein.* Plankonvex tväreggad stenyxa, tunn flisa af ärggrön skiffer med yxegg; f. på samma ställe 3 kvarter djupt, 50 cm. från stranden af Kustasjärvi.

14,450. *Södermanland, Västerrekarne hd, Västermo sn, Norråby.* Fyrsidig, tjocknackad stenyxa. — *Öja sn, Bärsta.* Skafthålsyxa af vanlig form. — *Daga hd, Gryt sn, Ånhammar.* Liten fyrsidig stenyxa, eggfragment af större tunnackad dylik, stenyxa med afrundad fyrsidig genomskärning, fragment af d:o med oval genomskärning, ett egg- och ett banefragment af stenyxor med ofullständig slipning, slagna till ojämn genomskärning (Lihulttyper?); alla enligt uppgift funna å samma plats. — *Öllösa.* Tjocknackad otydligt fyrsidig stenyxa, banedel af tunnackad fyrsidig stenyxa.

14,451. *Bohuslän, Lane hd, Skredsviks sn, Baggetorp,*

Bönekasen. Skafthålsyxa med ryggad öfversida. — *Herrestads sn, Prästgården, Torpet Hällorna.* Långt spån, mindre flisa af flinta.

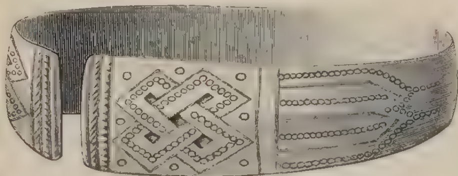

Fig. 88. 1/1.
(Inv. 14,443).

Fig. 87. 1/1.
(Inv. 14,443).

Fig. 89. 1/2.

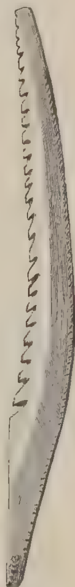

Fig. 90, 91. 1/3.
(Inv. 14,446).

14,452. *Skåne, Ingelstads hd, Glemminge sn, Glemminge n:r 39.* 198+21 angelsaksiska mynt, 574+39 tyska mynt, 13+8 tyska brakteater, 1+7 kufiska mynt, 1/2 byzantinskt mynt samt 9 plansar, armring *(fig. 92),* ändskifvor till 4 ringar som *Sv. F.* 618, 25 fragment af snodda ringar, 2 härf-

vor fin snodd till inflätning (som å *Sv. F.* 616), 3 fragment af en fin kedja (som till *Sv. F.* 628), 2 hängsmycken *(fig. 93, 94)*, omkr. 40 smärre fragment af filigranornerade smyckeföremål *(fig. 95)*, 2 stämpelornerade fragment *(fig. 96)*, 6 bandformiga och 21 trinda tenar, allt af silfver, lerkärl *(fig. 97)*. Silfret vägande 1135 gr., låg vid anträffandet i lerkärlet.

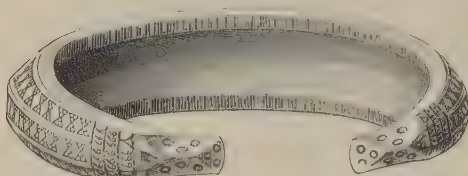

Fig. 92. 1/1. (Inv. 14,452).

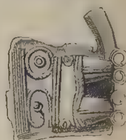

Fig. 95. 1/1. (Inv. 14,452).

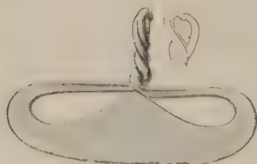

Fig. 93. 1/1.

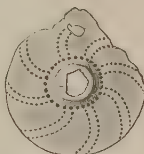

Fig. 94. 1/1.

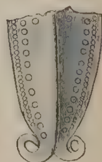

Fig. 96. 1/1.

(Inv. 14,452).

14,453. *Västergötland, Borås.* Tre silfverbägare, en drifven, de öfriga graverade, den minsta med Karl X Gustafs minnespenning (B. E. Hildebrand, *Minnespenningar* 54) ingjuten i bottnen, funna jämte tvänne andra (hvaraf den mindre fullt öfverensstämmande med den minsta af föregående och den andra med liknande ornering, båda i Borås Museum) vid grundgräfning å telegrafverkets tomt vid Västerlånggatan liggande instuckna i hvarandra och omvirade med tyg.

14,454. *Södermanland, Oppunda hd, Östra Vingåkers sn, Klastorp.* Fyrsidig tjocknackad flintyxa med hålegg, liten. — *Villåttinge hd, Lilla Malma sn, Lundby.* Fyrsidig tjocknackad stenyxa med hålegg, stenyxa med oval genomskärning. — *Lilla Mellösa sn, Yxtaholm.* Liten fyrsidig tjocknackad sten-

yxa med hålegg. — *Helgesta sn, Mälby.* Tunn fyrsidig stenyxa. — *Töfversta.* Eggdel af båtformig yxa, med grund inknackning som ansats till nytt hål.

14,455. *Gotland, Bara sn, Anderse.* Liten dolk eller spjutspets af flinta med tånge.

Fig. 97. 1/3. (Inv. 14,452).

14,456. *Skåne, Villands hd, Fjelkinge sn, Fjelkinge n:r 1.* Knif, pincett och nål af brons, *(fig. 98—100);* f. vid plöjning i ytan af en grafhög.

14,457. *Västergötland, Vilske hd, Klefva sn, Ryd.* Skärfvor af lerkärl (ä. j. å.) (med starkt svängda mynningskanter, randen ornerad med tvärstreck eller oornerad), ett bukstycke orneradt med nagelintryck, ett stycke af en flat botten, järnslaggstycke; f. "jäms med jorden" under ett stenröse.

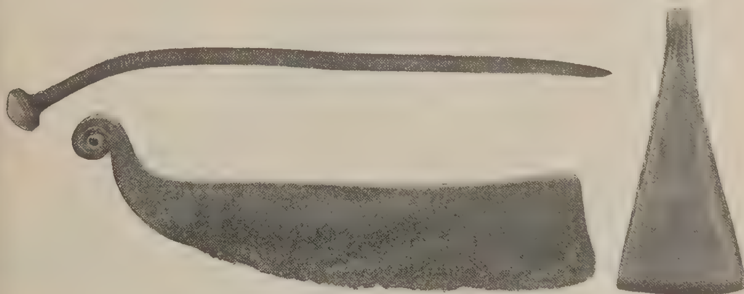

Fig. 98—100. 1/1. (Inv. 14,456).

14,458. *Södermanland, Oppunda hd, Husby sn, Tärnö.* Halsring af silfver, snodd som *Sv. F.* 616, med jämnbreda, hakformigt omböjda ändskifvor.

14,459. *Östergötland, Gullbergs eller Vifolka hd, Västerlösa sn.* Två spetsiga redskap af horn. — *Aska hd, Ask sn.* Skära, syl och ring af järn, enligt uppgift utgörande ett graffynd.

14,460. *Östergötland, Valkebo hd, Vikingstad sn, Lilla Harg.* Sköldbuckla af järn *(fig. 101),* belagd med förgylldt silfverbleck, hvari drifna ornament och infattade karneoler, en nit å brättet af brons, sköldhandtag af järn med förgylldt silfverbleck, tveeggadt järnsvärd, 2 spjutspetsar af järn, doppsko af järn till svärdsslida *(fig. 102)* (samtliga endast i frag-

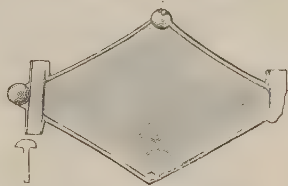
Fig. 101. 1/2. (Inv. 14,460).

ment, förböjda; svärdet minst 4 gånger omböjdt), tillbuckladt men helt bronskärl, 2 kvadratiska *(fig. 103),* ett rombiskt *(fig. 104),* och ett halfcirkelformigt bronsbeslag *(fig. 105),* 2 bronsnitar med kupiga skifvor, 2 järnnitar med flata bronsskifvor och bronsklädda hufvuden, en bränd benflisa; allt f. år 1901 på 2 fots djup i grustag.

14,461. *Södermanland, Oppunda hd, Österåkers sn, Forsby, Ängstugan.* Spetsnackad trindyxa. — *Västorp.* Eggdel

af fyrsidig skafthålsyxa — *Klockartorp.* Skafthålsyxa, fyrsidig, svängd. — *Västra Vingåkers sn, Vik.* — Fyrsidig tjocknackad stenyxa med tväregg. — *Brene.* Fragment af mångkantig skafthålsyxa. — *Säfstaholm.* Fyrsidig tunnackad stenyxa (f. vid Tisnarens strand), fyrsidig tjocknackad smalmejsel af flinta med hålegg. — *Floda sn, Nygården, Fagertorp.* Spetsnackad trindyxa. — *Kvarnstugan.* 2 spetsnackade trindyxor, banedel af simpel skafthålsyxa, liten fyrsidig tjocknackad stenyxa med hålegg.

14,462. *Gotland, Fole sn, Ryftes.* Ryggknappspänne af brons

Fig. 104. 2/3. (Inv. 14,460).

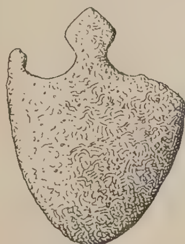

Fig. 102. 1/2.

Fig. 103. 2/3. (Inv. 14,460).

Fig. 105. 2/3.

med silfversnodd omkring ryggknappen *(fig. 106),* 2 djurhufvudformade spännen af brons som *Sv. F.* 535 men utan band, hängsmycke som *Sv. F.* 612 af brons med beläggningar, nyckel af brons som *Sv. F.* 497 med 2 järnringar, bronsring med omböjd järnten och bandformigt bronsbeslag, 6 pärlor af glasfluss, 1 af bernsten; allt f. i ett stenröse. Ben observerades ej.

14,463. *Västergötland, Barne hd, Foglum sn.* Tjock klubba eller yxa af sten med rundgående ränna för skaftet, eldskadad. — *Gäsene hd, Källunga sn.* Fyrsidig tjocknackad flintyxa med tväregg, flintsåg. — *Skölfvene sn, Sötestorp.* Fyrsidig tjocknackad flintyxa med utsvängd egg. — *Sibbarb.* Ofullständigt slipad, fyrsidig, tunnackad flintyxa.

14,464. *Uppland, Färentuna hd, Adelsö sn, Björkö.* Fynd

från *Svarta jorden.* Fragment af ornerad benskålla till kam(?), 2 ofullständiga nålar, klockliknande smycke och halfklotformig sländtrissa af ben, 6 klumpar och 1 pärla af bernsten, 99 pärlor af karneol, bergkristall, glas och glasfluss.

Fig. 106. 1/1. (Inv. 14,462).

14,465. *Stockholm.* Kanonkula af järn, f. vid grundgräfning.

14,466. *Stockholm.* Kanonkula af järn, f. vid Kungsgatan.

14,467. *Bohuslän, Hisings hd, Öckerö sn, Hönö Västergård.* 48 af 73 plåtmynt, präglade 13 för Karl XII, 4 för Ulrika Eleonora, 56 för Fredrik I, f. (jämte öfver 7000 skiljemynt af koppar, nämligen 154 Karl XII:s nödmynt, 7022 från Fredrik I, 14 från Adolf Fredrik) 2 fot djupt invid en gammal stuggrund inom resterna af tvänne förmultnade trälådor.

14,468. *Västerås.* 200 af minst 1250 klippingar; f. vid grundgräfning i staden vid *Gåsmyretull.* (Jfr. inv. 14,496, 14,521, 14,598). Af inkomna mynt äro 5 präglade för Gustaf Eriksson (H. Hildebrand, *Sveriges mynt under medeltiden,* fig. 743) resten för Kristian II (ibid. 742).

14,469. *Danmark.* Stor skifyxa, spjutspets som *Sv. F.* 51, tresidigt spetsigt verktyg som Müller, *Ordning* I, 29; allt af flinta. *Gåfva af Helsinglands Fornminnessällskap.*

14,470. *Södermanland, Svartlösa hd, Botkyrka sn, Tumba brink.* Fyrsidig tjocknackad stenyxa med hålegg, f. 2 fot under jordytan. *Gåfva af C. H. Eriksson.*

14,471. *Uppland, Seminghundra hd, Lunda sn, Sigridsholm.* Tveeggadt järnsvärd *(fig. 107),* fästet prydt med in-

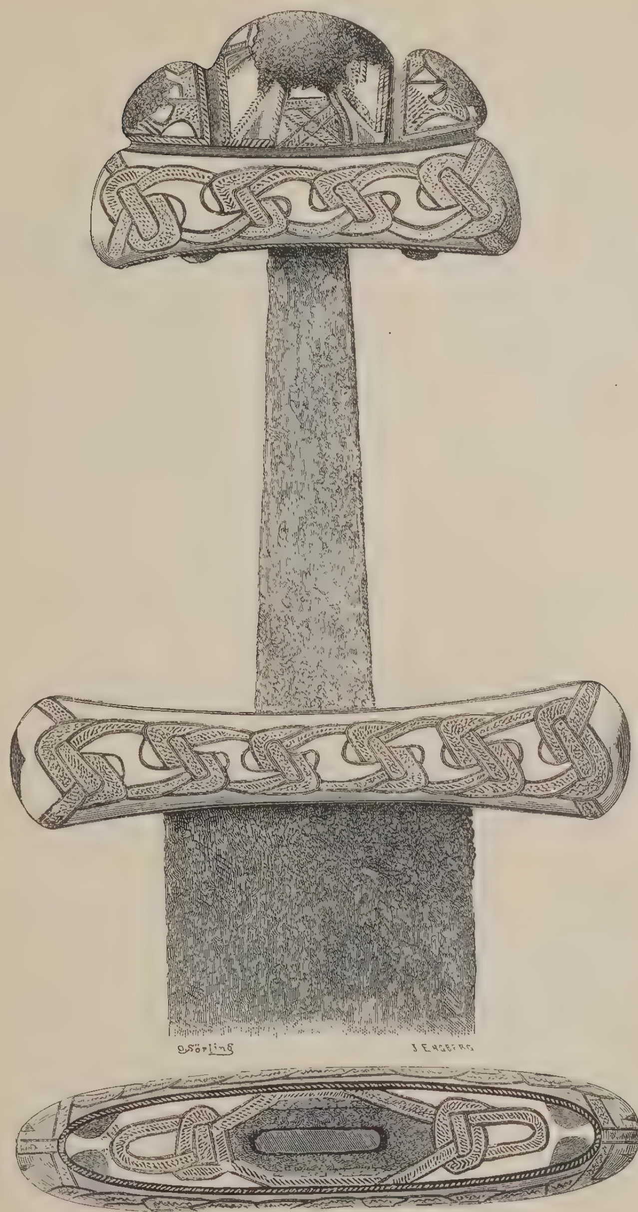

Fig. 107. 2/3. (Inv. 14,471).

läggningar i silfver och niello, inhamrade i en öfver järnkärnan dragen kopparmantel, å klingan inskrift *(fig. 108)*, funnet i Sigridsholmsjön. *Gåfva af riksantikvarien O. Montelius* (förut deponeradt under inv. 6742).

14,472. *Västergötland, Kinne hd, Vedums kyrka.* Detalj af takkonstruktion. *Gåfva af församlingen.*

14,473. *Uppland, Erlinghundra hd, Norrsunda kyrka.* Mässhake af rödt siden, broderad med blommor och akantusrankor i guld och silfver, kantad med en guldspets. På ena sidan finnes broderadt årtalet 1706.

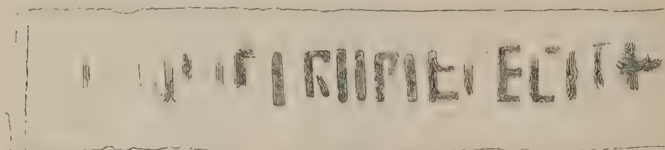

Fig. 108. 1/3. (Inv. 14,471).

14,474. *Gotland, Visby.* Ungerskt guldmynt prägladt för kejsar Matthias I (1458—90).

14,475. *Gotland, Gothems sn.* Fynd från ett grustag vid *Västerbjers.* En yxa och två knifblad med tånge (af järn), en sölja med rembeslag (tornen af järn, det öfriga af brons), ringspänne af brons, å bågens ändar kuber med affasade hörn.

14,476. *Gotland, Sanda sn, Sandviker.* Gjutet knappformigt blyföremål, nål af brons med profilerad, hålförsedd öfverdel.

14,477. *Gotland, Visby landsförsaml., Lilla Hästnäs.* Rembeslag af brons, (snarlikt fig. 187 och 190 i *Fv. 1911*, sid. 41), två öppna armringar af trind bronstråd.

14,478. *Gotland, Eksta sn, Mellings.* Två armringar af silfver som *Sv. F.* 599, 2 fyrsidiga silfvertenar (hopböjda till en klump), försilfrad järnbygel till remsölja (nyare tid); allt f. i en åker.

14,479. *Gotland, Eksta sn, Mellings.* Kufiskt silfvermynt, bågspänne af brons *(fig. 109)*.

14,480. *Gotland, Bro sn, Suderbys.* Djurhufvudformad spännbuckla af brons med bortfrätt ornering.

14,481. *Gotland, Levede sn, Bringsarfve.* Prydnad af förgylld och silfverbelagd brons som *Sv. F.* 613.

14,482. *Gotland, Väte sn, Tuna.* Guldten, lagd i 1 1/2 hvarf spiral (vigt 6,17 gr.), tre länkar ur järnbrynja som *Sv. F.*

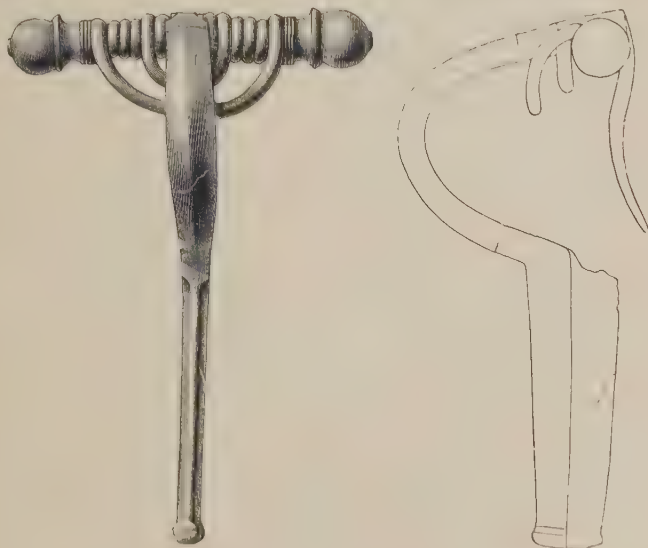

Fig. 109. 1/1. (Inv. 14,479).

294, två bronsnålar, 25 tenar, bleck m. fl. fragment af järn och brons; allt f. i en åker.

14,483. *Gotland.* Ett Karl XI:s 1-öre i silfver af 1668; långsmalt beslag med fyra insänkta ornerade fält, af brons.

14,484. *Gotland, Othems sn, Barshaga.* Ring af trind silfverten med hopflätade ändar (jfr. *Sv. F.* 583), triangulärt silfverbleck med stämpelornering.

14,485. *Gotland, Lojsta sn, Båtels.* Medeltida bronssporre med stor, mångstrålig trissa, f. 1 aln under jordytan i en gammal väg.

14,486. *Gotland, Hafdhems sn, Rosarfve.* Tre små bronsfibulor *(fig. 110)* af samma form, fingerring af i tre hvarf lagd

bronstråd, byzantinsk guldsolidus, präglad för kejsar Leo I (457—73), 15 starkt nötta romerska silfverdenarer, präglade för Trajanus(?), Antonius Pius, Marcus Aurelius, Lucius Verus, Faustina d. y. och Sabina(?); allt enligt hittarens utsago f. "vid samma tillfälle och på samma ställe" i ett grustag.

14,487. *Gotland, Stenkyrka sn, St. Bjers.* 56 1/2 tyska, 15 angelsaksiska, 2 danska, 1/4 kufiskt och 1/3 byzantinskt silfvermynt, två fragment af snodd ring som *Sv. F.* 618 samt en ten; allt af silfver (124,5 gr.); f. i en åker "på samma plats" som silfverfyndet inv. 14,376.

Fig. 110. 1/2. (Inv. 14,486).

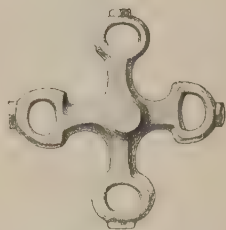

Fig. 111. 1/2. (Inv. 14,497).

14,488. *Dalsland, Sundals hd, Frändefors sn, Fjell.* Stor i eggen skadad skafthålsyxa. — *Rösshult.* Skafthålsyxa. — *Klefverud.* Lång, fyrsidig tunnackad flintyxa.

14,489. *Norrbotten, Öfverkalix sn, Rödupp.* Fyrsidig, tjocknackad stenyxa med täregg.

14,490. *Halland, Fjäre hd, Vallda sn.* Silfvermynt präg-ladt för Karl XII, 5 öre 1705.

14,491. *Södermanland, Västerrekarne hd, Lista sn, Hvargarn.* Lång något svängd skafthålsyxa. — *St. Ladeby.* Liten skafthålsyxa. — *Gillberga sn, Tiggeby.* Skafthålsyxa. — *Oppunda hd, Julita sn, Ås.* Fyrsidig tunnackad stenyxa. — *Vattugluggen.* Vårdslöst formad, endast i eggen slipad stenyxa af triangulär genomskärning, afsmalnande mot nacken. — *Jönåkers hd, Stigtomta sn.* Eggdel af liten skafthålsyxa med gropformig ansats till nytt hål.

14,492. *Bohuslän, Lane hd, Ryrs sn, Röd.* Oslipad flint-

yxa med svagt hålig egg. — *Ulfveröd.* Fyrsidig tjocknackad, eggbred flintyxa (banen afslagen). — *Sörbo.* Flintsåg. — *Hufveröd.* Eggdel af skafthålsyxa.

14,493. *Västmanland, Yttertjurbo hd, Tortuna sn, Vändle.* Lång skafthålsyxa.

14,494. *Västergötland, Gudhems hd, Sjögerstads kyrka.* Kristusbild från ett mindre, gotiskt krucifix.

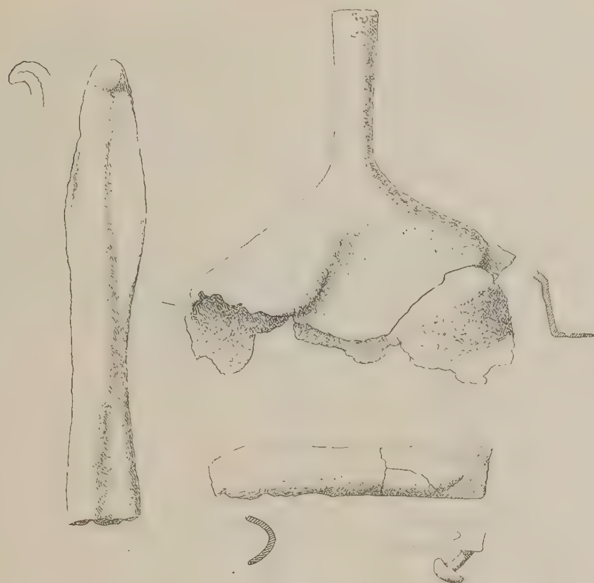

Fig. 112—114. 1/3. (Inv. 14,504).

14,495. *Ångermanland, Fjällsjö sn, Vängel.* Fynd från en stenåldersboplats: tre stora mandelformiga redskap af kvartsit, fragment af tre breda bladformiga redskap och två smalare spjutspetsar likaledes af kvartsit, fyrsidig tväreggad skiffermejsel. Jfr inv. 14,049 och 14,503.

14,496. *Västmanland, Västerås.* 27 danska klippingar ur sammma fynd som inv. 14,468.

14,497. *Södermanland, Västerrekarne hd, Fors sn, Lundby.* Korsformigt beslag af brons *(fig. 111)* tillhörande ett betsel, hvaraf andra delar ingå i inv. 13,703 (*Fv.* 1909 fig. 37

och 38) och 14,634; dolkliknande föremål af brons(?) af obestämd ålder.

14,498. *Stockholm.* Kanonkula af järn, f. i Kungsgatan.

14,499. *Uppland, Sollentuna hd, Spånga sn, Lilla Ursvik.* Fynd vid undersökning af grafhögar. — 1 a (från brandlager i bottnen af röse om 9 m:s diam.) Brända ben samt af järn: 5 spikar, knif med rakt blad och tånge. — b (i högre brand-

Fig. 115. 1/1. (Inv. 14,505).

Fig. 116. 1/1. (Inv. 14,505).

Fig. 117. 1/1. (Inv. 14,506).

lager). Lerkärl med få brända ben uti, omkring mynningen en spiralvriden järnring med en torshammare. — 2 (röse af 6,7 m:s diam., med en 1 m. hög rest sten i midten). Tre lerkärl, 2 bitar af ett skifferbryne, 27 spikar och nitnaglar, en brodd, ett krokliknande och ett obestämbart föremål, allt af järn. *Undersökningen utförd af konservator E. Sörling.*

14,500. *Vätte hd, Skee sn, Ånneröd.* Fynd från sommaren 1906 fortsatta undersökningar å den i *Ymer* 1906 beskrifna boplatsen, *utförda af O. Frödin och G. Hallström.*

14,501. *Småland, Allbo hd, Stenbrohults sn, Sånnaböke.* Trästycken från en anläggning af obekant ålder i en mosse.

14,502. *Västmanland. Simtuna hd, Enåker sn.* Fynd från tvänne små rösen å Värberget 500 m. VSV från kyrkan. — 1. Två bandformiga armringar af järn, 2 benskärfvor, kol, en lerkliningsbit med aftryck af gren. — 2. Kol. *Undersökningen utförd af fil. kand. E. Olsson.*

14,503. *Ångermanland, Fjällsjö sn, Vängel.* Fynd från en stenåldersboplats: tre nästan hela samt två fragment af smala spjutspetsar af gråblå kvartsit, en pilspets af blåsvart kvartsit. (Jfr inv. 14,049 och 14,495). *Undersökningen utförd af E. Olsson.*

14,504. *Öland, Slättbo hd, Högsrums sn, Stora Rör.* Trattformig sköldbuckla *(fig. 112)*, tillplattad, med handtag *(fig. 113)*, spjutspets *(fig. 114)*, allt af järn, samt några brända benskärfvor; f. i grustag på landborgens öfversta afsats vid en grupp resta stenar. *Gåfva af lektor G. Adlerz.*

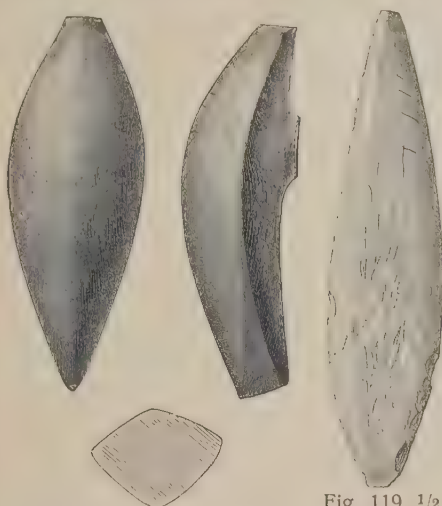

Fig. 118. 1/3. (Inv. 14,509). Fig. 119. 1/2. (Inv. 14,511). Fig 120. 1/1. (Inv. 14,512).

14,505. *Södermanland, Svartlösa hd, Grödinge sn, Viad.* Fynd från en grafhög af 11 m:s diam. och 1,5 m:s höjd, på 12 m:s höjd ofvan hafsytan: likarmad fibula (lik 146 i *Fv.* 1908, sid. 270), flera fragment af ett stämpelorneradt band *(fig. 115)*, stycken af ett föremål med djurornamentik *(fig. 116)*, af en nål med granatinlagd knopp m. m., allt af brons; två silfvertrådar (den ena bildande en ring), hvilka utgjort beläggning på något orneradt föremål, omkr. 25 delvis försmälta pärlor af glas och glasfluss, flera smältklumpar af dylika, en genomborrad bentrissa (kula?), minst 70 nitnaglar och 17 spikar samt några beslag af järn, brända ben (af människa, mindre

däggdjur och fisk), ett groft lerkärl. *Undersökningen utförd af fil. stud. Wera Wallin.*

14,506. *Gestrikland, Hedesunda sn, Byn.* Dubbelskalig oval spännbuckla som fig. 31 i *Mbl.* 1887, fragment af en likadan spännbuckla, fragment af likarmadt spänne, 2 armringar, (den ena afbildad *fig. 117,* den andra närstående *Sv. F.* 599), ringformigt hopböjd ten, allt af brons; järnknif med rakt blad och tånge. Föremålen äro funna tillsammans (i skelettgraf) nära fyndplatsen för inv. 8,975.

14,507. *Gotland, Lau sn?* Armring af silfver (liknande *Sv. F.* 597); f. "nära Lau".

Norra Gotland. Armring af silfver, lik *Sv. F.* 598.

14,508. *Södermanland, Åkers hd, Länna sn, Eklundstorp.* Skafthålsyxa.

14,509. *Södermanland, Västerrekarne hd, Lista sn, Eka.* Oborrad båtformig skafhålsyxa af sten *(fig. 118);* f. "på Hjälmarens norra strand". — *Österrekarne hd, Kjula sn, Ribbingelund.* Paralellipipedisk sten (bryne?) — *Oppunda hd, Floda sn, Bie.* Stenyxa med oval genomskärning. — *Juresta.* Fyrsidig, tjocknackad stenyxa. — *Råby.* Tunnackad, fyrsidig stenyxa. — *Daga hd, Gryts sn, Solberga.* Fyrsidig, tjocknackad stenyxa med hålegg.

14,510. *Östergötland, Lysings hd, V. Tollstads sn, Alvastra.* Smal fingerring af silfver med minuskelinskrift: + buro + berto + beriora.

14,511. *Norrbotten, Pajala sn, Kengis.* Tveeggad skifferknif *(fig. 119);* f. vid stranden af Torne älf.

14,512. *Gotland, Tingstäde sn, Austris.* Rundt, orneradt spänne af brons *(fig. 120).*

14,513. *Uppland, Sigtuna.* Bronsdosa med runinskrift, beskrifven af O. v. Friesen i *Fv.* 1912.

14,514. Oval silfvermedalj, präglad öfver Gustaf II Adolf. *Åts.:* ⁘ GUSTAVVS · ADOL · D · G · SVECO · GOT · VAN · REX · omkring konungens lagerkrönta bröstbild, h. s., med nedvikt spetskrage, harnesk och mantel. *Fråns.* NON DORMIT QVI

CVSTODIT · omkring en trana, stående på ett ben på en glob, hållande en sten med det andra och döljande hufvudet under vingen; ofvanför Jehovatecknet.

14,515. *Uppland, Färentuna hd, Adelsö sn, Björkö.* Fynd från *Svarta jorden.* Påsyningsbeslag, 2 fragment af en oval spännbuckla, 2 armar till vågbalanser jämte flera delvis ornerade fragment, allt af brons; skopa, 2 broddar, spik, hake (modern), 2 knifvar, låsfjäder m. m. af järn; glaspärla, bernstensstycke, 2 bitar af benkammar, skärfva af reffladt lerkärl, 2 skifferbrynen, litet fragment af en runsten, ett genomborradt mellanfotsben.

14,516. *Södermanland, Åkers hd, Länna sn, Norrlänna.* Eggdel af skafthålsyxa. — *Åkers sn, Vadtorp.* Lång skafthålsyxa af vanlig, något svängd form — *Ekeby.* Lång trindyxa. — *Årja sn, Järsta.* Sten med inknackad ränna. — *Oppunda hd, Västra Vingåkers sn, Vik.* Trindyxa. — *Åsen.* Eggdel af stenyxa med kullriga bredsidor. — *Sköldinge sn, Valla.* Trindyxa; f. i skogsmark. — *Lerbo sn, Kämbol.* Fyrsidig stenyxa af den tunnackiga hufvudformen, fyrsidig och tjocknackad stenyxa med svag hålegg. — *Stora Malms sn, Dal.* Stor stenyxa med oval genomskärning. — *Bettna sn, Skogstorp.* Fyrsidig, tjocknackad stenyxa, banefragment af skafthålsyxa, stor plankonvex pärla af mörkgrön glasmassa med röda strimmor och fläckar. — *Rönö hd, Ripsa sn, Stora Kärr.* Trindyxa. — *Jönåkers hd, Björkviks sn, Danbyholm.* Fyrsidig, tjocknackad stenyxa med svag hålegg.

14,517. *Småland, Sunnerbo hd, Kånna sn, Bäck.* Eggdel af i hålet afslagen skafthålsyxa, brottytorna äro afrundade, närmare eggen tvänne rörborrade ansatser till nytt hål.

14,518. *Uppland, Sigtuna.* Byzantinskt kopparmynt, beskrifvet af T. J. Arne i *Fv.* 1911, sid. 204.

14,519. *Södermanland, Oppunda hd, Floda sn, Bie, Stensäter.* Stor fyrsidig stenyxa af den tunnackade hufvudformen, med slagmärken.

14,520. *Gotland, Västergarns sn* (?). Ringspänne af brons.

— *Källunge sn.* Ett tyskt silfvermynt samt 31 småbitar af tyska, angelsaksiska och kufiska silfvermynt, en tillplattad pärla och några tenar af silfver; allt f. tillsammans. — *Stenkyrka sn*(?). 5+6 kufiska och 1/2 tyskt(?) silfvermynt, fragment af snodd ring; allt f. tillsammans. — *Tofta sn, Norrgårda.* Persiskt silfvermynt.

14,521. *Västmanland, Västerås.* 992 klippingar ur samma fynd som inv. 14,468.

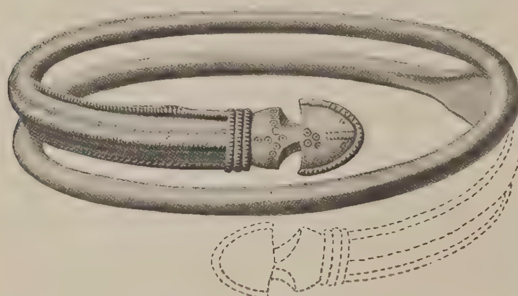

Fig. 121. 2/3. (Inv. 14,522).

14,522. *Västergötland, Väne hd, Åsaka sn och by, Storegården.* Guldarmring *(fig 121)*; vikt 265,9 gr.; funnen 1901 vid väganläggning mellan Åsaka och Välebo. Blef ej af hittaren hembjuden utan såldes efter någon tid i Danmark, hvarifrån den kom till en antikvitetshandlare i Bergen. Efter upprepade underhandlingar med egaren inköptes den 1911, för särskildt beviljadt statsanslag.

14,523. *Gotland, Endre sn.* Ringspänne af brons, med upplyftade runda knoppar å ringen.

14,524. *Skåne, Bara hd, Lomma sn, Habo.* Fem tjocknackade flintyxor med hålegg; f. tillsammans i åker. — *Bara eller Oxie hd, Burlöfs sn.* Spjutspets af flinta, lik Müller, *Ordning* I, fig. 152. — *Vemmenhögs hd, Svenstorps sn.* Tre fyrsidiga, tjocknackade flintyxor, eggslipade, med hål- eller tväregg; f. tillsammans vid dikning i socknens norra del. — *Östra Vemmenhögs sn, Tofthög.* Tre fyrsidiga, tjocknackade flintyxor, slipade å eggsidorna (två som *Sv. F.* 25, en nära *Sv. F.* 23); f. tillsammans. — *Lilla Isie sn.* Två groft slagna flintstycken, det ena mandelformigt med spets; upplöjda i en plogfåra nära gränsen till Södra Åby sn.

14,525. *Blekinge, Bräkne hd, Asarums sn, Granfors.* Liten skafthålsyxa af vanlig form.

14,526. *Västergötland, Skånings hd, Saleby sn och by.* Halsring af brons *(fig. 122)* och remändbeslag af järn *(fig. 123);* f. i brandgropar inom ett grustag strax S. om kyrkan.

14,527. *Gotland, Linde sn, Smiss.* Tre runda spännbucklor, närmast liknande *Sv. F.* 538 (däraf en förgylld och med silfversnodd), fyra djurhufvudformiga spännbucklor, fragment af ett ringspänne, fyra armringar, en fingerring, remsölja, fyra nålar (hvaraf tvänne liknande *Sv. F.* 545), ornerad ring med två rembeslag (från betsel), pincettformadt beslag, flera stämpelornerade bleck med nitar, allt af brons; två knifvar, fragment af en tredje, alla af järn; 35 pärlor af bernsten, glas och hvit korall, ett bearbetadt hjorthornstycke; allt f. jämte, enligt uppgift, fyra skelett vid anläggandet af en ladugård.

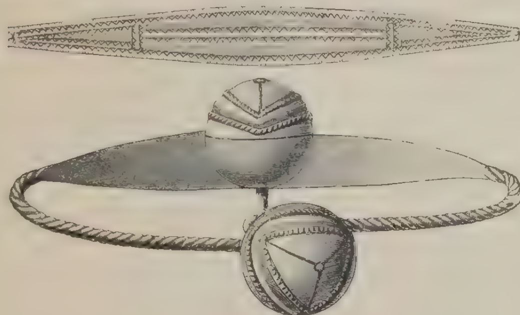

Fig. 122. 1/2. (Inv. 14,526).

Fig. 123. 1/1. (Inv. 14,526).

14,528. *Gotland, Visby, Värnhem.* Fingerring af hopböjd guldten, fragment af benkam, 2 ornerade lerkärl, det ena likt *Sv. F.* 391; allt f. i grafvar.

14,529. *Södermanland, Svartlösa hd, Botkyrka sn, Skäcklinge.* Stycke af järntacka.

14,530. *Småland, Skåne, Bohuslän.* En samling fornsaker af sten och flinta.

14,531. *Skåne, Ingelstads hd, Östra Herrestads sn, Ö. Herrestad nr 5.* Åtta tjocknackade, svagt håleggade flintyxor, hvaraf 3 helt, 2 ofullständigt slipade; f. i mosse tillsammans. — *Frosta hd, Harlösa sn.* Stridsyxa af dansk typ *(fig. 124).*

Fig. 125. 1/3. (Inv. 14,531).

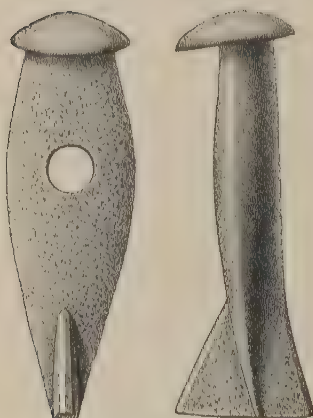

Fig. 124. 1/3. (Inv. 14,531).

Nerike, Örebro hd, Tysslinge sn, Fattiggården. Såg och skedformig skrapa af flinta, tillhörande depåfyndet inv. 14,078 m. fl.

Ångermanland, Multrå sn, Strinnamon. Två likartade stenyxor med hålegg, den ena af svart bergart; f. tillsammans i nipras vid Ångermanälfven.

Medelpad, Hässjö sn, Lögdö. Holkyxa af brons med till större delen bevaradt skaft af trä *(fig. 125);* f. på tre fots djup i lera.

14,532. *Gotland, Gothems sn.* Ringspänne af brons. *Gåfva af lektor E. O. Arenander.*

14,533. *Öland, Repplinge kyrka.* Grafsten med trefasad, runristad öfversida. *Resmo kyrka.* Ofullständig bildsten af kalksten med runinskrift *(fig. 126),* bildsten af glimmerskiffer utan runor *(fig. 127).*

14,534. *Östergötland, Björkekinds hd. Kuddby sn. Björklund.* Groft lerkärl (y. jä. å.) från ett röse inom ett mindre graffält.

14,535. *Småland. Västra hd. Bolmsö sn. Bolmsö prästgård.* — A. Fynd från åtta grafhögar vid torpet Sjöäckran. — 1.

Fig. 126. (Inv. 14,533).

Brända ben. — 3. Knif, hank af vriden järnten (med hakformigt omböjda, i spiralskifvor upprullade ändar, inflätade i järnöglor), 4 pärlor af glasfluss och bergkristall, brända ben och kol. — 4. Sölja, ringnål, metkrok, hank, (lika den nyssnämnda), dubbelnit *(fig. 128—132)* samt flera fragment af järn, slaggklump, två flintflisor och en samling brända ben. — 5. Likarmadt bronsspänne med järnnål, dubbelskalig oval spännbuckla af brons

(Jfr *S. F. T.* VIII, s. 160, fig. 44) med järnnål, ett mindre järnfragment, 3 små bronsklumpar, 3 pärlor af glasfluss, 3 stycken slagg och bränd lera samt brända ben. — 7. Fyra fragment af järn, många små järnslaggstycken samt brända ben. — B. Fynd ur grafhögar inom ett mindre graffält å *Skatviksholmen.*

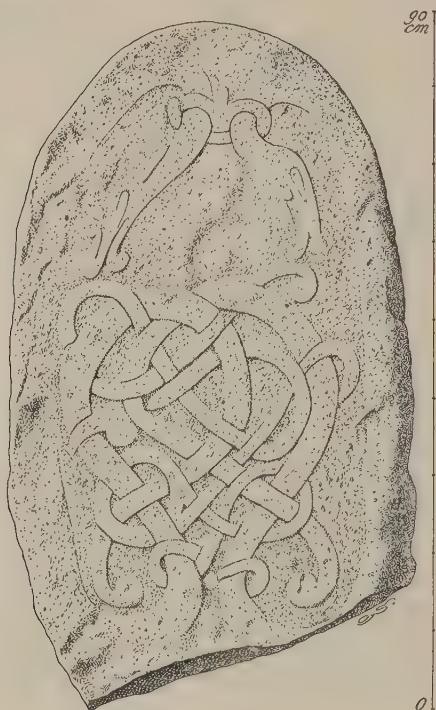

Fig. 127. (Inv. 14,533).

— 1. Det platt päronformiga handtaget till en nyckel (Jfr *Sv. F.* 497), utfylldt med djurornament i genombrutet mönster, 7 cylindriska pärlor af spirallagdt bleck, flera fragment af dylika och af kedja; allt af brons. 108 pärlor eller pärlrader af glas (delvis eldskadade), brända ben (bl. a. af fågel) samt en hästtand. — 2. Sex järnfragment, 2 brända flintstycken samt brända ben. — 3. En bränd flintskärfva, brända ben. — C. Fynd ur

grafhögar ur en grupp dylika jämte resta stenar å höjden *Skateberg.* — 1. Tre järnstycken, en bit af en brynsten, brända ben. — 2. Spänne *(fig. 133),* hälften af ett knifblad samt ett fragment af järn, ringformigt hopböjdt bronsbleck, 23 glaspärlor (delvis försmälta), brända ben (äfven af fågel). — 4. Stycke ur stämpelorneradt armband af bronsbleck, handtaget till en nyckel och 2 fragmentariska ringar af brons, pilspets(?) af järn samt 22 hela eller söndriga pärlor af glas eller glasfluss,

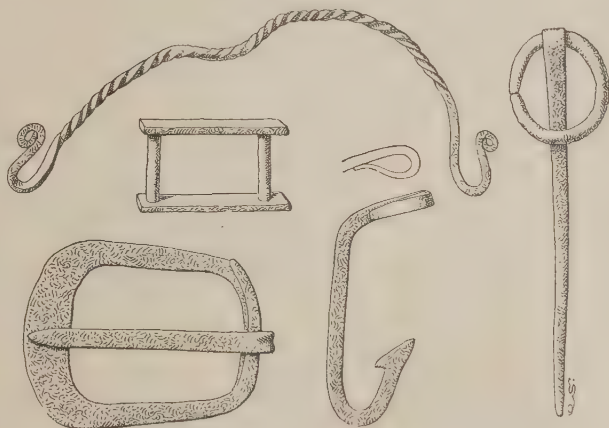

Fig. 128—132. 1/2. (Inv. 14,535).

brända ben. — 5. Brända ben. — 6. Järnnål och brända ben. — D. Fynd ur högar inom ett graffält vid *Håringe.* — 1. Två järnfragment, brända ben. — 2. Fem järnfragment, en bränd flintbit, brända ben. — 3. Fragment af 2 ovala spännbucklor som *S. F. T.* VIII, sid. 157, fig. 42 (af brons med nålar af järn), en ringformigt hopböjd silfvertråd, flera dylika af brons (infogade i förrostad järnflätning), 2 smältklumpar af brons, pärla af hvit korall, 5 facetterade pärlor af samma ämne, 2 liknande af bergkristall, 60 olikartade pärlor eller pärlfragment af glasfluss (delvis försmälta), brända ben. — 5. Fragment af järnhank, ringformigt hopböjdt bronsbleck, 2 järnslaggstycken, 4 brända flintbitar och brända ben. — 6. Armring *(fig. 134),*

fragment af 2 ovala enskaliga spännbucklor (som *S. F. T.* VIII, sid. 157, fig. 42), och af ett troligen rundt spänne, samt många smärre försmälta stycken; allt af brons. Nålar till spännena, handtaget till en nyckel ungef. som *Sv. F.* 497, en ring, bladet af en knif m. fl. fragment af järn, 7 prismatiska och 2 facetterade pärlor af hvit korall, 2 facetterade, troligen af skär fältspat, samt omkr. 60 af glasfluss och bergkristall, i stor utsträckning försmälta. Järnslagg och bränd lera. Brända ben. — 7 a. (sekundärgraf). Stämpelorneradt armband af bleck, hälft af annat orneradt armband, båda af brons; knif och nålfragment af järn, 5 pärlor af glasfluss, brända ben. — 7 b. (cen-

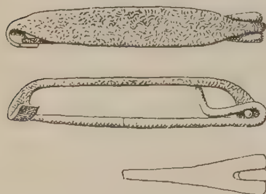

Fig. 133. 2/3.

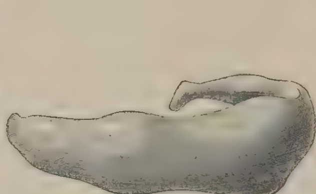

Fig. 134. 2/3. (Inv. 14,535).

Fig. 135. 1/1.

Fig. 136. 1/1.

tralgrafven). Fragment af bronskedja, 4 pärlor af glasfluss, sländtrissa af sten, järnslaggstycken, brända ben. — 8. Järnspik, brända ben. — 9. I fyllningen ett stycke järnslagg. — 10. (hög af 8 m:s diam. och 1,5 m:s höjd med vidsträckt brandskikt under 3 stora flata hällar och 5 cm. grus). Två tunna bleck af blekt guld, föreställande en i samma form prässad mansfigur, *(fig. 135)*; blecken ha kanterna omvikta kring (endast delvis bevarade) bronsskifvor med anordning för genomdragandet af en snodd. Pärla *(fig. 136)*, filigranornerad ögla till brakteat och smalt bleck af guld, granat i guldinfattning (fragment af verroterrie cloisonnée). 25 släta runda bronsknappar med å ena sidan låga nitar (å hvilka i 3 fall kvarsitta smärre nitskifvor af järn), många genom eld skadade bronsfragment bl. a. af armring och bågfibula (?). Fragment af spjutspets som *Sv. F.* 503, knif och eldstål (jfr *Sv. F.* 490) m. m. af järn. Två pärlor af gråhvitt kvartsmineral, skärfvor af några

bergkristall- och (förbrända) glaspärlor, fyra flintflisor, stycken af troligen 2 brynstenar samt brända ben. — 12. Järnknif samt brända ben. — E. Två bronsringar, 6 pärlor af karneol och bergkristall, enligt uppgift f. å samma graffält som föreg. — *Västbo hd, Västbo Ås sn, Drafö.* Spånpilspets af flinta. — *Refteleds sn, Väcklinge.* Smal tjocknackig håleggad flintyxa. — *Villstads sn, Svenshult.* Två skedformiga flintskrapor.

14,536. *Halland, Årstads hd, Eftra sn, Stjärntorps tångallmänning.* Fynd vid undersökning af en troligen förut genomgräfd hög med röse och hällkista, belägen nära hafsstranden. Sex flintskärfvor, 2 flisor af sten, ett modernt knifskaft. f. "helt nära hvarandra" på 1 m:s djup i en torfmosse. 14,535 A-D och 14,356 anträffade vid *undersökningar utf. af konduktör F. J. E. Eneström.* 14,535, E *gåfva af densamme.*

14,537. *Uppland, Frötuna skplg, Länna sn, Penningby.* Fynd från 2 grafhögar inom ett större graffält. — 1. Lerkärl, brända ben. — 2. Fragment af halsring(?) af vriden järnten, tva lerkärl, brända ben. — *Grofsta.* Fynd från grafhög på ett till större delen förstördt graffält invid byn. — Två lerkärl, brända ben.

14,538. *Uppland, Danderyds skplg, Täby sn, Näsby stationssamhälle.* Fynd ur hög med fotkejda (diam. 8—9 m., höjd öfver 1 m.) inom graffält. Två skelett, som lågo med hufvudena åt söder sida vid sida, 3 spikar af järn. 14,537 och 14,538 anträffade vid *undersökning utf. af fil. kand. M. Olsson.*

14,539. *Uppland, Olands hd, Alunda sn.* Fynd fran undersökningar åren 1909—1911. — A. *Väsby* n:r 7. 1. (kvadratiskt, plant röse med 11 m:s sida). Remändbeslag af brons likt *Mbl* 1903—05, s. 166, fig. 211, skärfvor af lerkärl, brända ben; allt inom brandgrop. — 2 (rest sten). Brända ben ur mindre samling, 2 hårdbrända lerbitar. — 3 (röse som 1). Skärfvor af större lerkärl, några brända benflisor, kol. — 4 (rundt röse). Brända ben, kol. — 5. Lerkärl och brända ben ur grafröse, anlagdt inom en äldre otydligt rektangulär, stenlagd husgrund hvarifrån lerkliningsstycken, sandstensbryne, järnklump, djurben och -tänder, kol. — B. Från 3 rösen inom annat graffält

vid *Väsby*. — 1. Fyra lerkärlsskärfvor, bränd benflisa, kolstycken. — 2. Brända ben. — 3. Brända ben, kol, stycken af lerkärl, lerkliningsbit med pinnaftryck. — C. Från *Väsby skogsmark "Sveden"*. — 1. (stor husgrund). Kol. — 2. (ringformigt röse, till hälften stenfylldt). Brända ben, kol. — D. Från mindre rösen omkring rest sten vid *Karlboda torp*. Brända ben, kol. — E. Från graffältet i *Källberga "asphage"* eller *"Hummelgårdshaget"* (jfr. inv. 13,483: II). — 1. (hög). Skärfvor af lerkärl, 2 järntenar, brända ben, kol. — 2. (kvadratisk stensättning med 5 m:s sida, fylld med jord och sten). Knif och syl af järn, litet cylindriskt föremål af kritartadt ämne (ben?), lerkärlsbitar, brända ben. — F. Från graffältet Ö. om *Happsta* by (jfr. inv. 13,309). — 17 (hög). Brända ben. — 18. (liten höjning omkring jordfast sten). Bränd benskärfva, koladt trä. — G. En skeppssättning å *Spångbyns* mark lämnade vid undersökningen inga fynd. — H. Från kummel inom en större grupp dylika vid *Rotängen, Jordslunda*. (Jfr. inv. 8802) Kolstycke. — I. Från husgrunder i *häradsallmänningen* inom *"Bysta'n"* (jfr. *Mbl.* 1890, s. 100.) — 1. Stycke af söljeram af messing, knif, stycke af hästsko och 4 spikar af järn, tänder af får och nötkreatur, några benbitar, kol, 2 brända lerklumpar. — 2. Några smärre tegelbitar från spiselgrunden. — 3. Kantstycke ur öfverliggare (af glimmerskiffer) till handkvarn. — K. Från graffält V. om *Ål*. — 1. (vid rest sten). Kraftigt profileradt bågspänne af brons, mycket likt Almgren, *Fibelformen,* fig. 80, brända ben. — 2. (vid rest sten). Hartstätning till träask, brända ben. — 3 (kvadratisk stensättning lik A: 1 och 3). Skärfvor af lerkärl, kolstycke. — 4 (trekantig stensättning). Intet fynd. — 5. (röse). Två små lerskärfvor, brända ben. — 6. (husgrund). En mängd lerkliningsbitar. — L. Från grafhög med röse vid *Kydingeholm*. I röset: 2 delar af en kvarnsten. I graflagret: dubbelvikt bleck med 2 nitar, lös nit, 3 smältklumpar, allt af brons; 3 nitnaglar, spik, delar af dylika, allt af järn. Half kvarnsten af glimmerskiffer, stycke af annan d:o, kol, brända ben, obrända djurben. — Från medeltidsborgen Husholmen å

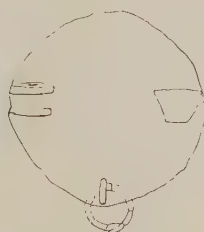
Kydingeholms mark. Åtskilliga föremål af järn, brons, bly (?), ben, trä, lera m. m.

Undersökningarna äro utförda af docenterna O. Almgren och K. Stjerna m. fl. samt utförligare skildrade i *Upplands fornminnesförenings tidskrift*, XXVIII, 1912.

14,540. *Uppland, Örbyhus hd, Tierp sn, Torslunda.* Fynd från undersökningar å stenåldersboplats. *Undersökningen verkställd af docenten O. Almgren.*

14,541. *Uppland, Lagunda hd, Nysätra sn, Åloppe.* Fynd från en nyupptäckt stenåldersboplats i *Rusthållsskogen* vid profgräfning *utförd af docenten O. Almgren och aman. S. Lindqvist.*

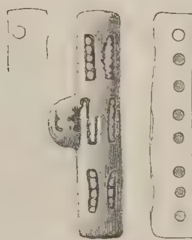

Fig. 137. 1/1. (Inv. 14,542). Fig. 138. 1/1.

14,542. *Södermanland, Jönåkers hd, Björkviks sn, Hacksta ljungbacke.* Fynd ur tvänne grafhögar. — 1 (rund hög af 6,20 m:s diam. 0,40 m:s höjd). Rundt spänne *(fig. 137)* och beslag af brons *(fig. 138)* 2 lerkärl, brända ben. — 2 (rund hög af 5,15 m:s diam. 0,30 m:s höjd). En nit af brons, kambit, järnspik, 2 lerkärl, brända ben. *Undersökningen utförd af antikvarien T. J. Arne.*

14,543. *Södermanland, Julita sn, Julita gård, Hästhagen.* Fynd från ett af 5 undersökta jordblandade rösen. Orneradt hufvud till bennål (?), 4 nitar af järn, brända ben, kol. *Undersökningen utförd af ant. T. J. Arne.*

14,544. *Södermanland, Västertelje sn, Hanstavik, Skysta.* Fynd från 2 runda grafrösen. — 1. (9,80 m:s diam). Brända ben, däribland djurklor. — 2. (3,70 m:s diam.) Brända ben, kol. — *Hanstaviks Hästhage.* Fynd från 5 runda högar. — 1.

Hartstätning, brända ben. — 2. Hvita brända ben utan kolblandning. — 3. Kol. — 4 och 5. Inga fynd. — *Hammarhagen.* Fynd från 3 högar. — 1. och 3. Inga fynd. — 2. Sölja *(fig. 139),* långt remändbeslag *(fig. 140),* ring med rembeslag *(fig. 141),* allt af brons, samt bronsfragment (romersk järnålder). *Undersökningen utförd af ant. T. J. Arne.*

14,545. *Öland, Mörbylånga sn, Bårby* vid Apoteket. Skelettlämningar af barn, fragment af hartstätning, brons och järn (romersk järnålder). *Undersökningen utförd af ant. T. J. Arne.*

Fig. 139. 1/1.

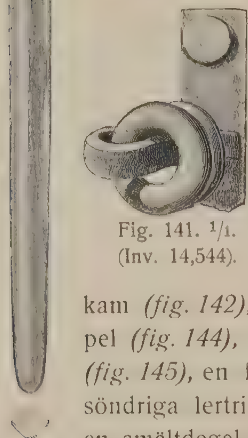

Fig. 141. 1/1. (Inv. 14,544).

Fig. 140. 1/1 (Inv. 14,544).

14,546. *Gotland, Endre sn, Svenskens.* Fynd från hustomtning, "kämpagraf", af omkr. 30 m:s längd, 15 m:s bredd och med murar af 0,75 m:s höjd och ursprungligen 2,5 m:s bredd. Det inre täckt af ett lager af omkr. 60 cm:s tjocklek, däraf 35 cm. kulturskikt. Fragment af knif och skära af järn; af ben: hög, smal kam *(fig. 142),* sländtrissa *(fig. 143)* och ett slags stämpel *(fig. 144),* ett bearbetadt armbågsben (troligen pryl) *(fig. 145),* en falang med borradt hål *(fig. 146),* flera söndriga lertrissor *(fig. 147),* några halfva glaspärlor, en smältdegel för tillverkning af glaspärlor, en myckenhet röd glasfluss, en mängd lerkärlsbitar, bronsfragment, brynstenar, lerklining, ben af svin, get och nötkreatur. *Undersökningen utförd af ant. T. J. Arne.*

14,547. *Gotland, Endre sn, Kvie och Allekvia.* Fynd från ett delvis plundradt graffält. — *Graf 1* (lågt röse, 3 m:s diam., 0,15 m:s höjd). Inga fynd. — *Graf 2* (litet jordblandadt röse, 6 m:s diam., 0,20 m:s höjd). Inga fynd. Dessa båda grafvar lågo i "Kvindbrye-hage" å Kvie ägor på norra sidan af landsvägen. — *Graf 3* (jordblandadt röse af 5,90 m:s diam. och 0,24 m:s höjd). I midten liggande kalkstenshällar och därunder ett barn-

skelett i N-S. Delar af ytterligare ett skelett. Järnknif. Tre glaspärlor, bronsfragment, lerkärlsbitar. — *Graf 4* (röse). Två skelett i en kista. Grafvarna 3 och 4 lågo i Allekvia hage på södra sidan om vägen. — *Graf 5* (jordblandadt röse af 4 m:s diam. och 0,27 m:s höjd). Kolrester och ett mindre ben. — *Graf 6* (jordblandadt röse af 3 m:s diam. och 0,25 m:s höjd). Lämningar af människoskelett. Bronsnål med profileradt hufvud, sen armborstfibula af brons, järnknif, bitar af en lång benkam. — *Graf 7* (jordblandadt röse af 5,40 m:s diam. och 0,24 m:s höjd). Rester af människoskelett i skadad kista af kalkstens-

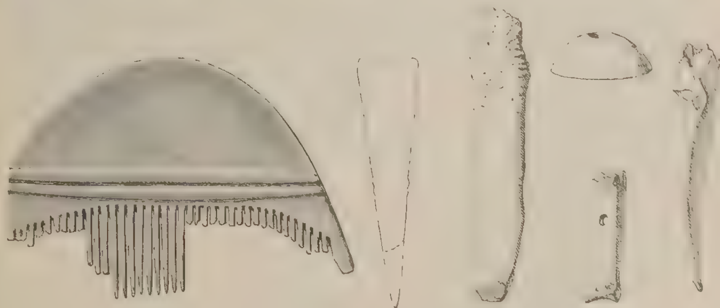

Fig. 142. 2/3. (Inv. 14,546). Fig. 143—146. 1/3.

hällar. Bronsbeslag, knif och sölja af järn. — *Graf 8* (rund stensättning med sänka i midten, 3 m:s diam.). Skadad ryggknappsfibula med granater, glas- oah lerpärlor, bronsfragment, flintstycke, järnbleck till lås, fragment af järnknif, smält glasmassa och lerkärlsfragment med kvadratiska stämplar, brända ben; allt f. i brandlager med mycket brända ben under några smärre kalkstenshällar. Grafvarna 5—8 vid Burggrind i Allekvia backar. — *Graf 9* (röse med kantring). Lämningar af människoskelett, brända ben. — *Graf 10* (plundrad graf). Fragment af bronsbeslag, bitar af svärd, pilspetsar, sköldbuckla m. m. af järn, 3 spelbrickor af ben samt brända ben. — *Graf 11* (plundrad). Bitar af bronskedja och andra bronsfragment, 8 hela och 2 halfva pärlor af kalksten och glas, bitar af lerkärl samt brända ben. — *Graf 12* (förstörd). Sju bitar af ett orneradt lerkärl

från 300-talet, brända ben. — *Graf 13* (jordblandadt röse, 3,80 m:s diam. och 0,20 m:s höjd). Sölja af brons, knif samt fragment af järn, lerkärlsfragment, skelettrester; allt i en illa tilltygad stenkista. Skelettet med hufvudet i nordlig riktning. "Kvindbrye-hage".

Vid sållning af innehållet i några andra plundrade grafvar på Kvie ägor hittades: — 1. Lämningar af en bronssölja, en mängd

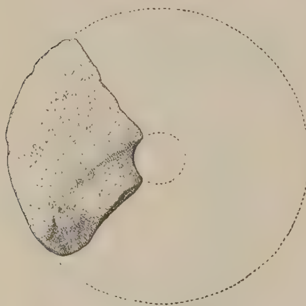

Fig. 147. 2/3. (Inv. 14,546).

Fig. 149. 1/3. (Inv. 14,554).

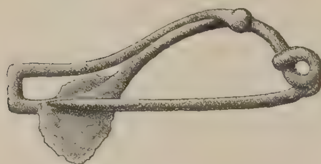

Fig. 148. 2/3. (Inv. 14,552).

bitar af en bronskedja, diverse bronsfragment, kamfragment och flera smärre blå och röda glaspärlor. — 2. Järnsölja, bronsfragment, lerkärlsfragment. — 3. Kambit, 3 järnnitar och lämningar af människoskelett. *Undersökningarna* vid Kvie och Allekvia *utförda af ant. T. J. Arne.*

14,548. *Gotland, Alskogs sn, Sixarfve.* Omkring 1/2 m. djupt, omedelbart hvilande på kalkhällen lågo i en åker lämningar af 15—17 människoskelett bredvid hvarandra utan spår af stenkista. Skeletten upptäcktes vid plöjning och sönderkördes. Med skeletten hittades en vildsvinsbete, en flintskärfva och en nött flintdolk. *Undersökningen utförd af antikvarien T. J. Arne.*

14,549. *Gotland, Visby.* Fynd från undersökningen af S:t Clemens kyrka. Se E. Ekhoff. *S:t Clemens kyrka i Visby.*

14,550. *Östergötland, Lysings hd, Västra Tollstad sn, Broby.*

Fynd från sommaren 1911 fortsatta undersökningar af stenålderspålbyggnaden vid Alvastra. Om denna se Otto Frödin *Fornvännen* 1910, sid. 29 f.

14,551. *Södermanland, Öknebo hd, Öfverjärna sn. Linga.* Fynd från ett graffält beskrifna af B. Schnittger i *Fv.* 1912, sid. 19 f.

14,552. *Östergötland, Gullbergs hd, Vreta klosters sn, Brunneby.* Fynd från undersökning af ett brandgropgraffält

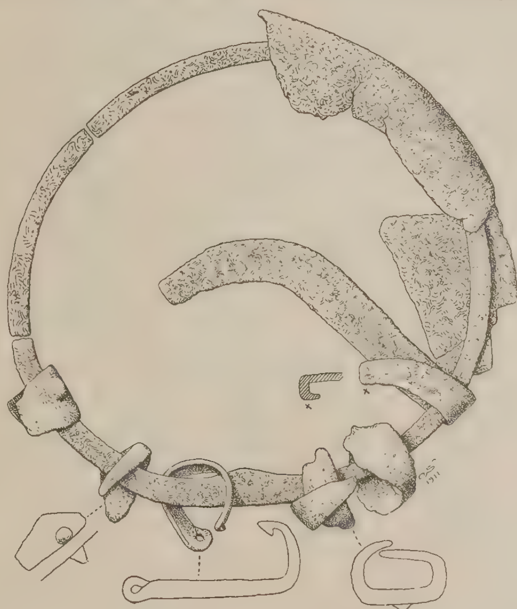

Fig. 150. 1/3. (Inv. 14,554).

vid torpet *Blåsvädret.* — På 19 ställen anträffades grafvar, innehållande brända ben, emellanåt omslutna af ett lerkärl eller af en hartstätning till spånask. — 9. (brandgrop). Fibula af järn, *(fig. 148)* brända ben. *Undersökningen utförd af amanuensen S. Lindqvist.*

14,553. *Östergötland, Vifolka hd, Västerlösa sn, Spärringe.* Fynd vid undersökningar af samma gruskulle, hvarifrån fyndet inv. 14,391 härrör, i en brandgrop samt diverse andra mörka lager. — 3. Skärfvor af lerkärl. — 8. (brandgrop). Knif och

syl af järn, brända ben. *Undersökningen utförd af amanuensen S. Lindqvist.*

14,554. *Uppland, Danderyds skplg, Solna sn, Lilla Frescati.*

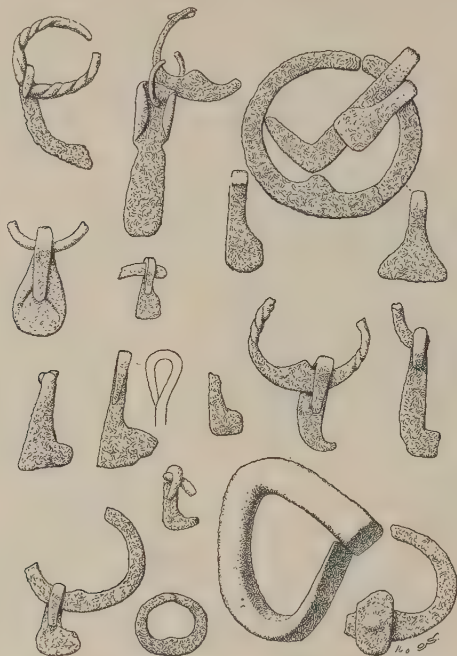

Fig. 151—165. 1/3. (Inv. 14,554).

Fynd ur högar inom ett graffält, som undanröjts för uppförande af Vetenskapsakademiens nybyggnader. — 1. Två broddar, 20+29 nitar, 9 spikar, vriden halsring med en hammare, 3 små ringar med hvar sitt hammarliknande hänge; allt af järn. 3 lerkärl *(fig. 149),* brända ben. — 2. Vriden halsring med vidhängande hammare af järn, lerkärl, brända ben. — 3. (hög af 9—10 m:s diam. och 1 m:s höjd, omslutande 4 mindre stenhopningar, saknande brandlager). På 57 olika ställen anträffades ett eller flera järnföremål, såsom fyra knifblad, 2 saxar (med bronsringar), spjutspets, mejsel, krok m. m. Vidare omkr. 45 ringar, vanligen platta och med små inåt gående flikar.

Åtminstone 24 af dessa bära en eller flera hängprydnader, de flesta yx- eller hammarliknande, en påtagligen en miniatyrplogbill *(fig. 151—165)*. En större ring bär: skära, metkrok, 2 broddar m. m. *(fig. 150)*. — 4. (hög af 9 m:s diam. med röse och obrändt lik i kista). Halft tyskt silfvermynt (Magdeburg, Wendenpfennig), bronssölja samt af järn: spjutspets närmast lik *Sv. F.* 504, pilspets, hammare, 2 fotanglar, omkr. 24 spikar och 6 andra fragment; 2 flintstycken, skifferbryne med hål. — 5. Ring med inåtgående plattad flik och påhängd mindre ring, tre miniatyrskäror på en ring, spik, allt af järn; lerkärl, brända ben. — 6. Nit och fragment af järn. — 7. (hög af 4 m:s diam. med fotkedja, hvarunder ett 20 cm. nedgräfdt skelett utan spår af kista). Bronsbeslag med nitar å baksidan *(fig. 166)*, fotangel, knifblad, ring, 6 parvis hophakade tenar och 2 fragment af järn. — 8. Fem järnspikar, brända ben. — 9. Skära, svagt böjd ten med hammarliknande hänge, omkr. 80 mest fragmentariska nitar och spikar, allt af järn; kedjestycke af brons med parvisa ringlänkar. — 10. (hög af 8 m:s diam. med rest sten). Bronskläpp med ögla; af järn: 2 spikar och fragment af ring med hammarliknande hängprydnader, stycke af ornerad förstärkningsskålla till benkam, lerkärl, brända ben. — 11. Dubbelnit af järn, brända ben. — 12. (hög af 9 m:s diam. med obrändt lik i kista). Elfva järnspikar. — 13. (hög af 9 m:s diam. med röse och brandlager). Bronsten, vikt med bronsskal och järnkärna; af järn: 2 ringar med hvar sin hammare, 75 spikar och nitar samt några andra fragment, stycke af förstärkningsskållan till benkam, 2 karneolpärlor, flintbit, 3 lerkärl, brända ben. — 14. Platt ring med inåtgående flik, ten med 5 påträdda halfmånformiga skäror samt (ofvanpå röset) lie; allt af järn. — 15. Skifferbryne, 2 lerkärl och i hvartdera af dessa en delvis vriden ring med hammare af järn samt brända ben. *Undersökningen utförd af konservator E. Sörling.*

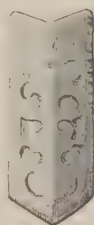

Fig. 166. 1/1. (Inv. 14,554).

14,555. *Uppland, Erlinghundra hd, S:t Pers sn, Eriksund.*

Fynd ur 4 små rösen inom ett större grafffält. — 1. Fem nitar, 2 spikar af järn, malsten, brända ben af människa och mindre däggdjur. — 2. Omkr. 40 nitar och spikar af järn, lerkärl, brända ben. — 3. Platt ringsölja och nål med facetteradt hufvud af järn, bitar af benkam, brända ben af människa och mindre däggdjur. — 4. Likarmadt bågspänne af brons, likt *Mbl*, 1905 sid. 210, fig. 299, bitar af benkam, genomborrad skifferflisa, brända ben. *Undersökningen utförd af konservator E. Sörling.*

14,556. *Södermanland, Sotholms hd, Tyresö sn, Drefviken, Kumla.* Fynd från en hög inom ett grafffält å Kumla udde. Knif och 6 fragment af järn, flintbit, lerkärl, brända ben. — *Södergården.* Fynd ur 2 högar inom grafffält. — 1. Omkr. 70 nitar och spikar af järn, 4 små ringar, ornerade bleck samt klumpar af brons, pärla af hvit sten, 3 pärlor och 5 smältklumpar af glasfluss, lerkärl, brända ben. — 2. (hög af 9 m:s diam. och 1,1 m:s höjd, med två brandlager). Undre begrafningen: omkr. 75 nitar och spikar samt brodd af järn, lerkärl; öfre begrafningen: nit, spik och beslag af järn, lerkärl, brända ben. *Undersökningen utförd af konservator E. Sörling.*

14,557. Ett angelsaksiskt och åtta judiska mynt af silfver och brons.

14,558. En Gustaf I:s mark 1558.

14,559. Tre bronsmedaljer, präglade öfver Oscar II.

14,560. *Bohuslän.* Fynd från de topograf. antikvar. häradsundersökningarna. *Vätle hd, Skee sn, Heby.* Från boplats i en bergklyfta högt i berget mellan Sparrebäck och Heby, helt nära landsvägen Tågeröd—Skee. Omkr. 25 flintskärfvor och ett större slaget flintstycke. — *Hede.* Boplats omkr. 150 m. norr om det stora grafffältet på “Hede monar“. Ett 15-tal skärfvor, ett par fragment af spånor af flinta, en skärfva af kvarts. — *Blomsholm.* Boplats, Ö. om gården, midt uppe på berget. Ett 15-tal slagna flintskärfvor, en med skrapegg på båda sidor. — *Änneröd.* Boplats i ängs- och åkermark mellan bergshöjder. Några slagna flintskärfvor, nederdel af flintspjutspets. — *Folkestad.* Bronsåldersröse omkr. 400 m. NV.

om östligaste gården. Fragment af obrända ben, f. i manslång kista. — *Lane hd, Dragsmarks sn, Backa.* Boplats, där genvägen till kyrkan tar af från körvägen. Ett par flintkärnor, ett 30-tal skärfvor och ett par spånor af flinta (däraf ett par brända), spånskrapa, skifskrapa. — *Kloster.* Boplats V. om klosterdammen strax ofvanför denna på vägen till Munkeby. Några slagna flintskärfvor och större slagna flintstycken (ett svalladt). — *Örtorp.* Boplats mellan gården och Knarrevikskilen, uppe på berget vid den s. k. prästvägen. Några slagna flintskärfvor (ett par svallade). — *Högås sn, Sund — Sandvik.* Boplats vid vägen på högsta passhöjden mellan Sandvik och Sund. Ett 30-tal flintskärfvor, däraf möjligen fragment af pilspets (Müller, *Ordning,* 174). — *Båröd.* Boplats i åkrarna och sluttningarna strax V. om Bergsvattnets S. ända och utlopp. Stor mängd flintskärfvor (däraf ett par brända och ett par svallade), spånor, några med retuscherade kanter, en spånskrapa, en skifskrapa, ett halft dussin förarbeten till flintverktyg, af hvilka kunna urskiljas: en borr och ett par rundtom slagna yxor, en yxa af Lihulttyp med trapezformig genomskärning, tväreggad, en knacksten af flinta, en af grönsten och en kvartsskärfva. — *Skredsviks sn, Börsås.* Boplats vid foten af och SV. om Börsås kulle. Ett dussin slagna flintskärfvor och spånor. — Väster och NV. om samt nedanför samma berg, äfvenledes boplats i åkern. Några spånor och slagna flintskärfvor, en stor och tämligen klumpig flintborr. — *Börsås* (Sand). Fynd från undersökning af en bygdeborg å det s. k. Börsås kulle med husgrunder och kulturlager. Kvarnstenar, sädeskorn i mängd, likaså krukskärfvor (hvaribland 2 af "urtepotteformad" kruka), genomborrade lertrissor, järnfragment m. m. — Fynd från två grafhögar omedelbart nedanför ofvannämnda borglämning. Remändbeslag och pincett m. m. af brons, eldstål, järnfragment, eldslagningssten, ornerade lerkärlsfragment, kvarnstenar, brända ben, kol. Båda högarna inneslöto ett större röse, på hvars botten fynden lågo spridda. Endast den ena högen visade en koncentrering af fynden i och omkring en kista af klumpstenar

med takhäll. Borgen och grafvarna komma att närmare beskrifvas i *Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns historia.*

Östergötland, Kinda hd, Kättilstads sn, Kättilstad. Skelett, f. i en trågformig grundgrop, täckt med en enda häll i jordytan, i trädgården till klockarens gård helt nära graffält undersökt 1902. (Inv. 11,745). *Undersökningarna utförda sommaren 1911 af amanuensen G. Hallström.*

INHALTSANGABE DER IM JAHRGANG 1911 ENTHALTENEN AUFSÄTZE.

Die Verbindungen Schwedens mit dem Osten in der Wikingerzeit.

Von T. J. ARNE. *(S. 1)*.

Die alte sassanidisch-persische Kunst hat sich noch Jahrhunderte lang nach der Eroberung der Araber in Persien erhalten. Im sassanidischen Stil wurden auch später verschiedene Gegenstände aus Bronze und Silber hergestellt und nach anderen Ländern exportiert. Sie scheinen auch im Kaukasus, auf dem chazarischen Gebiete, und vielleicht auch in Bulgar sowie in Westturkestan nachgeahmt worden zu sein. In Russland sind viele Gegenstände sassanidischen und postsassanidischen Ursprunges angetroffen worden. Man findet sie meistens im Kaukasus, in den Gouvernementen Perm und Wjatka und östlich des Urals. Und noch weiter gegen Westen trifft man sie an, sogar westlich der Ostsee, in Schweden.

Vermittler dieses letzten Verkehres dürften wohl hauptsächlich die Schweden selbst gewesen sein, teils die im eigenen Lande wohnhaften, teils die, welche in Russland angesiedelt waren. Durch viele Funde (abgesehen von den Chroniken) weiss man, dass es in Russland schwedische Kolonien, z. B. im Süden von Ladoga, bei Gnezdowo in der Nähe von Smolensk, bei Wladimir und Kiew gab. Viele der hier in Gräbern gefundenen Gegenstände tragen rein schwedischen Typus.

Daneben findet man in denselben Gräbern andere Gegenstände die in Russland oder im Oriente verfertigt worden sind. Ähnliche östliche Altertümer sind auch zahlreich in Schweden gefunden worden, besonders auf der Insel Gotland, im Mälartale und in Norrland.

Archäologisch werden die schwedischen Verbindungen mit den Arabern besonders durch die zahlreichen Münzenfunde bezeugt. Man kennt gegenwärtig c:a 24,000 ganze und 14,000 fragmentarische arabische Münzen aus schwedischer Erde, die jedoch im diesem Aufsatze nicht behandelt werden.

Eine Menge von anderen östlichen Gegenständen sind von dem Osten nach Schweden importiert worden, besonders Riemenschmuck und andere Objekte der Kleinkunst. Auf diesen Sachen treten verschiedene Motive auf, meistens aus der Pflanzenwelt, aber auch aus anderen Quellen geschöpft. Man findet oft das dreiteilige Blatt (Palmette) vom Lebensbaum allein oder mit Ranken verbunden, das dann allmählig verkümmert und zum geometrischen Ornamente übergeht. Analysen von diesem Vorgange sind an einer grossen Reihe von Gegenständen vorgenommen worden, die aus Schweden, Russland, Sibirien, Persien, Turkestan, Egypten und Ungarn stammen (Fig. 1—115). Behandelt werden das aus dem dreiteiligen Blatte entwickelte nierenförmige, die Kombination von Palmetten und Ranken (direkter Abkömmling des Lebensbaumes), die sich zum „laufenden Hunde", zig-zagförmigen Ornamenten oder Kreisen entwickelt, die Palmette mit eingerolltem Basisblatt, bekannt von sassanidischen Silbergefässen (z. B. Fig. 51, 52), die Palmette in herzförmiger Umfassung, die man in Koranmanuskripten wiederfindet (77) und die ganz identisch in Schweden und in Sibirien vorkommt (88). Ein barbarisches Beschlagstück wie 105 mit der geteilten Palmette hat sich augenscheinlich aus einem östlichen wie 106 entwickelt. Das letztere, dass von A. Riegl als byzantinisch aufgefasst wurde, kann ebenso gut dem persischen Kunstkreise gehören. Auf sassanidische Vorbilder geht das schwedische Beschlagstück 107 mit den beiden Palmetten über einan-

der zurück, und dasselbe thun seine ungarischen und ostturkestanischen Verwandte 109 und 110.

Parentetisch werden auch die in Schweden gefundenen emaillierten Gegenstände aus der Wikingerzeit und dem ältesten Mittelalter behandelt, insofern sie nicht christlicher, westeuropäischer Arbeit sind. Sie scheinen teils musulmanisch, teils russo-byzantinisch, teils irisch zu sein (116 und 119, 121—124). Weiter wird eine Reihe von Beschlägen mit verschiedenartig gestalteten Palmetten (126—143) studiert und fischförmige Beschläge, die vielleicht auf chinesische Vorbilder zurückgehen (147—155). Ziemlich selten sind die Rosetten (156—163).

An Tierfiguren erscheint ein Vogel, der auf den persischen Pfau zurückgeht und oft mit einem Zweige als Rest des Lebensbaumes zusammangestellt wird (Fig. 165—174). Andere Tiermotive sind der würgende Löwe, der Stierkopf (176), der Bärenkopf (179), der Adler (193), dann ein Mann zwischen bezwungenen Tieren (Vögel oder Drachen) (181—183). Schliesslich kommen Menschenmasken vor (185) und ein sitzender Herscher (184), der vielleicht einem Chalifenmedaillon (von el-Muktadir billah) nachgebildet worden ist.

Die Silberarbeiten sind in diesem Aufsatze nicht eingehend behandelt worden. Von solchen war jedenfalls der Import vom Osten gross, und sie haben auch als Vorbilder für die einheimische Fabrikation gedient. Die gedrehten und geflochtenen silbernen Hals- und Armringe sind teils persisch-arabische Arbeit, teils ist ihnen weiter nordwestlich, auch in Schweden nachgebildet worden. Die in gotländischen Funden so gewöhnlichen Ringspangen stimmen ganz mit einem noch in Tunis und Alger gewöhnlichen Frauenschmuck überein. Mehrmals hat man in den Hacksilberfunden in Schweden und anderswo Stücke von persisch-arabischen Silbergefässen gefunden, so auf Gotland (Kirchspiel Öja) ein Stück mit einigen arabischen Buchstaben — *bi'smi-'llah* — Im Namen Gottes (194). Mehrere Silberfingerringe mit gefassten Steinen sind auch deutlich desselben Ursprunges (200, 201). Östlich sind auch die halb-

kreisförmigen, silbernen Ohrgehänge (203, 204, 205). Mehrere in Uppland gefundenen Silberschalen (208—210) mit Akanthusranken und Löwenbildern sind sicher orientalischen Vorbildern nachgeahmt, in einigen Fällen vielleicht importiert.

Interessant und die Verbindungen Schwedens mit den finnischen Stämmen Nordrusslands beleuchtend ist der grosse Opferfund vom Tjantjersee in Norrbotten (Gråträsk im Kirchspiel Piteå, oberhalb 65 ° nördl. Br.); er stammt aus der Zeit vom 11—13 Jahrh. Es gab in dem Funde mindestens 70 ganze und 14 fragmentarische Silbermünzen, darunter eine arabische, einige anglosachsische Etelredsmünzen und auch spätere englische für Wilhelm I oder II geprägt, eine Utrechtmünze vom 11 Jahrhunderte und viele norwegische, darunter auch kleine Brakteaten. Die anderen Gegenstände von Bronze, Zinn und Silber zeugen alle von östlicher Herkunft. Es sind kleine "byzantinische" Kreuze, Hängeschmuck verschiedener Form, Ringfibeln, ovale und gleicharmige Spangen, Tierfiguren (Vögel, Pferde, Hunde etc.) (217—234). Bemerkenswert sind ein paar Zinnmedaillons, die den Silbermünzen des russischen Grossfürsten Jaroslav nachgebildet sind (215). Abgesehen von den Münzen, sind die Gegenstände fast sämmtlich durch nordische Handelsleute importiert worden, die über Nordfinnland ihre Waren (Felle und dergl.) nach den nordrussischen Handelsplätzen, nach der Ladogagegend, nach Murom, Wladimir, Bulgar, gebracht haben und von dort andere Stücke nach Hause mit geführt. Diese finnische (permische) Kultur in Nordrussland scheint bestimmt auch zum grossen Teil auf sassanidisch-persische Vorbilder zurückzugehen.

Die kleinen bronzenen Schellen und die halbmondförmigen Hängeschmuckstücke gehen auch auf östliche Vorbilder zurück (236—239).

Sogar ein chinesisches Importstück aus dem 10 Jahrh. hat man in einem gotländischen Grabe gefunden, nämliche eine kleine glasierte Tontasse aus der Zeit der Tangdynastie (240). Vom Osten (vielleicht Südrussland) kommt das gemalte, auf Gotland gefundene Tonei Fig. 242.

Viele Bandreste, besonders solche die mit Gold oder Silber eingewebt sind, sind in Gräbern auf Björkö gefunden worden. Sie scheinen auch östlichen Ursprünges zu sein.

Persisch ist das Gewichtsystem, von dem man zahlreiche Gewichte in Schweden sowie in Russland und vereinzelt auch in Norddeutschland gefunden hat. (Hierüber näheres in „Orientalisches Archiv“ 1912, Heft II).

Zwei Hängeschlosstypen, von denen man einige Exemplare in Schweden gefunden hat (243 a, b), haben ihre nächsten Verwandte in Russland. Das zurückblickende Tier mit der Akanthusranke ist in recht ähnlicher Gestalt von Persien bekannt (243 c).

Auch Waffen (Äxte, Pfeilspitzen) sind sicher teils vom Osten importiert worden, teils in Schweden nach den fremden Vorbildern nachgemacht worden (244, 245). Gewisse Pfeilspitztypen, die erst in der Wikingerzeit in Schweden auftauchen, haben im Osten eine ungeheure Verbreitung, bis nach Japan. Ihr Ursprungsland dürfte vielleicht das Gebiet der türkischen und mongolischen Stämme in Nordasien sein.

Die Verbindungen mit Byzanz werden in dem Aufsatze nur im vorübergehend behandelt. Der Dnjeprweg wurde auch später eröffnet als der Wolgaweg. Schon vom Anfang des 9 Jahrhunderts an haben die Schweden die Wolga befahren und sind frühzeitig in Verbindung mit den Chazaren getreten, deren Kultur zum grossen Teil auf der persisch-sassanidischen aufgebaut war. Vom chazarischen Gebiete zwischen Wolga und dem Schwarzen Meere und von Armenien, wenn nicht direkt von den südlichen Ufern des Kaspischen Meeres, stammen viele der ornamentierten östlichen Gegenstände die man in Schweden gefunden hat.

Der östliche Einfluss erstreckte sich nicht nur nach dem Norden sondern ging weiter westlich bis nach Irland. So dürfte der „irische Laufknoten“ östlichen Ursprunges sein, da er schon im 10 Jahr. in Russland vorkommt und erst viel später in Irland. Dieses Ornament sowie andere, die in der Wikinger-

zeit erscheinen und meistens von dem Osten her stammen, leben noch im christlichen Mittelalter weiter fort an Taufbecken, Grabsteinen, Portalen u. s. w. Sie übten somit einen Einfluss auch auf die einheimische Kunst aus.

Die Stabkirche von Björsäter und die Stellung ihrer Gemälde innerhalb unserer mittelalterlichen Kunst.

Von **A. LINDBLOM.** *(S. 67).*

In der jetzigen Steinkirche von Björsäter in der Provinz Östergötland entdeckte Verf. 1909 im Turme und auf dem Boden die bemalten Reste der Decke der alten Holzkirche, die 1800 heruntergerissen wurde. Ein Teil dieser Bretter ist nach dem Historischen Museum in Stockholm gebracht worden. (Inv. 14118).

Nach den spärlich vorhandenen schriftlichen Angaben die der Verfasser erforscht hat, und dem Stile der noch existierenden Reste gehörte die Decke einer zwischen 1320 und 1390 (wahrscheinlich 1350) erbauten Stabkirche an. Diese bestand aus einem Chor mit Apsis (?) und Langschiffe, durch Holzsäulen in drei Schiffe geteilt, die mit 12 Kreuzgewölben von Brettern gedeckt waren. Die Kirche war verhältnissmässig sehr gross, die Breite des Schiffes 38 Fuss (schwed.) die Höhe des Seitenschiffes 21 Fuss ($6{,}_{20}$ m.). Die Wände hatten eine innere Täfelung mit Gemälden im gleichen Alter wie die Kirche. Diese Gemälde gehören derselben Stilrichtung wie die in den Kirchen von Råda und Edshult und zeigen fransösischen Einfluss, dessen Übergang nach Schweden wahrscheinlich durch norwegische früh- oder hochgothische Malerei vermittelt worden ist. Won den Figuren zeigt n:r 1 die jetzige Steinkirche von Björsäter, n:r 2 den Grundplan der alten Holzkirche nach einem

alten Buche der Kirche vom 18 Jahrh., n:r 3 einen rekonstruierten Grundplan der alten Kirche, n:r 4 Grundplan und Section von der verwandten ehemaligen Kirche in Edshult, Småland, n:r 5 eine Skizze, die Disposition der Gemälde innerhalb eines von einem Gewölbebogen begrenzten Wandfeldes in Björsäter zeigend. Die Gemälde sind hauptsächlich in braunrot und grün ausgeführt worden, aber auch verschiedene Nuancen von rot, gelb, blaugrau und himmelsblau kommen vor. Dargestellt sind verschiedene Aposteln mit Spruchbändern, Ornamenten etc. Fig. 6 zeigt eine Figur von den noch auf dem Kirchenboden befindlichen Brettern, Fig. 7 S:t Petrus, Fig. 8 S:t Jacobus minor, Fig. 9 eine ganze Szene, Fig. 10 Ornamentmotive (noch im romanischen Stile), Fig. 12 einen Teil der gemalten Wandtäfelung. Einige Majuskeln und Minuskeln sind in Fig. 16 abgebildet.

Eine Gruppe schwedischer und norwegischer Siegel aus dem 14 Jahrhundert.

Von **AXEL L. ROMDAHL.** *(S. 101).*

Verf. macht auf die Bedeutung der mittelalterlichen Siegel Schwedens für die Kunstgeschichte aufmerksam. Drei Siegel für die Bischöfe Sigge in Skara, Hemming in Uppsala und Frender in Strängnäs (B. E. Hildebrand, *Svenska Sigiller från Medeltiden* n:r 184, 186, 187) sehen einander sehr ähnlich und stammen alle von demselben ausgezeichneten Künstler her. Derselben Gruppe gehören auch die Siegel von dem Erzbischof Peter und der Königin Blanche an (Hildebrand n:o 181 und 66). Die Siegel stammen aus den Jahren 1334—1346. Eine entsprechende Gruppe von gleichzeitigen Siegeln ist auch von Norwegen bekannt. Die Übereinstimmung in Anordnung und Stil ist deutlich. Diese Siegeltypen stammen aus Frankreich,

wo man die Vorbilder wiederfindet. Ob die Petschafte in Frankreich hergestellt wurden oder ob französische Petschaftstecher nach dem Norden gekommen sind, ist eine schwer zu lösende Frage.

Historische Runeninschriften.

Von OTTO von FRIESEN. *(S. 105).*

III. Die Lingsbergssteine im Kirchspiel Wallentuna, Uppland.

Auf dem Hofe Lingsberg wurde 1909 beim Pflügen ein neuer Runenstein entdeckt. Ein anderer Runenstein desselben Hofes war schon früher bekannt (Dybeck, Fol. II, 105). Die Steine wurden auf einem Felde neben einer alten „Chaussée", einem ehemaligen Wege über den seichten Boden, gefunden (Fig. 1—3). Ursprünglich standen wohl die beiden Steine am Ostende des alten Weges. Die Inschrift des früher bekannten Steines (Fig. 4) lautet: „Dan, Huskarl und Sven sammt Holmfrid, Söhne und Mutter, liessen diesen Stein errichten zum Andenken an Halfdan, Vater von Dan und seinen Brüdern, und Gatte von Holmfrid". Von dem neugefundenen Runenstein (Fig. 5) lautet die Inschrift: „Und Dan, Huskarl und Sven liessen einen Stein errichten zum Andenken an Ulfrik, ihren Grossvater. Er hatte zweimal in England Tribut behoben. Gott und Gottes Mutter helfen ihren Seelen, des Vaters und des Sohnes". Der Stein erzählt also dasselbe wie die in Fornvännen 1909, s. 57 ff. genannten Runensteine von Grinda in Södermanland, Yttergård im Kirchspiel Orkesta und Väsby im Kirchspiel Ösby, Uppland, nämlich von der Teilnahme der Schweden an den Wikingerzügen nach England um das Jahr 1000. Verf. schreibt dem Runenmeister Asmund Kareson auch diesen Stein zu.

IV. Der Bjälbostein in Östergötland. (*Fig. 6, 7*).

Mit Hilfe des Kandidaten E. Wessén hat Verf. eine neue Lesung von dem schon lange bekannten Bjälbosteine zu Stande gebracht. Die Deutung lautet: „Brave junge Leute errichteten diesen Stein nach Grep, ihrem Gildebruder. Lufve, Sohn von Jute, ritzte diese Runen“. Früher hat Verf. darauf hingewiesen, dass das Wort „Gilde“, Gilde- (Zunft-) Bruder auch auf zwei Runensteinen von Sigtuna vorkommt, die da angeben, dass um 1060—1075 in Sigtuna eine „Gilde der Friesen“ existierte. Der Bjälbostein dürfte von der in der Nähe gelegenen Stadt Skenninge, einer im Mittelalter bedeutenden Stadt, stammen, und zeugt von einer dortigen Gilde. Das Gildewesen ist schon um 800 unter den Skandinaviern in England bekannt und dürfte ebenso früh nach dem Norden gebracht worden sein, wenn es auch erst im 11:ten Jahrhundert nachweisbar ist. Das Wort Gilde (vgl. ahd gelt, anglos. gield, altwestnord. giald) bedeutet Bezahlung, und die Gilde war eine Gesellschaft zur gegenseitigen Versicherung gegen verschiedene Unglücke.

Zwei Grabbauten aus der Steinzeit in Wästergötland.

Von **SUNE LINDQVIST.** (*S. 126*).

I. Steinkiste bei Stomsåkra, Kirchspiel Liared.

Der Plan (Fig. 1) und die beiden Photographien (Fig. 2 und 3) geben eine deutliche Vorstellung von der aus Gneisplatten gebauten Kiste, die eine Länge von 3,25 m. hatte und eine Breite von 1,25—0,80 m. Die Wandsteine waren ungefähr 0,75 m. hoch. Die Kiste lag in einem Hügel von Steinen und Erde.

Ihr Inhalt bestand aus einem Stück Menschenknochen, einem Feuersteindolche, einer Dolchklinge und mehreren, teilweise retuschierten Stücken aus Feuerstein.

II. **Dolmen bei Slutarp, Kirchspiel Kinnewed.**

Ein während der Eisenzeit aufgeworfener Steinhügel deckte fast vollständig das Steinaltergrab (Fig. 14). Die Konstruktion der Grabkammer geht aus den Bildern 15—17 hervor. Die Kammer bestand aus einem rektangulären Zimmer, von einem gewaltigen Steinblocke ($3{,}_5 \times 2{,}_1$ m.) bedeckt. Die Langseiten bestanden aus zwei $3{,}_{05}$ m. langen Platten von Glimmerschiefer. Die westliche Breitseite war aus zwei parallellen Kalkplatten gebildet, deren Zwischenraum ($0{,}_2$ m.) mit einer Packung von zerschlagenen Kalksteinen ausgefüllt war. Die Ostseite war offen, nur von einem vertikal stehenden, niedrigen Schwellensteine begrenzt, innerhalb dessen zwei kleine Fliesen aufrecht standen. Im Grabe lagen ohne jede Ordnung 30—34 Skelette von Menschen, darunter vier Kinder (vgl. Fig. 16 unten und Fig. 18). Das Grabinventar bestand sonst nur aus 3 Bernsteinperlen (Fig. 19—21). In der Oberfläche des Decksteines gab es eine Anzahl von schalenförmigen Gruben und Fusssohleneindrücken (Fig. 22). Über Ihre Zeitstellung kann nichts bestimmtes gesagt werden; nur sind Sie älter als die Eisenzeit.

Nach einem Vergleich mit ähnlichen Gräbern in Dänemark kommt Verf. zu dem Resultate, dass das Steingrab von Slutarp einer Gruppe von dänischen Dolmens sehr nahe steht. Eigentümlich für das wästgötische Grab ist nur die doppelte Giebelwand. Das Grabinventar, das wahrscheinlich sekundär ist, gehört in die Zeit der Ganggräber (vgl. die Bernsteinperlen).

Die Skelettreste von einem Dolmen bei Slutarp, Kirchspiel Kinnewed, Wästergötland.

Von CARL M. FÜRST.

In dem Dolmen von Slutarp gab es Kranien von erwachsenen Individuen über 20 Jahren: 17 st., darunter 10 von Männern, 4 von Frauen, 3 unbestimmt. Von jungen Individuen, c:a 10—20 Jahre: 3 st., alle männlich. Von Kindern unter 10 Jahren: 3 st.

Einzelne Unterkiefer: 11 st., einer von einem Kinde. Die messbaren Länge—Breite- Indices waren $69,_8$, $69,_9$, $71,_0$, $73,_0$, $(73,_9)$, $(74,_6)$, $75,_8$, $76,_1$, $76,_3$ $76,_7$, $77,_3$, $80,_2$.

In einem Aufsatze in *Fornvännen* 1910 hat Verf. berechnet, dass von den damals bekannten Steinalterkranien von Schweden ausserhalb Skånes aber mit Ostnorwegen 54 % dolichokephal, 40 % mesokephal und 6 % brachykephal waren. Wenn die 12 Slutarpkranien mit einberechnet werden, bekommen wir die folgenden Prozentzahlen: 53 % dolichok., 41 % mesok., 6 % brachyk., also ein sehr unbedeutender Unterschied. Die Leute von Slutarp waren kleingewachsen, wie die folgenden Zahlen zeigen: für Männer 168, 166, 165, 164, 163 (2 st.), 161, 157, 156, 152, 151 (2 st.) 145; für Frauen 162, 156, 149, 147 cm. Fast alle Femora zeigen Platymeri, einige Tibiæ Platyecnemi.

Die erste bekannte Felsenritzung von Gotland (Hägwide im Kirchspiel Lärbro).

Von FREDRIK NORDIN.

Die Ritzung wurde wom Künstler O. Sörling entdeckt und von ihm und Verf. gemessen und gezeichnet. Sie ist in

einem horizontalen Kalkfelsen eingehauen und die Länge misst 9,30 m., die Breite 4,90 m. (Fig. 1). Die Ritzung geht bisweilen bis zu 3 cm. Tiefe. Die Figuren bestehen aus c:a 150 schalenförmigen Vertiefungen, mindestens 23 Schiffen (Fig. 2—4), deren Länge zwischen 85 und 30 cm. wechselt, konturierten Fuss-sohlen (Fig. 5), Beilen mit geschwungenem Stiel (Fig. 6—9). Die Beile gehören aller Wahrscheinlichkeit nach der zweiten Bronzealterperiode Montelius', also dem 15 und 14 Jahr. vor Chr. Räder, Menschen- und Tierfiguren fehlen vollständig.

Eine Karelische Steinwaffe mit Elchkopf, in Uppland gefunden.

I. Archäologische Untersuchung

von **OSCAR ALMGREN.** *(S. 152).*

In einem moorartigen Gelände in einem dem Dorfe Norr-Löfsta gehörigen, 40 km. in NO. von Uppsala gelegenen Walde wurde im Jahre 1910 eine Fig. 1 abgebildete Steinwaffe gefunden, die später von dem Historischen Museum in Stockholm erworben wurde. Die Waffe befand sich in einer Thonschicht unmittelbar unter einem natürlichen, mit *Alnus* bewachsenen Rasenhügel. Die Höhe des Fundortes über dem jetzigen Meeresspiegel beträgt 29,58 m. Die hammerähnliche Waffe ist 20,75 cm. lang und 4,45 cm. breit am Schaftloch. Das eine Ende des Hammers stellt naturgetreu einen Elchkopf dar. Das Schaftloch geht nicht ganz durch. Als wirkliche Waffe ist das Gerät sicher nicht benutzt worden.

Die Steinart (Eine serpentinverwandte Grünsteinart) kommt in Uppland nicht vor. Der Gegenstand muss also importiert sein. Ein paar ähnliche Steinwaffen mit Elchkopf sind in den letzten Jahren in Finland entdeckt worden. Die eine (Fig. 2) stammt von einem Steinalterwohnplatze im Kirchspiel Säkki-

järvi, 3 bis 4 Meilen im W. von Wiborg. Die andere (Fig. 3) ist nur ein mit Schaftloch versehener Elchkopf von Hvittis in Satakunta. Das Material dieses Elchkopfes ist mit dem der uppländischen Waffe nahe verwandt. Zwei andere Steinwaffen mit Tierköpfen gibt es noch im Museum von Helsingfors, die eine von Antrea im finnischen Karelen (Fig. 4), die andere von Maaninka in Savolax (Fig. 5). Im russischen Karelen ist ein Elchkopfhammer bei Padosero gefunden worden (Fig. 6); Sonst zeigen die russischen kopfgeschmückten Waffen meistens einen Bärenkopf, so Fig. 7 von Petrosawodsk. Ausser dieser gibt es mindestens 6 von Olonets und Archangelsk. Nach dieser Untersuchung ist es ziemlich warscheinlich, dass das schwedische Exemplar von Karelen gekommen ist. Die erhabene Rückenlinie der Alundawaffe kommt bei den entsprechenden östlichen Tierkopfbildern nicht vor, dagegen bei einer Axt mit Schaftloch ohne Tierkopf, die man auf einem Steinalterwohnplatze in Olonets zusammen mit reichlicher Keramik gefunden hat. Diese Keramik hat sich aus der finnischen "Kammkeramik" entwickelt, und diese dürfte ihrerseits jünger sein als diejenige der ostschwedischen Wohnplätze. Durch die Rückenlinie wird die Alundaaxt in Zusammenhang mit den bootförmigen Streitbeilen gebracht. Da aber diese jünger sind als die ostschwedischen Wohnplätze, ist folglich die hier behandelte Skulpturgruppe jünger als die kleinen Ton- und Knochenskulpturen von Åloppe und Gullrum.

Denselben Aufschluss geben auch die Niveauverhältnisse, da der Fundort der Alundawaffe niedriger liegt als die Wohnplätze in West-Uppland. Die nordschwedischen Schiefermesser mit Tierköpfen sind gleichalterig mit den Åloppe-Skulpturen. Dagegen sind die russischen Feuersteinskulpturen jünger als die schwedischer Steinalterskulpturen und gehören in die Steinkistenzeit oder höchstens in die jüngere Ganggräberzeit. Verf. hat früher gedacht *(Fornvännen* 1907), dass die nordischen Steinalterskulpturen in Zusammenhang mit den südosteuropäischen Steinalteridolen zu bringen wären, hält jetzt aber

für wahrscheinlich, dass das nur mit den Menschenfiguren der Fall sei. Die Steinalterkunst scheint sonst vom Westen nach dem Osten zu wandern.

Zur Benutzung des Elchbildes

von **EDGAR REUTERSKIÖLD.** *(S. 164).*

Verfassser glaubt nicht, dass man eine totemistische Erklärung für die Steinwaffe von Alunda finden kann. Das Bild dürfte aber mit primitiven Jagdriten zusammenhängen, wie man sie noch in später Zeit bei den Lappländern gefunden hat, z. B. bei der Bärenjagd. Bei dem Einfangen des grossen Wildes — des Bären und des Elches — wurden diese elch- oder bärenkopfgeschmückten Waffen vergraben um dem Wunsche nach Jagdglück Ausdruck zu geben.

Sie waren also Hilfsgeräte der Magie, materialisierte Wünsche.

Die Naturverhältnisse des Fundplatzes

von **RUTGER SERNANDER** und **J. V. ERIKSSON.** *(S. 171).*

Die Vegetation und die Schichtung des Rasenhügels sind von den beiden Verf. untersucht worden. Sehr wahrscheinlich ist, dass der Hügel eine Naturbildung ist, also nicht von Menschen zusammengeworfen.

Die Hofnamen vom Härad (Bezirk) Göinge im Skåne.

Eine Skizze der Ansiedelungsgeschichte

von **HJALMAR LINDROTH.** *(S. 175.)*

Verf. hat mit Benutzung der Gesichtspunkte und der relativen Chronologie dänischer und schwedischer Namenforscher

versucht die Besiedelungsgeschichte des im Nordosten von Skåne gelegenen Härads Göinge zu schreiben. Er untersucht also die Verbreitung und Anzahl der mit *-lösa, -lef, -inge, -hem, -sta, -by, -torp, -ryd, -hult* und *-boda* zusammengesetzten Hofnamen, die hier nach ihrem Alter geordnet sind, diskutiert ihre Bedeutung und findet, dass die ältesten *-lösa* und *-lef* in die jüngere Steinzeit zurückgehen, die jüngsten *(-boda)* aus dem Ende des Mittelalters stammen. Es stellt sich heraus, dass das Härad vom südosten aus, von der Hanöbucht, kolonisiert worden ist. Die Verbreitung der Altertumsdenkmäler (Gräber und Wohnplätze) und deren Alter scheint mit den anderen Forschungsresultaten übereinzustimmen. Eine Karte veranschaulicht die Verbreitung der verschiedenen Namenformen und der Altertumsdenkmäler.

Eine Felsenritzung in Wästergötland.

Von **BROR SCHNITTGER.** *(S. 196).*

Ausser den sehr wenigen früher bekannten Fundorten für Felsenritzungen in der Provinz Wästergötland hat Verf. noch einen neuen untersucht, auf Godegården, Kirchspiel Fåglum, 4 3/4 Meilen W. von Falköping gelegen (Fig. 1). Die Ritzung befindet sich jetzt 1—2 dm. unter der Oberfläche des Ackers (Fig. 3). Die Figuren 2, 4 und 5 geben die Bilder wieder, die nur aus einzelnen oder paarweise gestellten Fuss-sohlen und runden Vertiefungen bestehen. Die Ritzung dehnt sich von O—W aus und hat ein Länge von 4,55 m., eine Breite von 1,65 m. Insgesammt gibt es 74 Fuss-sohlen und 13 runde Vertiefungen. Ritzungen mit nur Fuss-sohlen sind sehr selten. Verf. meint, dass die Sohlen eine entsprechende Anzahl von Personen bezeichnen, die sich an dem Platze angesiedelt haben, dass sie also in diesem Falle keine religiöse Bedeutung be-

sitzen. Die Ritzung gehört der Bronzezeit an. Das Fusssohlenornament findet man noch später, z. B. an Keramik aus der römischen Eisenzeit (Fig. 6). Schliesslich berichtet Verf. über die Fuss-sohlenabdrücke im Volksglauben.

Ein archäologischer Beitrag zur Bestimmung des Alters von der Stadt Sigtuna.

Von T. J. ARNE. *(S. 203).*

Macht auf den Fund einer Bronzedose aufmerksam, die in Sigtuna gefunden worden ist und die mit einer Runeninschrift versehen ist und zur Aufbewahrung von Wageschalen gedient hat. Sie dürfte aus der Zeit zwischen 1025 und 1050 n. Chr. stammen. In Sigtuna hat man jüngst auch eine byzantinische Kupfermünze gefunden, die wahrscheinlich für Johannes Zimisces geprägt worden ist. Diese und andere Funde sowie die Datierung der Ruinenkirchen in das 11 Jahrhundert, machen es wahrscheinlich, dass die jetzige Stadt Sigtuna schon um 1000 n. Chr. gegründet wurde.

RIKSANTIKVARIENS ÅRSBERÄTTELSE
FÖR ÅR 1911.

Akademien.

Akademiens ledamöter. Akademiens förut invalde arbetande ledamot herr Nordin tog under året inträde.

Till utländska ledamöter valdes direktören för museet i Berlin doktor W. Bode och direktören för museet i Roanne Joseph Déchelette. Akademiens utländske ledamot direktören vid Kungl. Myntkabinettet i Köpenhamn Christian Fr. Herbst afled under året.

Till svensk korrespondent valdes folkhögskoleföreståndaren H. Hansson i Gamleby.

Till utländska korrespondenter valdes professor Magnus Olsen i Kristiania och pastor emeritus H. F. Feilberg, Askov. Antikvarien Nicolay Nicolaysen, Kristiania, afled under året.

Akademiens styrelse och verksamhet. Akademiens preses under året har varit herr Afzelius.

Som ledamöter i Förvaltningsutskottet, jämte de tre själfskrifna, hafva tjänstgjort herrar Salin och Dahlgren, med herrar E. Hildebrand och Brate som suppleanter.

Ledamöter af den Historiska Nämnden hafva varit herrar Annerstedt, E. Hildebrand och Westrin.

Ledamöter af den Antikvariska Nämnden hafva varit herrar H. Hildebrand, Montelius och Ekhoff.

Till revisorer af Akademiens räkenskaper för år 1911 voro utsedda herrar Westrin och Warburg med herr Läffler som suppleant.

Akademien har under året haft 15 sammanträden och Förvaltningsutskottet 14.

Tjänstemän.

Riksantikvarie och Akademiens sekreterare: undertecknad, utnämnd år 1907.

Antikvarier: herr Emil Ekhoff (Hjertbergsk antikvarie; Hjertbergsk amanuens sedan år 1893);

Herr Oscar Almgren (förste amanuens sedan år 1907). Tjänstledig under början af året på grund af förordnande att upprätthålla undervisningen i nordisk och jämförande fornkunskap vid universitetet i Uppsala; i hans ställe har amanuensen Frödin tjänstgjort som antikvarie (se nedan). Antikvarien Almgren begärde och erhöll afsked i april;

fil. lic. Otto Janse (andre amanuens sedan år 1907);

fil. lic. Ture J:son Arne (utnämnd år 1909);

fil. lic. Otto Frödin (utnämnd i okt. 1911).

Amanuenser: fil. lic. Otto Frödin (1905) förordnad år 1910; tjänstgjort som antikvarie t. o. m. okt. 1911 (se ofvan);

fil. kand. Gustaf Hallström (1909), förordnad år 1910;

fil. d:r Bror Schnittger (1907), förordnad år 1910;

fil. kand. Sune Lindqvist, förordnad år 1910;

fil. kand. Andreas Lindblom, förordnad år 1910;

fröken Agda Reuterskiöld (1902), förordnad år 1910;

fröken Elsa Broman, förordnad år 1910;

Akademiens tecknare är sedan år 1890 teckningsläraren vid Högre allmänna läroverket å Södermalm Olof Sörling.

Som biträde vid Kungl. Myntkabinettet har fru Rosa Norström tjänstgjort sedan år 1899.

Akademiens bibliotekarie är sedan år 1901 fil. kand. fröken Sigrid Leijonhufvud.

Som biträde vid det Antikvariskt-topografiska arkivet hafva tjänstgjort fruarna Lillot Hildebrand och Elma Nordlund samt i Akademiens kansli fru Elma Nordlund.

Konservator är sedan år 1910 Erik Sörling. Hans biträde är fröken Siri Sörling.

Arbetsrummen hafva i enlighet med nådig föreskrift varit tillgängliga hvarje söckendag kl. 11—3.

De ordinarie tjänstemännen hafva enligt reglementet tjänstgjort dagligen 6 timmar, de extra 5 timmar. Öfverarbete har ofta förekommit.

Utgifna skrifter. Under året hafva utkommit: *Fornvännen* 1910, häft. 5, och 1911 häft. 1—4, *Antikvarisk tidskrift,* del 19, samt Sveriges Runinskrifter 2: *Östergötlands runinskrifter,* häfte 1, af Erik Brate.

Föreläsningar. De af Bergerska fonden bekostade föreläsningarna hafva hållits af undertecknad, hvilken därvid behandlat Italiens äldre kulturhistoria.

Bytesförbindelser. Akademien stod vid utgången af år 1911 i skriftutbyte med 753 sällskap och institutioner.

Undersökningar af fornlämningar.

Under året hafva med Riksantikvariens tillstånd och till största delen på Akademiens bekostnad följande mera betydande undersökningar af fornlämningar från hednatiden företagits:

Jämtland, järnåldersgrafvar på Frösön, af kandidat E. Festin.

Ångermanland, stenåldersboplats vid Vängel i Fjällsjö sn, af kandidat E. Olsson.

Uppland, grafvar och husgrunder i Alunda sn, af docenten O. Almgren; två grafhögar vid Penningby i Länna sn och en grafhög vid Näsby i Täby sn, af kandidat M. Olsson; en graf samt lämningar af runda stenåldershyddor vid Åloppe i Nysätra sn, af docenten O. Almgren och amanuensen S. Lindqvist; grafvar från järnåldern vid Lilla Frescati i Solna sn, vid Lilla Ursvik i Spånga sn samt vid Eriksund i S:t Pers sn, Erlinghundra hd, af konservator E. Sörling.

Södermanland, grafvar från järnåldern vid Hacksta i Björkviks sn, vid Julita gård i Julita sn samt vid Hanstavik i Västertelje sn, af antikvarien T. Arne; grafvar från järnåldern vid Kumla

i Tyresö sn, vid Södergården i Tyresö sn samt vid Tumba i Botkyrka sn, af konservator E. Sörling; sexton grafhögar (hvaraf 15 brandgrafvar) å Linga hed på Bankesta ägor i Öfverjärna sn, af d:r Bror Schnittger; ett jordblandadt röse vid Wiad i Grödinge sn, af fröken W. Wallin och kand. M. Olsson.

Nerike, två stenåldersboplatser vid Körartorpet i Götlunda sn, af amanuensen S. Lindqvist; ett röse på kyrkogården i Almby sn, af intendenten H. Hedberg.

Västmanland, två kummel från järnåldern å Värberget i Enåkers sn, af kand. E. Olsson.

Östergötland, en pålbyggnad från stenåldern vid Alvastra i V. Tollstads sn, fortsatta undersökningar af antikvarien O. Frödin; hällristningar, bestående af fartyg, yxor, solhjul, en kreaturshjord m. m. vid Hästholmen i V. Tollstads sn, af antikvarien O. Frödin; grafvar från äldre järnåldern vid Brunneby i Wreta Klosters sn, af amanuensen S. Lindqvist samt vid Alvastra järnvägsstation i V. Tollstads sn, af d:r B. Schnittger; en fornborg vid prästgården i Skönberga sn, sex järnåldersgrafvar å graffältet vid Ljunga i Skönberga sn, ett 20-tal fornborgar i skilda delar af landskapet, däribland tre fornborgar å Omberg (besiktning och profgräfningar), en grafhög vid Ånestad i Hägerstads sn, af d:r B. Schnittger.

Västergötland, brandgrafvar från järnåldern (före Kr. föd.) vid Saleby by i Saleby sn och hällristning vid Stommen i Fåglums sn, af d:r B. Schnittger.

Värmland, grafvar på Hammarö i Hammarö sn, af d:r Knut Kjellmark.

Bohuslän, en borglämning och två grafhögar å "Börsåskulle" nära Gullmarsfjorden i Skredsviks sn, en stenåldersboplats vid Cederslund i Skredsviks sn samt topografiska undersökningar i Vette hd, af amanuensen G. Hallström.

Halland, grafvar i Eftra sn, af konduktör F. J. Eneström.

Småland, tjugonio grafhögar från järnåldern på Bolmsön i Bolmsö sn, af konduktör F. J. Eneström.

Öland, skelettgrafvar vid Bårby i Mörbylånga sn, af antikvarien T. Arne.

Skåne, bronsåldersgrafvar vid Tullhögsbacken nära Ystad, af d:r O. Rydbeck; en stenåldersboplats i Råbelöfsjön, af fil. kand. E. af Ekenstam.

Gotland, en hustomtning, "kämpagraf" vid Svenskens i Endre sn, ett dussin grafvar vid Allekvia i Endre sn, en stenåldersgraf med 15 à 17 skelett vid Sixarfve i Alskogs sn, samt undersökningar af en förmodad "pålbyggnad" i Tingstäde träsk samt besiktning af ett antal skadade graffält, af antikvarien T. Arne.

I Visby ha utgräfningar företagits i S:t Nikolai ruin af antikvarien E. Ekhoff; under ledning af antikvarien Ekhoff ha konserveringsarbeten företagits å Roma klosterkyrkas ruin.

Dessutom hafva af Akademien eller Riksantikvarien frågor rörande följande fornlämningar under året behandlats:

Grafhögar vid Mossle i Vernamo sn, Småland; pålbyggnaden vid Alvastra i V. Tollstads sn, Östergötland; en "kämpagraf" vid Svenskens i Endre sn, Gotland; gamla residenset i Nyköping; en fornlämning vid Endregårda i Endre sn, Gotland; Johannesborgs slottsruin i Norrköping; graffält och stensättning vid Norby Granhage i Grums sn, Värmland; en stenmur i Vallabacken på Greflunda n:r 20 ägor i Hvitaby sn, Skåne; en hällkista på Enslöfs klockaregård i Halland; ett stenröse på Törestorps ägor i Fölene sn, Västergötland; ruinen vid Lindholmen i Uppland; grafhögar vid Frescati i Solna sn, Uppland; grafhögar vid Lilla Ursvik i Spånga sn, Uppland; ett grafröse vid Haga i Tumbo sn, Södermanland; två grafhögar på Gomaj n:r 3 ägor i Njurunda sn, Medelpad; Käpplingemonumentet i Stockholm; grafhögar vid Gränby i Vaksala sn, Uppland; grafröse på Malmön i Askums sn, Bohuslän; runstenar i Medelpad; runsten vid Bankeberg i Östergötland; tre grafhögar å Erikssunds ägor i S:t Pers sn, Uppland; en medeltida byggnad vid prästgården i Närs sn, Gotland; Vadstena kloster; grafröse vid Ryssbylund i Ryssby sn, Kalmar län; Björkö i Mälaren.

Kyrkor. Under året hafva frågor rörande följande kyrkor behandlats af Akademien: Almunge, Berg, Blentarp, Blacksta, Båstad, Edsberg, Eggvena, Enåsa, Forshem, Genarp, Godegård, Gökhem, Hendene, Hernevi, Kinnarumma, Kulltorp, Lunds domkyrka, Mo, Mörlunda, Norrlanda, Ofva, Orsa, Rone, Skälfum, S:t Gertruds kapell i Vä, Stehag, Stora Lundby, Stånga, Sundals-Ryr, Sundre, Sura ödekyrka, Södra Sandby, Torshälla, Ukna, Ullånger, Vadstena kloster, Vankifva, Varnhem, Vilske-Klefva, Väster-Löfsta, Västra Eneby, Öfver-Lännäs.

Akademien har lämnat understöd till arkitekten S. Curman och docenten J. Roosval för beskrifning af svenska kyrkor.

Inskrifter och medaljer. Under året har Akademien behandlat 5 inskrifts- och 14 medaljförslag.

Statsanslag. Till Akademiens förfogande stodo under året på *ordinarie stat:*

till löner och tjänstgöringspenningar	29,400:—	
„ samlingarna	10,500:—	
„ tryckningskostnader m. m.........	7,000:—	
„ resekostnader m. m.	4,000:—	
„ museets inredning	1,000:—	
„ undersökning af fornlämningar...	6,000:—	
„ biträden och betjäning	25,000:—	82,900:—

samt på e. o. stat:

till uppvärmning och renhållning ...		1,100:—	
„ Visby ruiner		1,000:—	
„ undersökning vid Alvastra		4,000:—	
Dessutom uppbar Akademien i Statskontoret:			
till inköp af en guldring ...	3,000:—		
„ Vallsjö kyrka	200:—		
„ Gudhems klosteruin	450:—		
„ Roma klosterruin	2,400:—		
„ Källa ödekyrka	2,500:—	8,550:—	14,650:—
		Tillhopa kr.	97,550:—

Akademiens fonder. 1. *Akademiens enskilda fond.* Fondens kapital är 12,500 kr. Räntorna hafva under året användts för akademiska ändamål.

2. *Götiska förbundets fond.* Fondens kapital är 2,500 kr.

3. *Beskowska fonden.* Fondens kapital är 10,000 kr.

4. *Bergerska fonden.* Fondens kapital är 290,000 kr. Under året hafva utbetalats för Historiska Nämndens räkning 2,384 kr. 71 öre, för Antikvariska Nämndens räkning 3,500 kr., för Akademien 6,435 kr. 36 öre, således tillhopa 12,320 kr. 7 öre.

5. *Hjertbergska fonden.* Fondens kapital är 254,000 kr. Af årets afkastning hafva enligt testators föreskrift 1,700 kr. utgått till lifräntor åt två personer, 5,800 kr. till Hjertbergska antikvarien, samt för antikvariskt-topografiska arkivet och diverse andra ändamål 4,763 kr. 77 öre, således tillsammans 12,263 kr. 77 öre.

6. *Loubatska fonden.* Fondens kapital är 23,500 kr., hvarå räntan hvart femte år kan utdelas som pris för ett under de fem åren på svenska, norska eller danska utgifvet arbete öfver Amerikas arkeologi, etnografi eller numismatik.

7. *Antellska fonden.* Fondens kapital är 100,000 kr. Af de under året influtna medlen hafva för arkeologiska undersökningar, tryckning m. m. utbetalats 5,612 kr. 78 öre.

8. *Scharpska fonden.* Fondens kapital är 100,000 kr. Af årets afkastning hafva enligt testamentets föreskrift 3,000 kr. utgått till lifränta åt en person. Återstående ränteinkomst har användts för arkeologiska undersökningar m. m.

9. *Björnstjernska fonden.* Fondens kapital är 10,000 kr. Ränteafkastningen är använd i enlighet med testators föreskrift.

10. *W. Blair-Bruce's fond.* Fondens kapital är 20,000 kr. Af räntan har enligt donators föreskrift, för undersökningar i Visby användts 1,255 kr. 30 öre.

11. *Letterstedtska fonden,* som förvaltas af Kungl. Vetenskaps Akademien. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien utdelade år 1911 stipendiet för resa i utlandet till

antikvarien T. Arne och det inländska resestipendiet till d:r B. Schnittger.

De under Akademiens inseende ställda statssamlingarna.

1 och 2. **Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet.** För tillväxten under året lämnas bifogade detaljerade redogörelser intagna i 5:te häftet af Fornvännen för år 1911.

3. **Antikvariskt-topografiska arkivets** båda serier, den ena innehållande anteckningar om fornlämningar, den andra afbildningar, hafva under årets lopp blifvit betydligt förökade. Arbetet med katalogiseringen har fortgått.

4. **Antikvariskt-numismatiska biblioteket.** Denna statens samling har under året ökats på sätt som nedanstående tabell utvisar:

	Antal verk:	Antal band eller häften:
Genom köp	90	331
„ gåfvor	134	240
„ byten	611	1,747
Tillhopa	835	2,318

Stockholm i maj 1912.

Underdånigst
OSCAR MONTELIUS.

Arbeten utgifna på Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens förlag:

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar (ny följd):

del 1:	kr. 4: 50	del 5:	kr. 4: —	del 10:	kr. 6: —
„ 2:	„ 4: —	„ 6:	„ 4: —	„ 11:	„ 6: —
„ 3:	„ 4: 50	„ 7:	„ 4: —	„ 12:	„ 6: —
„ 4:	„ 4: —	„ 8,1	„ 3: —	„ 13,1	„ 3: —
		„ 9:	„ 7: 50		

Antikvarisk Tidskrift för Sverige:

del 1:	kr. 2: —	del 8:	kr. 4: —	del 15:	kr. 5: 75
„ 2:	„ 3: —	„ 9:	„ 5: —	„ 16:	„ 7: 25
„ 3:	„ 4: —	„ 10:	„ 6: —	„ 17:	„ 7: 25
„ 4:	„ 4: —	„ 11:	„ 5: 25	„ 18:	„ 6: —
„ 5:	„ 5: —	„ 12:	„ 4: 50	„ 19:	„ 4: —
„ 6:	„ 4: —	„ 13:	„ 4: —		
„ 7:	„ 5: —	„ 14:	„ 7: —		

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Månadsblad:

band 1 (1872—1874)	kr. 6: —	band 6 (1887—1889)	kr. 9: —
„ 2 (1875—1877)	„ 6: —	„ 7 (1890—1892)	„ 9: —
„ 3 (1878—1880)	„ 9: —	„ 8 (1893—1895)	„ 9: —
„ 4 (1881—1883)	„ 9: —	„ 9 (1896—1899)	„ 10: —
„ 5 (1884—1886)	„ 9: —	„ 10 (1900—1905)	„ 13: —

Fornvännen:

årg. 1 (1906)	kr. 5: —	årg. 4 (1909)	kr. 5: —
årg. 2 (1907)	kr. 5: —	årg. 5 (1910)	kr. 5: —
årg. 3 (1908)	kr. 5: —	årg. 6 (1911)	kr. 5: —

Arkeologiska Monografier:

Almgren, Oscar, "Kung Björns hög" och andra fornlämningar vid Håga, 1905. Pris 5 kr.

Ekhoff, Emil, S:t Clemens kyrka i Visby, 1912. Pris 12 kr.

Stolpe, Hjalmar, och **Arne, Ture J:son,** Graffältet vid Vendel, 1912. Pris 25 kr.

Sveriges Runinskrifter:

Band 1. **Söderberg, Sven,** och **Brate, Erik,** Ölands runinskrifter. 1900—1906. Pris 9 kr. — Band 2, Hft. 1. **Brate, Erik,** Östergötlands runinskrifter, 1911. Pris 5 kr.

Fullständig förteckning å arbeten utgifna på Akademiens förlag finnes på omslaget till Antikvarisk Tidskrift.

CEDERQUISTS GRAFISKA AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1912